

AZƏRBAYCAN MİLLİ EMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

V cild

NAĞILLAR

V kitab

BAKİ - 2007

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKSİYA HEYƏTİ

Hüseyin İsmayılov, filologiya elmləri doktoru (**sədr**);
İsrafil Abbashı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (**məsul katib**);
Kamal Tahibzadə, akademik.

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. **Hüseyin İSMAYILOV**
f.e.n. **Oruc ƏLİYEV**

NƏŞRİNƏ MƏSUL: f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, V cild, Nağıllar (V kitab),
Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2007, 400 səh.

4603000000
A ----- Qrifli nəşr
N – 098 – 2007

©Folklor İnstitutu, 2007

TUTU QUŞU

Keçmiş zamanda Əhməd adlı bir tacir vardi. O vaxtı tacirlər cürbəcürə olurdu, eləsi vardi bir dəvəsi vardi, o da tacir sayılırdı, eləsi də vardi ki, yeddi dəvəsi vardi, o da tacir sayılırdı. Əmma bu Əhməd tacir kamil bir tacir idi. Günlərin bir günü bu Əhməd tacir getdi çıxdı bir vilayətə. Nə lazımdı tapdı, aldı. Gördü ki, iki dənə quşdu bir nəfər satır.

Dedi:
– Qardaş, bu nədi?
Dedi:
– Quşdu.
Dedi:
– Neçəyədi?
Dedi:
– Çox bahalıdı.
Dedi:
– Bə niyə?
Dedi:
– Bu quşlar ona görə bahalıdı ki, evdə olan şeylərin hamısını xəbər verir.
Əhməd tacir dedi:
– Ədə, bu mənim allahımdandı. Aylarnan evdən çıxıram. Evdə nə olsa, bu mənə xəbər verər.
Pul verib bu quşları aldı. Aradan bir müddət keçəndən sonra səfərdən qayıtdı, gəldi. Quşlara yer qayırdı.
Dedi:
– Arvad, mən səfərə gedirəm. Bu quşlar burada qalacaq. Olmaya, bilməyə bu quşlara baxmayasan, daha əlindən qurtarmazsan.
Bu minvalla quşlar qaldı. Bu gənə də getdi ticarətə.
Sənə hardan xəbər verim, o vaxtı kasib, ölüvay bir naxırçı vardi. Daha bu baxdı ki, naxıra-zada getməklə uşağı-zadı dolandırı bilmir. Axırda Xudabəndi-aləmə acıq elədi. Dedi,

Allah məni zülümde yaradıb, zülümde də olmalıyam. Çatayı götürüb özünü verdi meşeyə. Hər gün bu kişi bir şələ odunu gətirib bazarda iyirmi qəpiyə satırdı. Onu da çörəyə verib, gətirirdi uşaqlarına. Daha bircə qəpik də artırmırkı ki, sabahnan məsəlcün bir şey ala. Onun uşaqlarının yatdığı yorğanın bir saçğını çəksən, yetmiş üç saçğı tökülərdi. Günlərin bir günündə bunun kiçik oğlu dedi:

– Ay ata, olarmı ki, məndə sənnən gedəm.

Dedi:

– Ay bala, niyə olmur?

Bunu da yanına saldı, apardı meşeyə.

Dedi:

– A bala, meşədə sən azarsan, yaxşı olmaz.

Uşaq dedi:

– Ay ata, məni hündür bir ağacın yanında qoygınən. Sən də odun yiğginən. Mənə bir şələ qayır, özünə də. Sataq, çörəyimiz qoy bir az artıq olsun.

Kişi bunu gətirib, hündür bir ağacın yanında qoydu. Uşaq oturmuşdu ağacın yanında, baxdı ki, bu ağacın başına bir quş qondu. Bu hansı quş olsun, kimyagər quşu*. Gəlsin, burda yuva salsın, burada da yumurtalasın. Bunu da kim tanır? Nə yumurtasını tanıyırlar, nə də özünü. Gədə quş gedəndən sonra dırmaşdı ağaca. Gördü ki, yumurta var, yumurteyi endirdi. Atası gəldi, buna da bir şələ qayırkı, özünə də. Gəlib kəndə yaxınlaşanda, gədə dedi:

– Ay ata, mən bazara getmirəm, apar bu yumurtanı, bazardan mənə saqqa al gətir.

Kişi yumurtanı cibinə qoyub, – yaxşı qadan alım, alaram, – deyib, bazara getdi.

*Kimiyagər quşu – xalq inamına görə gözəl yumurtası olan quş. Guya bu quşun başını yeyən padşah olar, ürəyini yeyən isə hər gün pul tapar.

Əmma kişi bilmirdi ki, yumurtanın qiyməti neçədi. Girdi bazara, gözünə yumurtamı görünürdü? Odunu satdı, qurtaran-dan sonra əlində yumurta hərlənirdi. Bir cuhudunu gördü, görən kimi də yumurtanı tanıdı. Cuhud buna yaxınlaşdı, dedi:

– Qardaş, yumurta neçəyədi?

Dedi:

– Nə bilim, a qardaş, yumurtadı da, at, dəvə ha deyil.

Dedi:

– Yox, yumurtanın qiyməti nədi?

Kişi də bilmirdi ki, yumurta neçəyədi. Ona görə də qiymət deyə bilmirdi. Cuhud dedi:

– Yaxşı, indi ki, belədi, al min tüməni götür, yumurtanı ver.

Kişi min tüməni görəndə az qaldı gözləri çanaqdan çıxa. Cuhud yumurtanı götürüb getdi. Kişi pulu alandan sonra, döndü bazara, yaxşı ət aldı, çörək aldı, qoydu ulağının belinə, əmma saqqa yaddan çıxdı. Öyə yaxınlaşanda saqqa yadına düşdü. Dedi, öyə, uşaq qabağıma gələcək, bə mən nə deyim.

Gədə bunun qabağına qaçanda uşağı qaldırıb üzündən öpdü. Dedi:

– Ay oğul, sənin qadanı alım, bunlar hamı sənin qazancındı.

Dedi, elə bu pul bizə bir müddət bəsdi. Daha alayın-şalayın* öydə hər şey olanda divarlarda gülür, qonaq da gülür. Evdə bir şey olmayanda çox çətindi. Başladılar bunlar bu minvalla burada yaşamağa.

Sana hardan xəbər verim, haman bu tutu quşdan. Bu Əhməd tacirin arvadı o qədər gözəl idi ki, onluq lampa kimi yanındı. O vaxtlar şahlar gəzməyə çıxırdılar. Dərvişlibas olub, ölkəni gəzirdilər. Deyir, bir dəli adam yatmaz, bir dəmli, ondan qalan hamısı yatar. Bunlarda belə fikir eləyib başladılar şəhəri gəzməyə. Əhməd tacirin arvadı da külafərəngində şahın görünə göründü. Şah munu görəndə dedi:

*Alayın-şalayın – şad xürrəm.

– Vəzir, o kimdi?

Dedi:

– Filan tacirin arvadıdı.

Dedi:

– Nə təhər olur-olsun, onu gərək gətirəsən yanına.

Dedi:

– Şah sağ olsun, bu filankəsin arvadıdı.

Dedi:

– Qulağın eşitmır, qurtardı. Nə eyləyirsən, elə, gətirməlisən, vəssalam.

Da vəzir nə deyəcəkdi? Gəlir evə, çox fikirləşdi, bilmədi nə eyləsin. O vaxtlar küp yeridən qarilar vardi, yazıq vəzir qorxudan özünü yetirdi küp yeridən qarının yanına. Dedi:

– Ay qarı, filan tacirin arvadını yolundan çıxara bilərsənmi?

Dedi:

– Qadan alım, mənim də sənətim budu. Axşamacan şəhərin altından girim, üstündən çıxım, şəhəri qarışdırırm. Kimi deyirsən, gətirim, kimi deyirsən, aparım, bu nə danışıxdı? Qadan alım, tacirin arvadını axşamacan yoldan çıxaracam.

Vəzir bir az puldan-zaddan qarıya verəndən sonra, qarı tərpəndi tacir gilə. Gəldi tacirin arvadının dədəsinin, qardaşının, nəyi vardısa, hamısını öyrəndi. Əlini belinin üstünə qoydu, gəldi tacir gilə. Arvad eşiyyə çıxanda qarının özünün buna tamahi düşdü. Dedi, ya Rəbb, bu, doğurdan da keçiləsi şey döyil. Tacirin arvadı da sahibi-kamal bir şey idi. Bu qarıya əlindən gələn hörməti göstərdi. Qarı fikirləşdi ki, adam da belə ailəyə tor qurar? Da heç bir şey demədən durub qayıtdı evə. Evə gəlirdi ki, vəzir bunun qabağını kəsdi.

Dedi:

– Qarı, nə oldu?

Qarı dedi:

– Sabah düzələr.

Sabah gəldi, imkan tapıb ürəyini aça bilmədi. Yenə evə

qayıdırdı ki, vəzir qabağını kəsdi.

Dedi:

– Nə oldu?

Dedi:

– Sabah düzələr.

Sabah gənə gəldi. tacirin arvadı dedi:

– Ay qarı, bununla üçüncü dəfədir ki, gəlirsən. Səndə deyən bir söz var. De görüm nədi, nədən çəkinirsən?

Qarı dedi:

– Vallah, çəkinmirəm, deyiləsi şey döyül.

Dedi:

– De.

Dedi:

– Bə, haqq-hesab elə. Get şah kimi adama, dünya sənə hörmət eləsin, hamı qulluğunda dursun.

Nə isə, qarı o qədər belə yaxşı sözlər dedi ki, arvadı yoldan çıxartdı. Dedi, hə, indi geyin paltarını, gedək bazara, oradan da səni aparsınlar.

Onacan tacirin arvadı yaxtandan paltarını çıxartdı. Altdan geyindi, üstdən qıfflandı, üstdən geyindi, altdan qıfflandı. Yeriş elədi, tiq-tiq çıxanda erkək quş yavaşca başını qapının arasından çıxartdı.

Dedi:

– Xanım, gedirsən?

Bunu deyəndə arvad qurudu.

Dedi:

– Hə.

Dedi:

– Xanım, bir balaca əylən, bir balaca söhbətim var, eləyim gedərsən.

Qarı dedi:

– Ay qadan alım, otura bilmərəm. Səni alıb getməliyəm.

Tacirin arvadı dedi:

– Yox, elə şey yoxdu, oturmaliyiq.

Qarı kor-peşman oturanda tutu quşu başladı bu odunçunun nağılıını danışmağa ki, bunun başını qatsın. Gün gəlsin, vaxt keçsin, tacir gəlib çıxsın. Bu oturanda, dedi, xanım, mən indi sana bir söhbət eləyim.

Dedi, elə.

Dedi:

– Xanım, biri vardi, biri yoxdu. Keçmiş vaxtı bir odunu vardi.

Bayaq sana necə danışmamışdım, bu odunçunun əhvalatını danışdı. Bu quşun yumurtasını gətirəndən sonra, da bunnar dadandılar. Çöp yaddan çıxdı. Ay xanım, getmə, peşman olacaqsan, sana deyirəm ha. Gədə gedib yumurteyi gətirdi, kişi gedib bazarda yüz tümənə verib qayıldırdı. Axırda dedilər, gedib-gəlməkdən nə çıxar, quşun özünü tutub gətirsək, yaman olmazmı? Atalar deyiblər ki, kimyagər quşu yumurtalayanda gözünü yumar. Bu gədə çıxdı ağacın başında, yuvanın böyründə gizləndi. Quş gəlib burada yumurtlayanda onu tutdu. Xanım, yaxşı qulaq as, quşun o üzündən, bu üzündən öpdü, yumurteyi də, quşu da gətdi evə. O vaxt köhnə əyyam idı. Yük qayırdılar. Gətdi bu yükün altında quşa yer qayırdı. Ay xanım, yaxşı qulaq as. Gündə gejdən yumurteyi aparıb verib qayıdırdı. Da bunların gəlirləri oldu çox. Bu dəfə kişi dedi:

– Arvad, indi mən tacirlə gedib irini xırda eləyim.

Razılışdılar. Kişi bir tacirə qoşulub getdi. Bunlar getdilər üç ay tacirliyə.

Arvad yumurteyi aparıb cuhuda verib qayıdırdı. Xanım, yaxşı qulaq as, bir gün belə, beş gün belə, bu arvadın ayağı cuhuda yandi. Da yumurteyi verirdi, əmma yumurteyin puluna baxmaq istəmirdi. Xanım, günlərin bir gündənə arvad açıldı. Dedi:

– Ay bədbəxt, nə zad eləyirsən, sənnən mən başbirlik eləmek istəyirəm, – deyəndə cuhud qayıtdı ki, bir şərtlə razı olaram: həmən bu yumurtanın sahibini kəsərsən, bişirərsən, gələrəm mən onu yeyərəm. Onnan sonra sənlə başbirlik elə-

yərəm.

Ay xanım, yaxşı qulaq as, yaziq biçarə quş evdə yatdığı yerdə arvad bazardan qayıtdı. Nəhlətləmə arvad ordan kimyagər quşunu tutub, həmən o çörək verən quşunun başını kəsdi, bişirdi, qoydu qazanda. Ürəyi döyüş tapmadı. Durdu cuhudun ardańca bazara getdi. Bu bazara getməkdə, bunun uşaqları gəldilər. Ora-bura vurnuxdular, gördülər bir qab xörəkdi hazır. Bilmədilər ki, kimyagər quşudu. İki qardaş dedilər anamız bişirib, payımızdı, saxlayıb. Xörəyi qabaqlarına çəkib başladılar yeməyə. Quşun başını biri yedi, ürəyini də biri. Durdular getdilər məktəbə.

Bunlar məktəbə getməkdə, arvad cuhudla dabanbasma evə girməkdə. Evə girdilər.

Dedi:

– Otur, – dedi, – yeyək-kef eləyək, ya kef eləyək yeyək. Cuhud dedi:

– Yox, yeməmiş kef olmaz.

Arvad ürəklə əlini atdı xörəyi götürə, baxdı ki, qazan bom-boş.

Dedi:

– Allah, budu ha yeyiblər.

Cuhud dedi:

– Yox, elə şey yoxdu. Gərək uşaqlar gələ, ikisinin də başını kəsəsən, qarınlarını yarib, quşun başını və ürəyini çıxardıb mənə verəsən. Mən yeyəm, ondan sonra hə, sənnən başbir olaram.

Hə, xanım, yaxşı qulaq as, peşman olacaqsan. Arvad biçağı itilədi. Başladı uşaqlarının yolunu gözləməyə ki, məktəbdən gələndə başlarını kəssin. Qara qul qapıda idi. Baxdı ki, arvad biçağı itiləyib uşaqların başlarını kəsəcək. Yaziq uşaqların nədən xəbərləri var idi ki? Oynaya-oynaya gəlirdilər. Yüyürdü bunların qabağına, dedi:

– Haraya gəlirsiniz?

Dedilər:

– Hancarı, öyümüzə gəlirik.

Dedi:

– Ay yazıqlar, ananızın bıçaq əlində, bu saat başınızı kəsəcək.

Dedi:

– Bə nə edək?

Dedi:

– Bilmirəm.

Dedilər:

– İndi ki, ana balanın qəsdindədi, anamız salamat qalsın, bizə yaxşı yol.

İki qardaş ikisi də üzünü çöyürdüler, bərri-biyabana. Allah göstərməsin, nabələd yer, gecənin günortası, ağlaya-ağlaya o qədər getdilər ki, çatdilar bir yol ayrıcına. Baxdılara ki, yol haçalanır. Bir yol üstnən gedir, bir yol altnan gedir. Hər iki yolun ayrıcında da bir daş var. Daşın üstündə də yazılıb: nə olur-olsun, bu yolnan gələn gərək ayrıla. Biri üst yolnan gedə, biri alt yolnan gedə.

İki qardaş ikisi də oturdular daşın dibində. Ağlaya-ağlaya elə oradaca da yatdılar.

Sabah açıldı. Üzünüzə xeyirli sabahlar açılsın. Qalxdılar, qalxanda kiçik qardaşın başının altından yüz təmən çıxdı. Pulu götürdü. Böyük qardaş dedi:

– Ay qardaş, bilirsən nə var?

Dedi:

– Yox.

Dedi:

– Bu işdəkdi, bu yol yox. Sən bu işdək yolla get, mən bu işdək olmayan yolla, – deyəndə kiçik qardaş dedi, yox sən bu işdək yolla get, mən bu yoldan gedəcəm.

İki qardaş ağlaya-ağlaya görüşüb-öpüşüb ayrıldılar, ay xanım. Böyük qardaş bu işdək yolnan, kiçik qardaş işdək olmayan yolla getdi.

Sana hardan xəbər verim, bu böyük qardaşdan. Bu yol-

nan getdi çıxdı bir şəhərə. Şəhərə baxanda gördü ki, heç kim yoxdu. Yavaş-yavaş gəldi şəhərin mərkəzinə. Yolda bir qariya rast gəldi. Qaridan xəbər aldı bu nə təhər şeydi, şəhərdə heç kim yoxdu.

Dedi:

– Ay bala, şah özü, orada yiğiliblar, dövlət quşu uçururdular, kimin başına düşsə, onu şah qoyurlar.

Bu da maraqlandı, dedi, hələ gedim görüm bu nə işdi. Getdi bu da qoşuldu camaata, oturdu bir divarın dibində. Aradan bir az keçmişdi vəzir əlində quş çıxdı minbirə. Quşun o üzündən, bu üzündən öpdü.

Dedi:

– Ay allahın heyvanı, bu məxluqatdan bir nəfər seçgİNƏN ki, bu camaatı idarə etsin, – deyib quşu buraxdı.

Quş hərləndi, hərləndi, gəldi bu gədənin ciyininə qondu. O ordan, bu burdan dedilər, bu haranın çöldə qalanı? Bir qapaz ordan, bir qapaz burdan. Da aqsaqqal, qarasaqqal dedilər:

– A bala, bunu niyə öldürürsüz? Aparın quşu, bir də buraxın.

Quşu bir də buraxdılar. Bir də gəldi bunun ciyininə düşdü. Bir də bunu döymək istəyəndə, aqsaqqal, qarasaqqal dedi:

– Aparın bunu, ucuq bir samanlıq var, salın ora, ağızını da bağlayın. Yanına da üç adam qoyun.

Quşu bir də buraxdılar. Quş hərləndi, hərləndi, gəldi özünü saldı samanlıq. Qondu bunun ciyininə. Bu adamlar da baxırdılar. Gədə quşu belə tutdu, o üzündən, bu üzündən öpüb dedi:

– Ay allahın heyvanı, məni bu qərib eldə niyə öldürürsən? Get bu qədər adam var, birinin ciyininə düş, qoy şah olsun. Məndən şah olmaz.

Bunu bu adamlar eşitdilər. Bu halda vəzir özünü yetirdi samanlıq.

Dedilər:

– Ay vəzir, bu adam belə deyir.

Vəzir gədiyi də, quşu da gətirib çıxartdı minbərə.

Dedi:

– Ay camaat, bu bizim şahdı.

Cıqqeyi* götürdü qoydu bunun başına, bu əyləşdi taxta.

Dedi:

– Ay camaat, bilirsiz nə var?

Dedilər:

– Yox.

Dedi:

– Mən sizin şahınız olacağam, əgər məni eşidəcəksinizsə. Eşitməyəcəksinizsə, qoynun çıxım gedim.

Dedilər, yox, elə bizim şahsan ki, şahsan. Nə desən, sözünə əməl edəcəyik.

Nə isə, bu qaldı şahlıqda. Gecə-gündüz ancaq qardaşının fikrini çəkirdi. Nə qaşı açılırdı, nə də qabağı. Gəlirdilər, ay şah, niyə danışmırsan, niyə dinmirsən? Dedi ki, vəziyyət belədi. Bu dedi, ay hana, birdən elə bir adam gələr mənim yanımıma qoymazlar.

Bu bir dənə zinqirov qayırtındı, öz yanından asdırıldı aşağı. Dedi, gələn bu zinqirovu tərpətsin, mən bilərəm yanımıma adam gəlib.

Bu burda qalsın, səna kimdən xəbər verim, bunun kiçik qardaşından. Bu döyükə-döyükə gəlirdi yolnan. Baxdı ki, bir dərənin içində üç dənə döy bir-birinə toqquşur. Döy görməmiş uşaq beləcə donub qaldı. Döylər belə baxanda bunu gördülər. Dedilər, bəni-adəm gəldi, yavaş. Bu, ayaq üstə öldü, dedi, mənimki də bu qədərmiş. Döylərdən biri çatdı bunu götürdü. Dedi, elə biz neçə ildi bir-birimizi qırırıq üç şeyin üstündə. O deyir, bunu mən götürəcəm, bu deyir, bunu mən götürəcəm. Burada razılığa gələ bilmirik.

Dedilər:

– Ey bəni-adəm, bunları böl, biz də səndən razı qalaq.

*Cıqqa – tac.

Qardaş, bəni-adəm bic olar. O saat bildi ki, burada bir şey var.

Dedi:

– İndi mənə deyin bu şeylər nədi, ondan sonra bölüm.

Dedilər:

– Bax, bu Həzrəti Süleymanın tacı, bu süfrəsi, bu da xalçasıdı. Bax, bu tacı başına qoy, get dünyayı dağıt, heç kim səni görməz. Bu xalçadı, oturarsan üstündə, deyərsən, Həzrəti Süleyman eşqinə, məni qoy İstanbula, götürüb qoyar, gözünü açarsan İstanbuldasan. Bu süfrədən də Həzrəti Süleyman eşqinə nə cür xörək istəsən, hazır elərlər.

Dedi, hə, indi böle bilərəm. Bu bir az fikirləşəndən sonra dedi, gəl elə bir şey elə ki, bu üç döyünlən qurtar. Elə yaxşı oldu, bunları götürüb bir tərəfə çıxaram.

Dedi:

– Ay döylər, gedin mənə bir beşaaçılan gətirin. Onu mən atacam. Onun gülləsini kim qabaq əldə gətirsə, süfrə onundu. Orta gələn tac alacaq, ayaq gələnə xalça çatar.

Dedilər, ayə, demədik ki, bu bəni-adəm böləcək?

Nə olacaq, o saat bir beşatılan gətirib verdilər gədəyə. Gədə beşatılanı götürdü, gülleyi atdı. Döylər üçdular güllənin dalınca. Gədə tacı, süfreyi, xalçanı yığışdırıldı. Xalçanı saldı altına. Tacı qoydu başına, süfreyi də götürüb dedi, Həzrəti Süleyman eşqinə məni götür o dağın dibinə. Göynən bu getməkdə olsun, səna deyim döylərdən. Döylər xeyli getdilər, güllə nə gəzir, qayıtdılar, nə tas var, nə hamam, lələ köçüb, yurd ağlayır, dönüb-dönüb, bir də ağlayır. Bu döylər kor-peşman ağızlarını çöyürdülər bir bərri-biyaban.

Gədə gəldi, düşəndə gördü ki, bu, bir şəhərdi. Əmma nə bilsin haradı?! Bu gətirdiyi şeyləri apardı bir pünhan yerdə gizlətdi, özü girdi şəhərə. Birinnən soruşdu ki, ay qardaş, bura haradı?

Dedi:

– Bura dünya gözəlinin şəhəridi.

Bu da dünya gözəlini görməmişdi. Dedi:

– Dünya gözəli nədi?

Dedi:

– Dünya gözəli odu ki, gəlirsən, bir dəfə baxırsan, yüz tümən verirsən, ondan sonra çıxıb gedirsən.

Bu gəlib bir qarıya qonaq oldu. Yolun qırağında bir ev idi. Elə evdə oturub qarı ilə söhbət edirdi ki, baxdı dəstə-dəstə adamlar gedir.

Dedi:

– Ay qarı, bunlar hara gedir?

Dedi:

– Dünya gözəlini görməyə.

O saat bayaq deyilən şey yadına düşdü.

Dedi:

– Bə mən də getsəm, olarmı?

Qarı dedi:

– Niyə olmur?

Durdu, bu da getdi. Gördü ki, doğrudan da bir dəfə baxmaqnan yüz tümən pul verirlər. Onnan sora kim qumar oynamaq istəyir, qalib oynasın. Bəxtə xuda deyib, qalib qumar oynayan da olur. Bir adam da onu uda bilmir. Bu yazıq biçarə də dadandı bura. Hər gecə başının altından yüz tümən pul çıxırı, bu da əl çəkmirdi. Dünya gözəli gördü ki, bu hər gün gəlir, hər gün də eyni biçimdə pul gətirir.

Bu dünya gözəlinin bir qoca nənəsi vardı. Gəldi dünya gözəli nənəsinin yanına, dedi:

– Ay nənə, bura hər gün bir oğlan gəlir, özü də bir biçimdə pul gətirir, rəngi dəyişməmiş.

Bu belə deyəndə, qarı güldü.

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Ay yazıq, o, kimyagər quşunun ürəyini udub, hər gecə onun başının altından yüz tümən pul çıxır.

Dedi:

– Bə indi mən neyniyim?

Dedi:

– Sabah o gələcək, sən onunla qumar oynayarsan, elə eyləyərsən ki, o, hayıl-mayıł olsun. Bir alma götürüb içinə burunotu doldurarsan, o sənnən qumar oynayanda, almani ona təvəqqəf eləyərsən. O yeyəndə burunotu onu tutacaq, onda asqıracaq, elə ki, asqırdı, addayarsan onun arxasına. Kürəyinə bir təpik vurarsan, quşun ürəyi onun ağızından atılıb düşəcək yerə. O saat ürəyi götürüb udarsan. Əmr edərsən, gədəyinayağından tutub çölə atarlar.

Nənəsi nə təher demişdi, dünya gözəli elə də elədi. Sonra gədəyi sürüb eşiyə tulladılar. Gədə ayılanda o saat bildi ki, ürəyi gedib. Bir az özünə gələndən sonra, tacı, süfrəni gizlətmışdı, getdi onları çıxartdı. Gəldi qızın güllü bağına, gördü ki, dünya gözəli qollarının çırmayıb evdə hərlənir. Qız bunu görəndə məəttəl qaldı.

Dedi:

– Niyə gəldin?

Dedi:

– Ay dünya gözəli, day neçə vaxtdı çörək kəsirik, gəldim ki, ayrılaq. Gedək o güllü bağda bir az hərlənək, sonra sağıllaşıb ayrılaq.

Dedi:

– Nə olar, gedək.

Bu dünya gözəli ilə gəldi bağa. Gədə dedi, ay burada nə yeyib-içmək olar. Dünya gözəli dedi, onda gərək yeyib-içməyi özün gətirəsən. Gədə dedi, ürəyin istəyirsə, mən bu dəqiqə verrəm. Belə deyib xalçanı sərdi, tacı da yanına qoydu. Süfreyi açdı, dedi, Həzrəti Süleyman eşqinə filan yemək hazır olsun. Qız yeməyi görəndə məəttəl qaldı. Bu tacı da qoydu başına. Dedi, xalça, Həzrəti Süleyman eşqinə məni bu dünya gözəli ilə götürərsən Qara dəryanın ortasındaki adaya. Dünya gözəli baxdı ki, əli əldən üzüldü, göynən gedir. Qara dəyanın orta-

sındakı adaya endilər. Da iş işdən keçmişdi. Qız baxdı ki, dörd tərəf su. Qaldılar burda yaşamağa. Aradan bir müddət keçdi. Dünya gözəli başladı fikir eləməyə ki, bə burdan nə tövr qurtarsın. Başladı qaşqabağını tökməyə. Elə bil ki, ölüsü ölüb. Gədə çox dedi, bu az eşitdi. Dedi, aaz, bə niyə belə eləyirsən? Dedi, burada bizdən başqa heç kim yoxdu, sən də sərrini mənə demirsən. Bu yazıq gədə başladı bütün sərrini ona açmağa. Dünya gözəli bunu öyrənəndən sonra gecə gədiyi yuxuya verib, tacı başına qoydu, süfreyi götürüb, oturdu xalçaya. Dedi, səndən özümü güllü bağda istəyirəm. Bir göz qırıpında oldu güllü bağda.

Gədə qaldı burda. Bir də onda ayıldı ki, ə, dünya gözəli nə gəzir, xalça nə gəzir, süfrə nə gəzir, tac nə gəzir. Lələ köçüb yurd ağlayır, dönüb, dönüb, bir də ağlayır. Gədə başladı ağlamağa. Nə çıxmaga imkan yox, nə çörək yox, bir həftə ağlamadan gözləri kor oldu.

Baxdı ki, iki dənə quşdu, gəlib ağaca düşdülər. Bunlar məleykəydilər. Böyük bacısı hər şeyi biliirdi, əmma kiçiyi heç nə bilmirdi. Dedi, ay bacı, o zariyan nədir? Dedi, ağılsız filan-kəsdi. Dedi, ay bacı, ona bir əncam çək. Dedi, aaz, ona nə əncəm çəkim, o gərək ölü. Dedi, ay bacı, kaş mən bunu görməyəydim, indi ki, gördüm, gərək sən buna əncəm çəkəsən. Kiçik bacı əl çəkmədi ki, çəkmədi. Dedi, ay bacı, indi ki, əl çəkmirsən, əgər yatıbsa, qalxıb eşitsin, yox, oyaqsa da qalxıb eşitsin. O ki ağacın külündən götürüb gözünə çəksin, ona həm cavanlıq gələcək, həm də gözləri açılacaq. O ağacın qabağından ayağına çarıq qayırsın. Dəryanın üstü ilə getsin, batmayaq. O ağacın budağından götürsün, nəyə vursa, nə desə, o olacaq. Əmma, dedi, da demiyəcəydim, sənin xətrinə dedim. Quşlar qanad çalıb, uçub getdilər.

Onlar nə təhər demişdilər, gədə o təhər elədi. Gəldi ağacın qabağından ayağına çarıq qayırdı, girdi dəryaya, gördü batmir. Gəldi çıxdı bir yerə, ağacın budağından da götürmüştü. Bir daşa ağacı vurub dedi, olsun at, at hazır oldu, aşırıldı

ata. Nağıl yürürek olar. Gəldi həmin dünya gözəlinin şəhərinə. Ata bir çubuq vurdu, dedi, ol torpaq, oldu torpaq. Gəldi, içəri girdi, dünya gözəlinə bir çubuq vurdu, dedi, ol eşşək, oldu eşşək. Qatdı qabağına, hoşça hoş, addadı başqa bir şəhərə. Gəldi çıxdı həmən bu qardaşı olan şəhərə.

Qarı ilə tacirin arvadı oturub tutu quşunun nağılına qulaq asırdılar. Qarı baxdı ki, oldu axşam. Qarı dedi, da burada oturub quşun nağılına qulaq asmayacağam kig Tacirin arvadı dedi:

– Ay qarı, get sabah gələrsən.

Bu qarı getdi, sabah gejdən qayıdır bir də gəldi. qarı hazır olanda gənə tacirin arvadı paltarı geyindi. Quş başını quşının deşiyindən çıxartdı.

Dedi:

– Xanım, gedirşən?

Dedi:

– Gedirəm.

Dedi:

– Xanım, getmə, peşman olacaqsan. Qoy nağılin ardını deym, qulaq as, ondan sonra gedərsən.

Qarı gördü iş şuluqdu, çəkdi quşun başını üzdü. Tacirin arvadı buna çox qəzəbləndi. Açıq elədi, paltarını soyundu, heç yana getmədi. Qarı da kor-peşman çıxıb getdi.

Sabah gejdən qarı bir də gəldi. ağlaya-ağlaya dedi ki, ay gəlin, daha olan olub, mən quşu da öldürdüm, daha keçib, dur gedək. Arvad təzədən paltarını geyindi, çıxməq məqamına çatanda o biri quş qalxdı.

Dedi:

– Xanım, gedirşən?

Dedi:

– Hə.

Dedi:

– Xanım, o quşun söhbəti yarımcıq qalıb, qoy onu eləyim, ondan sonra get.

Bu qarı yenə özünə divan tutanda, tacirin arvadı dedi:

– Ay qarı, bir yavaş, hələ birini də öldürmüsən. Qoy görək nə deyir, ondan sora gedərik.

Qarı dedi:

– Ay bədbəxt, onun nağılı qurtaran deyil.

Dedi, daha orasını bilmirəm, əyləş qulaq as. Bunlar oturdular.

Quş dedi:

– Xanım, qulaq as, peşman olacaqsan.

Gədə bu eşşəyi hərleyə-hərleyə gətirdi çıxartdı qardaşı olan şəhərə. Əmma bilmirdi ki, qardaşı bu şəhərdə padşahdı. Geldi bazara, gördü ki, bir qoca kişi su satır. Bu qoca kişi kim olsun? Olsun onun atası.

Atası, ay xanım, səfərdən qayıdır gəldi gördü ki, ev viran, usaqlar yox. Bu hər şeyi öyrəndi, arvadını da öldürüb üz qoydu bərri-biyabana. Hərlənib-hərlənib, gəlib çıxdı o da bu şəhərə. Oldu burda su satan. Nə bilsin ki, oğlu burada padşahdı. Bu gədənin buna yazıçı gəldi, dedi:

– Ay əmi, ala bu ulağı sana verirəm, apar dedi, gündə neçə ayaq su gətirsən, sat. Əmma, nə mixdan qoy, nə də üstündəki palanı götür, bax, sana deyirəm ha.

Ulağı verdi kişiyə, dedi, mən özüm də filan yerdə qalıram.

Kişi başladı bu ulaqla su daşıyb satmağa. Bir gün bulağın kənarında suyu doldurub qoydu kənara. Baxdı gördü ki, iy gəlir. Ulağın palanını alanda gördü ki, belində bir yara var. İy yaradan gəlir. Da oğlanın dedikləri yaddan çıxdı. Ulağın mixini da boşaltdı ki, rahat nəfəs alsın. Ulaq o yan bu yana dartılıb mixi qopartdı. Götürüldü şəhərə. Kişi də bunun da-lınca. Düz gəldi o şahlıqdakı zinqirovun yanına. Ulaq ağızı ilə zinqirovu tərpətdi.

Şah dedi:

– Gördün nədi?

Çıxdılar ki, bir ulaqdı. Dedi, ayə, ulaq da gəlib şikayətə,

bu nə təhər işdi? Elə bu vaxt kişi də özünü yetirdi. Şah dedi:

– Ay kişi, gör iş nə yerə gəlib çatıb ki, Allahın heyvanı da gəlib şikayət eləyir. Səni asajam.

Kişi dedi:

– Şah sağ olsun, məni niyə asırsan? Bunu mənə verən adam mənə belə tapşırımsıdı. Mən də onun deməyinə baxmadım, bunun palanını aldım, mixini boşaldım, bu da beqafıl əldən qopdu, özünü yetirdi buraya.

Şah əmr etdi ki, o adamı tapsınlar. Gədə bazarda gəzdiyi yerdə kişi onu tapdı.

Dedi:

– Əmi, nə var?

Dedi:

– Qadan alım, mənə asırlar, bə hal-qəziyyə, iş belə.

Dedi:

– Ay əmi, bəs sana demədim ki, belə eləmə?

Dedi:

– A bala, da nə bilim, da bir işdi olub.

Gədə dedi:

– Ay əmi, fikir eləmə, gəl gedək.

Ata, oğul – hər kisi gəlib çıxdılar şahlığa. Mən sana nağıl eləyən kimi, bu qardaşı da başladı başına gələnləri nağıl etməyə. Kişi də qulaq asındı. Şah da baxdı gördü ki, bu oğlan öz qardaşıdı. Kişi də gördü ki, bunlar onun öz övladlarıdı. Da nə olajaq? Yenidən arı bala, naçaq suya, dəvə qanqala sarmaşan kimi bir-birinə sarmaşdırılar. Ayılıb özlərinə gələndən sonra şah dedi:

– Ay qardaş, bə bunu niyə belə eləyirsən? Bunu öz əvvəlki halına qaytarə bilməzsən ki?

Gədə çubuğu çıxardıb vuranda, dedi, ol həmən dünya gözəli. Bu oldu həmin dünya gözəli, kimyagər quşunun ürəyini aldı, tacını aldı, süfrəni də aldı, xalçanı da aldı, dünya gözəlini də buraxdı. Ata, oğul, qardaş qaldılar bu şəhərdə.

Tutu quşu nağılı qurtarmaqda, tacir qapıdan girməkdə.

Elə bu söhbətdə içəri girdi tacir. Baxdı ki, quş təkdi.

Dedi:

– Arvad, hanı quşun o biri?

Quş dedi:

– Əyləş, ağa tacir, əyləş.

Tacir əyləşdi. Mən sana danışan kimi, bu quş da tacirə nağıl elədi. Tacir quşun o üzündən, bu üzündən öpdü. Apardı bazarda bunu birləşdirən verdi. Gəldi arvadını da apardı yox elədi. Tacir tüpürdü, dedi, bir də mən qadına yaxın getmərəm.

Onlar orda şad oldu, siz də burada şad olun. Sağ olun, var olun.

ŞAH ABBASIN NAĞILI

Bir gün Şah Abbas, vəzir Allahverdi xan, Sarı Xoca, bir də Becan bir yerdə oturub söhbət eləyirdilər. Niyə Becan deyirdilər, niyə Allahverdi xan deyirdilər, niyə Sarı Xoca deyirdilər? Bunların özlərinin hərəsinin ayrı-ayrı hekayətləri vardı.

Becan o Becan idi ki, şah oğlu Şah Abbas dedi ki, məni o adam qonaq apara bilər ki, orada məndən böyük heç kim olmasın. Onu da heç kim başa düşmədi. Ondan böyük nə ola bilərdi, uşaq olardı. Uşaqda nə qanır ki, isteyir şah oğlu Şah Abbas oturmasın, kim oturur, otursun, bildiyini eləyəcək. Həmən Becan, kəsəsi, şah oğlu Şah Abbası evinə dəvət elədi. İki oğlu var idi, ikisinin də başını kəsib, apardı qoydu yükün altına. Şah Abbas gəldi, əyləşəndə dedi:

– Bə sənin uşağın hanı?

Dedi:

– Yoxdu.

Dedi:

– De bu çörək haqqı yoxdu?

Dedi:

– Ay Şah Abbas, niyə and verirsən, – deyəndə getdi uşaqlarının başını gətirdi.

Belə baxanda Şah Abbas dedi:

– Da öz züryətinə qıyan da kimdən çəkinər? – Şah Abbas onu götürdü pəhləvanlığa.

Vəzir Allahverdi xan o vəzir idi ki, hansı məclisdə oturub orada qaqqıldasayıdı, o imarətin üstünə quş töküldərdi. Hər yerdən eşidən gəlib ona baxardı.

Sarı Xoca da şah oğlu Şah Abbasın məsləhətçisi, məşvərətçisiydi. Birdən Şah Abbasın acığını tuturdu, deyirdi, filan kəsin boynu vurulsun. Sarı Xoca deyirdi, yavaş sabah vurulacaq, bu gün yox. Da şah oğlu Şah Abbas onun bir sözünü iki eləmirdi. Çünkü təcrübədən keçirmişdi. Görürdü ki, acığını tutub bir adamın boynunu vurduranda, sabaynan da görürdü ki, bu

adamin günühi yoxdu. Ona görə də Sarı Xocanı eşidirdi.

Bunlar beləcə oturub söhbət edirdilər ki, Şah Abbas dedi:

– Görən bu dünyada məndən adlı-sanlı, məndən böyük bir adam var?

Vəzir dedi:

– Özünü o qədər də tərifləmə, səndən də adlı-sanlı, səndən də böyük adam var.

Bu belə deyəndə şah oğlu Şah Abbasın qəzəbi tutdu.

Dedi:

– İndiki, belədi sana qırx gün möhlət verirəm, tapmasan, boynunu vurduracam.

Vəzir gəldi, evdə öz ailəsi ilə halal-hümmət eləyəndən sonra, üzünü çöyürdü bərri-biyabana. Kim deyə bilər ki, şah oğlu Şah Abbasə bərabər gələ bilərəm. O kənd, bu kənd, o dərə, bu dərə, vəzir Allahverdi xan çox axtardı, çox aradı, ancaq istədiyini tapa bilmədi. Vaxtdan da beş gün keçmişdi. Gəldi bir kəndə çatdı. Kəndə girəndə baxdı ki, bir çobandı, qabağında bir dəstə qoyun gətirir.

Dedi:

– Ay qardaş, məni qonaq eləyərsənmi?

Çoban baxdı ki, qəribdi, dedi, sən ölü, bu ağaçnan elə bir dəfə əldən qoyacaqdım, ayə, qonaq eləyərsən nədi, qonaq Allah qonağıdı, Allahın özü gəlib ha evdə oturmur? Qonaq Allahı əvəz eləyir.

Çoban dedi, gedəcəyik evə. Çoban vəziri gətirdi evə.

Vəzir baxdı ki, çobanın evində o qədər salahlıq* var, həddi-hüdudu yoxdu. Yemək qabağa gələndə, çoban baxdı ki, vəzir Allahverdi xanın boğazı quruyub. Bir tikə alanda, üstündən bir qurtum su içir. Çoban belə onun əlindən tutdu.

Dedi:

– Qardaş, sən qonaqsan, mən bu yeməyi sənin adına hazırlamışam. Bu xörəkdən mənim uşağım da yeyir, iraq ol-

*Salahlıq – düzlük, bolluq, nizam-intizam.

sun, it də, pişik də yeyir. Niyə belə yeyirsən? Düşmənin var, onu de, pul lazımdı onu de. Deməsən, elə vurajam, boynun süfrəyə düşəcək.

Vəzir bir az fikir elədi, çoban dedi, de. Vəzir deyəndə, çoban əlini əlinə vurdu, dedi, aya, mana bax, Şah Abbasə bax, aya, Şah Abbas kimdi mənim qabağında, sabah məni aparsan, onun cavabını verərəm. Dan ağaranda çoban dedi, dur gedək. Vəziri saldı qabağına, düz şahlıq gəldilər.

Gəlib gördülər ki, şah qırmızı geyinib çıxb taxta.

Dedi:

– Vəzir, hardasan?

Vəzirin boğazı qurudu. Çoban irəli yeridi, dedi, o, vəziri çöllərə salıbsan, o da məni tapib. Ver sualını, al cavabını.

Şah dedi:

– O adam sənsən?

Dedi:

– Bəli, mənəm.

Dedi:

– Sənin nəyin var ki, belə yekələnirsən?

Dedi:

– Bə sənin nəyin var?

Şah dedi:

– Mən səndən varlıyam da, böyüyəm də.

Çoban dedi, gətir adamlarını, qoy sənində var-dövlətini yazsın, mənimkin də, – deyəndə, Şah Abbas beləcə qurudu.

Dedi, ayə, bu nə olan şeydi?

Bəli, şah oğlu Şah Abbas başladı. Filan torpaq, filan şəhər, filan qədər var-dövlət. Çoban baxdı, gördü da yer qalmadı ki, o da onun adını çəksin.

Dedi:

– Şah, qurtardınmı?

Dedi:

– Qurtardım.

Çoban əlini-əlinə vurdu, güldü.

Şah dedi:

– Niyə gülürsən?

Dedi:

– Ay yazıq, gülməyəndə neyləyim? Sən çoxdan ölmüsən ki? Sənin nəyin var imiş ki? – deyəndə Şah Abbas eləcə ayaq üstə öldü.

Çoban dedi, ay şah, adamlarını göndər gedib otuz arşın ağ gətirsinlər. Gətirdilər. Dedi, ay şah, burda uzan. Hamı da baxırdı. Ağı öldürdü, on iki arşından şaha kəfən çıxdı. Özü uzandı, on beş arşından da özünə kəfən çıxdı.

Dedi:

– Ay anasının oğlu, indi hansımız varlıyıq! Kim bu dünyadan malını dalına şəlləyib o dünyaya aparır? Onu mənə göstər, mən də sənə bərabər adam göstərim. Ay yazıq, sən ona-buna yalan demisən, səni heç bu ağa da bükməyəcəklər. Mən bu qoyunun südündən sağıb ac qarınlar doyurmuşam. Məni ağa yox, ipəyə bükəcəklər.

Həmən bu çobanın sözündən sonra şah oğlu Şah Abbas üç yüz altmış beş məscid tikib üç yüz altmış altı körpü saldırdı.

KEÇƏLİN NAĞILI

Əziz qardaş, sana hardan xəbər verim, keşmiş vaxtda şah oğlu Şah Abbasla vəzir Allahverdi xan gəzməyə çıxırlar. Oturub burda söhbət edəndə, indi onun özünün xəyalına gəlir, yoxsa nə təhər fikirləşir, bilmirəm, cibindən bir parça kağız çıxarıb üstünə yazır ki: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üzü də gedər". Möhürüni də vurub kağızı tullayırlar.

Sizə hardan xəbər verim, bu kəndin danaçısı, qoyunçusu, naxıra gedəni, çoban-çolluğu gəlib burada heyvan otarırlar. Bir keçəl bu kağızı tapır. Günorta vaxtı çatanda, keçəl deyir, ay uşaqlar, nə tapmısınız? Deyirlər, heç nə. Keçəl deyir, mən bu kağızı tapmışam. Baxırlar ki, bu kağıza yazılıb: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üzü də gedər" üstünə də möhür vurulub. Belə deyəndə keçəl deyir, mənim kağızımı özümə verin. Kağızı alır qoyur cibinə.

Keçəl deyir:

– Uşaqlar, bilirsiz nə var?

Deyirlər:

– Yox.

Deyir:

– Axşam bizə yiğilərsiz. Kim gəlməsə, sabah bu örüşə çıxmasın. Başıyanan cavab verəcək.

Da Keçəldən hamı qorxurdu. Axşam yiğilib, dedilər, qardaş nədi?

Dedi:

– Gedəcəyik şah oğlu Şah Abbasın xəzinəsini dağıtmaga.

Bir adam qorxusundan cincirini çəkmədi. Getdilər, şah oğlu Şah Abbasın xəzinəsini gətirdilər.

Keçəl dedi:

– Uşaqlar, gedib cəbbəxananı dağıdacağıq.

Dağıtdılar. Uşaqlar, atxananı dağıdacağıq. Getdilər, onu da dağıtdılar. Da şah oğlu Şah Abbasın nəyi vardı, gedib gətirdilər. Ondan sonra keçəl qalxdı atı payladı, qılıncları,

galxanı payladı, paltarı payladı, pulu payladı.

Dedi:

– Uşaqlar, indi gecənin günortası gedə bilərik.

Keçəl qabağa düşdü, bunlarda onun dalınca bilmədilər hara gedirlər. Keçəl fikirləşdi ki, gəl sən elə bir yerə get ki, orada səni tapmasınlar. Gəldilər bir yerə çıxdılar. Keçəl dedi, uşaqlar atdan tökülün. Töküldülər.

Dedi:

– İndi bilirsiniz nə var?

Dedilər:

– Nə var?

Dedi:

– İndi gedəcəyik Türkiyə padşahlığına. İkiniz gedib xəbər eləyərsiniz ki, şah oğlu Şah Abbasın oğlu Əli xan buraya gəlir. İşiniz yoxdu.

İkisi qabaqda getdilər. xəbər ala-ala gəlib çıxdılar şahlığa. Nədi, dedilər, qardaş, şah oğlu Şah Abbasın oğlu Əli xan buraya gəlir, – deyəndə vəzir içəri girib şaha xəbər verir.

Şah dedi:

– Nə danışırsan? Tez ol tədbir gör, o bizi yoxlamağa gəlir. Car çəkin, bazarda nə var, hamisinin qiymətini ucuzlaşdırınsınlar.

Dedi, da durma, kəcavə bəzəndi, keçəlin qabağına gəldi.

Nə qədər qoşun vardı, çıxdı pişvaza. Bunu gətirdilər şəhərə, düz şahlığa. Aparıllar bir yaxşı otağa. On dörd nəfər də beləcə durub bunun keşiyində. Şah dedi mən şaham, bir nəfər mənim keşiyimi çəkir. Bunun isə qulluğunda on dörd nəfər durur.

Bu qalmaqnın burda qaldılar. Bulardan çoxu verilən yeməyin heç dadını da, necə yeməyi də bilmirdi. Gətirib yeməyi qoyandan sora elə ki, aşpazlar eşiyə çıxırı, ac canavar kimi yeməyi yeyib, genə hər kəs öz yerində dururdu.

Bir gün şah dedi:

– Ay vəzir, bunlar elə burada yeyib yatırlar, heç getmək

istəmirlər? – dedi, – vəzir, get gör bunlar nəyə gəliblər.

Vəzir dedi, şah sağ olsun, mənim çənəm söz tutmur, bir söz deyə bilmərəm. Şah dedi, ay vəkil, sən get. Vəkil dedi, şah sağ olsun, mən də heç nə deyə bilmərəm. Şah kimə dedi, heç kim keçəlin otağına gedə bilmədi.

Şah dedi:

– Ayə, bəs nə qayıraq, nə təhər eləyək?

Dedilər:

– Gəl arvadını göndər, da burada ayrı şey ola bilməz. – Şah arvadını çağırıldı.

Dedi:

– Ay arvad, haqq-hesab elədi, gəl get bir az dil-ağız elə, de ki, bizim üçün nə qulluq.

Arvad bir xonça bəzədi, gəldi qaravulların yanına. Dedi, salam, bəli, salam.

Dedi:

– Aparın məni Əli xanın yanına.

Dedilər:

– Yavaş, qoy bir icazə alaq, ondan sonra.

O ondan ona, bu ondan ona xəbər verə-verə, xəbər gəlib çıxdı Əli xana. Bir az fikirləşəndən sonra, keçəl dedi, qoy gəlsin. Arvad gəldi, qorxa-qorxa girdi içəri. Xonçanı qoydu, oturdu. Keçəl heç başını da qaldırmadı. Bir az toxtayandan sonra, arvad dedi, oğlum, Əli xan, ay bala, xoş gəlibsen, səfa gəlibsen, bizim üçün nə qulluq? Bəlkə eşidək. Bir xeylaq keçəndən sonra keçəl dedi, əşşə, heç bir şey, elə sabahda-zadda çıxbı gedəcəyəm. Elə gəlmışdım şəhərə baş çəkim. Elə ki, arvad onun yanından çıxdı, bunlar xonçanı dağıdırlar.

Şah dedi:

– Nə oldu, ay arvad, bir şey öyrənə bildinmi?

Arvad dedi belə-belə, elə ordan bura gəlib.

Şah dedi:

– Bə buna nə sovqat qoyaq, axı Şah Abbasın oğludu.

Biri dedi, mal verək, biri dedi, pul verək, biri dedi, nə

bilim, nə verək. Şah dedi, ay bədbəxt uşağı, biz də Şah Abbasa baxırıq, onun nəyi yoxdu ki. Onacan vəzir irəlləyib dedi:

– Şah sağ olsun, pərdə dalındakı qızından başqa ona heç bir şey layiq deyil. Gəl sən qızı ver.

Həm vəzirin bu sözünə əhsən dedi.

Şah dedi:

– Arvad, durma, bir xonça hazırlayıb get.

Arvad genə bir xonça hazırlayıb getdi. Geldi icazə aldı, içəri girdi, bir söz-söhbətdən sonra, dedi, ay bala, Əli xan, Vallah dedi, səndən ötəri fikirləşdik sovgat düzəldək, gördük pərdə dalında bir qızımız var, ondan layiqli sənə heç bir şey ola bilməz. Bu belə deyəndə keçəl əlini başına qoyub bir xeyli fikirləşdi. Cavab vermədi. Bir dərindən fikir eyləyəndən sonra, dedi, razıyam. Belə deyəndə arvad çox sevindi. Durdu sevincək otaqdan çıxdı. Bunlar yenə xonçanı dağıtdılar. Genə hər kəs öz yerində durdu.

Şah soruşdu, ayə, nə oldu? Arvad dedi, razıdı.

Şah dedi:

– Vəzir, durma, toya başla.

Şəhərə car çəkdilər ki, şahın qızının toyudu. Şah oğlu Şah Abbasın oğluna verirlər. Bir neçə gün də şahın xəzinəsinin bir tərəfi getdi. Yedilər, içdilər, qızı gətirib qoydular Əli xanın yanına. Camaat dağılışdı. Axşam olanda, bunlar yatanda keçəl qılincını siyirib qoydu ikisinin arasına. Yönüünü o tərəfə çevirib yatdı. Aradan bir neçə gün keçmişdi arvad genə bir xonça bəzədi, gəldi qızının yanına. Gördü qızı ayaq üstə ölürlər.

Dedi:

– A bala, bu nədi?

Dedi:

– Ay ana, Allah sizi kəssin, qohum olmağa adam tapmırınız? Gətirib məni bir keçələ verdiniz. Düz üç gündü bələcə qılincını siyirib məni nə dindirir, nə danışdırır. Heç yaxında gəlmir.

Dedi:

– A bala, lal deyilsən, kar deyilsən, bir soruş, de ginən ay Əli xan, məni bəyənmirdin, bə niyə toy elədin? Soruş, sabah yenə gələcəm.

Arvad kor-peşman qayıtdı evə. Gejdən arvad yeni bir xonça bəzədi. Gecə Əli xan belə eləyəndə, qız ondan soruşdu ki, bə niyə belə eləyirsən? İndi ki, məni bəyənmirdin, bə niyə məni bədbəxt elədin? Əli xan qayıtdı ki, sən də eşşəksən, dədən də eşşəkdi, anan da eşşəkdi. Qız dedi, niyə? Dedi, aaz, bu nədi, sən bunu toy hesab eləyirsən? Mən elə sənin dədənin bu otağında yatıb durmayacağam ki? Mənim şah oğlu Şah Abbas kimi bir atam var. Mənim toyum orda olacaq. Molla gələcək kəbin kəsəcək.

Arvad gejdəndən qızının başının üstünü kəsdirdi. Genə xoncanı qoyub soruşdu ki, bə nə oldu? Qızı dedi ki, ana, biz gedəsiyik.

Arvad qayıdib hamısını ərinə xəbər verdi. Şah əmr etdi ki, gəcavə bəzənsin, filan qədər qoşun hazır olsun, cehiz hazır olsun, gəlini aparıb şah oğlu Şah Abbasın hüzuruna qoyun. Di durma gəl. Gəcavə bəzəndi. Keçəli də, qızı da qoydular gəcəvəyə. Qoşun atlandı. Gəlhagəl, gəlib yetişdilər Şah Abbasın torpağına. Şəhərə az qalandı, keçəl əmr elədi, dayanın. Dayandılar. Dedi, bə atam bilmir ki, mən gəlirəm. Adam getsin xəbər versin. İki nəfər yolladılar düz şahlığa. Salam, bəli, salam. Nədi, dedilər, şah sağ olsun, oğlunuz gəlir. Toy eləyib, gəlin gətirir.

Vəzir dedi:

– Ay şah, bu nədi?

Şah dedi:

– Vəzir, yeri deyil. Bunu sora aydınlaşdırarıq. Di durma qabağına çıx.

Şah əmr elədi qoşun atlandı. Vəzirnən gedib keçəli qarşıladılar. Təzədən toy başlandı. Di ye, iç, keyf elə. Şah Abbasın xəzinəsinin də bir tərəfi getdi.

Ara sakitləşdi sonra şah dedi:

– Ay vəzir, bu mənim öyümü yıxdı, bə bu kimdi? Bir bunu bura çağır, görüm bu kimdi, nə işin sahibidi?

Gejdənnən vəzir keçəlin yanına gəlib dedi:

– Şah səni çağırır.

Keçəl paltarını geydi, həmin şah yazdığını kağızı saxlayırdı, qoydu cibinə, gəldi qapıdan girdi. Salam verib, ədəblə yerində durdu.

Dedi:

– Ata, bizim üçün nə qulluq?

Dedi:

– Oğul, mən sənin atanam, bə anan kimdi?

Dedi:

– Atam da sənsən, anam da sənsən.

Dedi:

– Ayə, nə danışırsan, dəlisən, nəsən? – deyəndə, keçəl kağızı çıxarıb şahın qabağına qoydu. Şah oğlu Şah Abbas baxdı ki, öz yazdığını kağızdı: "Dünyanın nə üzünü tutsan, o üzü də gedər".

Keçəl dedi:

– Ay şah, indi mən də dünyanın bu üzün tutmuşam, ona görə atam da sənsən, anam da sənsən.

Şah dedi:

– Ay oğul, səndə ki, bu kamal var, oğlumsan ki, oğlumsan, – çəkib qaşının arasından öpdü. Şah oğlu Şah Abbas dedi:

– Vəzir, toyu təzədən başla.

Onlar orada şad oldular, siz də burada.

TİLSİMƏ DÜŞMÜŞ QIZ

Biri variymış, biri yoxuymuş, keçmiş zamannarda bir kişi variymış. Bu kişinin bir qızı, bir oğlu variymış. Qızın adı Pəri, oğlanın adı Cümşüdüymüş. Kişi covannix eliyif küləfətini doilandırırmış. Qızı Pəri də gününü qoyunnarın dalında keçirəmiş.

Günnərin bir gündündə kişi xəstələnir. O, qızını yanına çağırif deyir:

– Qızım, bu günnən mən çölə gedə bilmiyəjəm. Qoyunları aparıf bu yaxınnarda otararsan. Çox uzağa getməzsən.

Qız dedi:

– Baş üstə, ata!

Qərəz, qız qoyunnarı qavağına qatıf çölə apardı. Bir xeyli otaranndan sonra çayın qıraqında suya endirdi. Qoyunnar kürnəşə yiğilif köyşək vuruf yatdırılar. Pərini də burada yuxu apardı.

Bu vaxt Pəri qızdarı suyun kənarındaki ağaca qonulmuş. Qızın yatdığını görüp onu qıllica donuna saldılar, qoyunnarı da aparıf getdilər.

Bir xeyli keçənnən sonra qız ayıldı. İstədi qalxıf yeriyə, gördü kü, adam kimi yeriyə bilmir, heyvan kimi yeriyir. Qız sehirrəndiyini başa düşdü. Sürünə-sürünə gəlif bir meşiyə çıxdı. Bu meşələr Pəri qızdarının məskəniyimş. Qız meşədə bir az gəzif-dolandı, bir ağaçın oyuğuna girif yatmax istədi, amma dərddən yata bilmədi. O yana çöndü, bu yana çöndü, bu minvalnan gejiyi savah elədi. Onu burada qoyax, görək qardaşı Cümşüdüň başına nə gəldi.

Axşam Cümşüd evə gəldi. Gördü nə Pəri var, nə sürü. Dədəsi də yorğan-döşəkdə yatr. Cümşüd Pərinin dalınca yola düzəldi. Az getdi, çox getdi, qavağına bir qurvağa çıxdı.

Cümşüd soruşdu:

– Ay dilsiz heyvan, de görüm Pəri hardadı?

Qurvağa dilə gəlif dedi:

– Mən bilmirəm. Qavağına bir çeyirtgə çıxacax. O bajının yerini bilər.

Cümşüd yolu əlinə alıf az getdi, üz getdi, iynə yarım yol getdi. Qavağına bir çeyirtgə çıktı. Çeyirtgə yolun ortasında özünnən yekə bir çöpü sürüyürdü. Cümşüd ona yaxınlaş� dedi:

– Ay dilsiz heyvan, de görüm, Pəri bajım hardadı? Bəlkə sən yerini bilirsən?

Çeyirtgə dedi:

– Mən hardan biləjəm. Bir az get qavağına bir qurd çıxajax. O bilər. Onnan soruş.

Cümşüd çarığının davətini bərkidif yola başdadi. Bir xeyli getdi, bir qurda rast oldu. Qurd torpağı eşirdi. Cümşüd soruşdu:

– Ay allahın dilsiz heyvanı, bəlkə, Pəridən xəvərin ola?

Qurd dilə gəlif dedi:

– Üç yol ayricında bir ilan var. Bəlkə, o bilə, mən hardan bilim?

Cümşüd yolu əlinə aldı. Dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi keçərək gəlif üç yol ayricına çatdı. İri bir ilan qırılıf otumuşdu. Cümşüd ilana yaxınlaş� salam verdi. Sonra dedi:

– İlan qardaş, bəlkə bacım Pərinin yerini bilirsən?

İlan Cümşüdü təpədən-dırnağa süzdü, onnan xoşu gəlif dedi:

– Ay oğlan, sənin bajın dardadı. Onu qurtarmax çox çətindi.

Oğlan dedi:

– Çətin də olsa qurtarmalıyam. Sən yerini de.

İlan dedi:

– Gördüyün bu ikinci yolnan gedərsən. Qavağına bir mağara çıxajax. O mağaranın içini gəzərsən. Qırxıcı otaxda bu sirri bilejəksən.

Cümşüd sevinə-sevinə ilannan salamatdaşf yoluna düzəldi. Az getdi, çox getdi, iynə yarım yol getdi, ikinci yolun

qurtaracağında bir mağaraya rast gəldi. Mağaranın içində girdi. Otuz doqquz qapı keşdi. Otaxlar bombalanboşuydu. Bismillah deyif qırxıcı otağın qapısını aşdı. Gördü kü, bura da boşdu. Heş bir səs-səmir yoxdu. Bir az da irəli getdi. Otağın bir küncündə bir qızıl sandıx gördü. Əvvəlcə qorxuf sandığı aşmax istəmədi. Sonra cür'ətə gəlif sandığa bir təpik vurdu. Sandıxdan bir səs gəldi:

– Cümşüd, niyə çırtımə ilə vuruf qırırsan. Qapağı açıxdı. Əlini at, açajaxsan.

Cümşüd qız səsi eşidif ürəkləndi. Sandığın qapağını açdı. Sandığın içindən bir qız şəkli çıktı. Cümşüd şəkli görən kimi qızı vuruldu. Qızın dərdindən dəli-divanə oldu. Qız elə gözəliydi, ele gözəliydi ki, yemə, işmə, xətti-xalina, gül camalına tamaşa elə. Gözəllikdə tayı-baravarı yoxuydu. Cümşüd şəkli qoynuna qoyuf sandıxdakı qılincnan kağızı da götürdü. Kağızı açıf oxudu. Orda yazılmışdı: "Cümşüd, sən mənim butamsan. Mənnən başqasına yar ola bilməzsən. Mən qara divin tilsiminə düşmüşəm. Üçüncü yolnan gəlif məni taparsan. Məni ancax sandıxdakı qılincnan qurtara bilərsən.

Cümşüdü dərdi birə-beş artdı. Pəri də yadının çıxdı, Hürünün sevdasına düşdü.

Cümşüd üçüncü yolnan getməyin binasını qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlif bir meşiyə çatdı. Cümşüdü burada qoyax, görək Pəri nejə oldu?

Pəri meşədə hərrənə-hərrənə qalmışdı. Bir gün padşahın oğlu başına bir dəstə yiğif ova çıxmışdı. Onnar xeyli dolandılar, amma əllərinə bir şey keşmədi. Geri qayydanda padşahın oğlu görür kü, qıllı bir heyvan ağacın oyuğuna girdi. Tez atdan düşüf özünü oyuğa yetirdi. Qılinc çəkif onu vurmaq istiyəndə qıllica dilə gəlif dedi:

– Amandı, məni vurma, mən heyvan deyiləm.

Şahın oğlu dedi:

– Bə heyvan deyilsən, nəsən?

Qıllica dedi:

– Məni evinə apar, həlvət sənə bir xeyrim dəyər.

Şahın oğlu çox fikirdən sonra qıllicanı evə gətirdi. Şah bunnan hirsədənif dedi:

– Bu saat aparın bunun başını kəsin!

Qıllica gördü kü, bunu öldürəcəklər. Dilə gəlif dedi:

– Mən heyvan deyiləm. Mən çovanın qızı Pəriyəm. Məni tilsimə salıflar.

Hamının ona çox yazıçı gəldi. Dedilər: qoy burada qalsın. Şahzadə dedi:

– Ata, mən gedif bu tilsimi sindirajam.

Şah dedi:

– Bala, gedərsən birdən başına qəza-zad gələr, bu çox qorxuludu, gəl bu fikirdən çəkin.

Şah çox dedi, oğlu az eşitdi. Şahzadə yaraxlanıf yasaxlanıf yola rəvan oldu. Az getdi, çox getdi, bilmirəm nə qədər yol getdi, axır ki, üç yol ayrıcına gedif çıxdı. Gördü yolun qıraqında bir yekə ilan qırılıf yatır. Oğlan qorxuf geri çökildi. İlan dedi:

– Oğlan, qorxma, yaxın gəl.

Şahzadə dedi:

– İlan qardaş, sən mənə kömək eliyə bilərsənmi?

İlan dedi:

– Mənnən nə istiyirsən?

Şahzadə dedi:

– Mən Pəri xanımı tilsimnən qurtarmax istiyirəm.

İlan dedi:

– Onu Pəri qızdarı tilsimə salıf. Ora gedənnər geri dönməz.

Şahzadə dedi:

– Mən neyniyə bilərəm?

İlan dedi:

– Sən gedərsən Pərilər padşahının yanına. Onda hər şeyi bilərsən.

Şahzadə oradan üz qoydu Pərilər padşahının məskəninə.

Baxıf gördü kü, burda hər şey tilsimdədi. Nəyə yaxın gedirsə, hər tərəfdən səsdər gəlir: "Tutun, qoymuyun!" Oğlan bir ağacın altında oturuf fikrə getdi. Baxdı ki, burda gəzmək çox qorxuludu.

Ağacın altında oturduğu yerdəcə onu yuxu tutdu. Elə bu vaxt başının üstündə iki quş hazır oluf danışmağa başdadı. Quşlardan biri dedi:

– Bajılı-bajılı, bu oğlanı tanıyırsan?

O biri dedi:

– Yox bajılı, tanımiram.

Birinci quş dedi:

– Bajılı, bu oğlan Firəng şahının oğludu. Çovanın qızı Pərini tilsimnən qurtarmax üçün gəlif. Nə təhər padşahın yanına gedə ki, tilsimə düşmüyə?

İkinci quş dedi:

– Bajılı, mən bunu eliyərəm.

Quş şahzadənin burnuna nəyisə qoxulatdı. Şahzadə gözünü açanda özünü Pərilər şahının hüzurunda gördü.

Pərilər şahı dedi:

– De görüm, sən kimsən, nə cürətnən bura gəlmisən? Səni bu saat quş eliyif qəfəsə salajam.

Oğlan dedi:

– Padşah sağ olsun, sənin qavağında hər şeyə razıyam, bircə ricam var.

Padşah dedi:

– De görüm, nə deyirsən, sən bilmirən ki, burdan salamat gedən olmuyuf.

Oğlan dedi:

– Mən Firəng şahının oğluyam. Sevgilim qıllica tilsimdədi. İstiyirəm onu azad eliyəm. Burada bir ağacın kölgəsində yatmışdım. Gözümü aşdım ki, sizin hüzurunuzdayam.

Padşah dedi:

– Sənnən üç şey istiyəjəm. Əyər onnarı gətirsən, Pərini tilsimnən çıxarajam, səni də salamat buraxajam. Yox, yerinə

yetirməsən, səni də tilsimə salajam.

Oğlan dedi:

– Mən hazırlam.

Padşah dedi:

– Gedərsən qara divin məkanına. Qara divdən sehirri çırağı, sehirri üzüyü, sehirri papağı gətirərsən. Gətirməsən, səni də qıllıca kimi tilsimə salajam.

Şahzadə pərilər şahinnan görüşüf ayrıldı. Yolu əlinə alıf dağlar keşdi, dərələr aşdı, gəlif bir şəhərə çıxdı. Gejə bir qarının evində gejələməli oldu. Oğlan başına gələnnəri qariya nağılladı. Qarı dedi:

– Bala, nahax bu yola gedirsən. Ora elə bir yerdə ki, heş kim ordan geri qayıtmayıf. Ora qara divlərin məskənidir. Qara div adamları daş eliyif hasar çekir. Hasara baxanın gözü qaralır. Kim gedirsə, orda daş oluf qalır.

Şahzadə dedi:

– Yox, qarı nənə, getməliyəm. İyidin başı qalda gərək. Kişi tüpürdüyüünü yalamaz.

Qarı dedi:

– Bala, o sehirri şeylər ki var, onnan ötrü bütün dünya ora axışif gedir. Çox igiddər oradan qayıtmayıf. Gəl, allaha bax, bu yoldan geri qayıt.

Qarı çox dedi, şahzadə az eşitdi. Tezdən duruf yoluna rəvan oldu. Günə bir mənzil, teyyi-mənazil, axır ki, gəlif divlərin məskəninə çıxdı. Gördü bura doğrudan da çox qiymatlı bir yerdə. Hər tərəf uca bir hasardı. Şahzadə hasar uzunu hərrəndi ki, görsün yol hardandı. Bir də gördü göy guruldu, şimşək çaxdı, bir nərilti, bir gurultu qofdu ku, allah göstərməsin. Bir yekə qara div nəriltiynən gəlif mağariya girdi. Div mağariya girif hər tərəfi qoxuladı. Birdən dedi: “Adam-badam iysi gəlir, şaqqılı-badam iysi gəlir“. Hasardan, qapılardan səsdər gəldi.

– İndi də şahzadə gəlir, yol verəkmi içəri girsin?

Div dedi:

– Yol verin, gəlsin.

Div belə deyən kimi hasar aralandı, şahzadə hasardan içəri girdi. Daşdardan səs gəldi:

– Şahzadə, olmuya-olmuya sən qarının dediklərinə inanasan. Yoxsa bizim günümüzə düşərsən.

Şahzadə içəri girdi. Bura dərin bir mağaraydı. Yeddi yerdən qapısı varydı. Gördü girəcəkdə bir qarı oturuf. Qarı nə qarı. Alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy süpürür. Ağzında da bir batman saqqızı.

Qarı şahzadəni görən kimi şaqqıldıyif güldü:

– Aha, şahzadə sən öz ayağının gəlifsən. Bu saat qardaşdarım gəlif səni birtəhər eliyər. Gəl burdan geri qayıt.

Şahzadə dedi:

– Gəlif çıxmışam, ta geri niyə qayıdırıam? Mən sənin qardaşlarınızın döyüşəjəm.

Qarı dedi:

– Gəl mənim saçimdakı saqqızı çıxart, mən sənə burdan salamat çıxmağın sırrını deyim.

Daşdarın dediyi söz Şahzadənin yadının çıxdı. Gəlif əlini qarının saçına vuranda tilsimə düşdü. Qarı onu da hasarın bir küncünə atdı.

Qıllıca gördü kü, şahzadə gəlmədi. Ürəyinə damdı ki, onun başında bir iş var. Duruf yola düdü. Az getdi, çox getdi, gəlif yolayricindəki ilanın yanına çıxdı. İlana salam verif yanında oturdu.

İlan dedi:

– Hara gedirsən?

Qıllıca əhvalatı olduğu kimi ona danışdı.

İlan dedi:

– Sən nə eləmək istiyirsən?

Qıllıca dedi:

– Gedirəm onnarı dardan qurtarmağa. Mənə kömək elə.

İlanın qızı yazıçı geldi. Dedi:

– Sözdərimə yaxşı-yaxşı qulaq as. Gedərsən Pərilər

şahının məkanına. Gøy bulağın başında xəlvət bir yerdə giz-dənərsən. Elə yerdə durursan kı, səni görməsinər. Pəri qız-darı suya girif çıməndə sən onnarın paltarrarını oğurruyarsan. Onnar sənə yalvarajaxlar kı, paltarrarını verəsən. Sən vermə, onnar deyəjəklər: "Bizdən nə istiyirsən verək, təkcə paltarra-rımızı ver"".

Onda sən deyərsən: "Məni tilsimnən çıxarın, həm də
sehirri paltarı verin, yoxsa paltarrarınızı vermiyəcəm"". Onlar
pərilərin cəddinə and işməsələr, verməzsən.

Qıllıca ilannan sağollaşf yoluna davam elədi. Dağlar, dərələr keçif ilan dediyi yerə çatdı. Bir xəlvətə çəkilif pəri qızdarının gəlməyini gözdədi.

Onu burada qoyax, görək Cümşüdüñ axırı harda qaldı. Cümşüd gəlif meşəyə çıxdı, gejəni burda qaldı. Tezdən yenə öz yoluna davam elədi. Az getdi, çox getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlif divlər məkanına çıxdı. Gördü kü, hər tərəf hasardı, içəri görünmür. Cümşüd hasarı hərrənəndə səsdər geldi: "Buraxaxmı?" Bir səs yenə eşidildi: "Buraxın, gəlsin"". Cümşüd, qarı nə desə fikir vermə. Kim danışdırsa, danışma".

Cümşüd mağaranın kapısını açıf içəri girdi. Gördü bura yekə bir mağaradı. İçində yeddi qapı var. Ortada bir qarı oturuf. Qarının alt dodağı yer süpürür, üst dodağı göy süpürür. Ağzında da bir put saqqız. Cümşüd içəri girən kimi qarı dedi:

– Xoş gördük, Cümşüd.

Cümşüd cavaf vermedi.

Qarı dedi:

— Gəl bu saçımı dolaşan saqqızı təmizdə, yoxsa səni buraxmıyajam.

Cümşüd heç nəyə fikir vermədi. Birinci qapını açdı. Gördü içəridə bir div yatıf kı, görəndə adamın bağırı yarılır. Başını da qoyuf bir qızın dizləri üstünə. Qız oğlanı görən kimi dedi:

- Ay oğlan, özüne yazığın galmirmi gəlif bura çıxıfsan?

Mij ogran, s
Cijmsiid dedi:

– Yox, mən bu divi öldürüf səni burdan qurtarajam.
Cümşüd belə deyif başdadı divin ayaxlarının altını
ovmağa. Div qızı bir şillə vurdur:

– Qoyma, ayaxlarımın altını milçək yedi.

Cümşüd yenə də divin ayaxlarının altını ovmaxda davam etdi. Div yenə də qızı vurdu ku, korsan, görmürsən milçək ayağıımı yedi. Üçüncü dəfə div yuxudan oyandı və dedi:

– Bu nədi, sənə demirəm, qoyma ayaxlarımı milçək yedi.

Cümsüd dedi:

– Mənəm səni yuxudan oyadan. Dur vuruşax.

Div nəriltiynən yuxudan oyanıf Cümşüdnən vuruşmağa başdadi. Cümşüd divə güc gələ bilmirdi. Qız bildi ki, div Cümşüdü ləp haldan salıf. Tez taxçadakı şüşəni götürüf yerə vurdu. İçindəki göyərçinin başını üzdü. Div nəriltiynən yixılıf öldü.

O1z dedi:

-Cümşüd, divin biri öldü, qaldı altısı. Bunnar da yuxudadı. Bir azdan oyanajxlar. Yeddinci otaqdakı divin yanında bir ağaş var. O ağacı ordan çıxartsan, bütün camaati tilsimnən qurtarmax olar. Amma indi gecikmək olmaz. Tez ol divlər ayılmamış onnarı öldür, çıxax gedək.

Cümsüd dedi:

– İyid arxadan vurmaz. Gərək hamisinnan vuruşam. Cümşüd divin altısını öldürdü. Sandıxdan çıxartdığı qılincnan onnarın başını kəsdi. Axır kı, gəlif çıxdı yeddinci otağa. Qapını açanda mat qaldı. Burdakı div elə bədheybətiydi ki... Cümşüd onun bir barmağı boyda ançax olardı. Cümşüdü görən kimi div dedi:

– Sən mənim altı qardaşımı öldürdüñ, uf demədin. Mən gərək sənin qanını içəm.

Div qollarını açıf Cümşüdə tərəf atıldı. Nə qədər sehrli şeylər varıydı, hamısı bu divin otağındaydı.

Onnar üç gün, üç gecə vuruşdular. Dördüncü gün div

fürsət eliyib, Cümşüdüñ qılincını vuruf yerə saldı. Cümşüd haldan düşüf qaldı. Div qılinci götürüf tulladı. Ağacı əlinə alıf Cümşüdə vuruf dedi: "Qurşağa kimi daş ol". Cümşüd qurşağa kimi daş oluf orada qaldı.

Div hər gün Cümşüdə əziyyət verməkdə olsun, görək Pərinin axırı nə oldu?

Qıllica bir xeyli pusquda durdu. Bir də gördü kü, Pəri qızdarı suyun yanındakı ağacın başına qondu. Dörd yana baxannan sonra soyunuf suya girdilər. İslə belə görəndə qıllica sevindi. Yavaş-yavaş gəlif onnarın paltarrarını oğurradı. Pəri qızdarı çımif gəldilər ki, geyinsinnər, gördülər ki, paltarları yoxdu. Dörd yana baxıf qılıcanı gördülər. Qıllica irəli gəlif dedi:

– İndicə bunları aparif odun içünə atajam.

Qızdar dedilər:

– Ver paltarlarımızı geyinək. Sənə nə yaxşılıx desən eliyərik.

Qıllica dedi:

– Vermərəm. Siz mənə neçə illərdi ki, bu zülmü verirsiniz. Mənim niyə sizə yazığım gəlməlidir?

Pəri qızdarı dedi:

– Nə isteyirsən verək, bircə paltarlarımıza dəymə.

Qıllica dedi:

– Məni tilsimnən çıxarın, bir də ki, sehrlili paltarı verin.

Pəri qızdarı dedi:

– And olsun pərilərin cəddinə biz sənin dediklərini eliyəjəyik.

Qıllica onnarın paltarlarını verdi. Qızdar paltarlarını geyinif quş cildinə düşüf getdilər. Qıllica paltarları verdiyinə peşman oldu. Xeyli fikirləşif duruf getmək istiyirdi ki, bir də gördü ki, pəri qızları uça-uça gəldilər. Onlar Qıllicaya çatıf yerə qondular. Qızın üzünə üfürdülər. Pəri tilsimnən qurtardı. O, pərilərin verdiyi livası da götürüf yola düşdü.

Az getdi, çox getdi, axır gəlif bir çaya çatdı. Çayda su

içdi, əl-üzünü, ayaxlarını yudu. Bir də baxdı ki, yuxarıda ağacın budağında iki quş danışır.

Quşdardan biri dedi:

– Bajılı-bajılı, bu qızı tanıyırsan?

O biri dedi:

– Hə, tanıyıram. Cümşüdüñ bajısıdı. Tilsimə düşmüşdü.

Qardaşı onun dalınca gedif yeddi qardaş divlərin məskənində tilsimə düşüf qalıf. Şahzadə də orda tilsimdədi. O da bunun oduna yanıf. Onu da divlər daş eliyib hasara qoyuflar. Pəri quşların danışığını eşidif dedi:

– Quşlar, sizin danışığınızı mən eşitdim. Yalvarıram sizə, deyin mən ora nejə gedə bilərəm?

Quşlar dedi:

– Ora gedər-gəlməzdi. Gedif sən də orda qalarsan.

Pəri dedi:

– Siz yolunu göstərin, mən gedərəm. Mən qardaşımnan artıx deyiləm ki? Mən də onun yanında gedif qalarəm.

Quşlar gördü kü, qız əl çəkmir. Dedilər:

– Bajı, biz göylə uçacıyx, sən də bizim arxamızla gəl.

Quşlar göylə uçurdu, qız yernən gedirdi. Axırda gəlif divlərin məkanına çıxdılar.

Quşlar dedi:

– Biz geri qayıdırıx. Divlər gördükün mağarada olur.

Qız quşlarla halallaşif ayrıldı. Bir xeyli duruf mağaraya baxdı. Sonra pəri qızdarın verdiyi livasını geyindi. O, hamını gördü, ancaq heş kim onu görmürdü. O, hasarın yanında xeyli gözdədi. Bir də gördü kü, yer-göy lərzəyə gəldi. Nərlitiynən, gurultuynan bir yekə div hasarın yanında peyda oldu. Div içəri girəndə qız da onun dalınca girdi. Div hara gedirsə, qız da onun dalınca gedirdi. Onlar yeddinci otağa girdilər. Div otaxdakı qızıl sandığı açdı, içindəki qızı bir xeyli əziyyət verif yixılıf yatdı. Pəri bunların hamısını görürdü. Div yuxuya gedən kimi Pəri içərini ələk-vələk elədi. Birdən qardaşı Cümşüdü gördü. O, yarıya qədər daş olmuşdu, yarısı da

adamdı.

Qız dedi:

– Cümşüd, divi öldürməyin yolunu mənə öyrət.

Cümşüd dedi:

– Onun canı taxçadakı göyərçindədi. Göyərçinin başını üzsən, divin canı o saat çıxajax.

Qız tez şüşəni yerə vuruf göyərçini tutdu. Div dəli bir nərə çəkərək hövlnak yuxudan dik atıldı. Baxdı ki, iş-işdən keçif, yalvarmağa başdadı:

– Kimsənsə, üzə çıx, göyərçinə dəymə. Nə deyirsən, onu eliyəjəm.

Pəri dedi:

– Qardaşımı tilsimnən qurtar, göyərçinə dəymiyim.

Div divardan ağacı götürdü. Cümşüdə vuruf dedi:

– Daşdan çıx.

Cümşüd daşdan çıxdı.

Qız dedi:

– Nə qədər adam varsa, hamısını tilsimnən çıxart.

Çıxartmasan göyərçinin başını üzəjəm.

Divin ələci qalmadı. Daşa döndərdiyi bütün adamları tilsimnən qurtardı.

Qız dedi:

– İndi mən bu göyərçinin başını üzəjəm. Sən bu camahata çox əziyyət verifsən.

Div dedi:

– Ey gözə görünməz qız, sən məni öldürsən də, tilsim sınmayajcax. Mənim bajım tilsimnən buranı sehirriyif. Siz eşiyə çıxa bilməyəjəksiniz. Bajım sağdı, bu mağarada gözə görünməz bir yerdə oturuf. Siz onun əlinnən qurtara bilməzsınız. Sən göyərçini burax, mən sizi azad eliyim.

Qız dedi:

– Sonra bizi tilsimliyəsən, eləmi?

Div dedi:

– Anamın südünə and içirəm ki, sizi dalıma alıf buradan

çıxarajam.

Qız göyərçini buraxdı:

Div dedi:

– Mənnən özgə nə istiyirsən?

Cümşüd dedi:

– Sehirri papağı, sehirri çırığı, sehrli çuvuğu və sehirri üzüyü.

Div Cümşüd istədiyi şeyləri verif onnarı da belinə alıf eşiyə çıxməq istədi. Pərinin yadına düşdü kü, sandıxdakı qız qaldı. Tez dedi:

– Sandığı da gətir, onu niyə orada qoydun?

Div geri qayıdış sandığı da götürdü. Bunnar mağaradan çıxanda yüz cür əcayif səslər gəldi: "Tutun, vurun, qoymuyun gedə".

Div dedi:

– Toxunmuyun, qoyun getsinnər, mən icazə vermişəm.

Div bunnarı hasardan çıxarış bir xeyli apardı. Bir çəmənniyyət çatanda yerə qoyuf dedi:

– Bəsdimi, yoxsa yenə aparım?

Qız dedi:

– Bəsdi! Daha özümüz gedərik.

Div onnarı orada qoyuf özü geriyə qayıtdı. Qız tez livası əyninən çıxartdı. Cümşüdnən görüşüf-öpüşdü. Başlarına gələnnəri bacı-qardaş bir-birinə danışdılar. Cümşüd civinnən qızın şəklini çıxarış dedi:

– Bacı, mən bu qızı axtarırdım, tapa bilmədim.

Pəri şəkilə baxanda gördü ku, sandıxdakı qızın şəkli. Pəriyinən Cümşüd bir-birini görəndə elə sevinmişdilər ki, sandıxdakı qız yaddarına belə düşməmişdi. Tez sandığı aşdilar. Cümşüd gördü, doğrudan da, o qızdı. Qızı sandıxdan çıxartdı.

Qız dedi:

– Sağ ol, Cümşüd, bizi qurtardın.

Cümşüd edi:

– O sağ olunu bajıma de. Bizi o qurtardı.

Cümşüd gördü kü, Pərinin gözdəri dalda qalif. Ayağını çəkə-çəkə gəlir, soruşdu:

– Bajı, niyə gəlmək istəmirsən? Nə var?

Pəri utana-utana dedi:

– Qardaş, məni tilsimnən qurtarmax istiyən sevgilim də burda daş olmuşdu. Gözüm onu gəzir.

Cümşüd dedi:

– Oturun, gözdüyük, indi gələllər.

Bir xeyli keşdi. Şahzadə də, başqa tilsimnən qurtaran adamlar da gəlif çıxdılar.

Cümşüd Səmərqəndə gəlif qızdarı atalarına verdi. Şah çox razi qaldı. Kiçik qızını Cümşüdə verif, yeddi gün, yeddi gejə toy elədi. Sonra da onu öz taxtında oturtdu. Cümşüd gedif dədəsigili də yanına gətirdi.

Pəriynən şahzadə də gəlif öz yerrərinə çatdılar, Firəng şahı işdən hali oluf Pərinin üz-gözününə öpüf, onnara qırx gün, qırx gejə toy elədi.

Onlar öz muraddarına çatdılar. Siz də muradınıza çatasınız.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl danışanın, biri də nağıla qulax asanın.

PADŞAHIN QIZI

Bir pacrah variymış. Bu kişiyyə üşağ olmaz. Gələr bura bi dənə dövrüs. Bu dövrüs diyər ki, sizə bi dənə alma verim yiyin. Həmin almadan sizə bi dənə üşax əmələ gəlcəxdi, qız uşağı. Ho da ölüyə qismət olacaqdı. Ay keçər, il keçər, gələr bir üşağ olar. Həmin üşağ gələr yetişər. Bu kişi arvadınınə məslət eliyər, diyər yaxşısı odu ki, bu ölkədən çıxax.

Az gidəllər, çox gidəllər bi dənə böy meşiyə darişəllər. Həmin meşədə baxıf görəllər ki, bi öy görüküy. Arvadnan kişi məslətəşiyələr, gidax o öydə qalax, savadxannan gənə yola düşərix. Gidəllər öyə görəllər ki, öyün qapısı bağlıdı. Öyün qapısına toxunar kişi açılməz, arvat toxunar açılməz, qız toxunar qapı açılın. Qız girən kimi qapı şarraq bağlanar. Anasiynən atası eşdə qalarlar. Nə qədərən toxunallar qapı açılməz. Buların münkünu üzülər, qızı qoyuf yığlıyə-yığlıyə gidəllər.

Qız öyün içində görər bi dənə üzü örtülü yatiy. Qız yeddi il, xülaceyi, oğlanın cıvinni qoriyə-qoriyə durar. Qız Allaha duva eliyər ki, qapı açılsın bi çölə çıxsın. Duvası qavıl olunar, qapı açılın, çıxar görər kərvan keçiy. Dəvən üstündə bi yetim keçal qız varyidi. Aravalara yalvaliy ki, keçal qızı una versinnər. Araflar keçal qızı veriyərlər.

Qız keçal qızı oğlanın yanında qoyuf başını yümağa çıxar. Bu vax oğlan asqırıf qalxar, görər qız. Oğlan üreyində tütüy ki, gerey ünү alam, sonra o birsi qız da başını yüyəf gələr görər oğlan ayılıfdı. Qız gidər fikirə, öz-özünə diyər: yeddi il bun zəhmətin çehdim mana qismət olmadı. Başdırıf yığlıyər. Oğlan üreyində tutar ki, bunların ikisini də birdən alsın. Oğlan bazara kidəndə qızlardan soruşər ki, nə alım. Keçal qız diyər ki, dünyada yaranan naza-niyəmtənən hamisinnan al. Gözəl qız diyr manə bi şüşə nöyüt, bi top bişka, bi dənə də səvir daşı al. Oğlan bu qızın üreyini başa düşər.

Oğlan alif getirər. Qız buları alif düşər ağıla /tövləyə/. Qız bütün başınə gələnnəri danişər səvir daşınə. Qız özünü oddamax isdiyər. Bu vaxt oğlan qızın qolunnan yapışər. Unu özünə eyliyər arvat, keçal qızı da eyliyə özünə qaravaş.

SƏXAVƏTLİ QIZ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir paccax varmış. Bir gün paccağın qapısına bir dərviş gəlir, gözəl bir qəsidə oxiyir. Paccax buna pul verir, diyir: baba dərviş, sən bu qədir dərvişdix eləmisiən, mənim kimi rəhimli adam var, ya yox?

Dərviş diyir ki, paccax sağ olsun, sənnən də yaxşı bir qız var. Paccax acıqlanır, dəvrişi zindana salır. Paccax diyir mən geyirəm o qızı tapbağa. O, mənnən rəhimli olmasa səni öldürəcəm. Yox, kasıflara əl tutan olsa, səni zindannan çıxardıcam. Paccax yola düzəlir. Az geyir, çox geyir qərəz çatır qızın şəhərinə. Şəhərə çatan kimi iki adam bunun qollarından yapışıllar, qonaxsan diyillər, gətirillər öyə.

Paccax görür ki, hündür, görümmüyən bir dənə hasar var. Bunun ortasında da böy bir imarət var. Paccax girəndə öyə görür ki, ustulun üstündəki qavlарın hamisi qızıldı. Paccağı qızıl qavlarda yimax gətirillər. Paccax yidi, işdi, eləki durdu, qulluxçular didilər ki, qavları da yığışdır özünnən apar. Burda kim hası qavda çörəy yisə, qavları da aparır. Paccax qızıl qavları qoltuğuna vurdu, bu işə ləp məətəl qaldı. Görür ki, qız dordan da əl tutandı, diyir mən xanımı görcəm.

Əlqərəz, paccax qızın yanına geyir, görür qız nə qız, yimə, işmə gül camalına tamaşa elə, paccax qızınan bir damzi söhbət eliyənnən sora qızdan soruşdu: – məni bu sirdən agah elə görüm, bu nice sirrdi, hər kim qızıl qavda yisə, işsə qavları da götürür aparır. Qız diyir get filan şəhərdə yolun qıraqında bir qoca kişi oturutdu. Adı ovçu Salmandı. O, qızılı həvəydəstədə döyüf havaya sorur. Yeri onun sirrini örgən gəl, mən öz sirrimi saa diyim. Paccax qızdan ayrıılır. Gəlir yolun qıraqında görür bi dənə qoca kişi oturuf həvəyhdəstədə qızılları döyüf havaya sorur. Paccax bildi ki, bu, ovçu Salmandı. Ona salam verif dedi: – ovçu Salman, məən öz sirrinnən halı elə. Bu nə işdi ki, qızılı döyüf havaya sorursan? Ovçu Salman didi ki, get filan şəhərdə pinəçi var, unun sirrini

örgən gəl mən öz sirrimi sa deyim. Paccax ovçu Salmannan ayrılfı yola düşdü. Az geyir, çox geyir axırdə gəlif bi şəhərə çıxır. Görür ki, bir pinəçi oturutdu başmax tikir. Bizi bir dizinə batırır, bir də dilinə. Paccax pinəçinin yaxınına gəlif diyir: – Pinəçi qardaş, məni öz sirrinnən halı elə. Pinəçi diyir ki, mənim sirrimi bilmədən ötəri get filan şəhərdə bir əzənci var, un sirrini örgən gəl, mən öz sirrimi sənə diyim.

Paccax pinəciyinən görüşüf yola düşür. Az geyir, çox geyir gəlif bir şəhərə çıxır. Görür ki, əzənci əzən vaxtı minariyə çıxdı. Elini aparif qulağına istiyir əzən disin. Bir o başa geyir, bir bu başa geyir, görür ki, əzənin vaxtı keçitdi, kor-peşman aşağı düşür. Paccax əzəncinin yaxınına gəlif deyir:

– Azançı qardaş, məni öz sirrinnən halı elə. Əzənci də diyir ki, filan şəhərdə sinavar Müseyif var, un sirrin örgən gəl, mən sirrimi sa diyim.

Bəli, paccax əzəncidən də ayrılfı yola düşdü. Bir neçə həftə yol geyənnən sonra paccax görür ki, seysan-doxsan yesində alçax boylu adam buna iras gəldi. Paccax buna salam verir. Qoca kişi paccaxdan soruşur ki, oğul, hara gersən? Paccax diyir geyirəm sinavar Müseyifin sirrini örgəmmağa. Kişi diyir, oğlum, gəl sən bu yola getmə, bu yolda çox adam ölürlər. Paccax nə qədər söz eşitdi, qulağına girmədi. Axırdə diyir ki, əmi, hər nə olsa, olsun geyicəm. Hindi ki, belədi gəl mənnən geyax. Sən diməynən Müseyif özüymüş. Bu adam halçax boylu olduğunnan buna sinavar Müseyif diyirlər. Paccax görür Müseyivin öyündə bir qatır. Müseyif diyir:

– Bu qatırı görsən, bu məm əmim qızıdı. Biz cavan olanda sevişdə, mən unu aldım. O, hər gecə nökərin atına minif harasa geyirdi. Axırdə bir günü gəlif məni tula elədi. Mən xalamın oğlunun tükənnin qavağının keçəndə məni gözdərimdən tanıyıf apardı öylerinə. Sonra xalam məni yenə adam elədi. Gənə öyə getdim əmim qızı məni hinci bişiy elədi. Mən yenə xalam oğlunun dükənnin qavağının keçəndə xalam oğlu məni gözlərimnən tanıyıf apardı məni öyə. Xalam

məni genə adam eliyir. Xalam diyir, sən yeri arvadu qatır elə. Mən gəlif qapının dalında durdum. Əmim qızı gəlif öyə girəndə bi sura oxudum, qatır oldu. Mən əl-üzümü yüyüp, çihli suyu aparıf qoyuram qavağına, o süyü içir. Havidı məm sirim.

Paccax əzəncinin yanına geyif Müseyivin sirrini una söylüyor. Əzənci diyir mən həmişə namaz qılanda göydəki məlakələr yanına gəlir. Məlakələr məni aparıf göyə ma didi sən məəm ərim olarsan, ama bu şərtinən ki, mən hər na eləsəm, sən dimmiyərsən. Mən həvelə məlakəni görüp razı oldum. Mən məlakə arvadımnan yeşədim. Aradan neçə il keşdi. Mənim bir qızım, bir oğlum oldu. Bir dəfə təndirdə çörəx yapanda qızım ağladı, didim ay arvat, götür uşağı bir damzı süt ver. Götürür uşağı təndirə atır. Çayda partal yüyəndə oğlum ağladı, didim uşağa süt ver, götürdü uşağı atdı çaya. Arvat didi: “çay, uşağı götür”, gördüm oğlum gəlir “təndir uşağı götür”, gördüm qızım təndirdən çıxdı. Sonra məən getirif bura. Hindi məəm sirim budu.

Paccax əzənciynən görüşənnən sora gedir pinəcinin yanına. Əzəncinin sirini söylüyor. Pinəçi diyir: mən laf cavannığımnan pinəciyəm. Mən çox fağıriydim, həməşə namaz qılıf, oruc tuturdum. Bir gün mən genə meçiddə namaz qılırdım. Ellərimi uxarı qalxızıf Allaha yarvaldım ki, Allah ma rəhmin gəlsin. Bir iki gün gördüm ki, bir cahil oğlan tükənə gəlif didi: əmi, məəm başmağımın burnunu yama. Mən yamadım. O, ma bir abbası yerinə bir beşdix qızıl verdi. Mən didim sağ ol. Bir əz keçənnən sora gəldi ki, başmağımın davanını yama. Bunu da yamadım, bir onnx qızıl verdi. Əlqərəz, bu oğlan gündə otuz-qırx manit pul verirdi. Mən axırdı şübhələndim bunnan, geyif xəvər verdim sərdara. Didim filan oğlan gündə bu qədər qızıl verir. Beş-altı adam göndərdi sərdar didi ki, bu oğlanı tutun. Sərdarın göndərdiyi adamlar dükanın qavağında yeşindilər. Oğlan gələndə yüyürufunu tutmax istədilər. Oğlan bir göyərçin oluf qundı dükənin aqoşqasına ma didi: ay allaxın bedvaxtı, mən səni

varrandırməx istiyirdim, sən bilmədin. Mən o sat barmağımı dişdədim. Həməşə işliyəndə bizi dizimə batırıram ki, niyə sərdarın yanına getdim. Dilimə batırıram ki, niyə sərdara heylə didim. Habidi məəm sirim.

Paccax pinəciyinən salamatdaşif getdi ovçu Salmanın yanına. Pinəcinin sirini söylədi Salmana. Salman da öz sirini danışdı. Axırdı paccax getdi qızın yanına. Qız öz sirini danışdı paccaxa: Məəm atam-anam varyidi. Özüm hindikinnən də gözəl idim. Biz fağıriydux çox. Sora atam da, anam da öldü. Çox adam düşmüşdü mənim dalımcə, atam vermirdi. Mən getdim meşiyə ordə yeşədim. Əhd elədim ki, Allah məni varrı elə, kasıflara köməy eliyərəm, el tutaram. Bir dəfə yağış yağırı. Mən daşın altında deşiy acif daldalanmax istədim horada. Bir az qazdım bir qızıl çıxdı, birəz də qazdım bir-ikisi də çıxdı. Mən buları götürüf gedif fəhlə gətirdim. Qazif buranı bu boyda aşdix, özümə bina tikdirdim. Hindi gələn qızıl qav aparır, əmə qızıl qurtarmır.

Paccax qızın da sirini bilənnən sora gəldi öz şəhərrərinə. Dərvişi zindannan çıxartdırıf buraxdı, pul verib didi: düz diyirmişsən, mənnən də rəhimli adam var imiş. Sən diyən qız mənnən də rəhimli imiş. Dərvişə pul, mal-dövlət verib, yola saldı.

KEÇALLA PADŞAH

Biri varyidi, biri yoxiydi, bir keçalnan bir qarı varyidi. Bu qarı keçalın nənəsiydi. Keçal həməşə dana güdərdi. Halçax bir öydə yeşiyirdi bular. Bir paccax varyidi həmən vilayətdə. Paccağın bir gözəl qızı varyidi. Kim istirdisə, paccax qızı vermirdi. Gündərin bir günü keçal gəlif diyir nənəsinə ki, nənə, sən get paccaxın qızını maa isdə. Nənəsi qeyidif diyir ki, o qızı saxverməzdər. Keçəl buna razi olmur. Diyir get isdə, vəssalam, qutaldı getdi. Qarı geyif qızı isdiyir. Bəzirrər geyif əhvalatı diyillər paccaxa. Paccax diyir ki, o kimdi diyin gəlsin bura görüm. Qarı ger paccaxın yanına diyir: paccax sağ olsun, sən qizo nəvəmə isdiyirəm. Paccax cavaf verir ki, get un mərtəvəli bir öy tihdir, seyvanını da seyvanıma birrəşdir, sora apararsan gəlif qızı. Qarı kor-peşman qayıdır öyə. Gəlir axşam olur. Keçal gəlir diyir, nətəri oldu. Qarı başdır söyləməga. Sölyiyif qutallanan sora keçal fikrə geyir çox.

Keçalın bir iti varyidi, bir bişiyi. Savax açılən kimi keçal geyif bazara bir az etnən epbex alif gətirir. Keçal eşitmışdı ki, paccağın öyündə tirdə bi dənə üzük var. Aldığı eti də, epbeyi də itnən bişiyə yidirif buraxır, diyir ki, sizi qix gynnən sora üzüxnən bərabər habırda isdirəm. İtnən bişix geyillər. Geyif paccaxın öyünə çatıllar. Bişix barının üsdünə qalxıf düz geyir öyə. Nanca hərrənirsə, fırsənt tapıf üzüyü ala bilmir tirdən. Savağı gün paccağın qızı həmən öydə yatıf yuxliyir. Bişix fırsənt tapıf qalxır irəfə. Nə qədər eliyir üzüyə çatmır. Bu vax bişix görür ki, bir kəsəyən üzüyün yanında durur. Bişix siçana diyir ki, ho üzüyü hordan qır yerə sal, səni keseyənnərin paccağı qoyum. Keseyən diyir, qızdan qorxuram, bişix diyir, qır sal. Axırda keseyən üzüyü qırif salır yerə. Bişix diyir una get, sən keseyənnərin paccığınsan. Diyif atılar yerə, üzüyi götürüf düz qaçıf itin yanna. Bular geri qayıdillar. Yolda bir çaya iras gəllillər. Əvvəlcə it süyə düşür. İt süyə düşən kimi bişiyə diyir ki, sən üzüyi məm ağızıma at, atmasan səni sudan

keçirmicəm. Axırda bişiyin çarası üzülür, üziyi itin ağızına atır. Üzük o sat düşür suyə, üzüyi su aparır. İtnən bişix ikisi də korpeşman keçif geyillər çaydan. Olar çayın o qırana çatanda görüllər ki, burda balıx tutannar var. Bular hələ bir balıx tutmuşdular. Balıxçılar o balığı tulliyillər itnən bişiyin qavağına. Bişix balığın döş tərəfənnən başlır yimağa. Bişix birəz yimişdi üzük çıxdı balığın içindən. Bular ikisi söyünə-söyünə gəlif çatıllar keçalın yanına. Keçal çox söyündü. Keçal allağa dua elir ki, ya allax, mən diyən kimi olsun. O, bu sözləri diyif yatır.

Səhər açılır. Qarı görür ki, göyün üzündədir, seyvannarı da paccağın seyvanına yaxındı.

Keçal gənə qarını elçi göndərir. Paccax bu dəfə verir qızı, ancax diyir ki, qıx gün, qıx gecə toy çaldırarsan. Keçal bunu da eliyir. Paccağın qızını öyünə gətirir. Gündərin bir günü paccağın qızı tirdə görür üzüyi. Sora o üzüyi götürüf habı seyvannan öz öylərinə qaçar. Savağı gün qarı görür ki, gənə köhnə öyləridi, ancax paccağın qızı öydə yoxdu. Sora keçal gənə biyaxki halı eliyir. Bişiyən it gənə geyif üzüyi gətirillər. Keçal gənə nənəsini elçi göndərir. Bu vax paccax diyir ki, un mərtəvəli öy tihdir, eşiyan eşiymə bitişə olsun, eşiyində qırx at axırı içi dolu arpa olsun, sora gə qızı apar. Sora keçal gənə diyər, ya allax, sən mən diyən olsun. Keçal gənə yatıf yuxliyər. Savaxdan gənə görür qarı, göyün üzündədi. Paccax diyənnər də həzirdi hamısı. Keçal geyif paccağın qızını alır. Axırda paccax ölənnən sora paccax qoyullar keçalı.

ŞAH ABBAS

Şah Abbas dərviş libası giyinif gəzərmiş. Gidər bi qariyə qonağ olar axşəmə. Bi dənə oğlu olar, bi dənə də keçiləri olar qarının. Qarı diyər, ay oğul, keçin də sütün sağdux yidux, bi şeymiz yoxdu, gə keçini kesax, qonax da yisin, biz də. Keçini kəsəllər, iyıllər. Savağ açılar, Şah Abbas diyər, isdiyrəm bazara gedəm, yolu bilmirəm. Uşax çıxar yol öyrətmağa. Yolu örgədəndə görər, aşadan bi lezgi iki keçi gətiridi gəlir. Diyər hara? Diyər bazara, habı keçiləri satmağa. Şah Abbas diyər keçini neçiyə diyirsən. Diyər, məsəl, beş mata. Şah Abbas keçini alif uşağa verər.

Şah Abbas bi qədər gedər, sora “dünyanı nətər tutsan, heyłə gedər” – belə yazış yola salar, özü də qol çəkər altınnan. Galar buna bir oğlan iras düşər oxiyər, qoltuğna qoyər gidər bir ayrız paccahın yernə. Gidər paccahın qızının elçi daşın üsdə oturar. Buna diyəllər, burda niyə oturmusan, diyər mən də paccahın qızını isdiyirəm. Paccaha xavar çatar. Paccahın yanna çarallar oğlanı. Qıx gün, qıx gecə toynı eliyəllər, qızı verər bu oğlana. Bir il, iki il oturar oğlan, çox fikrə düşər, saralar. Bunu soruşəllər nə oluf, qızı diyəllər ki, xavar al görax fikri nədi? Oğlan diyər, məm də atam var, anam var, yolumu gözliyillər. Paccah Şah Abbasın üsdünə yazar ki, sən oğlu da, qızı da yollıyəm. Şah Abbas baxar əvvəl inammaz, diyər məni alladif yerimə girəllər. O da əsgər, qoşın göndərər. İki qoşın görüşər. Oğlanı gətirən qoşın diyər bu sizin oğluz. Şah Abbas diyər yola tirmə şal döşənsin. Hələ getrəllər bir öy görkəzəllər ki, otu. Üş gün oturannan sora Şah Abbas oğlanı danışdırar. Diyər bu nə hiylədi? Oğlan Şah Abbasın yazış yola saldığı kağızı çıxardıf verər, diyər özün dimisən dünyani necə tussan, heyłə gidər. Şah Abbas oğlanı oğulluğa götürər.

HAQ VAR, DİVAN YOXDU

İki tacir gedir başqa bir ölkəyə alverə. Onlardan birinin alveri yaxşı gedir. Digərininki isə uğursuz olur. Alveri yaxşı getməyən yoldaşına deyir ki, səni öldürəcəm. Nə üçün sənin alverin yaxşı gedir, mənimki pis.

Alveri yaxşı gedən tacir deyir ki, məni öldürmə. Tacir onunla razılaşmayıb deyir:

– Səni öldürməliyəm. Axır sözünü de.

Tacirin əlacı kəsilib son sözünü deyir:

– Mənim arvadım hamilədi, əgər oğlum olsa, adını qoyarsan haq var, divan yoxdu.

O, vəsiyyətini edəndən sonra tacir onu öldürür, vədövlətini də götürüb qayıdır öz ölkələrinə. O, gəlib yoldaşının ailəsinin yanında başlayır ağlamağa ki, ərin öldü. Mən onu yaxşı dəfn etdim.

Arvadı deyir:

– Bəs onun son sözü nə oldu?

Tacir:

– Son sözü bu oldu ki, mənim oğlum olsa adını qoyarsan, haq var, divan yoxdu.

Belə də olur. Həmin kişinin arvadının bir oğlu olur. Adını qoyurlar haq var, divan yoxdu.

İllər keçir. Uşaq böyüyür. Uşaq başqa uşaqlarla oynadığı vaxt, Şah Abbas dərviş libasında vəzir Allahverdi xan ilə oradan keçirmiş.

Uşaqlardan biri oyun zamanı uşağın adını çağırır. Şah Abbas bu adı eşidən kimi uşağı yanına çağırıb deyir:

– Oğlum, sənin adın nədi?

– Baba, mənim adım haq var, divan yoxdu.

Şah Abbas uşaqdan soruşur ki, atan varmı?

O deyir:

– Atam yoxdu.

– Anan var?

HƏR KƏS NƏ ETSƏ, ÖZÜNƏ EDƏR

– Bəli, var.
– Onda get anana de ki, dərviş baba səni çağırır.
Uşağın anası gəlir.
Dərviş soruşur:
– Bu nə addı uşağa qoymusunuz?
Anası deyir:
– Ərim bir nəfər ilə alverə getmişdi. Orada vəfat edib.
Mənə vəsiyət edib ki, oğlum olsa adını elə qoyum.
– Dərviş deyir.
– Sənin ərinlə alverə gedən adam dururmۇ?
– Bəli.
– Onda onu çağır gəlsin bura.
Kişini çağırırlar.
Şah Abbas soruşur:
– O uşağın adını kim dedi ki, elə qoyun?
Tacir deyir:
– Uşağın atası mənim yanımda öldü, vəsiyət etdi ki, oğlum olsa adını qoyarsan haq var, divan yoxdu.
Dərviş:
– Kişi mənimlə gedəcəksən.
Kişi getmək istəmir. Belə olan vaxt Şah Abbas deyir ki, mən dərviş yox, Şah Abbasam. Mənimlə gedəcəksən.
Kişi Şah Abbasla gedir.
Şah Abbasın imarətinə çatanda şah deyir ki, vəzir onu təhvil götür, boynuna qoy gör düzü necə olub.
Vəzir Allahverdi xan onun boynuna qoyur. Gəlib şaha xəbər verir ki, şah sağ olsun, boynuna aldı.
Səhər şah ölüñ kişinin arvadını, uşağını çağırtdırır yanına. Tacirin bütün var-dövlətini verir arvada. Özünü də dar ağacından asdırır. Arvada deyir:
Qızım, get o uşağın adını dəyiş. Bil ki, haq da var, divan da.

Biri var imiş, biri yox imiş, ağıllı bir padşah var imiş. Bir gün bu padşahın yolu bazardan düşür. Bazarın bir küncündə qoca bir kişi oturub nə isə danışır mı. Padşah bu kişinin söznə qulaq asmaq üçün ayaq saxlayır. Kişi deyirdi: “Hər kəs nə etsə özünə edər”.

Padşah bu sözləri eşidcək qocaya yaxınlaşıb onun imarətinə getməsini xahiş edir. Qoca razi olur. Padşah qoca üçün hər bir şərait yaradır. Hətta onu vəzirdən, vəkildən üstün tutur. Qocaya deyir ki, “hər kəs nə etsə, özünə edər”, – kəlməsini hər gün onun qulağına desin.

Padşahın qocaya belə hörmət etməsinə vəzirin, vəkilin acığı tutur. Vəzir qocanın bu işini pozmaq üçün hiyləyə əl atır. Qocanı öz evinə qonaq çağırır. Ona yemək hazırladır. Qoca yeməyi yeyəndən sonra başa düşür ki, vəzir ona yeməkdə sarımsaq verdirib. Qoca vəzirə yalvarır ki, əgər bu iyi məndən rədd etsən, bir aylıq qazancımı sənə verəcəm. Vəzir sarımsağın iyinin getməsi üçün qocaya üstən soğan da yedirir. Qoca soğanı yeyəndən sonra onun ağızının iyindən durmaq olmur.

Qoca vəzirə deyir:

– Sən bu hiylə ilə mənim çörəyimi niyə kəsdin?
Qoca o bir kəlmə sözü səhər-səhər gedib padşaha deyir. İy gəlməmək üçün ağızını dəsmal ilə bağlayır. Vəzir qocadan qabaq gedib padşaha deyir ki, qoca camaata yayıb ki, padşahın ağızının iyi gəlir, bizdən də bir sariq alıb ağızını bağladı ki, belə gedib o bir kəlmə sözü padşaha deyim. Elə bu zaman qoca ağızı sariqli içəri girir. Padşah əmr edir ki, dayan. Qoca dayanır, danışmaq üçün padşahdan izin istəyir. Padşah izin vermir. Tez xəzinədarın üstünə bir kağız yazır ki, bu kağızı sənə kim gətirsə, boynunu vurub xonçada mənə göndərərsən. Qoca kağızı alır. Savadsız olduğundan onu oxuya bilmir. Elə çölə çıxan kimi vəzirin oğlu onu qabaqlayır. Ona deyir ki, axşam

atama söz verdin ki, bir aylıq gəlirini ona verəcəksən, indi ver. Qoca kağızı ona verir. Elə bilir ki, həmişəki kimi padşah kağızı xəzinədən pul almaq üçün verib. Aradan çox keçməmiş vəzirin oğlunun başı xonçada padşaha gəlir. Vəzirin gözü kəlləsinə çıxır. Padşaha deyir:

– Sənə nə etdim ki, mənim oğlumun başın vurdurdu.

Qocanı tez çağırırlar. Qoca başına gələni padşaha danışır. Qocanın “Hər kəs nə etsə, özünə edər” – kəlməsi axrı düz olur.

AĞILLI GƏLİN

Biri var idi, biri yox idi, bir kişi ilə bir arvad var idi. Onların yeddi oğlu vardı. Yeddi oğul ata-anası ilə çox kasib dolanırdılar. Çətinliklə də olsa oğlanlar özləri üçün ailə qurdular, ev-eşik sahibi oldular. Ata, ana, yeddi oğul, yeddi gəlin gecə-gündüz işləyirdilərsə yenə də kasib dolanırdılar. Bir gün axşam bütün ailə evə toplaşmışdı. Büyük oğlanın arvadı axşam qaynatmasına, qaynanasına, qayınlarına, onların arvadlarına dedi:

– Yeddi oğul, yeddi gəlin, qaynana, qaynata gecə-gündüz işləyirik, nəyə görə kasib yaşayırıq? Gəlin evimizdə bir aqsaqqal seçək, onun dediyi ilə hərəkət edək.

Qaynata yerindən durub dedi:

– Qızım, bir halda bu fikir sənin ağlına gəlib, bu gündən səni evimizin aqsaqqalı seçirik.

Gəlin çox dedi ki, yox, aqsaqqal siz olmalısınız, siz bizim böyüyümüsünüz. Ancaq qaynatası razı olmadı, dedi ki, mənim təklifim budu ki, sən bizim evimizin aqsaqqalı olasan.

Gəlin dedi:

– Əgər siz mənim bu evdə böyük olmağımı istəyirsinizsə, gərək mənim dediyimi hamı eşitsin. Hamı dedi ki, sən nə desən bizim üçün qanundu. Gəlin elə həmin gündən təklif etdi ki, bu gündən etibarən kim hara getsə əlibos evə qayıtmassisn. Kimin əlinə nə düşsə evə getirsin.

Gəlinin dediyi kimi, evin bütün ailə üzvləri hara getdisə, hərəsi əlində bir şeylə evə qayıtdı. Evin bütün ailə üzvlərinin gətirdikləri şeylər həyətdə bir yerdə toplanırdı. Bütün həyət daşla, ağaclə doluydu. Gəlin də hər gün nəzarət edirdi ki, gələnlər evə əli boş gəlməsin.

Bir gün gəlinin əri evə gələrkən bir şey tapmır. Kolun üstündən bir ilan qurusunu götürüb əlində firlaya-firlaya həyətə yiğilan odunun üstünə atır. Gəlin bunu görür, ancaq heç nə demir.

Bir gün padşahın qızı çaya çimməyə gedir. O, qızıl üzüünü, boyunbağını, bütün qızıl əşyalarını çıxarıb paltarının üstünə qoyur, çimməyə başlayır.

Elə bu vaxt qızılqus göydən uçarkən çayın qirağında parıltını görüb ora enir, qızıl şeyləri dimdiyinə alıb havaya qalxır.

Qızılqus kasıb ailənin evinin üstündən keçəndə odunların üstündə ilan qurusunu görüb, qızılları ora atır. İlan qurusunu götürüb yenidən havaya qalxır.

Səhər, gəlin yenə də bütün ailənin gedisinə, gəlişinə fikir verirdi. Bu vaxt görür ki, odun topunun üstündə bir şey parıldayıb. Görür ki, qızıldı. Qızılları götürür, bu sırrı heç kimə bildirmir.

Axşam ailə bir yerə toplaşanda gəlin deyir ki, sabahdan başlayacaqıq ev tikməyə. Gəlin qardaşlar üçün ev tikdirməyə başlayır.

Ev hazır olur. Gəlin deyir ki, bu gündən sonra bir yerdə yeyib-içəcəyik, ayrı-ayrı evlərdə yaşayacaqıq.

Gəlinin bu hərəkəti bütün ailə üzvlərinin hamısının xoşuna gəlir. Həmin gündən ailə xoşbəxt, firavan yaşamağa başlayır.

TAMAH

Biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. O, iki il idi ki, padşahlıq edirdi. Amma bu iki ildə bir dəfə də olsun heç kəs padşahdan kömək istəməmiş, heç kəs öz dərdini, ehtiyacını ona söyləməmişdi. Bu padşahı narahat edirdi. Padşah vəzir-vəkili çağırıb fikrini onlara söyləyir, əmr edir ki, vəzir də, vəkil də camaat arasına çıxıb onlara söyləsinlər ki, niyə öz ehtiyaclarını, istəklərini padşaha söyləmirlər, bəlkə padşahdan zəhlələri gedir.

Vəzir-vəkil camaatın arasına gedib padşahın söylədiklərini çatdırır. Bunu eşidən bir nəfər kəndlilərə çıxıb deyir ki, mənim ehtiyacım var. Ondan başqa bir nəfər də ehtiyacı olduğunu deyir. Onlar vəzir-vəkilin arxasına düşüb gəlirlər padşahın hüzuruna. Padşah onlardan soruşur:

– Deyin görüm dərdiniz nədi, nə istəyirsınız?

Hər iki kəndlilərinin çox olduğunu söyləyir, padşahdan torpaq istəyir.

Padşah bunu biləndən sonra, üzünü vəzir-vəkilə tutub deyir ki, mən metrə ilə yer vermirəm.

Vəzir, vəkil, padşah atlanıb, kəndliləri də özləri ilə aparırlar. Onlar gəlib çıxırlar böyük bir əkənək yerinə. Padşah atdan düşüb, bir ağacın kölgəsində rahatlanandan sonra, vəzir-vəkili yanına çağırıb deyir:

– Bunların birinin üzünü gündoğana, o birinin üzünü isə günbatana salın. Mən onlara yeri yeriməklə yox, yüyürməklə verəcəyəm. Kim nə qədər qaça bilsə, ona qəcdiği qədər yer verəcəyəm.

Belə də olur. Onlardan biri gündoğana, o birisi isə günbatana sarı qaçıır. Bunlardan biri o qədər tamahkar idi ki, yorulanda papağını, köynəyini atır, lap nəfəsi kəsiləndə isə yixılıb ayağa qalxa bilmir. Belə olanda əlini uzadıb torpağı cızır.

Padşah bir vaxt baxıb görür ki, hər ikisi sərili qalıb. Vəzir-vəkil padşahın yanına qayıdır, əhvalatı ona söyləyirlər. Padşah onların hərəsinə bir güzgü verib göndərir ki, əgər ölüblərsə onları elə sərildikləri yerdə dəfn edin. Vəzir-vəkil belə də edir. Tamah o qədər güc gəlmışdı ki, hər iki kəndlinin nəfəsi kəsilib ölüncəyə qədər qaçmışdır.

REHANLA KAMAL

Biri var idi, biri yox idi, Əhməd adlı bir kişi var idi. Onun Rehan, Kamal adlı iki uşağı var idi. Bir gün Əhmədlə arvadı qonşuya gəlmışdilər. Uşaqlar evdə qalmışdı. Axşam idi, qaranlıq düşürdü. Rehan qapıya çıxıb dedi:

– Gedək, bağda bir az gəzək.

Kamal dedi:

– Yox, atam gələr, savaşar.

Rehan dedi:

– Tez qayıdarıq.

Kamal onun sözünü yerə salmadı. Hər ikisi bir-birinə qosulub bağa getdi. Bir də gördülər, bir yekə qurd onlara tərəf gəlir. Uşaqlar çığırı-çığırı qaçmağa başladı. Qurd onların qabağını kəsdi, dişlərini qıçayıb dedi:

– Hara qaçırsınız? Düşün qabağıma.

Kamal dedi:

– Ey qurd, sən balalarının canı, bizi yemə, qoy gedək.

Qurd onların hərəsinə bir quyruq vurub, dedi:

– Düşün qabağıma.

Uşaqlar ağlaya-ağlaya onun qabaqına duşdülər. Qurd onları öz yuvasına apardı. Qurdun balaları analarına dedilər:

– Ana bunları yeməyək, oynadaq.

Anaları razı oldu, Rehanla Kamalı balalarına verdi.

Qurdun balaları Rehanla Kamalı içəri apardılar, onlara qoyun quyruğu yedirdilər. Bir neçə gün keçdi. Rehanla Kamal qurd balaları ilə dost oldular. Onlara oxumaq, oynamaq da öyrətdilər. Bir gün qurd çox gəzdi, yeməyə bir şey tapmadı, ac evə gəldi. Kamalı yemək istədi, balaları ağlaşıb qoymadılar. Qurd o gecə ac yatdı. Səhər tezdən qurd uşaqları yenə yemək istədi, balaları qoymadı. Qurd o gün bir yana çıxmadi. O, gecəni araya salmaq, uşaqların birini yemək istəyirdi. Kamal da bunu duymuşdu. Günortaüstü qurd ilə balaları yatmışdır.

Kamal tez bir ocaq qaladı. İki şishi qızdırıldı. Uşaqlar şışləri götürüb qurdun gözlərinə soxdular, qapıdan çıxıb qaçdılar. Qaçhaqaç bir meşyə çatdılar. Bir də gördülər bir ayı onlara təref gəlir. Ətəklərini qumla doldurub bir ağacın başına çıxdılar. Ayı gəldi, ağaca dırmaşdı. Uşaqların yaxınlığına çatanda uşaqlar onun gözlərinə qum səpdilər. Ayı tappilti ilə yerə düşdü, gözlərini ovmağa başladı. Kamalgıl tez düşüb qaçdılar, gəlib bir mağaraya çatdılar. Mağaraya girib gördülər, burada bir küp qarısı oturub ki, gözlərindən ilan-qurbağa töküür. Qarı uşaqları görən kimi dişlərini şaqqıldadıb dedi:

– Siz xoş gəlmisiniz. Nə bildiniz ki, mənim könlümə insan əti düşüb?

Kamal dedi:

– Qarı nənə, biz altı ayaq, yeddi baş pəhləvanın uşaqlarıyıq.

Qarı dedi:

– Altı ayaq, yeddi baş da adam olarmı?

Kamal dedi:

– İndi gələr görərsən.

Qarı dedi:

– Haradadı?

Kamal dedi:

– Yoldadı. Bu saat gələr.

Qarı dik sıçrayıb dedi:

– Mən getdim, məni görməz.

Qarı küpə minib göyə qalxdı, yox oldu.

Uşaqlar qarının evindən adama bir xurcun qızıl götürüb yola düşdülər. Ac-susuz üç gün yol getdilər. O ki var taqətdən düşdülər. Bir ağacın dibində yerə oturdular. Bir-birinin boynunu qucaqlayıb yatdılar. Bunlar burada qalsınlar, sizə uşaqların ata-anasından xəbər verim.

Əhməd kişi ilə arvadı qonşudan evə gəldilər, gördülər uşaqlar yoxdu. Nə qədər axtardılar, tapa bilmədilər.

Ayaqlarına dəmirdən çarıq geydilər, əllərinə dəmirdən əsa aldılar, uşaqlarını axtarmağa başladılar. Kəndləri, şəhərləri, meşələri gəzdilər, uşaqlardan bir nişan tapmadılar. Naəlac qalib ağlaya-ağlaya evlərinə qayıtdılar. Yolları həmin ağacın dibindən düşdü. Gəlib nə gördülər? Uşaqlar bir-birinin boynuna sarılıb yatıblar. Ata-ana gözlərinin yaşını tökə-tökə onları ayıltdı. Onlara su, çörək verdilər. Uşaqlar özlərinə gəldilər. Ata analarını tanıdlar, boyunlarına sarıldılar. Uşaqlar başlarına gələn əhvalatları onlara danışdilar. Qızıl dolu xurcunları götürüb sevinə-sevinə evlərinə gəldilər.

HALAL ÖMÜR

Biri variymiş, biri yoxiymiş, bir kişi variymiş. Bu didi ki, qurunu fəth elədim, qoy hindi də dənizi fəth eliyim. O, gəmiyə minif səyahətə çıxır, gəmi gecə tufana düşür. Bi firtına düşdü, gəmi qayıyə dəyif dağıldı. Dağılan gəminin içində olan bütün şeylər batdı, amma bu adamı Allah-taala taxta parçasının üstündə saxladı. Onu ləpə vura-vura, vura-vura apardı dağın döşünə dirədi. Gözünü aşdı gördü qayadadı, dəniz-məniz nə gəzir. Diyir, daşdardan tuta-tuta çıxdı dağın başına. Həmən adam, o yana baxdı, bu yana baxdı, elə hunda gördü üş nəfər də gəldi. Sən dimə, bu adamnar da tufana düşən gəmidən sağ çıxannardı. Buları da Allah saxlıyitdi. Oldular dörd nəfər. Bu vədə onlar ora-bura baxanda bir dəstə tuyaklı-müyəhlü çırpxax adamnar gəlif buları cormaladılar. Buları apardılar özdərinin paccaxlarının yanına. Paccaxları da bunların çırpxax oturmuşdu. Yer görsətdilər bulara, oturdular. Sora yimax-işmax verdilər bulara. Bu üçü verilən yimağı yidilər, birinin dili də yandı, nədənsə. Mən yimədim, bular iyif qurtalmışdır ki, partallarını çıxardıf tulladılar qıraqa, oldular bunlar kimi tuyaklı. Ə, gördüm bu yaramır, gecənin bir vaxtında bunları yuxiyə verif qaşdım. Qaşdım, qaç-ha-qaç gəlif çıxdım bir təpənin başına, gördüm o başda öylər görünür, daxmalar, qazmalar, çadırrar, həbilə şeylər. Elə də acam, acınnan amanım yoxdu. Baxanda gördüm ki, bir dənə çadır lap yaxındadı. Geldim ki, burda bir loxma əppəyh yiyim. Çadıra yaxınlaşanda gördüm bir dənə qarı var çadırın qıraqında, yanında da bir dənə it. Mən itdən qorxuf yaxınlaşmağa ehtiyat elədim. Qarı didi qorxma, gəl. Getdim qarının yanına, ac olduğumu bildirdim. Allah irzasına didi ki, gəl çörəyi yi. Qarı qayıtdı ki, a bala, saa yimax vericəm, amma yavannıx yoxdu, bizdə də yavannıxsız çörəyh verməzdər. Qarı heylə diyəndə hal- amanım lap üzüldü, heylə yanında tir-tap uzandı. Qarı da didi ki, görəm, sən lap acsan, gidax ho dərədən

ilannnardan birini tutuf bişirax, saa, yi, toxta. Mən qayıtdım ki, heş ilan ətini də yimağ olar? Qarı didi:

– Gidax ilan tutax, mən didim yox, qorxuram.

Qarı didi:

– Qorxma, gəl.

Qarı qavaxda, mən dalda, it də mənnən dalda, getdix. Dərəyə düşəndə gördox ki, bura ilanla doludur. Qarı yekə bir ilanı tutuf başını kəsif atdı, bədənini gətirdi. İlan ətini bişirif verdi ki, yi. Acınnan taqətdən düşdürümə görə, özümü saxliyə bilmədim, yidim ilan etinnən. Qarıyə didim ki, ürəyim yanır. Qarı didi ki, bu yankı dərədən su axır, düş iç. Suyu ovcumə alıf işmax istiyəndə gördüm ki, su həm duzdudu, həm də acı. Bir təhər bu sudan işdim, qayıdif gəldim qarının yanına.

Didim:

– A qarı, bu nə yaşayışdı ilan əti iyif, acı, duzdu su içirsooz.

Qarı üzümə baxıf soruşdu ki, bala, bəs siz nə yiyirsiz, nə içirsooz?

Didim:

– Bəs bizdə hündür öylər, daddı yimaxlarımız, şirin süyümüz var. Qarı qayıtdı ki, siz ki, belə yaxşı yaşayırsınız, dinə görüm, sizdə oğurrux, yalan, adam allatmax var?

Didim:

– Hələ sadalamadığın çox əyrılıxlar var. Qarı qayıtdı ki, bala, sizin kimi haram, oğurruğnan yaxşı yaşamadxansa, ilan əti iyif duzdu, acı su işmaxla bizim kimi halal yaşamamax daa yaxşıdı. Qarı didi ki, biz halala görə 350 il yaşayırox. Mən qarıyə verərdim 60 yaş, amma öyrəndim ki, onun 150 yaşı var.

Diyir:

– Biz o qədər sakitox, o qədər mehribanox ki, mən bu dəyqa hay eləsəm hamı başıma yiğilar ki, görəsən qariyə nə oldu.

Qarı dimax istiyirdi ki, düzdux, halallıq insan ömrünü uzadır.

QONŞU

Biri variymış, biri yoxiymiş, qurban olduğum Allah-tala, bi də onun yer üzündə elçisi – Məhəmməd peyğəmbər variymış. Məhəmməd peyğəmbərin cavan vaxtiydi. O, çox qəmgin görünürdü. Hax-tala peyğəmbərdən soruşur ki, Məhəmməd peyğəmbər niyə qəmginsən?

Məhəmməd peyğəmbər diyr ki, ya Rəbbim, məən qonşumun kim olacağını bileydim. Allah-tala buyurdu ki, ey Məhəmməd, qonşunu yaxşı adamnardan tap, get dünyani gəz, gözününən gör, qulağınnan eşit. Bax onnan qalıtdı ha, diyr bir şeyi qulağınnan eşidif, gözününən görməsən, inanma! Nəysə, Məhəmməd peyğəmbər getdi dərzinin yanına özünə dərviş partalı tikdirdi, təpədən dırnağa kimi dərviş kimi giyindi. Əlinə hasa alıf başdadı dünyani gəzmağa. Gəzdi, gəzdi, dolandı, hərrəndi, gəlif adamsız səhraya çıxdı. Axşam düşəndə yerin altından bunun üzünə qapı açıldı. Baxdı gördü aşağı pilləkən düşür. Pilləkənlə aşağı düşdü, gördü yaxşı bir dənə otax var. Nurani bir kişi, saqqalı uzun, yanında da daş var, allaha ibadət eliyor.

- Salamməleyküm.
- Əleyküəssalam.

Görüşdülər, oturdular. Dərviş baxdı gördü burda nə yimağa bir şey var, nə işmağa, bir dənə daşdı, bir də bu qoca kişi. Bir vaxt bunnan soruşdu ki, baba, di görüm nağarırsan?

Didi:

– Qalan ömrümü allaha ibadətinən keçirirəm, qırx ildi burda ibadət eliyirəm. Qonax soruşur ki, bəs səən yimaşaşağa heş nəyin yoxdu?

Diyir:

– Nar ağacım var, hər gün bir dənə nar gətirir. Yimağım, işmağım hamısı o nardan ibarətdi.

Dimax, bu 40 ildə nar ağacı gündə bir dənə nar

yetişdirirdi. Bu səfər qonax gəldiyinə görə Allah-tala elə elədi ki, nar gündə iki dənə gətirdi, qonağın da payını göndəritdi. Öy yiyəsi qonax eşiyə çıxanda narın birini dərib yımışdı. O biri narı ortadan yarı bölf, yarısını özü yidi, yarısını qonağa saxladı. Bir vaxt qonax öyə qayıdanda öy yiyəsi buna diyr ki, götür narı yi, gedax yatmağa. Allahu məsəlli, Məhəmməd Peyğəmbər diyr ki, a məlun, başo daşa döyə-döyə ibadət elamağınan döyük, sən nəfsini güdə bilmirsən. Mən səən öya qonax gələn kimi allah-tala məəm də irizqımı göndərdi, gündə iki nar yetişdirdi. Bəs narin biri hanı? Bu belə diyən kimi narin biri qocanın qoltığunnan yerə düşür. Allahın həzrət Cəbrayılı bu qocanı elə vurdu ki, o yeddi qat cəhənnəmə düşdü, nəfsinə görə.

Nəysə, səhər açıldı, dərviş duruf getdi, didi, rastıma birinci hansı öy çıxsı, orda səhər təamı yiyəcəm. Gördü bir dənə öy var, eşiyi dörd bir tərəfdən qara qanqaldı, barısı yoxdu. Darvazanı döydü, bir cavan oğlan çıxdı qavağa. Dərvişlə görüşdülər. Cavan soruşdu ki, dərviş baba, nə istiyirsən? Dərviş qayıdır ki, bir səhər təamı istiyirəm.

Cavan söyündü, didi:

– Nə yaxşı oldu, həyindi qavağıma yimax qoymuşdum, fikirləşirdim ki, ay Allah, noola, bir qonax gələ, bir yerdə yiyərox, tək boğazımnan keşmir. Min məən dalıma, səni dalımda aparıcam öyə. Dərviş razı olmur, bunun səbəbini soruşur. Oğlan qayıdır ki, bəs məəm rəhmətdik atam-anam maa vəsiyyət eliyidilər ki, qapıya dərviş libasında gələn qonağı öyə dalında apararsan. Dərviş ölü vəsiyyətinə tabe olub oğlanın dalına minif öyə getdi. Oğlan dərvişi öyə aparıb, arvadına didi ki, qonax döşeyini sal, qonax gəltidi bizə. Dərviş gördü ki, doordan da surfa açılıf, yimax qoyulutdu, amma əl dəymiyitdi. Öz-özünə fikirrəşdi, qoy mən bunnarı sınağa çəkim. Sol əliynən çörəyi kəsdi. Oğlan didi ki, dərviş baba, dəyan, o çörəyi mən zulumunan qazanmışam, onu sol əlinnən

kəsmə, günahdı. Dərviş qayıtdı ki, ay oğul, sağ əlimə yara çıxitdı, saa görsətmədim ki, diskinərsən.

Qonşuluxda da Loğman həkim yaşıyirmış. O, xəstələri üfürüf sağaldırmış, oğlan dərvişə diyr ki, dur gidax səən Loğman Həkimə aparm. Dərviş diyr ki, ay oğul, tutax ki, sən məən apardın Loğman həkimə, o elə dərman diyər ki, hardan taparsan? Görür ki, oğlan dirənitdi, əl çəkmir.

Dərviş oğlana bildirir ki, mən Loğmanın yanında olmuşam, o yaramın dərmanını diyitdi, amma onu mən saa diyə bilmərəm. Oğlan əl çəkmir, yarvalır ki, o dərmanın adını di. Dərviş bildirir ki, Loğman buyurutdu ki, mən gərək elə ailə tapım ki, o ailənin başçısı yetim olsun, adı Məhəmməd olsun, onun arvadı da yetim olsun, adı Fatime olsun, ilkinə bir dənə oğlan uşağı olsun, adı Məhəmmədhənifə olsun. Bu uşağı kəsif qanını yarana töksən, sağalar. Heylə ailə hardadı ki, mənnən ötəri uşağı kəsif, qanını yarama töksün. Oğlan fikrə getdi, öz-özünə didi, məəm adı Məhəmməddi, özüm də yetiməm, arvadım da yetimdi, adı Fatimədi, bir dənə oğlan uşağıımız var, adı da Məhəmmədhənifədi.

Çörəklərini yidilər. Oğlan dərvişdən bir azlığa icazə alıf getdi. Bunnarın suları öydən uzaxdiymış, arvad uşağı yatdırıf, üzünü örtüf, su gətirmağa gedibmiş. Oğlan bir dənə dəmir nimçə götürdü, bir dənə də piçax. Hindi ata döndü oldu uşağın cəlladı. Gəldi beşiyin başına, uşağın üzünnən örtüyü aşdı, elə bil bir dənə ay doğdu. Ata uşağın başını qıvliyə çöördü, qollarını boşaltdı. Uşax yuxliyirdi. Ata ulu tanrıya üzünü qaldırıf söylədi: Ya Rəbbim, mən məcbur oldum qonağımin yolunda doğma uşağımin başını kəsmağa. Ya ilahi, sən qavul elə, "Allahu əkbər" – diyif uşağın başını kəsdi. Qanı nimçəyə axıtdı, uşağın başını örtiyə örtüf çölə çıxanda su gətirən arvadiynən qapıda ağız-ağıza durdular. Arvad soruşdu ki, əlin niyə qandı, əlindəki örtiyə bükülmüş şey nədi? Kişi hadisəni olduğu kimi danışdı. Arvad ağladı, vay-şüyən qopardı, didi:

– Uşağı doqquz ay bətnimdə gəzdirmişəm, əziyyətini çəkmişəm, bu suvavın hamısı saa oldu, bes mən?

Kişi qayıdır ki, onda hərəmiz nimçənin bir tərəfinnən tutuf aparif qanı qonağın yarasına birlikdə tökax, yara sağalsın, savavı ikimizə də düşsün. Arvad-kişi əllərində qanla dolu nimçə dərvişin yanına gedib, söylədilər ki, bəs, sən diyən dərman bizdədi, can baba aş qolunu, uşağın qanını yarıyə tökax, sağalsın. Dərviş ayağa durub uşağın başına salınmış örtüyü götürdü, başı bədənə birləşdirib üş kərə dua oxudu. Uşax gözdərini aşdı, dirildi. Bu arada dərviş baba gözdən itdi.

– Ay dərviş baba, ay dərviş baba...

Dərviş babanın uzaxdan güclə eşidilən səsi gəldi:

– Mən özümə hindi əsl qonşu tapmışam.

ƏSLİ HO.... NƏSLİ HO...

Biri variymış, biri yoxiymiş, bir paccaxın üş vəziri variymış.

Bir gün bu paccax yuxuda Xızır Nəbini gör. Yuxudan ayılır, heş kimi tapbir. Nəysə, üş gecə dalbadal bunu yuxuda gör. Gördüxlərini duruf dərvişə danışır. Dərviş diyir ki, sən mütlax Xızır Nəbiynən görüşəsən gərəyh, yoxsa axırı pis olar, ölməlisən. Paccax narahat oluf, gedir.

Diyir, arvada sərr vermə, bunnarın yüzdə birinə sərr vermax olar. Paccax didi:

– Ya Allah, mən bu sirri arvada disəm nətəri olar.

Didi:

– Sınıyım, görüm, nə olur.

Arvad paccaxa diyir ki, a kişi, sən paccaxsan. Carçını çağır, qoy camaata səs salsın ki, kim Xızır Nəbini tapif gətirsə ona özü ağırrıxdə qızıl vericəm. Nəysə, bu məmləkətdə bir fağır variymış, bööyh külfəti variymış, çox kasif yaşıyırlərmiş, bu kişi özünə ölməğə yer axtarırmış. Bu gedif bazara gör ki, carçı camaata Paccaxın didixlərini çatdırır: kim Xızır Nəbini tapif gətirsə, una özü ağırrıxdə qızıl veriliciyih. Özü də Xızır Nəbini tapif gətirməxdan ötəri 40 gün vaxt verilir. Bu fağır gedir paccaxın yanına, diyir mən Xızır Nəbini tapif gətirrəm saa. Paccax qayıdır ki, bəs sən Xızır Nəbini tapif gətirməsən başın vurular, nəslin kəsilər... Fağır da paccaxa diyir ki, gətirəmməsəm, boynumu vurdur, nəslimi qırdır. Paccax xəznədara diyir ki, buna qırx kilo qızıl ver, aparif getsin. Qızılın qırx kilosunu da tapif gətirənnən sora alarsan. Xəznədar qızılı verdi. Güzaran yaxşı keçəndə, diyillər vaxt da tez keçir, ağır keçəndə elə bil bir gün bir il olur. Bu qızılı apardı bazara, külfətə un, düyü, lazım olan şeyləri aldı. Otuz doqquz gün keşdi, savağı, 40-cı gün gəlif çatdı. Arvad-uşağınan görüşdü, ölməğə gedir da... Arvad bunu məzəmmət eliyir ki, gördün, mən saa didim, getmə, göorsən da, Xızır Nəbini

tapmadın.

Kişi didi:

– Allah kərimdi.

Yola düzəldi. Dala baxanda gördü ki, 19-20 yaşında bir cavan gəlir. Heş fikir vermir ona. Kişi meydana çatanda gör ki, meydan süpürülüdü, camaaat yığıltıdı. Paccax buna diyir ki, hazırlaş, başo vurdurucam. Məhkəmə qurulur. Paccax üş vəziriynən gəlir. Paccax bööyh vəzirdən soruşur ki, bu kişiyə nə cəza verax? Bööyh vəzir diyir ki, kişi bizi allatdı, 40 kilo qızılı apardı. Gəlin bunun əl-qolunu bağlıyif yanın təndirə atax. Diyəndə, daldan gələn cavan Xızır Nəbiymiş, özünü kişiyə çatdırıf diyir:

– Əsli ho! İkinci, ortancıl vəzir büyürür ki, bunu tiketikə, şaqqa-şaqqa doğriyax, qoy camaat görsün, nifrət eləsin.

Oğlan gənə kişiyə yaxınlaş� diyir:

– Əsli ho!

Kiçiy vəzir diyir ki, paccax sağ olsun, bu kişinin yerinə məən öldür. Gör buun mümkünəti nə qədər pis oludu ki, gəlif paccaxı alladıtdı. Öldür məni, onun uşaxları var, dəymə una. Cavan oğlan gənə kişiyə yaxınlaş� diyir: Nəsli ho!

Paccax cavan oğlanı yanına çağırıf soruşur ki, sən kimsən, nəcisən, mən vəzirrərdən cəzaları sorusanda sən didin: əsli ho, əsli ho, nəsli ho! Bu nə dimaxdı? Oğlan diyir ki, paccax sağ olsun, bööyh vəzir çörəkçidi, ona görə diyir ki, kişini təndirə atax, ortancıl vezir qəssəfdi, o, diyir ki, gəlin bunu şaqqalyax. Kiçik vəzir Qureysi nəslinnəndi, ona görə o sizə düz yol göstərdi. Mən Xızır Nəbiyəm, özü də o fağır kişiyə görə səən hüzura gəlmişəm.

Paccax dilini dişdiyir ki, gör mən kimnərinən işdəmişəm. O, bööyh və ortancıl vəzirrəri işdən qoor, kiçik vəziri özünə bööyh vəzir götürür.

Doordan da havayı yerə dimiyitdilər ki, Əsli ho! Nəsli ho!

BƏLA

Biri variymış, biri yoxiymiş, bir paccax variymış. Paccax yatif yuxuda görür ki, Allah-taala tərəfinnən bəla gəlir. Bir səs onnan soruşur ki, sən bu bəlanı hindi istiyirsən, yoxsa qocalanda. Paccax da cavan olur. Əhvalatı arvadına danışır. Arvad diyir ki, hələlik cavanıx, Allah-taala bəla göndərəsidişə, qoy hindi göndərsin, qocalan vaxtı biz bəlaya dözə bilmərox. Paccax cavab göndərir ki, qoy Allah-taala bəlanı hindi göndərsin. Bir az vaxt keçir, paccax görür ki, çayın üstündəki körpüdən keçən at ilxısı çaya töküldü, körpü usdu, hər şey süyə qərq oldu. Öyə qayıdanda gördü ki, öy uçur. Paccax arvadiynən iki uşağını da götürür gedir bir meşənin qıraqında çadır quruf yaşıyillər.

Bunların qonşuluğunda qırx quldur yaşıyirmış, onnardan birisi əl-üzünü yuyanda paccaxın gözəl arvadını görür, qayıdíf quldurbaşına xəvər verir. Quldurbaşı əmr eliyir ki, axşamüstü gəlini onun hüzuruna gətirsinər. Bunlar hiylə işlədillər. Quldurlardan biri paccaxı çağırıf ona diyir ki, biz karvanıx, yoldan keçirix, aramızda bir arvad xeylağı var, hamilədi, onun başının üstündə durmağa bir arvad lazımdı, qadını ver, kömək eləsin, sonra qaytararix. Paccax razılaşır, qadını aparıllar. Qadını aparan quldur isdədi ki, onu özünə arvad eləsin, amma quldurbaşı razi olmadı, didi, olmaz, bu qadın qırx qardaşın bir bacısıdı, ona bacı göziynən baxın, bişirsin, düşürsün, təmizdəsin...

Sizə diyim paccaxdan. O, çox gözdədi, amma arvadı qayıtmadı. Paccax uşaqları çaydan keçirməli olur, birinə diyir, sən burda dəyan, mən qardaşını o taya keçirif qayıdım. O, süyün ortasına çatanda boynundakı uşağı bərkdən qışqırır ki, qardaşımı canavar apardı. Bu arada paccax əyilif canavara qışqıranda uşax boynundan suya düşüb qərq olur. Paccax öz-özünə diyinir: ya Rəbbim, ilahi, arvad getdi, iki oğlum da belə getdi, paccaxlığım da belə batdı.

Paccax burda qalsın, görax uşaxların taleyi nəteri oldu. Diyir, uşağı aparan canavar çox ziyan vermişdi məmləkətə. Bir mahir ovçu onu çox izləmişdi, amma vura bilməmişdi. Həmin gün ovçu marıxdə imiş. Bir vaxt görür ki, canavar gəlir, ağızında da bir şey var. Ovçu canavarı vuruf öldürür, yaxınlaşanda görür ki, canavarın ağızındakı bir oğlan uşağıdı. Diyir, Allah-taala habını maa veritdi, öylədim yoxiydi. Apardı, diyir, uşağı arvadına verib didi ki, ala böyüüt, bu da saa öylət. Bunun adını qoyular Məhəmməd. Sizə diyim süyə düşən uşaxdan. Bu uşağı çay süyü axıdıl gətirdi su dərmanının su töküllən yerinin bəndinə. Uşax burda ilişif qalır, dərmanın süyü kəsilir. Dərmançı çıxıf görür ki, bir dənə oğlan uşağı cavaliyir. Dərmançının da öylədi olmurmuş. Ədə, mana Allah yetirdi bu uşağı, – diyif onu öylətdiğə götürür. Adını da qoyular Saat. Ovçiyənən dərmançı uşaxlara öz öylətdəri kimi baxıllar. Bu uşaxların atası olan keçmiş paccax arvad-uşaxları itirənnən sonra yoxsullaşır, diləncilik eliyir. Görür ki, bir arvad xeylağı çörək yaptıdı aparır.

Diyir:

– Ay ana, ay bacı, Allah irzasına maa bir loxma çörək ver.

Bu arvad həyasız, həm də şərçi imiş, gedif paccaxa şikayət eliyir ki, bu dilənci maa sataştı. Məmləkətin Paccaxı da diyir elə əzazıl imiş ki, kimnən şikayət eləsələr, onun boynunu vurdururmuş. O, diləncini danışdırır, görür ki, bu ədəb-ərkanni adama oxşıyır.

Diyir:

– Oğul, mən yaşləşmişəm, görürəm mərfətli, ağılli adama oxşiyırsən, səən qoyuram öz yerimə paccax. Mən rəhmətə gedəndə öz atan kimi yola sal, bu xaniman, bu səltənət saa qalsın.

Nəysə, bir ara keşdi, paccax dünyasını dəyişdi. Diləncini qoyular onun yerinə. Bir vaxt quldurlar girəllər bu paccaxın məmləkətinə, arvadı da olar bunların arasında. Allahın işinə

bax, paccaxın uşaxlarının ikisi də bu məmləkətdə yaşıyirmiş. Quldurlar hər yeri talan eliyif aparırdılar. Paccax əmr eliyər qoşuna bunları tutuf gətirəllər. Gəlif paccaxa diyəllər ki, quldurların arasında bir arvad xeylağı da var. Paccax diyər ki, arvadı gətirin saraya qaravaşdix eləsin, qav-qacağı yusun. Bilmir ki, bu onun arvadıdır, gör neçə il keçitdi üsdünnən. Bir gün bu paccaxın yanına qonaxlar gəlir. O vaxtlar yerdə oturardılar. Paccax büyür ki, qonaxlara qullux elamaxdan ötəri iki gözəl oğlan uşağı tapsınnar. Vəzir diyir ki, ovçunun oğlu Məhəmmədlə dərmançının oğlu Saat gözəl oğlanlardı. Gedif onları gətirillər. Bu uşaxlar da qardaş olduxlarını bilmillər. Qonaxlar gedənnən sonra gecə keçmiş arvat qav-qacağı yuyuf yatır, uşaxlar əllərində aftafa-ləyən, çiyinnərində dəsmal qonaxlara qullux eliyillər. Uşaxlar paccaxın çox xoşuna gəlir, o, əmr eliyir ki, bunnar sarayda qalsınnar. Nəysə, bir müddət keçir, uşaxlar böyüyüllər.

Günnərin bir günü məmləkətdə ad çıxartmış bir canini tutuf zindana salıllar. Paccax gecədən savağa kimi zindanın qapısında qaroul durmağı bu oğlanlara tapşırır. Uşaxlar yuxu aparmamax üçün bir-birlərilə söhbət eliyir, başlarına gələnləri danışıllır. Onlar bir-birlərinə öz əvvəlki adlarını diyir, bir-birini tanıyıllər. Bunların söhbətini, sən dimə o biri otaxda oturan anaları və qonşu otaxdakı paccah – ataları eşidirmiş. Onlar görüşür, qucaqlaşır, ağlayırlar.

Doğrudan da paccahın arvadı Allah-tala tərəfinnən bəlanın bunnara gənc yaşlarında ikən göndərilməsinə üstünnük vermağınan haxlı imiş.

Bəlkə də Allah-tala tərəfindən dərd-bəlanın göndərilməsini nəzərdə tutuf dimişlər: "Kiminin əvvəli, kiminin axırı".

HALALLIX

Biri variymış, biri yoxiymiş, bir qayıx sürən kişi variymış. Bir kərə ona yaşlı bir kişi yaxınnaşarax çayın bu tayinnan o tayına keçirmağı xahiş eliyor. Razılaşıllar. Kişi qayıq sürənə ac olduğunu, yimağa bir şey oluf-olmadığını soruşur. Ona yimax da verir. Nəysə, qayıxçı qoca kişini çayın o tayına keçirənnən sonra o, qayıxçıya belə diyir:

– Savax qayıxla bu vaxdı gələndə yolun o tayindəki ağaçın divində məni olmuş görərsən. Məni öz doğma atan kimi yerdən götür, süyə tut, bir tərəfdə basdır. Saa bir şeyi də nəsihət eliyim. Dünyadan möhkəm tut, tez ruhdan düşmə, habı amanatı da götür – diyif bir əsa, bir əba, bi dənə də torva verdi.

Səhəri gün qayıxçı görür ki, doğrudan da qoca kişi didiyi yerdə, ağaçın altında ölüdü, dünyasını dəyişitdi. Qayıxçı onu süyə tutur, dəfn-kəfn eliyir, yasını tutannan sonra ona o yerlərdə quldurbaşı kimi tanınan bir kişi yaxınnaşır.

Diyir:

– Mənim səndə amanatım var, ver, onu qaytar. Qayıxçı qayıdır ki, mən səni tanıyram, sən başkəsənsən, nə amanat istiyirsən? Quldurbaşı qayıdır ki, səndə mənim bir əsam, bir əbam, bir də torvam var. Qayıxçı gördü ki, bu, qocanın ona verdiyi amanatı bilir.

Qayıxçı həmən amanatı quldurbaşına verir, sonra hönkürtü ilə oturuf ağlıyır ki, ya Rəbbim, ilahi, qocanı dəfn eliyif bütün əziyyətləri çəkən mən oldum, amanatı quldurbaşı apardı. Nə diyən sözdü habı? Bu arada qayıqçının qulağına gələn bir səs diyir ki, heş narahat olma, mən o əsanı, əbanı, bir də torvanı verən adamın ömrünü uzun eləmişdim. O durseydi çox adamı həlak eləmişdi, milləti qırılmışdı. Mən ölüən kişinin sənətini verdim quldurbaşına, o, həmən kişinin yoliynən getməlididi. Amma sən həmişə halal çörək yimisən, ona görə saa qayıxılıxla çörək qismət elədim, quldurbaşına ölüən sənətini verdim.

ALLAH QORIYƏN ÖLMÜR

Keçmiş zamanlarda bir kasib yaşamışdır, onun arvadı və balaca oğlu variydi. Kasib hər gün məşəyə gedərək çır-çırrı gətirib sataraq qazandığı pulla ailəsini dolandırırdı. Bir dəfə o yenə məşəyə gedərkən yolda naməlum bir adama rast gəldi. Həmin adam kasib kişidən soruşdu:

– Qoca, halal yolla qazanmış manatı, yoxsa haram yolla qazanılmış on manatı götürərdin?

Qoca cavabında dedi ki, halal qazanılmış manat haram on manatdan daha yaxşıdır. Bu zaman naməlum adam cibinnən bir manat çıxarıb qocaya verdi. Söyüncək olmuş qoca pulu götürüb geriyə, bazara qayıtdı, o bazardan həmin pula bir quş alaraq evə gətirib uşağına verdi ki, qoy sevinsin. Həmin gün onlar ac qaldılar, çünki qoca məşəyə gedib çır-çırrı gətirib sata bilmədi, uşağın isə başı o qədər quşa qarışmışdı ki,aclığını hiss etmirdi. Səhəri gün onlar quşun ağızından bir qızıl onluğun düşdüğünü gördülər. Kasib ailə buna çox şad oldu; quş isə hər gün ağızından qızıl bir onluq çıxarırdı. Sən demə bu quş “Dövlət quşu“, xöşbəxtlik və var-dövlət quşu imiş. Kasib ailə varlandı və firavan yaşamağa başladılar.

Bir müddət sonra qoca vəfat etdi. Arvad və oğlu ailə başçısını itirdilər. Bir dəfə ana bazara getmişdi, orada bir gəncə rast gələrək ona vurulur. Arvad gənci evlərinə dəvət edərək onunla evlənməyi təklif edir, həmçinin ona “Dövlət Quşu“ nu göstərib onun hər gün bir qızıl onluq verdiyini söyləyir. Cavan oğlan dərviş dostunun yanına gedərək möcüzəli quş haqqında danışır. Dərviş dedi ki, kim həmin quşun başını yesə, padşah olacaq. Sevdaya düşmüş qadın yenidən gəncin yanına gedərək onu evinə dəvət etdikdə gənc qadının qarşısında belə şərt qoydu ki, əgər quşu kəsib ətini yemək üçün ona versə, o zaman evə gedər və onunla evlənər. Ağılısız qadın quşu kəsib, bişirdi və qonağını gözləməyə başladı. Uşaq məktəbdən qayıdaraq quşun kəsildiyini görən

kimi ağlamağa başladı. Bu vaxt orada olan və uşağa dayəlik etmiş, ona görə də onu çox istəyən qonşu qarı arvad məcbur etdi ki, quşun ətindən bir az uşağa versin ki, bəlkə ona təselli ola. Lakin ana bundan qəti imtina etdi. Belə olduqda qarı quşun başını axtarıb taparaq onu bişirib uşağa verdi. Uşaq quşun başını yedikdən sonra sakinləşdi.

Qonaq gəlir, arvad bişmiş quşu stolun üstünə qoyur.

– Bəs baş hanı? – deyə qonağı soruşur.

– Uşaq quşdan ötrü ağladığına görə başını ona verdilər-deyə qadın cavab verir.

Bu sözləri eşidən cavan oğlan ayağa qalxıb qadınla evlənməyəcəyini bildirərək evlərinə yollandı. Qadın səhəri gün bunun səbəbini öyrənmək üçün gəncin yanına getdi. Cavan oğlan bildirdi ki, əgər o, quşun başını yemiş oğlunun başını kəsərək ona verməsə, onunla heç vaxt evlənməyəcək. Gəncə olan məhəbbətindən özünü itirən ana şeytanların piçiltisine qulaq asaraq yeganə oğlunun başını kəsmək qərarına gəldi... Qonşu dayə qadın bunu duyaraq uşağı oğurlayıb onu özü ilə başqa ölkəyə apardı. Ağılısız qadın öz uşağından, sevdiyi gəncdən və qiymətli quşundan da məhrum oldu.

Bu arada qarı uşaqla bir şəhərə çatdı və bir bağbanla tanış olurlar. Onlar burada uşaq böyüküb ağıllı və qüvvətli bir gənc olana qədər yaşıdlar. Bir dəfə bu şəhərə yaydan mahir atmağı bacaran pəhləvan gəlmüşdi, amma onun yayı o qədər bərk idi ki, pəhləvanın özündən başqa heç kim onu darta bilmirdi. Pəhləvan bu yerlərin padşahına müraciət edərək dedi:

– Kim mənim yayımı darta bilsə ona min manat verərəm; əgər bunu bacaran olmasa, şəhər əhlindən on min manat alacam.

İşlə belə görən padşah şəhərin bütün güclü adamlarını topladı, lakin onlardan heç biri yayı darta bilmədi. Bu zaman bağbanın nökəri padşaha bildirdi ki, o, pəhləvanın yayını darta

bilər. Padşah hələ yeniyetmə olan bu oğlana baxaraq ona inanmadı. Gənc oğlan isə xeyli müddət ona çörək vermiş şəhərin xeyrinə, yadelli lovğadan yaxa qurtarmaq üçün, həm də heç nə isdəmədən yayı dartmağa hazır olduğunu söylədi. Padşah ona yarışmağa icazə verdi, bütün şəhər əhlini meydana yığıdı. Pəhləvan yayı və oxu oğlana verdi, oğlan yayı elə bərk dartdı ki, yay və ox xırda parçalara bölündü. Pəhləvan əsəbiləşərək aradan çıxdı. Bundan sonra bağbanın nökəri padşahın istəklisi oldu: Padşah onu özünün yanına, saraya apardı.

Xeyli vaxt keçdi. Bir dəfə padşaha bildirirlər ki, onun tabeçiliyində olan yerlərdə peyda olmuş əydaha qarşısına çıxan hər nə varsa hamisini məhv edə-edə şəhərə yaxınlaşır. Bu xəbər padşahı çox məyus etdi, o bildirdi ki, kim onun rəiyyətini bu bəladan xilas etsə, qızını ona verəcəkdir. Padşahın istəklisi və bağbanın keçmiş nökəri olan gənc əydahaya qarşı getməyə hazır olduğunu bildirdi. Padşah onu qoymayaraq bildirdi ki, o hələ çox gəncdir, bu müsibətə qarşı dayana bilməz, məhv olar və bu zaman onun valideynlərinə cavab verməli olarıq. Bunun cavabında gənc bildirdi ki, onun valideynləri yoxdur və əgər məhv olarsa heç kim buna görə padşahdan cavabdehlik istəməz; oğlan bu barədə padşaha yazılı razılıq verdi. Bunun əvəzində o da əgər əydahaya qalib gələrsə padşahın qızının ona veriləcəyi barədə padşahdan razılıq aldı. Sonra o padşahdan köhlən atının və xəzinə anbarında saxlanılan zəhər qatılmış qılincini da ona verməyi xahiş etdi. Bütün bunlar ona verildi.

Padşah iyirmi minlik qoşunla arvad və qızını da götürüb istəkli gənc oğlanla əydahanın döyüşünə tamaşa etməyə getdi. Xeyli getdikdən sonra onlar əydahanın bunların üstünə tərəf gəldiyini gördülər, elə bu vaxt gənc oğlan irəli çıxaraq onu qarşılıdı. Əydahaya yaxınlaşaraq ona ox atdı. Əydaha özünü itirdi, çəşib qaldı. Gənc qoçaq atını əydahanın yanına sürərək yaydan atılan oxun onun bir gözünü çıxardığını gördü, o dərhal

atdan yerə düşərək əydahanın başını kəsdi və qorxudan yaxına gəlməyə cürəti çatmayan qoşuna göstərdi. Qalib əydahanın başını dörd ata yükləyərək padşaha göndərdi. Padşah bunu görərək dövlətini böyük müsibətdən qurtardığına görə Allaha şükür elədi, kasıblara çoxlu pul payladı, qurbanlar kəsdi. Hamı gənc oğlanın qoçaqlığından və cəsarətindən danışındı. Padşah isə ona qiymətli xələt bəxş etdi. Sonra o, vəzirlərini və saray məmurlarını toplayaraq onlara bildirdi ki, danışığa görə qızını gənc oğlana ərə vermelidir. Hamı padşahın bu qərarından razı qaldı və toya hazırlıq görməyə başladılar. Bu arada padşahın münəccimi bildirdi ki, bu gənc oğlan nə vaxtsa “Dövlət Quşu”nun başını yemişdir, ona görə o, padşah olacaqdır. Təntənəli toy oldu və padşahın qızını gənc oğlana verdilər. Bundan sonra Padşah öz əyyanlarını toplayıb, dedi:

— Mənim oğlum yoxdur: özüm də qocalmışam, vəzifəmin öhdəsindən gələ bilmirəm; bu cavan oğlan isə, mənim kürəkenim, əydahani öldürdü və sizi ondan xilas etdi,— mən onu özümün yerinə padşah qoyuram; bununla razılaşın. Hamı razılaşdı, gənc oğlan padşah oldu. Xeyli müddət keçdikdən sonra yeni padşah anasını və onun məşuqunu tapdı. Ana oğlunu tanıyaraq hərəkətlərinə görə xəcalət çəkdi və üzr istədi, onun məşuqunu isə dar ağacından asdırılar.

VƏFALI DOSTLAR

Biri vardi, biri yoxdu. Bir ovçu Əşrəf vardi. Ovçu Əşrəfin də qoca anası vardi. Bir gün Əşrəfin dünyalar qədər sevdiyi ağ saçlı mehriban anası oğlunu yanına çağırıf dedi:

— Ölürəm, oğlum, sənə üç tapşırığım var. Birinci odur kun, mənim kəmərimi əbədi yadigar saxla, hər dəfə məni yadına salanda toqqanın qaşına bax.

İkinci tafsırıgım budur kun, Qızıl itin səsi gələndə qulaq as, onu izlə.

Üçüncüsü budur kun, ayağı qumrovlu qızıl quşun xətrinə dəymə. Qızıl itlə qızıl quş bizim vəfali dostlarımızdı.

Ovçu Əşrəf canından əziz bildiyi anasının bu vəsiyyətinə hər yerdə, hər dəqiqə hazır olduğuna and içdi. O, anasını el adəti ilə dəfn edib vidalaşdı...

Ovçu Əşrəf çoxdandı ova çıxmırıldı. Oydu kun atını minif Qızılı da yanına alıf qızıl quşnan ova gedəsi oldu. İsti yay günü idi. Hava elə istiydi kin, adamı pişirirdi. İsti Əşrəfi elə təntitmişdi kin, hətta atda da düz otura bilmirdi. Ovçu Əşrəf atını məhmizliyif çox sevdiyi, həmişə sərin havasında gəzdiyi dağa tərəf sürdü. Ovçu belə hesaf eliyirdi kin, dağın sərinliyinə çıxar. Amba sən deməynəmmiş buralar da istiymiş. Ovçu Əşrəf çox mahir ovçuydu. O, məşhur atıcı, bacarıxlı miniciydi. İsti hava ovçuya da, itinə və quşuna da təsir eləmişdi. Ovçu susamış, at tərləmiş, it ləhləyir, quş isə qanadlarını salıb mürgü vururdu. Susuzluq onu lap təntitmişdi. Yadına anasının su fincanı düşdü. Onu soyuq bulaq suyunnan dolduruf başına çəkər, ləzzət alardı.

İndi bu yerrərdə bulaq nə gəzirdi...

Əşrəf atı bərk-bərk sürür, ətrafa nəzər salır, hər səsə diqqətlə qulaq asır, su şırlıtsınnan ötrü ürəyi əsirdi. Susuzluq ovçuya yamanca əsər eləmişdi, heç nə hiss eləmirdi. Hətta anasının ona yadigar verdiyi kəməri qoyduğu xurcunu da unutmuşdu.

Xurcunu atın tərkinə bağlamışdı. Bir müddət yol gedənnən sonra atın tərkində olan xurcun sıvrılıf yerə töşdü. Qızıl it istədi xurcunu qapıf atlıya çata, ancax xurcun ağır olduğunnan götürə bilmədi. İt hürə-hürə ovçu Əşrəfə çatdı. Nə qədər hüruf uladisa da sahibini başa sala bilmədi. İndi hoppanif ovçu Əşrəfin ayaqlarını dərtişdirmağa başladı. Ovçu Əşrəf yenə də bir şey başa düşmədi, bu zaman it onun şalvarını cirdi. Ovçuya hey xəyaldaydı, it onu xəyaldan ayıra bilmirdi. It yenə də onun şalvarını cırmaqdan əl çəkmirdi. Birdən oyçu Əşrəf xəyaldan ayrıldı. Baxıf gördü kün, it onun şalvarını parçalayıfdı. O, itə gücü çatinca dəli bir qamçı vurdu. İt yixıldı, zingildədi. Ancax bir azdan qalxıf genə atlının dalınca qaçıdı. Genə Əşrəfin şalvarını cırmaqlamağa başdadı. Bu dəfə Əşrəfin başına belə bir fikir gəldi: “Deyəsən it qudurub, Allah eləməsin, it məni yesə axırm necə olar?” Bu fikirdə olan Əşrəf genə də itə acıxlındı, onu kənara itələdi. Amma it yenə də etdiyini edirdi. Əşrəf itin qudurduğunu yəqin edib ciyindəki ov tūfəngini götürüf iti vurdu. İt dərhal yerə yixıldı, çabalayıb uzandı...

Əşrəf atını məhmizləyib buradan uzaxlaşdı. Ağır yaralı it güc-bəla ilə qalxıf zingildəyə-zingildəyə xurcuna tərəf getdi. İt xurcuna çatıf, onu qucaqladı. Bir qədər də xurcunun üstündə zingildəyib öldü.

Ovçu Əşrəf ətrafa nəzər sala-sala gedirdi. Fikri xəyalı suydu, ümidi kəsmir, su axtarırdı. Qızılquş buralara tanış idi. O, buralarda çox ov etmişdi. Hər tərəf – dağ da, qaya da ona tanış idi. Heç yerdə ov görünmürdü. Əşrəf fikirli-fikirli at sürürdü. Gah öz-özünə deyinirdikin, iti niyə vurdum? Axı, anam mənə vəsyət eləmişdi kin, it hürəndə ona fikir ver. Oyçu bu fikirdəykən, onu su şırlıtı ayıltdı.

Baxıf, “Acı su” bulağını gördü. O, buna çox sevindi. Ürəyində dedi kin, yaxşı oldu bir doyunca su içərəm. İti vurduğunnan peşmançılıq çəkən Əşrəf atdan endi, əlini atdı kin xurcunnan fincanı çıxartsın, amma xurcunu yerində

görmədi. Hirsi vurdu başına. Atı bir ağaca bağlayıf bulağa çatdı. Hirsinnən onu tər basmışdı. İstədi civinnən dəsmalı çıxartıf üzünü tərini silsin, bir də əlinə dəyən fincanı alıf su ilə dolduruf başına çəkdi. Elə bu zaman qızılquş şığıyıb fincanı oyçunun əlinnən yerə saldı. Fincan daşlara dəyif çilik-çilik oldu...

Ovçu Əşrəf bir qızılquşa, bir də çilik-çilik olmuş fincana baxdı. Ovçunu dərd götürmüdü. O, bir də quşa baxdı. Quş Əşrəfə pis nəzərlə baxırdı, tükləri pırtdaşmış, görkəmi kədərli idi. Quşun bu hərəkəti oyçunu oxartan coşdurmuşdu kun, su yadının çıxmışdı. Ovçu quşu tutuf boğazını üzmək, qanını belə işməyə hazır idi. Amma anasının ona dediyi "Quşun xətrinə dəymə" sözü yadına tüşdü.

Ovçu quşu yerə buraxıf su içmək istədi. Əllərini qoşalayıf bulaxdan su doldurub ağızına aparmaq istədikdə quş yenə şığıyıf oyçunun oyuclarının suyu yerə tökdü. Hirş yenə oyçunun başına vurdu. Quşu tutuf boğazını üzdü və başı aşağı axıf gedən suya tulladı. Oyçu çox fikirriydi, bu gün başına gələn bu xoşagəlməz hadisədən kədərlənmişdi. Nə edəcəyini bilmirdi. Hirsinnən su içməyi də unutmuşdu. O, anasının yadigarlarını itirdiyi üçün bikef olmuşdu. O, "Acı suyun" gözünə çatanda bulağın başında, qayada söykənif qəlyan çəkən bir nurani qoca gördü. Başını qaldırıb bu nurani qocaya salam verdi. Nurani qoca onnan soruşdu:

- Oğul, xeyir ola!
- Ata, bulağın başının su içməyə gəlmışəm.
- Sənətin nədi, oğul?
- Ovçuyam.
- Bəs itinlə quşun, tüfənginnən xurcunun hanı?
- Hamısı aşağıdadı, atlıyam.

Qoca fikirli-fikirli qəlyanını arxalığının cibinə qoydu, sonra dönüb ovçuya baxdı. Bu nurani Qoca genə üzünü oyçuya tutuf deer:

- Atını bağlayıfsanmı?

- Bəli.
- Bəs itnən quş hardadı?
- Ovçu bilmədi kin, nə desin.
- Oğlum, ayalımın canı var, birdən it dalına düşüf gələr, bilməz arxin suyunnan içər, heyvannar qırılar.
- Nurani qocanın bu sözü oyçunu təəccüfləndirdi.
- Ata, niyə?
- Axı bulağın suyu zəhəriddi, hər kəs dilinə vurarsa o dəyqə partdayar. Bədbəxt hadisə baş verməsin deyə mən suyun başında dayammışam kin, gəlif-gedənə xavardarrix eliyəm. Bax, görürsənmi, cürdəyim suynan doludu, susayanda içirəm. Ovçu qocadan soruşdu?
- Ata, sənətin nədi?
- Oğul, indiki sənətim "Acı su"yun qaravulcusuyam. Cavannıxdə mən də oyçuluğa gedərdim. Bir qızılquşum varıydı, alıcı tərlan idi. Onu bir dostuma bağışladım. İndi ovçulux eləmirəm.

Əşrəf anladı kin, bir az bunnan əvvəl boğazını üzdüyü qızılquş bu qocanın onun atasına bağışladığı qızıl quşuymuş...

Oyçunun başı gicəlləmmiş, gözləri qaralmışdı. Bir gündə iki nahaq qan elədiyi üçün xəcalət çəkirdi. O, gəlif itin yanına çatır, qızılquşu da itin böyrünə qoyuf, xeyli ayaqüstə dayanıf fikir eliyir. Anasının vəsiyyətinə əməl etmədiyi üçün özünü tənbeh edir. Belə yerdə deyiflər: "Dostu ilə düşmənini tanımayanlar, ən bədbəxt məxluqdurlar". Nağılimiz burda bitdi. Göydən üç alma düşdü. Biri nağıl danışanın, biri nağıla qulaq asanın, biri də kənardan baxanın.

ÇOBAN MƏHƏMMƏD

Biri varıldı, biri yoxudu, Əhməd addı bir kişi varıldı. Onun gözünün ağı-qarası bircə oğlu varıldı. Bir müddət Əhməd kişinən arvadı Məhəmmədi əzizdiyib böyüdürlər. Bir gün Əhməd kişi oğlunu çağırıb dedi:

– Oğul, bilirsən nə var?

– Nə var?

Əhməd kişi dedi:

– Oğul, sən artıx böyük oğlan olubsan, mən də qocalmışam. Get özünə bir gün ağla.

Məhəmməd dedi:

– Yaxçı.

Məhəmməd ata-anasının görüşüb yola düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bir ağ atdı qocuya rast oldu. Atdı soruşdu:

– Oğul, hara gedirsən?

Məhəmməd dedi:

– Əmi, atam məni qazanş dalıca göndərib.

Ağ atdı dedi:

– Gəl min tərkimə.

Məhəmməd ata mindi. Gethaget gəlib bir obuya çatdırılar. Atdan düşüb bir evin həyətinə girdilər. Kişi dedi:

– Oğul, bura mənim evimdi. İndi ki, qazanca gəlib sən, elə qal mənim evimdə, burda da işdə. Bax, gördüyün bu qoyun-quzu sürüləri mənimdi. Hansı sürüünü isdiyirsən, otar. Ancax haqqını altı aydan sora alacaxsan. Altı ay bu sürüünü otar, vaxtın tamamında sürünen içinnən üç baş istədiyin qoyunu seçib götürərsən. İndi bu sürülərin hansını otarırsın?

Məhəmməd dedi:

– Quzu sürüsünü otarıram.

O gününə Məhəmməd qocanın sürüsünü otarmağa başdadı. Bəli, gün keşdi, ay dolandı, vədə gəlib başa çatdı.

Məhəmməd xəbər göndərdi ki, bəs vaxtım qutarıb. Qoca gəlib Məhəmmədə dedi:

– Bala, hansını isdiyirsən? Gir sürünen içinnən ses, götür.

Məhəmməd sürüb üç baş qoyun ayırib qocuya dedi:

– Aparıb bunnarı atamgilə çatdırırm, yenə qayıdıb gələrəm.

Məhəmməd qocaynan salamatdaşib yola düzəldi. Bir az getdihdən sora qabağına bir qoca çıxdı. Qoca Məhəmmədə yaxınlaşıb dedi:

– Cavan oğlan, o qoyunnardan birini mənə Allah yolunda verərsənmi?

– Niyə vermirəm, – deyə Məhəmməd qoyunnardan birini bu qocuya verdi.

Bir az getmişdi ki, qabağına yenə də bir qoca kişi çıxdı. Qoca Məhəmmədə yaxınlaşıb dedi:

– Cavan oğlan, o qoyunnardan birini mənə Allah yolunda verərsənmi?

– Niyə vermirəm, – deyə Məhəmməd qoyunnardan birini də bu qocuya verdi.

Elə bir az getmişdi ki, üçüncü qoca qabağına çıxbıq qoyunu Məhəmməddən Allah yolunda isdədi. Məhəmməd bu qoyunu da üçüncü qocuya verdi. Daha irəli getmiyib geri qayıtdı. Yenə gəlib qocanın sürüsünü otarmağa başdadı. Bu qalmağın Məhəmməd düz bir il altı ay da qalıb qocanın sürüsünü otardı. Bu müddətdə onun qazandığı doqquz qoyun oldu. Qoyunnarı qabağına qatıb getməyin binasını qoydu. Yenə də əvvəlki hadisə təkrar olundu. Məhəmməd sorakı doqquz qoyunu da qabağına çıxan doqquz qocuya Allah yolunda verdi. Evlərinə çatmamış geri qayıdarkən yolu azib axşamüstü bir şəhərin kənarına gəlib çıxdı. Şəhərə girməyə az qalmışdı ki, qapılar bağlandı. Məhəmməd keşihçilərə nə qədər yalvardısa, qapını aşmadılar. Məhəmməd axırda naylaş qalıb

hasarın dibinə qısılıb oturdu.

Məhəmməd burada qalmadı olsun, sizə xəbər verim bu şəhərin paccahının. Bu şəhərin paccahının Afət addı gözəl bir qızı varmış. Bu qızı qonşu ölkə paccahının oğlu isdiyirmiş. Ancax qız ona getməh istəmirmiş. Atasının fikrinin qəti olduğunu görən Afət axırda qaşmax qərarına gəlir.

Bir gecə qız saraydakıları yuxuya verib qaçır. Gəlib şəhər darvazasından qızıl-gümüş verib bayıra çıxır. Bu o vaxt idi ki, Məhəmməd içəri buraxılmışdır şəhər qapısının bayırında qalmışdı. Qızın ilk baxışdaca Məhəmməddən xoşu gəlir. Ona yaxınlaşmış, ovcuna bir xışma qızıl basıb, “tez məni buradan uzaxlaşdır” – deyir.

Məhəmməd dimməzcə atı minib qızı tərkinə mindirib sürməyə başlıyır. Az gedillər, çox gedillər, hava işixlaşanda bir şəhərin kənarına gəlib çıxırlar. Qız Məhəmmədə bir xışma da qızıl verib deyir:

– Məhəmməd, mənim adım Afətdi. Özüm də həmən şəhərin paccahının qızıyam. Al, bu pulları, get özünə bir dəs yaxçı paltar al.

Məhəmməd pulları alıb tez özünü verir şəhərə. Bir dəs yaxçı paltar alıb əyninə geyir. Atı minib geri qayıdır. Gələrkən öz-özünə fikirrəşir: “Yaxçı, altımda at, əynimdə təzə paltar, cibimdə də pul. Qız nəyimə lazımdı? Elə buradan çıxıb gedərəm, heş qızın da xəbəri olmaz”. Bu fikirnən Məhəmməd tez atın başını başqa səmtə çevirir.

Elə şəhərdən təzəcə aralanmışdı ki, qabağına bir qoca atdı çıxdı. Qoca Məhəmmədi dannıyb geri qaytardı. Məhəmməd qayıdış Afət olan yerə çatdı. Bir neçə gün şəhərin kənarında yaşıdlar. Bir gün Afət Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, biz nə vaxta qədər çöldə yaşayaciyix. Al, bu pulları get bir yaxçı ev al.

Məhəmməd pulları alıb gəzə-gəzə şəhərin ortasına gəldi. Bir uca binanın qabağında daşın üsdündə oturub

camahata baxmağa başladı. Axşam oldu. Camahat hərəsi bir yana çekilib getdi. Ancax Məhəmməd yerində oturub qaldı. Elə bu vax bir qoca kişi Məhəmmədə yaxınlaşmış dedi:

– Bala, niyə burda oturub qalıbsan, nə isdiyirsən?

Məhəmməd dedi:

– Əmi, mənə satdıx ev lazımdı.

Qoca başını qaldırıb qabaxdakı uca binanı Məhəmmədə göstərib dedi:

– Bax, bu binanı görürsən? Onu bütünnüyən bağışdadım sənə.

Məhəmməd qocuya alqış eliyib Afəti gətiməyə getdi. Köcüb şəhərdə yaşamağa başdadılar. Bir gün bu şəhərin paccahı gəzməyə çıxmışdı. Məhəmməd yaşıyan evin qabağınnan keçərkən Afəti eyvanda görüb, bir könülüdən min könülə ona aşiq olur. Tez saraya qayıdır. Adamnarını başına yiğib deyir ki, nə olur-olsun, gərəh qızı alım. Bunun üçün başdiyillar məsləhət eləməyə. Axırda belə qərara gəllillər ki, bəs Məhəmmədi saraya dəvət edəh. Onun adına yaxçı bir məclis qurax. Yeməh zamanı xörəyinin içərisinə zəhər töküb öldürəh.

Eşit Məhəmməddən. Elə ki, Məhəmməd şahin niyyətinnən xəbər tutdu, canını qorxu bürüdü.

Aranı xəlvətə salıb üz qoydu ata-anası olan şəhərə tərəf. Elə şəhərdən təzəcə aralanmışdı ki, yenə həmin atdı qoca qabağına çıxdı. Atdı heş bir şey soruştadan üzünü Məhəmmədə tutub dedi:

– Məhəmməd, hara qaçırsan? Heş dostu da darda qoyalılar? Eyib deyilmə? Məhəmməd, burdan birbaşa evə gedərsən. Oturub gözdüyərsən, paccah səni qonax çağıracax. Gedərsən. Elə ki, qabağına gətirib plov qoydular. Başdiyarsan yeməyə. Axırda iki şapalax qalmış yeməzsən. Yeyib qutardıxdan sora paccahı öz başının adamnarıynan qonax çağırarsan.

Məhəmməd evə qayıtdı. Oturub gözdəməyə başdadı. Səhərisi gün gəldilər ki, bəs səni paccah qonax çağırır. Məhəmməd

məd gələnnərə qoşulub saraya getdi. Bəli, vax tamam oldu. Xörəh gəldi. Məhəmməd xörəhdən bir az yedi. Axırda iki şapalax qalmış “doydum” – deyib çəkildi. Məclis qutardıxdan sora Məhəmməd üzünü paccaha tutub dedi:

– Şah sağ olsun, sabah axşam öz başınızın adamnarıynan mənə qonaxsınız.

Məhəmməd ağır addımlarnan yola düzəldi. Paccah bir istədi əmir verib Məhəmmədi öldürtsün. Ancax fikrini tez dəyişdi. İşin axırını gözdəməyi qərara aldı. Məhəmməd evin qabağında həmin qocaynan rasdaşdı. Qoca Məhəmmədi görüb dedi:

– Məhəmməd, indi sabahkı qonaxlıx üçün hazırlığa başda. Get bazara, yeməli şeylərin hərəsinnən bir batman al gəti.

Məhəmməd gedib bazardan qoca deyənnərin hamisini alıb gətirdi. Səhər açılan kimi qazannarı ocağa qoydurdu. Axşama lazımı hazırlıx görüldü. Axşam paccah öz başının adamnarıynan Məhəmmədin evinə gəldi. Məhəmməd paccaha elə qonaxlıx verdi ki, gə görəsən. Heş rüzigarın özü belə qonaxlıx görməmişdi. Paccah qonaxlığı bir təhərə başa vurub tez özünü saraya yetirdi. Qəhrinnən o gecə paccahın ürəyi partdadi. Səhər şəhərə səs yayıldı ki, paccah ölüb. Hamı yiğilib paccahi döfn etdirər. Bir müddət şəhər paccahsız qaldı. Nəhayət, camaat paccah seşməh qərarına gəldi. Bəli, bütün camahat meydana toplaşdı. Dövlət quşunu uçurtdular. Məhəmməd bir qıraxda dayanıb baxırdı. Elə ki, quş uşdu, bir neçə dəfə havada dövrə vurub Məhəmmədin çıyninə qondu. Camahat Məhəmmədə tərəf yüyürdü. Baxıb gördülər ki, bu çox vecsiz adamdı. Elə bildilər ki, quş səhvən bura qonub. İkinci dəfə quşu uçurtdular. Quş havada dövrə vurub yenə Məhəmmədin çıyninə qondu. Bu dəfə Məhəmmədi aparıb bir samanniğa saldılar. Üçüncü dəfə yenə quşu uçurtdular. Quş yenə samanniğin deşiyinnən keçib Məhəmmədin çıyninə qondu. Axırda naylaş

qalıb Məhəmmədi paccah seşdilər. Məhəmməd paccahlıx etməyə başdadı. Bir gün o, evində qaldığı qocanı yanına çağırıb soruşdu:

– Əmi, mənə bu qədər yaxcılıx etdiniz, çox sağ olun. Ömrüm boyu sizə minnətdaram. Ancax bilməh istərdim ki, siz kimsiniz?

Qoca bir az fikirrəşdihdən sora Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, mən həmin qocayam ki, sən mənim sürümü otardin. Elə ki, sən qoyunnarı otarıb yola düşdün, mən sənin mərddiyini, əliaçixlığını yoxlamağ üçün tez dilənçi cildinə girib qabağına çıxdım. Ayrı-ayrı yerrərdə qoyunnarı sənnən Allah yolunda aldım. Sənə ev verən, iki dəfə səni yoldan qaytaran qoca da mənəm. Əyər mənim adımı bilməh istəsən, mənə ağ atdı Xızır İlyas deyəllər.

Qoca bu sözdəri deyib bir anda yox oldu. Məhəmməd bir müddət Afətnən yaşadı. Məhəmməd atasının ötrü darixirdi. Yadına düşəndə burnunun ucu göynüyürdü. Axırda gedib atanəsini gətirməyi qərara aldı. Paccaklığı Afətə tapşırıb, atanəsi olan vilayətə tərəf yola düşdü. Bir neçə gün yol getdihdən sora qabağına bir ağ atdı qoca çıxdı. Məhəmməd tez atdan düşüb qocaynan görüşdü. Qoca üzünü Məhəmmədə tutub dedi:

– Məhəmməd, bilirom atan-anan yadına düşüb, onnarı görməyə gedirsən. Ancax atan-anan o qədər ağılıyıblar ki, ikisinin də gözdəri kor olub. Əyil atımın ayağının altından torpax götürü. Götürdüyüñ torpağı onnarin gözdərinə sürtərsən. O sahat onnarnın gözdəri yaxçı olacaq.

Məhəmməd əyilib yerdən bir ovuc torpax götürdü. Gəlhagəl gəlib evlərinə çatdı. İçəri girib gördü kü, atası bir künşdə, anası da bir künşdə oturub. İkisinin də gözdəri kor olub. Tez gətirdiyi torpaxdan onnarin gözdərinə sürdü. İkisinin də gözdərinə işix gəldi. Görüşüb öpüsdühdən sora Məhəmməddən soruşdular:

– Bala, bu vaxda kimi hardaydın?

Məhəmməd başına gələnnəri mən sizə nağıl elədiyim kimi danışdı. Axırda da dedi:

– İndi özüm həmin şəhərdə paccaham. Gəldim ki, sizi aparım.

Ata-anası çox sevindi. Məhəmməd ata-anısını da götürüb paccah olduğu şəhərə gəldi. Onnar birrihdə xoşbəx ömür sürüb, gün keçirməyə başdadılar. Onnar yeyib-içib yerə keşdilər. Siz də yeyin, içün, mətləbinizə çatın.

Göydən üç alma düşdü. Biri nağıl söylüyənin, biri nağıla qulağ asannarın, biri də qırxadan baxannarın.

YAZILANI POZMAĞ OLMAZ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir şah varmiş. Deyillər, bu şah həmişə dərvish libasında məmləkəti gəzərmış. Bir gün o, yenə dərvish libasında vəziriyənən gəzməyə çıxır. Necə olursa çox gec qalıllar, saraya qayıtmayıb bir qapını döyüllər:

– Ay ev iyəsi, Allah qonağı istəməzsən?

Ev iyəsi qapını açıb onnarı içəri dəvət edir, deyir:

– Məni bağışdırın, sizi evə dəvət edə bilmiyəcəm, çunkü arvadımın ağır vaxdarı, onun arğısı tutub.

Onnar kişiyyə razılıx edib deyillər:

– Elə burda, həyətdə də rahatdı.

Bir azdan ev sahibinin arvadı azad olur. Onun oğlu dünyaya gəlir.

Gecə hamı yatır. Təhcə şah oyax olur. Bu vax qara geyimni, üzü örtülü, çox hündür bir adam içəri girir, usax olan otağa keçir. Şahı dəhşət bürüyür. Çox keşmədən həmin adam bayira çıxır. Şah onnan soruşur:

– Sən kimsən? Bura nə üçün gəlibssən?

Həmən adam deyir:

– Təzə doğulan uşaxların alnına yazı yazanam. Bura bu uşağın alnına yazı yazmağa gəlmışdım.

– Sən onun alnına nə yazdın?

– Yazdım kı, böyük xoşbəx olsun, şahın qızıynan evlənsin, şahlığı öz əlinə alsin, – deyə kişi cavab verir.

– Sən bu yazınızı pozub dəyişə bilməzsənmi? – şah soruşur.

– Yox! Yazılını pozmax olmaz! Bir də bunnan sənə nə fayda? – deyib kişi tez gözdən itir.

Şah səhərə kimi yatırı, bu işə əlac axdarır. Səhər olan kimi ev iyəsini bir yana çəkib ona deyir:

– Mən çox dövlətdi adamam. Var-dövlətim başımnan aşır. Ancax övladım yoxdu. Fikirrəşirəm ki, oldum, bu dövlətim kimə qalacax? Sən də kasıb adamsan, gə mənnən

razılaş, nə qədər isdiyirsən sənə pul verim, bu uşağı mənə ver. Mənim başımnan var-dövlət daşan kimi, sənin də başınnan oğul-uşax daşır. Onsuz da onnarı böyütməh sənin üçün çox çətindi.

Şah ev sahibini razı salıb uşağı onnan alır. Evdən bir az aralanannan sora şah vəzirə deyir:

– Hə, indi apar bu uşağı bir yanda öldür. Sora qayıt. Şah vəziri yola salıb öz-özdüyündə deyir: “İndi görüm, yazını pozmax olur, yoxsa yox”.

Bu əhvalatın üstünnən iyirmi il keçir. Şahın yolu yenə həmin evə düşür. Gecə gedib orada qalır. Evdə gənc oğlan onun diqqətini cəlb edir. O, ev yiyəsinən bu ağıllı və gözəl oğlanın kimniyini soruşur. Ev yiyəsi deyir:

– Nökərinizin oğlu, başına böyük əhvalatdar gəlib. Bu uşax təzə doğulan günü evimizə sizin kimi bir Allah qonağı gəlmışdı. Mənən çox yalvarıb bu uşağı çoxlu qızılı mənnən aldı. Mən də uşağı ona verdim, apardı. Ertəsi gün səhər tezdən həyətə çıxanda onu hasarın dibində görüb evə gətirdim. Dedim, yəqin o adam peşman olub, yazıçı gəlib, ananı baladan ayırmag isdəmiyib, ona görə gətirib qoyub hasarın dibinə.

Şah məsələnin nə yerdə olduğunu bilib tez bir məktub yazar, oğlana verir və deyir:

– Oğlum, bu məktubu aparıb mənim oğluma ver. O, sənə sarayda yaxçı bir iş tapşıracax.

Oğlan sevincəh məktubu alıb, papağını başına keçirib, saraya gedir. O, saraya çatıb bağçadakı bulaxdan su içib dincini almağ üçün yaşıł otdarın üzərində uzanır. Onu yuxu aparır.

Oğlan yatmaxda olsun, sizə xəbər verim paccahın qızınnan. Bu vax paccahın yeganə qızı olan gözəl Çiçəh bağçıya gəzməyə çıxmışdı. Birdən o, oğlani görür. Oğlanın gözəlliyyi onu valeh edir. Birdən qızın gözdəri onun papağına sancılmış məktuba sataşır, tez məktubu götürüb oxuyur: “Mən gələnə kimi bu məktubu gətirəni öldür”.

Qız məktubu atasının yazdığını başa düşür. Atasının

xəttiynən bir məktub yazır: “Oğul, mən gələnə kimi qızımı – bacını bu oğlana ver, toylarını et”. Qız məktubları dəyişib öz otağına çekilir. Bir azdan oğlan ayılıb, məktubu aparıb şahın oğluna verir. Şahın oğlu məktubu alan kimi dərhal bacısı ilə oğlana gözəl bir toy çaldırır.

Ertəsi gün şah saraya qayıdır. Adəti üzrə hamı onu qarşılımağa çıxır. Şah adamnar içərisində öz qızını görmür. Ara sakitdəşənnən sora şah öz oğlunnan qızını isdiyir. Oğlan isə məhtubu atasına verib deyir:

– Ata, dünən bacım üçün sənin dediyinə görə gözəl bir toy çaldırdım. İndi sənin üzünə çıxmamağının səbəbi utanmağındı.

Şah yenə fikrə dalır. O, heş cürə öz narazılığını biruzə vermir. Ertəsi gün oğluna tapşırır ki, bu gün filan sahatda təzə bəyə de ki, gedib filan qəssabxanadan ət gətirsin. Sora isə həmin qəssabxanıya gedib tapşırır ki, sizin yanınızda bir adam gələcəh, hazır olun, qapıdan içəri girən kimi balta ilə boynunu vurarsınız.

Şah gedənnən sora oğlu fikirrəşir ki, bunnar cəmisi üç gündü kü, evləniblər, ayıb deyilmi, bu qədər nökər dura-dura bunu göndərəh? İndi ki, atam nökərrəri layix bilmir, onda mən özüm gedərəm.

Elə də edir. Deyilən sahat qəssabxanıya gedir. Orada onun kim olmasının fərqiñə varmadan içəri girən kimi öldürülər. Paccah bunu bilənnən sora ürəyi daha çox qəzəb hissinyən yanır. Bu dəfə hamamçıya tapşırır ki, hamamı yaxçı qızdırınsın və yanına gələn adamı öldürsün. Sora evə gəlib yeznəsinə deyir ki, “Get hamamçıya de ki, sobanı qızdırınsın, mən ciməcəm”.

Qardaşının ölümünnən xəbəri olmuyan qız buna etiraz edib deyir:

– Belə işdər üçün nə çoxdu nökər, sən getmə, qoy kimi göndərir, göndərsin.

Beləliyinən, qız ərini getməyə qoymur. Bir neçə sahat

gözdüyənnən sora şahın səbri tükənir. Axırda özü durub hamama gedir ki, yeznəsinin ölümünə tamaşa eləsin. Sən demə, yeznə hələ bura gəlməyib. Bunnan xəbərsiz olan şah təlaşnan içəri girir. Hamamçı onun kim olduğunu bilməyib, dərhal ocağa salır. Ancax boğux səsdən şahı tanır. Tez onu dartib çıxarır. Öləmhədə olan şah deyir:

– Yandım, hamamçı, dayan, sənin atanı yandıracam.

Hamamçı deyir:

– Elə yanmamışan ki, atamı yandırasan. Şah sağ olsun, yazılımı pozmax olmaz!

Az sora şah ölüür. Yeznəsi şahın yerinə keçib şahın qızı olan arvadıynan uzun illər şad-xürrəm yaşıyıllar.

ŞAH Abbasnan QOCA

Şah Abbas bir gün gəzməyə çıxıbbış. Yolnan gedəndə qoca bir kişiye rast gəlir. Şah dərvish paltarı geyibbiş. Qoca kişi ona məhəl qoymuyub yoluna davam edir. Şah Abbas da heş bir söz demiyib onun yanına düşür. Qoca kişi yenə də ona məhəl qoymur. Xeyləh yol gedənnən sora şah Abbas kişiye deyir:

– Ay qoca, gə yola nərdivan qoyax.

Qoca kişi heş nə başa düşmür. Bu adama xeyləh baxıb dinmir, onu dəli hesab eliyir. Bir az yol gedənnən sora bir çaya ras gəlillər. Şah Abbas yol yoldaşına deyir:

– Qoca, gə çaya körpü salıb keçəh.

Qoca kişi yenə ona tərs-tərs baxıb, heş nə demir. Özönünə fikirrəşir ki, “Mən deyəsən lap çölün dəlisinə ras gəlmişəm. Axırda deyəcəh ki, gəlim boynuna minim”.

Qoca yenə onu ağılsız hesab eliyir. Ayağını soyunub çayı keçir. Ayaqqabını geyinib yoluna davam eliyir. Şah Abbas da çayı keçir, yenə gəlib kişinin yanınca yola düzəlir.

Onnar az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər, iynə yarımla getdilər, gəlib bir şəhərə çatdılar. Şəhərin qırağında Şah Abbas kişiye dedi:

– Allah evində qalax, yoxsa adam evində?

Qoca yenə heş nə demədi. Dərvişin dəli olmasına lap inandı. Şah Abbas kişi ilə şəhərin ortasına kimi gəlmüşdi ki, gördü kişi bir darvazanı açıb içəri girməh isdiyir. Dedi:

– Mən gedirəm Allah evində qalmağa.

Qoca kişi ortabab taciriyydi. Evə gəldi, əl-üzünü yuyub çörəh yeyəndə qızı ona dedi:

– Ata, o darvazanın yanındakı adam kim idi, heş bura adamina oxşamırıdı.

– Nə bilim, dəlinin biriydi.

– Nə? Dəliydi? – qızı təccübəndi.

Kişi dedi:

– Yolnan gələndə mənə deyirdi ki, gəl yola nərdivan qoyax gedəh, yolumuz uzun olmasın.

– Ata, o çox ağıllı adam imiş, sənə deməh isdiyirmiş ki, söhbət eliyəh, yol çox uzax görünməsin.

Çaydan keçəndə mənə dedi ki, gəl çaya körpü salax. Elə onun dəliliyi bu sözdən məlum oldu. Mən fikirrəşdim ki, əşı, hardan alım ağacı, qamışı, baltanı ki, bu boyda çaya körpü salım. Ayağımı soyunub çayı keçdim.

– Ata, o sənə deməh isdiyirmiş ki, gəl səni dalıma alım, çay gücdüdü.

Qoca dedi:

– Yaxçı, deyəh ki, sən deyəndi, bəs şəhərdə niyə mənə deyir ki, Allah evində qalax, yoxsa, adam evində?

Qız cavab verdi:

– Ata, o, sənə deməh isdiyirmiş ki, məsciddə qalırsan, yoxsa evdə? Məscidi Allah evi hesab eliyib.

Atası qızına tərs-tərs baxdı:

– Sən də hər sözdən söz çıxarırsan.

– Yox, ata, o, çox ağıllı adam imiş, indi hara getdi?

– Dedi ki, gedirəm Allah evində qalmağa.

– Hə, məscidə gedib.

– Neynirsən onu soruşub?

– Ata, mən onun nə dərəcədə ağıllı olduğunu yoxluyacam.

– Nə təhər yoxluyassan?

– Mən ona 365 qoz, 30 findix, 7 alma, 4 armud göndərəcəm, görüm nə cavab verəcəh.

– Yaxçı, qızım, bunnar nə deməhdii?

– 365 ilin günnəridi. 30 ayın günnərini, 7 həfdənin günnərini, 4 də fəslin sayını bildirir. Əgər o dərviş bunnarı başa düşərsə, deməh ağıllı adamdı. Yox, heş nə başa düşmüyüb yeyəcəhsə, ağıllı adam dəyil.

Tacirin qızının adı Gülsənəm idi. O, nökəri çağırıb dedi:

– Gedib bu sahat 365 qoz, 30 findix, 7 alma, 4 armud gətirərsən.

Nökər:

– Baş üstə, – deyib çıxdı.

Az sonra nökər xanımın dedihlərini hazır elədi. Gülsənəm nökərin gətirdihi lərini sayıb, düzdüyünü yoxladı. Sora nökərə verib dedi:

– Bunnarı aparıb məsciddə bir qonax var, ona verərsən, deyərsən ki, yolnan gəldiyin kişinin qızı verib.

Nökər hər şeyi götürüb yola düşdü. Yolda öz-özünə fikirrəşdi: “O adam bu şeyləri açıb saymıyacax ki, yaxcısı budu ku, bunnardan bir az yeyim”. Nökər qozun beşini sindirib yedi, findığın yeddisini, almadan ikisini, armudun da birini yedi. Yeyə-yeyə gəlib çatdı məscidə. Qapının ağızında dayanıb axırıncını da yedi, girdi məscidə, dərvişi tapdı, şeyləri ona verib, dedi:

– Bu şeyləri sənə yol yoldaşı olduğun kişinin qızı göndərib.

Dərviş şeyləri sayıb götürdü. Nökər getməh isdiyəndə onu yanına çağırıb dedi:

– Bura gə, bir-iki sözüm var, onu xanımına deyərsən.

– Buyurun.

– Gedib xanımına deyərsən ki, bizdə ilin 365 günü var. Amma sizdə 360, bizdə həfdənin 7, sizdə isə beş, bizdə ayın 30, sizdə isə 23, bizdə ilin 4 fəsli, sizdə isə 3 fəsli var. Sizin şəhərdə belə hesab eliyillər.

– Baş üstə, deyərəm.

Nökər heş nə başa düşmədi. Geri qayıtdı. Gəlib evə çatdı. Xanımın yanına gəldi. Xanım soruşdu:

– Hə, verdin?

– Bəli, verdim.

– Nə dedi?

– Xanım, bir söz dedi, heş başa düşə bilmədim.

- De, görüm.
- Dedi ki, bizdə ilin 365, sizdə isə 360 günü var.
- Qozun besini yemisən? Sora nə dedi?
- Dedi ki, bizdə həfdənin 7 günü, sizdə isə beş günü var.
- Almanın ikisini yeyibsən. Sora?
- Sora dedi ki, bizdə ayın 30, sizdə isə 23 günü var.
- Fındığın 7-ni yeyibsən. Sora nə dedi?
- Dedi ki, bizdə ilin 4, sizdə isə 3 fəsli var.
- Armudun birini yeyibssən.

Xanım nökərini dannadı. Sora dedi ki, gedib dərvişə desin ki, kəm şeyləri o yeyib. Nökər elə də elədi. Öz-özünə məhəəttəl qaldı ki, xanım bunu görmüyübüdü, ancax bilir ki, mən neçə qoz, neçə alma, neçə findix, neçə armud yemişəm.

Şah Abbas nökəri yola salannan sora düşündü: “Mən gəzdiyimi tapbişam, gərəh o qızı alım. Əgər onnan oğlum olsa, çox ağıllı vəliəhd təpış olaram.

Şah Abbas saraya gəlib paltarını dəyişdi. Xeyli atdı götürüb həmən şəhərə gəldi. Qocanın evinə elçi göndərdi. Qoca kişi onnara dedi ki, bir həfdədən sora qızı gəlib apara biləllər. Bir həfdə keşdi. Şah Abbasın elçiləri yola düşüb həmin şəhərə gəldi. Şah Abbas özü də atını minib ova çıxmışdı. Çölün ortasında gördü kü, bir qız oturub. Qız o qədər göçəh idi ki, günə deyirdi sən çıxma, mən çıxım, aya deyirdi sən baxma, mən baxım. Şah onun yanına gəlib soruşdu:

- Ay qız, niyə burda oturubsan?
- Yerim elə buradı.
- Öyüñüz yoxdu bəyəm?
- Öyümüz də elə burdadı.
- Atan, anan, bacı-qardaşın yoxdu?
- Atam, anam, bacı-qardaşım da elə burdadı.
- Qohumnarın da yoxdu?
- Qohumnarım da elə burdadı.
- Yaxıcı, səni aparım saraya, mən şaham, səni özümə

kəniz eləsəm, razısanmı?

- Raziyam.
- Sən dur burda, mən bu sahat gəlirəm.
- Hara gedirsən, barmağındakı üzüyü ver saxlıyım kı, gələndə səni tanıyım.
- Al, bu üzüyü, üstünə “Abbas” sözü yazılıb.

Şah üzüyü qızı verdi. Amma şah ömründə belə bir gözələ ras gəlməmişdi. Evə gedirdi ki, elçiləri geri çağırıldırsın. Saraya çatan kimi şah çapara belə bir namə verib dedi:

- Gedib bu sahat elçiləri geri çağırarsan, deyərsən ki, tez geri qayıtsınnar.

– Bəçəşim, şah.

Çapar getdi. Elçilər şəhərin qıraqına çata-çatda onnarın qabağına gəlib dedi:

- Şah əmr elədi ki, tez geri qayıtsınnar.

Elçilər dedilər:

– Niyə ki?

– Bax, bu da kağız, tez geri qayıdın.

Elçilər geri qayıtdılar. Şah Abbas qası qızıldan qayrılan bir yəhəri on yaşlı bir madyana qoydu. Özü də bir ata mindi, o biri atı yedəyinə alıb həmən çölliyyə gəldi. Şah ürəyində çox sevinirdi. Öz-özünə fikirrəşirdi:

– Bu qızı alannan sora aradan bir il keşsin, o biri qızı gətirdərəm. Bu qız mənim sarayıımın ulduzu olacax.

Şah az getdi, üz getdi, gəlib çölə çatdı. Uzaxdan gördü kü, qız yenə orda əyləşib. Gəlib çatdı qızın yanına. Amma gördü kü, burda qızın əvəzində üzü qırışmış, beli bükülmüş bir qarı oturub. Qarı bərh fikrə gedibbiş. Onu görəndə fikirdən ayıldı. Şah onnan soruşdu:

- Burda bir qız oturmuşdu. Hanı o?

– O qız elə mənəm.

– Axı o cavan, gözəl bir qız idı. Sən qarışan.

- Yox, elə o qız mənəm.
- Onda sənə üzüh verdim, mənə ver onu.

Qarı cibinnən bir qom üzüh çıxartdı, o biri cibinnən də bir qom üzüh çıxartdı. Şah gördü kü, üstündə “Abbas” sözü yazılıan çoxlu üzüh var. Qarı şaha dedi:

– Bil və agah ol. Mənim adım Dünyadı. Bəziləri mənə Fani Dünya deyillər. Mən sənin kimi şahlardan çox yola salmışam. Axı dünən sən bir qızı elçi göndərdin, bu gün burda qız axtarırsan. Sarayını kənizdərnən dolduubsan, gənə də gözün doymur. Camahatı da soyub onnarı yedizdirirsən. Get, mən sənin kimi qaniçən şahlardan çox udmuşam. Bir də belə iş görsən səni də udaram.

Sən demə, bu qarı həmən qocanın qızıymış.

QƏDİ BƏYİN NAĞILI

Biri varıldı, biri yoxudu, Qədi bəy addı bir oğlan varıldı. Ata-anasının heş kimi yoxudu. Özü də çox tənbəl idi. Gündüzdər orda-burda dolanıb, bir parça çörəh tapıb yeyər, axşamnar gəlib su dəyirmanında yatardı. Çörəh tapbiyib ac qalanda dəyirmanın unnuğunda un yaliyib gecəni keçirərdi.

Bir gün Qədi bəy yenə də ac və bikef halda dəyirmana gələndə gördü kü, həmişə un yediyi yerdə bir tülükü durub un yeyir. O, tülükünü tutub dedi:

– Bu gecə sən məni ac qoyubsan, ona görə də səni öldürəcəm.

Tülükü yalvardı:

– Aman günüdü, məni öldürmə.

Qədi bəy dedi:

– Sənə aman yoxdu, öldürəcəm.

Tülükü dedi:

– Sən məni öldürmə, gə qardaş olax. Əgər sənə xeyrim dəyməsə, onda öldürərsən.

Qədi bəy razılaşdı. Onnar qardaş oldular. İnsannar dəyirmana nə un qoyurdularsa, bunnar tapıb yeyir, dolanırdılar.

Bir gün yenə dəyirmanda oturanda tülükü dedi:

– Qardaş, gə səni evləndirim.

Qədi bəy cavabında dedi:

– A tülükü, mənim paltarım yox, evim yox, kim qızının bezib ki, mənə versin, mən də onu dəyirmando saxlıyım?

Tülükü dedi:

– Yox, mən sənə söz vermişəm, gərəh sənə xeyir verəm. Gə sən razı ol, mən səni evləndirirəm.

Bir az höcətdəşilər, axırda Qədi bəy razılaşdı. Tülükü çox sevinib dedi ki, özü də sənə paccahın qızını alacam. Sabahısı tülükü gedib oturdu paccahın sarayının qabağındakı elçi daşının üsdündə. Bunu görən qarovulçular paccaha xəbər

verdilər ki, elçi daşının üsdündə bir tülükü oturub. Paccah dedi ki, gedin qovun çıxıb getsin.

Tülükünü bir qovdular, iki qovdular, nəhayət, tülükü dilə gəlib dedi ki, elçini qovmazdar, mən elçi gəlmışəm.

Qarovalçular tülükünүn sözdərini paccaha çatdırıldılar. Paccah gülüb dedi ki, gətirin görəh tülükünүn dərdi nədi.

Qarovalçular gedib tülükünü paccahın yanına gətirdilər. Paccah soruşdu ku, de görəh nə isdiyirsən?

Tülükü dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, sənin qızınızı qardaşımıma isdiyirəm.

Paccah cavabında dedi:

– Axı mən bilmirəm sənin qardaşın kimdi, nə karədi?

Gəti görüm nəçidi?

Tülükü gedib quyruğunu qoydu belinə, düzəldi yola. Qədi bəyin yanına gəlib dedi ki, qızı almışam, paccah deyir ki, gölsin onu görüm. İndi dur, gedəh paccahın yanına.

Qədi bəy dedi ki, mən bu üst-başnan paccahın hüzuruna necə gedim? Özüm də başdan-ayağa unun içindəyəm. Tülükü dedi ki, sənin işin yoxdu, mən qabaxda gedəcəm, sən də mənim dalımcı gə.

Onnar yola düzəldilər. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər. Tülükü Qədi bəyə dedi ki, sən otu burda gözdə, mən də indi gəlirəm. Tülükü bunu deyib özünü vurdub çaya. Başdan-başa lili, palçıqba bulanıb çıxdı, getdi düz paccahın hüzuruna.

Paccah tülükünü bu halda görüb soruşdu ku, a tülükü, bu nə üs-başdı, bu nə haldı düşübsən?

Tülükü dedi:

– Qibelyi-aləm sağ olsun, qardaşımnan ikimiz atnan gəlirdih. Qardaşım atı vurdub çaya, demə çay dərin imiş, sel atı apardı. Qardaşımın da paltarrarı yaşıdı, ona görə də gələ bilmir. İndi siz bir dəs paltar, bir at verin aparım qardaşım paltarrarı geyinsin, atı da minib gəlsin.

Paccah əmir elədi ki, buna bir dəs paltar, bir at verin gedib oğlanı gətisin. Nökərrər gətirib pal-paltarı da, atı da verdilər. Tülükü bunnarı götürüb gəldi Qədi bəyin yanına.

Qədi bəy üzdən çox qəşəh, boylu-buxunnu oğlan idi. O, çayda yuyundu, tülükü gətirdiyi paltarrarı geyindi, paccahın sarayına yollandı.

Saray əhli gördü kü, tülükünən bir oğlan gəlir, heş söznən deyiləsi deyil. Ay parçası kimi işix saçır. Paccahın nökərrəri onu qarşılıyb atdan düşürdülər, apardılar paccahın hüzuruna.

Paccah gördü kü, Qədi bəy doğurdan da boy-buxunnu, qəşəh, əsil qızına layıxdı. Odu ku, qızının razılığını verdi.

Yedilər, işdilər, nəhayət, yatmax vaxtı çatdı. Qədi bəynən tülükүyə bir evdə yer saldılar. Hami gedib yatdı.

Gecənin bir aləmində Qədi bəy ayılıb gördü kü, möhkəm acıb. Tülükü də xorhaxor yatır. Qədi bəy durub getdi mətbəxə, gördü kü, qazannar plovnan doludu. Oturub acgöz-acgöz yeməyə girişdi. Özünnən xəbərsiz o qədər yedi ki, üst-başı tamam yağ oldu. Doyannan sora gəldi ki, yerinə girib yatsın. O, yerinə girəndə tülükü ayılıb gördü kü, Qədi bəyin paltarrarı tamam yağ içindədi. O, Qədi bəyə dedi ki, sabah paccah səni bu gündə görüb nə deyəcəh? Qədi bəy cavab vermədi, yerinə girib yatdı. Səhər tezən tülükü durub getdi paccahın qapısını döydü. Paccahın arvadı qapını aşdı. Tülükü dedi ki, deməyə də utanıram, mənim qardaşım dünən geyindiyi paltarı bu gün geyinmir. Ona görə də gəlmışəm ki, mənə bir dəs paltar verəsiniz, aparım qardaşım geyinsin.

Arvad heş nə demədi, gətirib paltarrarı verdi. Tülükü sevinə-sevinə paltarı götürüb gəldi Qədi bəyin yanına. Qədi bəy geyinib-keçindi. Getdilər paccahın hüzuruna.

Paccah əmir verdi ki, gəcavələr bəzənsin, qızı aparsınnar. Təbil əlində, qırx gəcavə bəzəndi. Qədi bəynən paccahın qızı minib yola düşdülər. Paccah vəzirə əmir elədi ki, bir dəsdə qoşunnan aparıb onnarı Qədi bəyin evinə qoyub

qayıtsın. Bunu eşidən Qədi bəyin ürəyinə qorxu düşdü ki, mənim evim nə gəzir, mən bunnarı hara aparım?

Eşit tülküdən. Tülkü Qədi bəyə dedi ki, mən qabaxda gedəcəm, siz də gəcavələri sürün mənim dalımcı. Heş yana dönmüyün. Düz arxamca gəlin. Qədi bəy razı oldu.

Az getdilər, çox getdilər, bir düzənniyə çatdilar. Tülkü gördü kü, bir naxırçı mal otarır. Naxırçıya dedi ki, daldan gələn qoşunlar soruşalar kı, bu naxır kimindi, deyərsən ki, Qədi bəyin. Əyər belə deməsən, naxırını qabağıma qatıb aparacam. Qoşun gəlib çatdı, vəzir naxırçıdan soruşdu ku, bu naxır kimindi? Naxırçı cavab verdi ki, Qədi bəyin.

Bir qədər getdilər, bir at ilxisina ras gəldilər. Tülkü yenə əhvalatı əvvəlki kimi etdi. İlxiçi da dedi ki, Qədi bəyin ilxisidi.

Bir qədər getdilər, bir qoyun sürüsünə ras gəldilər. Çoban da dedi ki, Qədi bəyin sürüsüdü. Paccahın adamnarı Qədi bəyin dövlətdi bir oğlan olduğuna inandılar.

Tülkü qabaxda gedə-gedə fikirrəşdi ki, bunnarı hara aparsın? Gördü kü, uzaxdan işix gəlir. Üzün çevirdi işığa tərəf, yoluna davam etdi. Qədi bəyə də dedi ki, rahat yer tapan kimi tonqal qalıyacam, harda hündür alov görsən, gəcavəni ora gəti.

Tülkü qabağa düşüb az getdi, çox getdi, bir böyük malikaniyə gəlib çatdı. Gördü kü, həyətdə qırx at bağlanıb. Axurraları da kişmişnən, xurma qaysıyan doludu. Tülkü o yanbu yana baxıb girdi içəri, gördü kü, bədheybət bir div özünə plov bişirir. Div tülkünü görən kimi dedi:

– Yaxçı düşdün əlimə, hiyləgər. Bu sahat səni parça-parça edəcəm.

Tülkü dedi ki, ay div lələ, mənim sənə nə pisdiyim dəyib? Dalda böyük bir qoşun gəlir, özü də rasdarına çıxanı öldürülər. Mən də qaça-qaça gəldim ki, sənə xəbər verim, gizdənəsən.

Div tülkünün sözdərinə inanıb, gizdənməyə yer axtardı. Hiyləsinin baş tutduğunu görən tülkü dedi ki, sən gə ot taya-

sında otdarın arasında gizdən, mən də özümə bir yer tapım.

Div ot tayasında gizdəndi. Tülkü tez ocaxdan köz götürüb tayanın dörd bir yanına od vurdu. Tayanın alovu ərşə qalxdı, div də taya ilə birrikdə yanıb cəhənnəmə vasil oldu. Qədi bəy də uzaxdan bu alovu görüb düz ora gəldi.

Div olənnən sora tülkü otaxları gəzməyə başdadi. Gördü kü, əsil paccha layxı bir saraydı. Qırx otağı var. Otaxların ikisi qızıl-gümüşnən, ləl-cavahiratnan doludu.

Bir qədər keşdi, gəcavələr gəlib çatdilar. Tülkü çıxıb onnarı qarşılıdı, yerrəsdirdi. Onnar yeyib-içib yatdılar.

Səhər vəzir başının qoşunuynan çıxıb getdi, Qədi bəy paccahin qızı, 40 nökər, 40 qulluqcuynan qaldı.

Bunnar burda qalmaxda olsunnar, sizə tülküdən xəbər verim. Tülkü bir gün yatdığı yerdə fikirrəşir ki, mən qardaşımı bu qədər yaxçılıx etdim, onu qara günən ağ günə çıxartdım, indi gərəh onu sınaxdan çıxarıbm, görüm o mənim üçün nə edir. Ona görə də tülkü uzanıb özünü ölülüyə vurdu.

Səhər Qədi bəy gəlib gördü kü, tülkü yerdə uzanıb. Elə bildi ki, tülkü ölüb. Bayıra çıxıb nökərrəri çağırıb dedi ki, bu kafir burda ölüb, buraları murdarriyib. Gəlin quyruğunnan yapışıb aparıb basdırın. Bu sözdəri eşidən tülkü gözdərini aşdı. Qədi bəyə baxıb dedi ki, qardaş, mənim məqsədim səni sınaağ idi. Deməli, sənnən ötrü əlimnən gələni etdim, səni evləndirdim, sənin üçün ev tapdım, sən isə mənim əməyimi yerə vurdun, məni kafir, murdar addandırdın.

Qədi bəy dediyi sözdərə görə çox xəcalət çəhdə tülküdən üzür istədi.

Nəhayət, ay ötdü, il dolandı. Bir gün tülkü doğurdan öldü. Qədi bəy bu vəfalı dostunun ölümünə çox heyif siləndi. Onu şərafətnən dəfn etdirdi, qırx gün acdara, yoxsullara xeyrat paylatdırdı.

Tülkünün ölümünnən sora Qədi bəy öz arvadı, nökər-nayibiynən divin malikanəsində şad-xürrəm, asudə, firavan özür sürdülər.

XƏBİS VƏZİR

Biri varıldı, biri yoxudu, keşmiş zamannarda bir paccah varıldı. Gündərin bir günü paccah ova çıxmışdı. Yolda o, qoca bir kişiynən rasdaşdı. Qoca dalında bir şələ odun aparırdı.

Paccah qocadan soruşdu:

– Sən qocalıb əldən düşübən. Evdə uşaxların yoxdu ku, odunu sən daşıyırsan?

Qoca dedi:

– Ey paccah, mən özüm işdəməh isdiyirəm. Ona görə ki, gərəh borcumu qaytaram, üstəlih hələ borş da verəm.

Paccah dedi:

– Ay kişi, sən kimə borşdusən? Kimə borş verirsən?

Qoca dedi:

– Qibleyi-aləm, mənim ata-anam sağ-salamatdır. Mən işdiyirəm ki, onnara öz borcumu qaytarım. Balalarıma da borş verirəm ki, gələcəhdə onnar da öz borşdarını qaytarıb versinər mənə.

Qocanın sözdəri paccahın çox xoşuna gəldi. Paccah qocuya dedi:

– Sən hər gün gərəh günortadan sora durub gələsən mənim yanına. Mən sənnən bir-iki sahat səhbət eliyəcəm.

O gündən başlıyarak qoca hər gün paccahın yanına getdi. Paccaha qocaynan səhbət etməh çox xoş gəlirdi. Özü də hər gün qocuya bir ovuş qızıl verirdi.

Paccahın çox xəbis bir vəziri varıldı. Vəzir baxıb gördü kük, paccah qocanı günü-gündən daha çox sevir və onu get-gedə daha çox əzizdir. Vəzir fikirrəşdi: “O, tezdiyənən fikirrəşib elə bir fənd qurmalıdı ki, paccah ya bu qocanın boynunu vurdursun, ya da həmişəlih onu saraydan qovsun”.

Bu minvalnan bir neçə ay ötüb keşdi. Vəzir qocanı məhv etməh fikrinnən əl çəhmədi.

Gündərin bir günü paccahnan səhbət edərkən qoca paccaha dedi:

– Ey böyük paccah, xeyrxah adamnara sən xeyrxahlıx elə, pis adamnara isə heş vax pisdih eləmə.

Paccah qocadan soruşdu:

– Nədən ötrü?

Qoca dedi:

– Ona görə ki, pis adamnaların xəbisdiyinin bəlası özdərinə kifayətdi.

Qocanın bu sözdəri paccahın ürəyinə yatmadı. Ona görə də paccah qocanı daha yanına çağırmadı.

Bir neçə ay da keçib getdi. Gündərin bir günü qonşu paccalıxdan bu paccaha qonax gəldi. Onnara paccahdan çox şey soruştular. Qonaxların bütün suallarına paccah çox ağıllı cavablar verdi. Paccah fikirrəşdi ki, bütün bunnarı ağıllı qocadan öyrənib. Odu ku, təssüfnən öz-özünə fikirrəşdi: “Necə oldu ku, bizim bu dosdugumuz pozuldu?” Hər şeyi yerri-yerində xatırriyannan sora bu qərara gəldi ki, günahkar özüdü. Paccah vəzirinə əmir elədi ki, bu sahat qocanı onun yanına çağırıldırsın.

Vəzir qocanın qovulmasına çox sevinmişdi. Paccahın bu sözdərinnən o, çox kədərrəndi. Qocanı məhv etməh üçün yenidən fikirrəşməyə başdadı. O, gedib qocuya xəbər verdi ki, paccah onu sarayda gözdüyür. Sora da qocuya dedi:

– İndi isə, qoca, dur gedəh bizə. Neçə ildi ki, biz sənnən tanışıx, amma bir dəfə də olsun evimdə qonağım olmamışan.

Qoca razı oldu. Vəzir qocanın qabağına qovurmaynan sırməst* qoydu, içində də çoxlu sarımsax qatdı. Vəzir qocuya dedi:

– Sən hələlih burda otu, mən bu sahat gəlirəm.

Vəzir qocanı evində qoyub, özü saraya yollandı. İçəri girən kimi paccah onnan qocanı soruştı:

Vəzir dedi:

– Mən başa düşə bilmirəm. Sən bu qocanı niyə bu qədər isdiyirsən, niyə onnan dosdux edirsən?

* sırməst – yemək növü

Paccah dedi:

– O, ağıllı, yaxçı adamdı. Mən niyə onnan dosdux eləmiyim ki?

Vəzir dedi:

– Ey paccah, sənin xəbərin varmı ki, qoca hara gedirsə, deyir ki, paccahın ağızının iy gəlir?

Paccahın qəzəbdən dodaxları əsdi, ucadan qışqırdı:

– Əgər mən bilsəm ki, sən bunu doğru deyirsən, o dəyqə əmir verərəm, qocanın boynunu vursunnar.

Qoca axşam saraya gəldi. Paccah gəlib qocanın yanında oturdu, qoca bir az kənara çəkildi. Paccah ona yaxın oturduxca qoca onnan bir o qədər də kənara çəkilirdi. Hələ üstəlih dəsmalıyan ağızını da tuturdu. Paccah fikirrəşirdi ki, görünür, vəziri doğru deyirmiş.

Həmişə qoca saraydan çıxıb gedəndə paccah ona bir balaca kağız verib xəzinədara göndərirdi ki, xəzinədar qocuya bir az qızıl versin. Bu gün də paccah qocuya balaca bir kağız yazıb verdi ki, xəzinədara çatdırırsın. Ancax bu gündü kağız parçasında bu sözdər yazılmışdı: “Bu məktbu – kim olur-olsun fərqi yoxdu – sənə gətirib verən adamı əmr elə tez boyunu vursunnar. Cəsədini də şəhər darvazasından asdırarsan, üsdünə də bu sözdəri yazdırarsan: “Hər kim yaxcılığı qiyamətdəndirməyi bacarmır, o adamın aqibəti belə olur”.

Vəzir baxıb gördü kü, qoca əlində kağız gəlir. Fikirrəşdi ki, qoca yeqin xəzinədardan yenə bir ovuş qızıl alacax. Tamah ona güc gəldi. Vəzir cəld qocuya yaxınlaşıb dedi:

– Qoca, sən çox qızıl alıbsan. Bu kağızı ver mənə, qoy bu dəfə də sənin əvəzinə qızılı mən alım.

Qoca kağızı vəzirə verdi. Vəzir sevinə-sevinə xəzinədarın yanına gəldi, əlindəki kağızı ona verdi. Xəzinədar kağızı oxuyan kimi qışqırdı:

– Cəllad!

Cəllad hazır oldu.

– Vur bunun boynunu! Paccahın əmri belədi.

Vəzir nə qədər yalvar-yaxar elədisə, xəzinədar sözünnən dönmədi. Dedi:

– Mən paccahın əmrini yerinə yetirməliyəm.

Cəllad vəzirin boynunu vurdı, cəsədini də şəhər darvazasından asdı.

Paccaha xəbər çatdı. Paccah əmir elədi ki, tez xəzinədarı onun yanına gətirsinnər. Xəzinədarı paccahın yanına gətirdilər. Xəzinədar gəldi. Paccah soruşdu:

– Sən nə elədin?

Xəzinədar dedi:

– Paccah sağ olsun, sən özün belə əmir eləmişdin, mən də sənin əmrini yerinə yetirdim.

Paccah əmir elədi ki, tez qocanı onun yanına gətirsinnər. Qocanı paccahın yanına gətirdilər. Paccah qocadan xəbər aldı:

– Mən sənə yaxın oturanda, sən niyə ağızını dəsmalnan tuturdun?

Qoca vəzirin onu evinə çağırıb, qonax etməsini başdan axıracan paccaha söylədi.

Paccah dedi:

– Sən haxlı imişsən, qoca. Xəbis adamnara pisdih eləməh doğurdan da mənasız bir işdi. Çünkü özdərinin daxili xəbisdiyi onnara bəs edər. Görürsən, vəzirin xəbisdiyi də başına nə oyun aşdı?!

O gündən paccahnən qocanın dosduğu daha da möhkəm-nəndi. Onnar yeyib-içib yerə keşdilər, siz də öz muradınıza çatasınız.

DOĞRUÇUL OĞLAN

Badi-badi giriftar, hamam hamam içində, dəvə dəlləklik edər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı. Orda bir tazı gördüm, xaltası yox, baltaçının da baltası yox. Günlərin bir günündə, Məmməd Nəsir tinində, biri var idi, biri yox idi. Allahdan başqa heç kim yox idi. Var-yox bir yetim oğlan var idi. Yetim deyəndə ki, od-alovun biri idi. Yetim küçə ilə gedirdi. Bir evin yanından keçəndə burnuna isti çörək iyi gəldi. Yetim tez həyətə girdi. Gördü ki, təndir üstündə gözəl-göyçək bir mamlı xatın çörək bişirir. Oğlan arvada yaxınlaşıb çörək istədi. Arvad oğlana dedi ki, sən mənim üçün bir yalan danışmasan sənə çörək verməyəcəyəm. Oğlan cavabında dedi:

— Xanım, mən ömrümdə yalan danışmamışam. Ancaq sənin üçün başıma gələn qəzavü-qədərdən danışa bilərəm.

Arvad razılıq verdi. Oğlan başladı, nə başladı:

— Xanım! Qulluğuna ərz olsun ki, mənim atam çok varlı-dövlətli bir adam idi. Onun ilxıları, qoyun sürüləri, qaramal naxırı, ağ mayaları, qaragozlü, hor güclü nərləri yer üzünü tutmuşdu. Günlərin bir günündə naxoşluq düşdü, ilxi atları qırıldı, onun dalınca qaramal naxırından əsər-əlamət qalmadı. Sonra qoyun sürüsü bada getdi. Lap axırda dəvələr öldü. Bu qırğına tab gətirməyən atamin ürəyi partladı. Sonra anam, qardaşlarım, bacılarım, əmilərim, dayılarım, bibilərim, xalalarım ömürlərini sənə bağışladılar. Bu həngamədən sonra gözümü açıb gördüm ki, bu yurdda bir mən qalmışam, bir də xoruz. Yemək lazım idi. Heç şey yox idi. Diləncilik etməyəcəkdir ki, onu da qulluğuna ərz edim ki, mən çok təkəbbürlüyəm. Ölümə razı olaram, heç kimə ağız açmaram. Eşitdim ki, qonşu kənddə biçinci axtarırlar. Bir çin götürüb özümü o kəndə yetirdim. İki həftə biçin biçdim. Biçin haqqını evmizə aparmaq lazım idi. Özümü kəndimizə yetirdim. Gözümə xoruz sataşdı. Tez xoruzu tutub ağaca bağladım,

tövləyə girib rəni alıq çuluğunu gətirib xoruzun belinə basdım. Xoruza süvar olub qonşu kəndə getdim. Nə görsəm yaxşıdır. Dəni yiğmaq üçün çuval götürməmişəm. Özümü itirmədim. İki birə tutub bunların dərisini soydum. Biçin haqqını birə qabığına yiğib xoruzla yüklədim. Xoruzun ipini üstünə atdım. Xoruz yola düşdü, nə düşdü. Ha yürüdüm, çata bilmədim.

Yenə çox ağıllı olmayıdadıma dadıma çatdı. Kəsmə yol ilə gəlib xoruzun keçəcəyi yoldan bir hündür yerdə dayandı. Xoruz keçib gedəndə özümü onun üstünə atdım. Nə yaxşı ki, xoruzun quyruğu uzun imiş. Quyruğun üstə düşdü. Evə gəldikdən sonra biçin haqqını yerbəyer elədim. Xoruzu da tövləyə bağlayıb qabağına dən tökdüm. Yorğun olduğum üçün bərk yatmışdım. Səhərisi aylıb tövləyə getdim. Xoruzun alığını götürdüm, gördüm ki, xoruzun belində bir yara əmələ gəlib, tez həyətə cumdum. Qoz qabığı ilə qarpız qabığını döyüb, gətirib xoruzun belinə yaxdım. Xoruzu da tövlədən çıxarıb, həyətdə bir mixə bağladım. Günü birtəhər başa vurdum. Gecə çox narahat yatdım, cürbəcür əcayib-qərayib yuxular gördüm. Səhər yuxudan durub, xanım, nə görsəm yaxşıdır?

Xanım:

— Hər halda xeyirli olar.

Bəli, bəli. Gördüm xoruzun belində bir nəhəng qoz ağacı bitib, bu qoz ağacında yalan olmasın hər biri bir pud qarpızlar var.

Üzümü yuyub atamın qızıl dəstəli xəncərini belimə bağladım və qoz ağacına dırmaşdım. Qarpızları bir-bir nəzərdən keçirdim. Gördüm ki, bir qarpız xal vurub, ha etdim əlim çatmadı. Tez xəncəri qınından çıxarıb, qarpız tərəfə həmlə etdim. Xəncərin ucu qarpıza yaxınlaşan kimi elə bil məni nə isə çəkdi. Gözümü açanda özümü qarpızın içində gördüm. Sən demə, bu, böyük bir şəhər imiş. Bir gün qabıq qarpız şəhərinin padşahı ölübmüş. Camaat yiğilib dövlət quşu uçurdur. Quş da gəlib mənim başıma qonur.

Beləliklə, camaat məni təntənə ilə padşahlıq taxtına

oturdur. Bir neçə gün qarpız şəhərində hökmranlıq edəndən sonra günlərin bir günü baş vəzirə dedim ki, mən burada neçə vaxtlar padşahlıq edirəm, xalqın güzəranından xəbərim yoxdur. Dur bir şəhərə çıxaq.

Mən şəhərin küçələrinə çıxan kimi camaatın səsi asımana bülənd oldu: "yaşasın hökmdarımız", qədəmləri uğurlu olsun". Bir qədər şəhəri gəzdik, hər yerdə "yaşasın", "ömrü uzun olsun", nidasını eşitdim.

Bazarın yanından keçəndə gördüm, qatıq satırlar. Bir stəkan qatıq içdim. Yola düzələndə qatıq satan qabağımı kəsib, qatığın pulunu istədi. Məndə pul nə gəzir. Pulum olsayıdı, onun bir stəkan qatığına lap bir qızıl onluq verərdim. "Uf" da deməzdim. Açıqlı-acıqlı qatıq satana dedim ki, pədərsüxtə, bilmirsən ki, mən bu şəhərin padşahiyam? Qatıq satan zalım oğlu mənə yaxınlaşış elə möhkəm bir sillə vurdu ki, indi də yeri ağrıdır. Sillə mənə dəyəndən sonra qarpız şəhərindən düz həyətimizə qaçdım. İndi, xanım, mənim doğruçu olduğuma sənin şəkk-şübhən qalmadı ki? Xanım gülə-gülə dedi:

– Yox! Ay tövbə.

O, mənə bir yağılı fətir bağışladı.

Burada nağılimız bitir. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri özümün, biri də nağıl danışanın.

YOXSULNAN İLAN

Biri variydi, biri yoxuydu. Bir dünyagörmüş pətşah variydi. Bir gün pətşah bir qəribə yuxu gördü. Nə fikirrəşdi, nə fikirrəşmədisə əmr elədi:

– Bütün ölküyə xəbər verin. Hər kəs mənim yuxuda nə gördüyümü deyə bilsə, ona çoxlu ənam verəcəm. Söz verif səf deyənin vay halına. Cəllat bilər, o bilər.

Carcılar hər yana car çəhdilər, camahat məsələdən hali oldu. Dünya malına tamah salanlar, özünə güvənənnər bir-bir saraya axıṣdı. Əmə gələnnərdən biri də geri qayıtmadı. Bəli, neçə-neçə adamin boynu vuruldu, əmə heş kəs pətşağıın yuxuda nə gördüğünü tapa bilmədi. Pətşax çox nərahət oldu, əmə səbrini basdı, bir əz də gözdəməyi qərələ aldı.

Kətdərin birində dedihcə faşır, olduxcax kasif bir kişi variydi. Bu kişi nə tüşündü, nə tüşünmədisə arvadının halallaş� dedi:

– Ay arvad, deyirəm mən də gedim baxdimı sınıyım bir. Pətşağıın nə gördüğünü tafsam canımız kasıfçılıxdan kutarar. Yox, tapbasam da boynumu vurallar.

Arvad çox yalvardı, kişi öz qəralınnan dönmədi, düzəldi yola. Gəlhagəl gəlif bir çölə yetişdi. Yolda ona bir ilan rasd gəldi. İlan dedi:

– A kişi, harya gedirsen?

– Pətşağıın yuxusunu tapbağa.

– Kişi, qorxmursanmı boynunu vurallar.

– Əşı, Allah onsuz da bu kasıflıxnan canımı üzür. Bir dəfəlih qoy başım üzülsün, rahat torpağa gedim.

– Kişi, gəl sənnən şərt kəsəh. Sana bir söz deyəcəm.

– Buyur.

– Mən sana pətşağıın yuxuda nə gördüğünü deyəcəm. Sən də onnan aldiğın ənamı burya gəlif mənnən qardaş malı kimi böləcəhsən. Bu şərtə razisanmı?

– Razıyam.

– Onda qulax as. Pətşax yuxusunda canavar görüp.

Yoxsul ilannan ayrılfı yoluna davam elədi. Gəlhagəl gəlif pətşağın sarayının qabağına çıxdı. Kişiini görən kimi içəri, pətşağın yanına apardılar. Pətşax soruşdu:

– Kişi, nəyə, nə işə gəlifsən?

– Yuxunu tapbişam, qibleyi-aləm.

– Necə? Şərtimi bilirsənmi?

– Bəli.

– Onda buyur.

– Pətşax sağ olsun, sən yuxuda canavar görüsən.

Yoxsula o qədər qızıl-gümüş verdilər ki, daha nə deyim.

O səvinə-səvinə bir dolu xurcunu dalına atif ilan olan yerə çatdı. Gördü ilan yolda onu gözdüyü. Kişi ürəyində dedi: “Əşı, mən niyə ilana qızıl-gümüş verim ki. Bir də qızıl onun nəyinə lazımdı. Üsdəlih, bu qədər sərvətin yarısını ona verim? Yox, ürəyim partdiyar. Vermiyəcəm!” Yoxsul ora-bura boylandı, birdən yaxınnıxdakı iri daşı başına qaldırıf ilana tərəf atdı. İlən çəpih sıçriyif xeylax uzağa tüşdü, sürətnən sürüñüf yox oldu. Kasif kişi yoluna davam elədi. Gəlhagəl gəlif əvinə çatdı. Arvad ərinin salamat görəndə səvindi. Yoxsul gətdiyyi qızıl-gümüşnən yoxsulluğun daşını atdı. İndi sizə kimnən deyim pətişaxdan. Pətişax genə yuxu gördü. Əmr elədi ki, şərtim şərtdi. Kim mənim yuxuda nə gördüyümü tafsa ona çoxlu ənam verəcəm. Tapbiyanın boynu vurulacax.

Genə canını tişinə tutuf dünya malına göz tikənnər axışdı saraya. Əmə genə onnardan heş kəs geri qayıtmadı. Bu xəbər kasıflığın daşını atan yoxsula da çatdı. Kişi yola hazırlıx gördü. Bir gün daban aldı pətşağın sarayına tərəf. Yolda genə ilana ürcah oldu. Əmə utandığının başını saldı aşağı. Axı çox pis iş tutmuşdu, vədinə əməl eləməmişdi. İlən dedi:

– A kişi, Allah sənin üzünü qara eləsin. Dünya malına göz tikən adamsan. Bə bilmirdinmi bir gün mənnən beləcə qarşılaşacaq?

Kişi dillənmədi.

– Kişi, indi dedihlərimə yaxşı qulax as. Pətşağı deyərsən yuxuda tülkü görüsən. Əmə genə şərtim var, pətşağın verdiyi ənamı mənnən qardaş malı kimi yarı böləcəhsən.

Kişi razılıxnan başını tərpətdi.

– Bu dəfə nə alsam, mütləx sənnən yarı böləcəm.

Kişi ilannan ayrılan kimi az qala qaşa-qaşa getməyə başdadı. Gethaget gəlif pətşağın sarayına çıxdı. Pətşağı adamları onu içəri apardılar. Kişi içəri girən kimi pətşağa nədən ötrü gəldiyini deyən kimi pətşax görsədiş elədi ki, desin yuxuda nə görüb. Kişi pətşağı baş əyif dedi:

– Pətşax sağ olsun, sən yuxuda tülkü görüsən.

Pətşax bunu eşidəndə çox şad oldu. Əmr elədi kişiye çoxlu qızıl verdilər. Kişi səvinə-səvinə qızılları götürüf yola tüşdü. Yolda öz-özünə dedi:

– Nə axmax adamam, mən niyə bu yolnan gedirəm. İndi yaqın ilan məni gözdüyü. Ona qızıl verməsəm məni vuruf öldürər. O dəfədən də əlimmən yanıxlıdı. Qızıl ilanın nəyinə lazımdı axı. Yox, başqa yolnan gedəcəm. İnşallah, ilana rast gəlmərəm.

Kişi o sahat yolunu dəyişdi, başqa yolnan getməyə başdadı. Zarafat dəyil, kişinin pulunun üsdünə pul, varının üsdünə var gəldi. Əməllicə dövlətdəndi kişi. İndi genə xəbər verim pətşaxdan. Pətşax genə bir yuxu gördü. Genə hər yana car çəkildi ki, hər kəs pətşağın yuxuda nə gördüyüünü tafsa ənam alacaq, tapa bilmiyənin boynu vurulacax. Genə tamahlar itiləndi, gözdər pul-para eşqiynən işixlandı. Adamlar axışdırılar saraya. Əmə genə heş kəs geri qayıtmadı. Baxdı gətirən kişi genə geyinif keçindi, tüşdü yola. Azmi getdi, çoxmu getdi – bilmədi. Bir də başını belə qaldırdı ki, ilan yolunu kəsif.

– A kişi, genə harya gedirsən?

– Pətşağın yuxusunu tapbağa.

– Genə verdiyin sözü əməl eləmədin. Namərtdihnən başqa yolnan getdin. Əmə sana yazığım gəlir, bu dəfə də köməh eliyəcəm. Pətşax yuxuda qoyun görüb. Əmə genə şərtimiz şərtdi ha.

– Yaxşı, nə deyirəm.

Kişi ilannan ayrılan kimi addımlarını yeyinnətdi. Ayağını bərk basdı, yerin damarını kəsdi. Daban aldı pətşağın sarayına. Onu genə pətşağın hüzuruna apardılar. Kişi dedi:

– Pətşağım, sən yuxuda qoyun görüsən.

Pətşax bu sözdəri eşidəndə sevindiyinnən güldü.

Əmr elədi kişiyə çoxlu qızıl verdilər, onu hörmətnən yola saldılar. Kişi yola tüşən kimi öz-özünə dedi: “İndiyə qədər çox səf eləmişəm. Pütün bu var-dövləti mən ilanın köməyiynən qazanmamışam. İki dəfə ona xəyanət eləmişəm. Yox, bu dəfə aldığım qızilları onnan yarı bölgəcəm.

Kişi gəlhagəl gəlif ilana rasd oldu. O, xurcunu ilanın qabağına qoydu.

– Şərtimiz şərtdi. Buyur qızılını götür.

– Yox, kişi, mana heş nə lazım deyil. Qızilları sana bağışdırıram. Əmə bilmirsənmi pətşağın yuxularının yozumu nədi.

– Yox.

– Onda qulax as. Canavar o deməhdı ki, camaahat bir-biriynən yol getmiyəcəh. Adamlar canavar kimi bir-birini yırtıf dağıdacax. Sən isdiyirdin məni öldürəsən. Çünkü günah səndə dəyildi zamanın gəlişindəydi. Həyə, tülkü hiyləgərrik, tulləbazdarın artmağına işarayıdı. Sən də mana hillə işdətdin, başqa yolnan getdin ki, mənə çatan qızılı vermiyəsən. O ku qaldı qoyun... Qoyun sakitdih, əmin-amannıx deməhdı. Bu bir, ikincisi qoyun bollux, bərəkət deməhdı. Camahat bir-biriynən çox yaxşı yola gedəcəhlər. Çünkü zamana qoyun zamanasıdı, heş kəs bir-birinə toxunmuyacax. Belə olmasayıdə sən öz sözünə əmələ eliyərdinmi. Əmələləməzdir. Bu da zamananın, günün hökmünnəndi, kişi. Bir də deyirəm, o qızilları sana bağışdırıram. Get ye, yaşa. Əmə tamahına qul, pul yanığı olma.

Kişi ordan əvinə gəldi. Şad-xürrəm yaşamağa başdadı. Ömür verən Allahdı. Həyə, kişi də, arvadı da qocalıf əldən tüsdüllər. Onnar ölüf yerə keşdilər, siz də yeyif-içif dörə keçin. Yüzü haxlıyif yaxşı nə varsa saxlıyif mətləbinizə, arzunuza yetəsiniz.

YUSİF AYYAR

Biri var idi, biri yox idi. Bir kişinin üç oğlu var idi. Günlerin bir günü kişi ölüm yatağına yıxılır. Oğlanlarını yanına çağırıb deyir:

– Balalarım, o dağın dalına keçmiyin, ziyan taparsınız.

Nə isə, kişi ölüür. Bir müddətdən sonra, günlerin bir günü böyük qardaş deyir ki, gedim görüm o dağın dalında nə var ki, atam bizi ora getməyə qoymur? Böyük qardaş gedir, lakin gəlmir. Bir müddət keçdikdən sonra ortancı qardaş gedir, o da gəlmir. Növbə Yusifə çatır, gedəndə görür ki, dağda bir ceyran otlayır, istəyir ki, ceyranı vursun, ceyran qaçıır. Yusif düşür ceyranın dalına, ceyran gedir, o gedir, axırdı ceyran bir mağaraya girir. Tez Yusif də ceyranın dalınca mağaraya girir. Mağaradan bir qarı çıxır, Yusif deyir: “Qarı nənə, ver ceyranımı”. Qarı deyir ki, al bu suyu iç, sonra ceyranı apararsan. Yusif suyu vurub tökür, deyir ver ceyranımı. O, belə deyib içəri girir, görür ki, burada bir qız oturub. Qız nə qız, yemə, içmə xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Qız Yusifi görcək istəyir ki, üzündəki örtüyü götürsün. Yusif qızı bir sillə çəkib deyir ki, ver mənim ceyranımı. Qız deyir ki, gəl nərtaxta oynayaq, kim udsa ceyran onundu. Yusif razı olur, otururlar oynamayaq. Bir neçə oyundan sonra Yusif görür ki qız onu aparır. Qız deyir ki, dur mənə su ver, qız deyir qoy qarı versin. Yusif deyir yox, dur sən gətir. Qız duran kimi Yusif gedib qızın yerində oturur. Qız deyir ki, indi də sən orada otur, mən də burada. Yenə də oynamayağa başlayırlar. Bu dəfə Yusif qızın pullarının hamısın udur. İndi Yusif deyir ki, di ceyranı ver. Qız deyir ki, bir şərtim var, al bu boyunbağını apar, atamın xəzinəsində xirdalat, gətir, yenə də oynuyax, udsan ceyran sənindir. Yusif razı olub boyunbağını aparıb qızın atasına verir, deyir ki, qızın göndərib, xirdala. Padşah o dəqiqli bilir ki, anasının dediyi adam budur.

O vaxt anası deyif ki, oğul, səndən sonra dünyaya Yusif

Ayyar adlı bir adam gələcək, ondan sənə zaval gəlməsə, sənə ölüm yoxdur. Ona görə də padşah onu tapmaq üçün qızı həmin dağın dalına tilsim oxutdurub göndərmişdi. Qız da həmin adamı tapıb atasının verdiyi nişanə ilə birlikdə göndərmişdi atasına. Padşah o dəqiqə vəzir-vəkilini yanına çağırtdırır ki, tədbir tökün, düşmənimiz öz ayağı ilə gəlib. Bunlar bu otaqda tədbir tökəndə Yusifə aydın olur ki, onu öldürəcəklər, tez oradan qaçır. Gedib şəhərin qurtaracağında övladsız bir qarının qonağı olur. Bir müddətdən sonra deyir ki, qarı nənə, al bu pulu, get mənə bir dəstə qız paltarı al gətir. Qarı gedir bir dəstə qız paltarı alıb gətirir. Yusif paltarı geyinib olur gözəl bir qız.

Günlərin bir günü padşahın pəhlivanı qarının qızını görür, qızı aşiq olur. Padşaha deyir ki, filan qarının qızını mənə al. Padşah o dəqiqə elçi göndərir, qızı alıb 40 gün 40 gecə toy edib qızı gətirir evinə. Pəhlivanla qızı bir otaqda qoyub hamı evinə gedir. Qız deyir ki dur otaqlarınızı gəzək. Otaqların hamısını gəzib gəlirlər 40-cı otağın yanına. Qız deyir ki, aç bu otağa da baxaq. Pəhlivan deyir ki, orada heç nə yoxdu, gəl gedək. Qız deyir, yox, aç baxaq. Nə isə, pəhlivan ələcsiz qalır, qapını açır. Qız görür ki, otaqda yekə bir şey var, deyir ki, bu nədi, pəhlivan deyir ki, et maşınıdı. Qız deyir ki, bu kimdən ötrüdür? Pəhlivan deyir ki, bizim Yusif Ayyar adlı bir düşmənimiz var, onu bu maşında doğrayacaqıq. Qız deyir lap yaxşı, indi mənim yaylığımin ucunu bu maşında çək görək necə doğrayır. Pəhlivan razı olmur, deyir ki, mənim çuxamın ətəyini çək, ancaq mən deyəndə bəsdi, onda dayandır. Qız deyir yaxşı. Pəhlivan çuxasının ucunu maşının ağızına verib qızı deyir ki, bula. Qız başlayır bulamağa, bir qədər keçidikdən sonra pəhlivan deyir ki, daha bəsdir, dayandır. Qız isə bulayır, o qədər bulayır ki, maşın pəhlivanı tamam doğrayıb qıraqa çıxarır. Qız pəhlivanı oradaca qoyub qaçır.

Yusif şəhərdən bir dəstə həkim paltarı alıb geyinib çıxır şəhərə. Yusif qaçmaqdə olsun, sizə kimdən xəbər verim,

padşahdan. Elə ki, səhər açıldı, padşah gördü kü, pəhlivan qalxmadı. Adam göndərdi ki, gedin görün niyə qalxmayıflar, gedən adam tez gəlif padşaha xəbər verir ki, otaq boşdu. Padşah o dəqiqə otaqların hamısını gəzir. O gəlib 40-cı otaqda görür ki, düşmənlərini doğruyacaq maşını indi onun pəhlivanını doğrayıb, pəhlivan padşahı görcək başladı zarımağa. Padşah o dəqiqə bildi ki, Yusif Ayyar imiş, yenə də qaçıdı. Padşah həkim çağırtdırır, lakin həkimlərin heç biri onu sağaltmağa söz vermir. Bu vaxt Yusif Ayyar həkim paltarında gəlib ora çıxır. Padşah deyir ki, əgər sən bu pəhlivanı sağaltsan, səni dünya malından qəni eləyəcəm.

Həkim deyir ki, mən sağaldaram, ancaq gərək dəryanın kənarında bir çadır qurdurasan. Xəstəni ora qoyasan, üç gündən sonra gəlib əhval tutarsınız.

Padşah o dəqiqə əmr elədi çadır quruldu, xəstəni aparıb qoydular çadırı, çıxıb getdilər. Həkim gəldi xəstənin yanına «Yusif Ayyarı öldürəcəyдинiz» deyib, xəstənin salamat yerini bıçaqla kəsib içində, duz doldurub, başladı tikməyə. O qədər tikdi ki, axırdı pəhlivan öldü. Yusif Ayyar pəhlivanı gecə çölə qoydu ki, donsun. Səhər donmuş pəhlivanı çadırda söykəyib başladı padşahı gəzməyə, elə ki, gördü padşah vəzir ilə gəlir, tez gedib onların qabağını kəsib dedi:

— Soyunub bu çayda çimməsəniz, sizi xəstənin yanına buraxmaram.

Padşahgil çox yalvardı, həkim razı olmadı, axırdı soyunub girdilər suya. Həkim o dəqiqə onların paltarlarını götürüb çıxıb getdi. Gedib köhnə, cırıq paltar geyinib başladı o tərəflərdə hərlənməyə. Padşahgil əməkçisi çıxanda gördülər ki, nə həkim var, nə də paltarlar. Padşah o dəqiqə bildi ki, yenə də Yusif Ayyarın kələyinə düşüb. Yan-yörəsinə baxanda gördü ki, bir uşaq oynayır, tez uşağı yanına çağırıb deyir ki, bala, get bizdən bir dəst mənə, bir dəst vəzirə paltar gətir, sənə qızıl verəcəm. Uşaq tez gedib paltarı alır, lakin aparıb vermir. Padşahgil o qədər gözdüyürlər ki, lap axşam olur, amma uşaq

gəlib çıxmır. Axırda əlacları kəsilib bir səhər gedirlər evə. Padşah evə çatan kimi arvadına açıqlanıb deyir: "Niyə bize paltar göndərmədin?" Padşah bilir ki, Yusif Ayyardı, amma üstünü vurmur.

İndi bunlar burda qalmaqda olsunlar, sizə xəbər verim padşahın ikinci qızından. Padşah ikinci qızını da yeddi yol ayarıcında çadır qurdurub qırx incə qızla qoymuşdu ki, bəlkə Yusif Ayyar da qızlar su apardığı bulağın başına gələ. Qızlar topal aşağı görən kimi tutub apardılar xanımın yanına. Xanım aşağı görən kimi bir könüldən min könülə aşağı vuruldu. Atasının dediyi söz də yadından çıxdı. Aşiq qızlarnan oynayıb güldükdən sonra, axşam hərəsinə içində bihuşdar qatılmış bir dənə xurma verir. Qızlar bihuş olur, yixilirlər, aşix tez aradan qaçırl. Bu xəbər padşaha çatır, bilir ki, Yusif Ayyardı, bilmir ki, nə təhər eləsin ki, canı onun əlindən qurtarsın. Bu padşahın böyük qardaşı Hindistanda padşah idi. Xəbər ona çatanda o, qardaşına belə bir namə yazıb göndərir:

«Qardaş, sənə ar olsun ki, bir balaca uşağın əlində aciz qalmışan, həm özünü biyabır elədin, həm də məni».

Padşah bütün şəhərə car çəkdirib deyir: "Kimdi Yusif Ayyar, çıxsın üzə, and olsun bu Qurana, ona əlimi də vurmaram. Ancaq bir şərtlə ki, gərək məni qardaşımın xəcalətindən qurtara". Camahatın içindən balaca bir oğlan çıxbı deyir ki, mənəm Yusif Ayyar. Sizi qardaşınızın xəcalətindən qurtararam. Onda gərək mənə bir dənə keçi dərisi verəsən hər tükündə bir zinqrov olsun, bir dənə də tabut düzəltdir. Padşah o dəqiqə bunun dediklərini hazır elətdirdi. Yusif Ayyar bunları götürüb üz qoydu Hindistana. Elə ki, gəlib padşah yaşayan şəhərə çatdı, öyrəndi ki, padşah səhər hamama gələcək tez hamamin bir küncündə dayanıb başladı padşahi gözləməyə. Elə ki axşam oldu, padşah gəldi hamama, çımbı çıxan vaxt Yusif Ayyar keçi dərisinə bürünmiş halda kəsdi padşahın qabağını. Zinqrovların səsləndirib dedi: «Kəlmeyi-şəhadətini dilinə gətir, mən Azreyilam, canını alıram». Padşah

başladı yalvarmağa ki, heç olmasa mənə üç gün möhlet ver, gedim evimə, həm uşaqlarla görüşüm, həm də alınasımı alım, veriləsimi verim, sonra gəlim sənə fəda olum. Yusif Ayyar deyir, get, ancaq 3-cü günü axşam səni burda gözdüyüürəm. Padşah deyir, yaxşı, gələrəm. Üç gün tamam olduqdan sonra axşam padşah gəlir. Yusif padşahı görən kimi zinqirovları səsləndirib deyir ki, uzan tabuta canını alıram. Padşah əsə-əsə tabuta uzanır. Yusif dedi ki, əyər mən dediklərimi o dünyada təkrar eləsən, səni cənnətə göndərəcəm, yox əyər mən dediklərimi təkrar eləməsən, səni qır qazanında yandıracam. Padşah deyir ki, yaxşı sənə fəda olum, sən nə desən mən onu deyəcəyəm. Yusif Ayyar dedi ki, indi mən o dünyada dediklərimi indi deyəcəyəm, sən də təkrar elə, həm də yadında yaxşı saxla. Padşah dedi ki, yaxşı. Mən o dünyada sənə deyəcəyəm, ey bəni-insan, it kimi hür, onda sən də hür. Deyəcəyəm ey bəni insan, eşşək kimi anqır, ey bəni-insan xoruz kimi banla, ey bəni insan, donuz kimi xortda. Sən bunların hamısını eləsən, cənnətə gedəcəksən. Bunları dedikdən sonra Yusif Ayyar padşahı tabutda uzandırıb ağızını möhkəm-möhkəm qayırib, Hindistandan çıxdı, onu gətirib padşahın meydanına qoydu. Padşaha dedi ki, car çəkdir. Bütün camaatı yiğ meydana, özün də gəl qardaşının başının üstündə otur ki, duranda əvvəlcə səni görsün. Padşah bütün şəhər əhlini meydana yiğdiqdan sonra gəlib özü də oturdu tabutun başında.

Yusif Ayyar çubuqla tabutu vuraraq dedi:

—Ey bəni-insan, it kimi hür.

Padşah başladı it kimi hürməyə.

—Ey bəni-insan, eşşək kimi anqır.

Padşah anqirdi.

—Ey bəni-insan, donuz kimi xortda.

Padşah xortdadı, bunların hamısını padşah dedikdən sonra Yusif Ayyar tabutun ağızını açıb dedi:

—Ey bəni-insan, dur cənnətin qapısı üzünə açıqdı, bu

gündən sən cənnətdəsən.

Padşah duranda gördü kü, qardaşının ölkəsindədi, başının üstündə də qardaşı durub, bütün şəhər əhli də tamaşa edir. Padşah xacalətindən bilmədi ki, nə eləsin, başını aşağı salıb durdu.

Padşah dedi :

– Salaməleyküm, qardaş, sən bizim ölkəyə xoş gəlib, səfa gətirmisən! Bü nə gündü düşmüsən, həncəri bu uşağın əlində aciz qalmışan?

Padşah başını yuxarı qaldırıb dedi:

–Bağışla məni qardaş, mən belə bilmirdim.

Bütün bu əhvalatdan sonra padşah Yusif Ayyara dedi:

– İndi gəl sən mənim yerimdə padşah ol, mən də sənə vəzirin, həm də mənim qızımı verim.

Yusif Ayyar dedi:

–Padşah sağ olsun, mənim atamın vari, dövləti var, mən öz vətənimə gedəcəm, mənə heç nə lazım deyil.

Padşah qırx gün, qırx gecə toy edib qızını verdi Yusif Ayyara. Sonra bir gecə qızı gəcavaya mindirib, Yusif Ayyarın vətəninə yola saldı.

Onlar yeyib, içib dünyadan köçdülər, biz də xoşbəxt olaq.

XANLA NÖKƏRİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir xan varmış. Xan çox qəddar olur. Nökəri hər gün çox işlədir. Xan bir gün səfərə çıxan zaman nökərə deyir ki, mən səfərə gedirəm. Sənə bir tula verəcəyəm. Tula nə qədər yeri gəzsə, sən də həmin yeri şumlayarsan. Nökər razi olur, xan səfərə çıxır. Səhəri gün nökər öküzləri, xışı götürüb çölə gedir. Tulanı buraxır. Nökər görür ki, tula bütün yeri gəzir. Buraları şumlayıb qurtarmaq olmaz. Nökər tulanı yanına çağırır. Tulanı öldürür. Yeri şumlamağa başlayır. Axşam olanda tulanın hər qızını bir kuncə basdırır, evə qayıdır. Bir neçə gün keçdikdən sonra xan səfərdən qayıdır. Səfərdən qayıdan sonra nökərdən soruşur: “Ay nökər yeri şumladınmı?” Nökər deyir, xan sağ olsun, tula gəzən yerləri şumlayıb qırğını da çəpərləmişəm. Nökərin bu hərəkəti xanın xoşuna gəlir.

Xan nökərə deyir ki, səhər işdəməyəcəksən. Qonaqlarımız olacaq. Sən qoyunları kəsərsən. Nökər çox sevinir. Səhəri günü xanın qonaqları gəlir. Nökər fürsətdən istifadə edib xanın bütün qoyunlarının başını kəsir. Bu vaxt xan nökərə deyir: “Nökər, qoyunları kəsdinmi?” Nökər deyir, xan sağ olsun, qoyunların hamısını kəsmişəm. Qonaqlar gedəndən sonra xan nökərin etdiyi hərəkətdən xəbərdar olub, nökəri döyür. Nökərə deyir ki, buralardan çıx get, səndən mənə nökər olmaz.

Nökər bir müddət gəzəndən sonra yenə xanın yanına gəlir. Xan nökəri tanımır. Onu yenidən özünə nökər götürür. Günlərin bir günü xan ailəsi ilə birlikdə gəzməyə çıxır. Bir az gedənnən sonra xanın oğlu ağlamağa başlayır. Xan nökərə deyir, apar bunun ağlamağını kəs. Nökər uşağı aparıb, qılincini çıxarıb uşağı kəsib gətirir. Xan bunu görən kimi nökərə deyir: “Nökər, bu nədir, uşağı niyə kəsmisən?” Nökər deyir, xan sağ olsun, sən dedin apar bunu kəs gətir, mən də kəsib gətirdim. Mənim ki, taqsırim yoxdur. Xan nökərə heç bir şey etmir. Sonra oradan evə qayıdır. Xan öz-özünə deyir:

– Nökər, səni öldürmək mənim boynuma.

Bir gün nökər öküzləri tövlədən çıxardıb sulamağa aparır. Sulayıb gətirəndən sonra yadına düşür ki, xan demişdi qapını açmamış öküzləri içəri salsın. Keçəl tövlənin arxasından bir deşik açır. Sonra qılincını çıxarıb öküzləri doğramağa başlayır. Doğrayıb qurtardıqdan sonra tövlənin deşiyindən öküzlərin şaqqlarını bir-bir içəri tullayır. Sonra yeddi-səkkiz canlı pişik tapıb tövlənin deşiyindən içəri salır. Sonra xanın yanına gəlir. Xan deyir: “Öküzləri suladınmı?” Nökər dedi: “Bəli xan, öküzləri sulayıb gətirdim. Tövlənin arxasından içəri saldım. Qabaqlarına ot qoydum. İndi ot yeyirlər. İnannırsan, gedək baxaq”. Xan tövlənin qapısının yanına qədər gəlir, eşidir ki, içəridən səs gəlir. Qapının yanından qayıdır. Səhəri gün xan nökərə deyir, öküzləri aparıb sula gətir. Nökər tövlənin yanına gəlir. Tövlənin qapısını açıb içəridəki pişikləri çölə buraxır. Qapını bağlayıb xana deyir: “Xan, öküzlər, tövlədə deyil. Öküzləri oğurlayıblar”. Xan əmr verir ki, öküzləri axtarsınlar. Nə qədər gəzirlərsə, öküzləri tapa bilmirlər. Axşam hamı korpeşman evə qayıdır. Xan eşidir ki, öküzləri tapmayıblar. Xan axşam arvadına deyir ki, səhər tezdən ağaca çıxıb qu-qu eləsin. Arvad səhər ağaca çıxıb qu-qu eləməyə başlayır. Xan bunu eşidən kimi nökərə deyir, qu-qu gəlibdir. Gəl sənin haqqını verim çıx get. Heç demə axşam xanla arvadı danışan zaman nökər bunları eşidib. Nökər deyir: “Bu dəqiqə mən ağaca çıxıb onu öldürəcəyəm. Görüm qu-qu nə tez gəlibdir...”

Bu vaxt xan görür ki, nökər qılincını çıxarıb ağaca yaxınlaşır. Xan tez nökəri tutub saxlayır. Keçəli ağaca çıxmaga qoymur. Onu evə aparır. Bir azdan sonra xanın arvadı evə gəlir. Xan soruşur: “Sən indiyə qədər harada idin?” Arvad deyir ki, mən qonşunun yanına getmişdim. Xanın bu fikri də baş tutmur. Xan nə qədər fikirləşirsə, heç bir şey çıxmır. Belə qərara gəlir ki, bu vilayətdən çıxıb getsin. Axşam yatan zaman xan arvadına deyir ki, sən nökər yatan kimi ayağa dur. Sonra iki xurcun fəsəli bişir. Amma elə elə, nökər bilməsin. Nökər bilsə, iş düz gətirməyəcək. Bunlar deyəni nökər eşidirmiş. Nökər özünü

yalandan yuxuluğa qoyur. Arvad görür ki, nökər yatıbdır. Ayağa durur, fəsəli bişirməyə başlayır. Fəsəlini bişirib qurtardıqdan sonra yatır. Nökər yerindən durub, xurcunun birin boşaldır. Özü xurcunun içində girib fəsəliləri başının üstünə qoyur. Səhərə yaxın xan arvadını durquzur. İki eşşək gətirib xurcunları eşşəyə yükleyir. Sonra yavaş-yavaş yol getməyə başlayırlar. Yol getdikləri zaman xan arvadına deyir: “Nə yaxşı keçəli başımızdan elədik. İndi gedib başqa vilayətdə rahat dolanarıq”. Bunlar bir qədər gedənnən sonra yolda bunlara bir dəstə it rast gəlir. İtlər bunlara hücum etməyə başlayır. İtlər hücum edən zaman xan arvadına deyir: “Arvad nə edək? Heç olmasa nökər də burda yoxdur. Bu dəqiqə itlər bizi parçalayacaq”. Bu zaman nökər qışqırmağa başlayır: “Xan, qoyma, itlər məni yedi”. Xan öz-özünə deyir: “Nökər burda nə gəzir?” Xan deyir: – “Nökər haradasan?” Nökər deyir: “Boz eşşəyin qarnında”. Xan qılincını çıxardıb boz eşşəyi öldürür. Bu vaxt xan görür ki, keçəl xurcunun içindən çıxır. Xan deyir: “Yaxşı əlimə düşmüsən. Səni bu gecə nə təhər olsa, oldürcəm”. Boz eşşəyin yükünü o biri eşşəyə yükleyib yollarına davam etməyə başlayırlar. Axşam olur. Bunlar gecələməyi çayın yanında məsləhət görürlər. Axşam fəsəlidən yeyib qurtarandan sonra xan arvadına deyir: “Arvad, nökərin yerini çayın qırığında, özünükünü nökərin bu tərəfindən, mənimkini isə öz yerinin yanında sal”. Nökər bütün işləri başa düşür. Bilir ki, yatan kimi onu çaya atacaqlar. Bunlar yatmağa başlayırlar. Gecənin bir vaxtında nökər yerindən durub arvadın yerilə öz yerini dəyişdirir. Bir qədər keçəndən sonra xan durub nökəri dümsükləməyə başlayır. Elə bilir ki, öz arvadıdır. Keçəl tez ayağa durur. Xan arvadının ayağından, nökər arvadın başından tutub çaya atırlar. Səhər açılanda xan yerindən durur. Elə bilir ki, nökəri çaya atıblar. Arvadının yerində yatan nökəri durğuzur. Bu vaxt görür ki, arvad deyil, nökərdir.

Xan nökərə deyir: “Hə olan oldu, keçən keçdi. İndi elə bil ki, mən sənin atan, sən də mənim oğlum”. Xanla nökər yollarını davam etdirirlər. Bir qədər getdikdən sonra xan nökərə deyir:

“Keçəl, bir az istirahət eliyək. Həm də sən məni çımizdir, mən də səni”. Nökər iri qazan götürüb içini su ilə doldurub suyu qaynadır. Sonra sudan azca götürüb xanın başından aşağı tökür. Xan deyir, su yaman soyuqdur. Bir az isti elə. Nökər qazandakı qaynar suyu gətirib hamısını xanın başından tökür. Xanı öldürür. Sonra xanın paltarını geyindirib eşşəyin üstünə qoyur. Bir az gedənnən sonra xan eşşəyin üstündən yerə yixılır. Nökər xani yenə eşşəyin üstünə qoyub onu kəndirlə bağlayır. Sonra yolunu davam etdirir. Nökər görür ki, qabaqda bir xırman var. Nökər eşşəyi xırmana tərəf sürüb özü isə kolun dalında gizlənir. Xırmana araba ilə arpa, buğda gətirirlər. Bu zaman xırmandar görür ki, eşşəyin üstündə bir kişi eşşəyi arpanın üstünə sürür. Xırmandar deyir ki, ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir. Eşşək yenə yerindən tərpənmir. Yenə deyir: “Ay kişi, görmürsən eşşək arpanı yeyir”. Eşşək yenə yerindən tərpənmir. Bu zaman xırmandar bir ağaclla eşşəyi vurur. Xan yerə yixılır.

Bu vaxt nökər kolun dalından çıxıb ağlaya-ağlaya xırmandara deyir: “Bu dəqiqli gedib şikayət eləyəcəyəm. Sən mənim atamı öldürmüsən”.

Xırmandar nökərə yalvarmağa başlayır: “Heç kəsə demə, mən sənə nə istəsən verərəm”. Nökər deyir:

– Mən heç bir şey istəmirəm. Mən atamı istəyirəm. Mənə heç bir şey lazımdır.

Xırmandar yenə yalvarmağa başlayır. Nökər deyir: “Mənə bir ev, sonra yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, on dənə qızıl verəcəksənsə, heç kəsə deməyəcəyəm”.

Xırmandar yalvarmağa başlayır:

– Dediklərinin hamısını verirəm. Ancaq heç kimə demə.

Nökərə əvvəl ev verir. Sonra deyir ki, səhər tezdən sənin dediklərini göndərəcəm. Nökər rahat evdə yatır, səhər tezdən yeddi araba buğda, yeddi araba arpa, qızıl, gümüş gətirirlər. Nökər bunların hamsını götürüb yavaş-yavaş yaşamağa başlayır. Sonra arabaçıları yola salır. Aldığı qızıllarla burada kefi kök, damağı çağ, ömrünün axırına qədər yaşamağa başlayır.

ƏCCƏR OĞLUNUN NAĞILI

Biri var imiş, biri yox imiş, bir İbrahim Soltan adlı padşah, onun da Əccər oğlu adında bir qardaşlığı var imiş. Bir gün Əccər oğlu gəlib görür ki, İbrahim Soltan çox fikirli oturub, ancaq o, Əccər oğluna heç nə demir. Bir gün belə, beş gün belə, elə Əccər oğlu görür ki, İbrahim Soltan gündən-günə sınınır, Əccər oğlu İbrahim Soltandan əl çəkmir ki, de görüm sənin dərdin nədir? İbrahim Soltan axır ki, bu dərdə tab gətirə bilmir. Bu sırrını Əccər oğluna açıb deyir. İbrahim Soltan deyir ki, Şahin Dilavər xanımın şəklin atamın cibindən tapmışam. Şəkli görən gündən ona aşiq olmuşam. Ona görə də mən onu harada olursa-olsun axtarıb tapmalıyam. Əccər oğlu İbrahim Soltanın dərdinə şərik olub deyir ki, Şahin Dilavər xanımını mütləq tapacağam. İbrahim Soltanla Əccər oğlu yaraqlanıb-yasaqlanıb düşürlər yola. Yeddi gün, yeddi gecə yol gedirlər. Yolda yatarkən Əccər oğlu yuxuda görür ki, bir elatın qarısı deyir ki, gəl mənim yanımı, onun yerini deyim. Əccər oğlu İbrahim Soltanı götürüb gedir qarının yanına, qarı əvvəlcə başı ilə işarə edir, onlara deyir ki, on günlük yol ilə gedin, qabağınıza yeddi qardaş divin 40 otaqlı evi çıxacaq. Şahin Dilavər xanımı orda taparsız. Onlar gedirlər. Qapiya çatanda divlərin böyüyü çıxıb deyir:

– Adam-badam işsi gəlir.

Onları görəndə div deyir ki, burdan gedin, qardaşlarım gəlir, sizi parçalayacaq. Bu vaxt divin anası gəlir. Əccər oğlu divlərin anasından xahiş edir ki, divlərə desin ki, biz onların qardaşıyıq, onlar bizə dəyməsin. Divlərin anası onlara deyir ki, mən qabağda bir oğlana getmişdim, indi bunlar mənim oğlumdur, gəlib məni tapıblar. Div anasına yenə də inanmır, deyir ki, indi ki onlar sənin oğlundur, onda Əccər oğlu kiçik qardaşlarımıla güləşsin görək, doğrudur ya yox? Bu vaxt Əccər oğlu divləri bir-bir əli ilə yuxarı qaldırır, yerə qoyur. Büyyük divi isə yuxarı qaldıranda ona deyir ki, səni yerə necə qoyum

bərk, yoxsa yavaş? Bu vaxt div ona inanır ki, onun qardaşıdır. Sonra bunlar dərdini bir-birinə açır. Əccər oğlu Dilavər xanımı da azad edib verir İbrahim Soltana. Sonra Əccər oğlu da divlərə qoşulub gedirlər quş ovuna. Onlar ova getməkdə, İbrahim Soltan isə bu evləri gəzməklə maraqlanır. 40 otağın açarını pişiyin boğazından açıb evləri gəzmək istəyir. Otağı gəzərkən axırıncı otaqda görür ki, inilti gəlir. Yaxınlaşışb görür ki, qara divi dəyirman daşının altına qoyublar. Şahin Dilavər xanımı isə ondan alıb zindana salıblar. İbrahim Soltan hamidən gizli, gündə qara divi yemləyir. Nəhayət, qara div cana gəldikdən sonra qalxıb İbrahim Soltanı daşın altına qoyub, Şahin Dilavər xanımı götürüb gedir. Əccər oğlu axşam gəlib görür ki, nə pişiyin boğazında açar var, nə xanım, nə də İbrahim Soltan. Əccər oğlu gəlib axtarır İbrahim Soltanı zindandan tapır. İbrahim Soltan əhvalatı Əccər oğluna danışır. Qara div isə xanımı götürüb üç günlük yol gedirlər. Əccər oğlu atlanıb düşür qara divin arxasınca. Qara divi tapıb öldürür, xanımı isə götürür. Onlar atlanıb, yiğışışb qarının evinə gəlirlər. Əccər oğlu yatıb yuxuda görür ki, İbrahim Soltanın atası padşah bir zəhərli ilan, bir tula bir at qoyub qapıda ki, İbrahim Soltan o şəkli apardığına görə ata minsə yixılsın ölsün, tulanı sığallayanda həlak olsun, ilan isə yatanda onu vursun.

Əccər oğlu bu yuxunu İbrahim Soltana demir. Onlar durub gəlirlər, şahın qapısına çatanda at gəlir, Əccər oğlu atı qılınc ilə öldürür. İlani isə gözləyir. Gecə yatmir, ilanı da öldürür. Bu vaxt İbrahim Soltan Əccər oğlundan əl çəkmir, ona deyir ki, bu sirri mənə də aç. Qarı da Əccər oğluna tapşırıb ki, mənim bu sözümü kim eşitdi, daş olacaq. Vaxt gəlir, xanımın İbrahim Soltandan bir oğlu olur. İbrahim Soltan yerdə xəstə yatır ki, bu sirri niyə mənə açmırsan? Əccər oğlunun əlacı kəsilir, bir gün İbrahim Soltana sirri açır, özünün ölümünə razı olur. Bu vaxt Şahin Dilavər xanım özünü öldürür ki, niyə o sirri ona açdırırdın ki, o daş oldu?! Xanım dincəlir, o yatarkən yuxuda görür ki, ona deyirlər ki, onun əncamı qarışadır. Onu

biz orada saxlayırıq, o sağdır. Əccər oğlu bizimdir. Onlar üçü də gedirlər qarının evində qalırlar, bu vaxt qarı görür ki, bir qız ondan soruşur ki, qonağın kimdir? O deyir Əccər oğlunu daş eyləyib gəliblər ki, görək əncam nədir. Deyir onun bir oğlu var, xanım Əccər oğlunun dərdini çox çekir. Ona görə də gərək oğlunun başını kəsib onun qanını daşa sürtə. Xanım ərindən xəlvət oğlunun başını kəsib onun qanını daşa yaxır. Əccər oğlu sağalır. İbrahim Soltan görür ki, oğlunun başın xanım xəlvət kəsib, Əccər oğlunu dindirmir. Evdən çıxıb gedir. Xanımın bu hərəkəti Allaha xoş gedir. Büyük Allah hökm edir ki, xanımın oğlu dirilsin. Allahdan səda gəlir ki, sən ki, oğlunu Əccər oğlunun yolunda qurban verdin, sən onun etibarın itirmədin ona görə də sənin oğlunu sağaldıram.

ÇƏRXİ – GƏRDİŞ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kasib kişi bir padşahla qonşu imiş. Kişi hər axşam gedib padşaha yaxşı söhbətlər edirmiş, padşah isə bunun əvəzində ona bir nimçə qızıl verərmış. Bu işə vəkilin paxıllığı tuturmuş. Elə ona görə də bir gün arvad kişiyə deyir ki, bir də padşahın yanına getmə. Məhəmməd axşam yatır, səhər görür ki, qışın ortasında həyətdə yemiş bitib. Tez bu yemişlərdən 5-6 dənə götürüb şahın evinə aparır. Ancaq onun heç nədən xəbəri olmur. Şah onun xurcununa iki çanaq qızıl tökür.

Şahın bu kasib kişiyə qızıl verməsini istəməyən vəzir ilə vəkil gedib yolda Məhəmməd kişinin qabağını kəsir ki, qızılı alsınlar. Bu zaman Məhəmməd kişi onlara belə məsləhət edir ki, siz mənə çərxı-gərdişi göstərin, mən qızilları sizə verim. Vəzirlə vəkil bu sözə çox təəccüb edirlər. Onlar heç nə başa düşmürlər, bir-birlərindən soruşurlar ki, bu nə deməkdir? Məhəmməd kişi görür ki, onlar heç nə başa düşmür. Vəzirlə vəkilə deyir ki, onda mən sizi başa salaram. Vəzirə deyir ki, sən mənim paltarımı geyin, mən də sənin. Buna razı olurlar. Paltarı dəyişəndən sonra, Məhəmməd vəzirə deyir ki, çərxı-gərdiş bax budur! Bir vaxt mən kasib idim, indi isə sən kasib oldun, deyib atı çapıb gedir şahın yanına. Şah bu əhvalatdan xəbər tutandan sonra vəziri çağırtdırır yanına, onu zindana saldırır. Məhəmmədi isə özünə vəzir təyin edir. Məhəmməd gəlib görür ki, Gülxanım evdə xurcunun içindəki qızılı yiğmağa yer tapmır. Kişi deyir ki, arvad onu da verən Allahdır, məni vəzir edən də Allahdır.

ŞAHZADƏNİN NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, bir dərviş vardı.

Bir gün dərvişin arvadı xəstələnir. O, ərini çağırıb deyir ki, mən ölürem. Bilirəm ki, sən bir gün evlənəcəksən. Olub-qalan bircə qızımı sənə tapşırıram. Evlənəndə mənim ayaqqabımı aldiğin qadının ayağına keçir. Əgər yaxşı olsa, al.

Arvadı ölündən sonra kişi ayaqqabının bir tayını əlinə alıb bütün şəhəri gəzir. Ayaqqabı kiminin ayağına böyük, kimininkinə isə kiçik olur. Kişi isə doğma qızıyla evlənmək istəyir. Odur ki, evə gəlir, qızına deyir ki, mən ananın vəsiyyətinə əməl edib, səninlə evlənməliyəm. Cünki ayaqqabı sənin ayağına yaxşı olur.

Qız çox ağlayır, yalvarır, lakin bir xeyri olmur. Axırı qız razılaşır. Qız atasına deyir ki, indi ki belədi, qoy çayın qırığına gedim. Lakin kişi razı olmur. Qız deyir ki, yaxşı onda belimə kəndir bağla, gedim gəlim. Kişi elə də edir. Qızın belinə kəndir bağlayır. Qız gedir yolda kəndiri belindən açıb kola bağlayır. Özü isə meşəyə doğru qaçırl. O, meşədə gecələməli olur.

Bu zaman padşahın oğlu – şahzadə ova çıxıbmış. O, meşəyə çatarkən görür ki, ağaçda bir qız yatır. O, qızı ürəkdən bağlanır. Qızı atın təkinə alıb yoldaşlarına deyir ki, mən ovumu etdim, gəlin gedək.

Onlar bir şəhərə gəlirlər. Padşah eşidir ki, oğlu qız qaçırib. Onu yanına çağırır, əhvalatı öyrəndikdən sonra oğluna xeyir-dua verir. Sonra qırx gün, qırx gecə oğluna toy edir.

Toy günü qız şahzadəyə deyir ki, səndən bir xahişim var. Bizim evimizə heç bir vaxt dərviş qoyma gəlsin. Şahzadə qızın xahişini qəbul edir.

Onların sən, xoşbəxt günləri başlayır. Günlər keçir, şahzadə oğlan atası olur. Bir gün dərviş oxuya-oxuya qızıgilə gəlir. Qız atasını tanır, bir söz demir.

Dərviş Şahzadəyə deyir ki, mənə bir gecəliyə yer verin.

Qız şahzadəyə yalvarır ki, dərvişi qoyma qalmağa. Lakin şahzadə razı olmur. Dərvişə evin birində yer verilir.

Dərviş gecə qızı yuxuya verəndən sonra qalxıb beşikdə oğlanın başını kəsir, qanlı bıçağı isə qızın xələtinin cibinə qoyur.

Səhər qız yuxudan durur, görür ki, körpəsi beşikdə al qanın içindədi. O ağlayır, şivən qoparır.

Şahzadə deyir ki, uşağı kimin öldürdüyüünü bilsə, onun gözlərinin çıxartdıracaq. Bütün sarayda axtarış başlayır. Lakin uşağı kimin öldürdüyüünü tapmaq olmur. Çox sonra dərviş deyir ki, bir anasının da üstünü axtarsınlar. Qızın cibindən qanlı bıçaq çıxanda, şahzadə əmr edir ki, qızın gözləri çıxarılsın, özü də bayıra tullansın. Qız çox yalvarır, yaxarır, bir şey çıxmır. Nəhayət, qızın gözlərin çıxarırlar. Onu gözlərindən qan süzülə-süzülə çölə tullayırlar.

Qız yığıla-dura yol gedib bir ağacın altında gecələyir. O, öz taleyindən gileylənib ağlamağa başlayır. Bu zaman iki göyərçin bu söhbəti eşidir. Qız deyir ki, sən başını yuxarı tut, mən sənin gözlərinə iki damcı gözümün yaşından tökəcəm. Onda sən də onu əlinlə sil. Bu zaman gözlərinə işiq gələr.

Qız tez evə gəlir, oğlunun cənazəsini bağrına basaraq qaçırl. Gəlib həmin ağacın altında oturub göyərçinlərə yalvarıb imdad istəyir. Göyərçinlər yenə də öz göz yaşlarından uşağın boğazına salır, qız əliylə sürtür. Uşaq ayılır. Qadın sevincək uşağı bağrına basıb gedir.

Şahzadə pərt olur, deyir ki, mən şah oğlu şaham. Bu belə ola bilməz, qadını tapıb gətirin. Tez qadın içəri girir, gülüb deyir:

– Padşah sağ olsun, bəs ana da öz oğlunun başını kəsər-mi!?

O belə deyib uşağı şahzadəyə göstərir.

Şahzadə başa düşür ki, bu uşaq onun öz oğludu. O, tez uşağını bağrına basıb üz-gözündən öpür, arvadının üzr isteyir, evə aparır. Onlar şən, firavan həyat sürürlər.

ALIN YAZISI

Biri var idi, biri yox idi, Həsən adlı yoxsul bir dəmirçi, onun Gülsün adında gözəl bir arvadı vardı ki, hədsiz xoşbəxt gün keçirib, şad-xuraman yaşayırdılar, bir-birlərinə can deyib, can eşidirdilər. Ancaq paxıl qonşular həmişə onların paxıllıqlarını çəkir, həmişə bir yerdə oturanda onlardan danışır, tez-tez Gülsünə bəxtəvər deyərdilər. Günlərin birində Gülsün əri evə gələndə onu hədsiz sevindirdi, bu yaxınlarda ana olacağını söylədi. Həsən çox söyündü, Gülsünün alnından öpüb onu əzizləməyə başladı. Bu gündən başlayaraq Həsən Gülsünü çox işləməyə qoymadı, ona hər cür rahat şərait yaratmağa cəhd etdi. Kasıb olsalar da bu kiçik daxmalarında bütün cahana siğmayan sevgi dolu ürəkləri bir-birinə hörmət hissələri bəsləyirdi. Ay ötdü, artıq Gülsünün ağrıları başladı, lakin vaxta var idi, ilk doğuş olduğu üçün Gülsün böyük həyacanla mama adlanan el anasını gətirdib məsləhətlər aldı, mama tez-tez baş çökəcəyinə söz verib çıxıb getdi. Bir axşam yenicə yemək yihib qurtarmışdılar ki, astaca qapıları döyüldü. Həsən qapıya getdi.

– Kimsən?

– Açıq qardaş, Allah qonağı istəmirsinmi?

– Allaha da qurban olum, onunu qonağına da.

Qonaq keçib rahatdandı o yana baxdı bu yana baxdı, gördü elə bunlar iki nəfərdilər. Özü də arvad iki canndı. Bir az kişi utansa da heç üzə vurmayıb üzünü oyana çevirdi.

– Kimsən ay qardaş, hardansan, bu gecə vaxtı hardan belə?

– Yaylağdan gəlmisəm ki, görünüm şəhərdə dolanışq nətəridir, tək adamam, orda da heç kəsim yoxdu, mən onsuz da, harada olsam qəribəm.

– Ay qardaş acdığın yoxdu ki, varsa utanma de, olanımızı əsirgəmərik.

– Allah var eləsin, heç nə yimirəm. Elə bir yer göstərin,

oradaca bürüşüm yatım. Gəlin ehmalca durub keşdi o otağa, iki yer hazırlayıb ərinnən qonağı ora götürdü, özü də yerinə girdi.

Az keşdi, çox keşdi, gecənin bir vaxtı gəlin ağrılığını hiss edib, ehmalca Həsən deyib çağırıldı. Həsən səsə diksinib cəld qalxdı. Tez geyinib mamanın dalınca qaşdı. Gəlin o cür ağruların qarşısında yenə qonağın yanında biabır olduq deyə xəcalət çəkirdi. Az keçmişdi ki, qonşudan gələn arvad qorxa-qorxa Həsənin yanına xəvərə getdi. O elə bilirdi ki, qız olmağına Həsənin acığını gələcək, özü də yaxşı müştuluq ala bilməyəcək. Lakin əksinə, Həsənə Gülsünün yaxşı qurtarması, hələ yenicə anadan olan balasının da həzin səsi bəs idi...

Səhər heç nədən xəbəri olmayan qonaq yanında heç kəsi görməyib xofa düşdü. Belə tezdən Həsənin qalxmasının səbəbini bilmədi. Bu halda yan otaxdan körpə səsi, zahi arvadın ufultusunu eşidib hər şeyi başa düşdü. Kişi uzanıb gözlərini tavana dikmişdi, heç bir səs-səmir yox idi. Ona görə də qalxb qapının arasından baxmağa başladı. Gördü ki, pəncərədən bir məleykə içəri qonub uşağın alnını yazmağa hazırlaşır. Zahı arvad isə bir qayda olaraq bir saat doğandan sonra çox ağır yuxuya gedir. Kişi hər şeyi görür, ehmalca içəri girib mələkdən onun alnına nə yazdığını soruşur. Məleykə deyir, bunu bilməyə həvəsimə, çünki bunu heç kəsə demək olmaz. Kişi çox yalvarır, məleykəni getməyə qoymur. Məleykə məcbur olub deyir, bu iş sənnənə əlaqəlididi, ona görə də sənə deyirəm, yoxsa heç kəsə demək olmaz.

Bu qızın alnına yazdım ki, aylar, illər ötəcəy, bu qızı sən bulaq başında görüb bəyənəcəksən, onu alıb xoşbəxt olmaq istəyərkən bədbəxt olacaqsan. O qızı böyə vuracaq, o ölücəy, sən də onun dərdindən əvvəl dəli olacaqsan, sonra ölücəysən. Kişi gözünü açıb bir də baxanda görür heç kim yoxdu, özü də düz çaganın yanında dimdik durubdu. Eşiddiklərinə əvvəl inanmır, sonra doğrudan da bütün bədbəxtliyini yadına salıb çaganı öldürmək qərarına gəlir. Xəncəlini çıxardıb çaganın bələyini açır, onun düz sinəsindən aşağı xəncəli qarnına çəkir.

Sonra həmin qonaq çıxb gedir, onu görən olmur. Zahı arvad birdən bələyi qan içində görür, mamanı çağırtdırıb aləmi başına tökür. Tez ara həkimləri uşağın qarnını tikib üstündən uşağın yarasına bal tökürlər ki, tez bitişsin. Aylar ötür, illər ötür, qız elə bir gözəl olur ki, hamı qızın gözəlliyyinin qarşısında heyran qalır. Qız bir gün qızlarla bağdan gəzməkdən gələndə həmin Səyyah adlanan qonaq qızı qiraqdan görür, ancaq tanımadan, bilmədən qızı bir könüldən min könülə aşiq olur. Düz hər gün bu yerdən durub o qızı uzaqdan baxır. Az qalır məhəbbətdən dəli olsun. Axırda əlacsız qalıb evlərinə elçini-elçi dalınca, minnətçini minnətçi dalınca göndərir. O qədər yalvar-yaxardan sonra toy edib qızı evlərinə köçürür. Bu uzun illər ərzində Səyyah dükanlarda işləyib axırda sərbəst tacir olmuşdu. Var-dövləti başının aşındı. Qız bir gün çımirdi ki, Səyyah gəlib çıxdı, qızın qarnındaki cırığın nədən olduğunu soruşanda Sənəm özünün anasından öyrəndiyi əhvalatı Səyyaha danışdı. Əhvalatı eşidən Səyyah işin nə yerə gəlib çatdığını, eşitdiylərinin yavaş-yavaş həqiqətə çevrildiyini gördü. Səyyah hər şeyi başa düşüb, xatırlasa da Sənəmə bu barədə heç nə demədi. O yavaşça evini başqa yerə köçürüb, gənc arvadını gözlənilən bədbəxtlikdən xilas etməyə yollar aramağa başladı. Gözəl göy çəməndə, çay kənarında hündür, ikimərtəbəli, bir neçə otaqdan ibarət ev tikdirdi. Gəlini ora köçürüb artıq onu böyədən xilas etməyə çalışırı. O tez-tez qadınınə özünü böyədən xilas etməyə yollar göstərir. Böyə gördüyü yerə getməməyi, onu tez bir qalın şeylə götürüb atmağı məsləhət görürdü. Bir gün bu söhbət əsnasında Sənəm dedi:

— Ay Səyyah, sən elə həmişə böyə haqqında danışırsan, axı bilmirəm o nə cür şeydi, bir onu mənə göstər görüm, o qorxulu şey nə boydadır.

— Yaxşı, tapıb sənə göstərərəm, o yaramaz şeyi. O bir gün dostları vasitəsilə böyə ölüsu tapıb Sənəmə göstərdi, pəncərədən həyətə — ottuğa atdı. İşdən yorulan Sənəm artıq

ərinin hər yeməyini razı edib düzdü yerə, özü də bir tərəfdə sərin yerə uzanıb yuxuya getdi.

Səyyah gəlib gördü ki, Sənəm daməməyə uzanıb elə şirin yatıb ki, heç durquzmağa ürəyi gəlmədi. Ehmalca üstünə bir örpək saldı. Sonra yeməyini yeyib, özü də onun yanına uzanıb yatdı. O, yuxudan ayılanda Sənəm hələ də yatırıldı. Axı o bilirdi ki, Sənəmin çox yatmaqla arası yox idi, odur ki, Sənəmi oyatmağa başladı, lakin Sənəm durmadı ki, durmadı. O, birdən Sənəmin sinəsindən özü gətirdiyi böyənin ölüsünün düşdүünü gördü, Sənəmin öldüyünyü yəqin edən Səyyah qəş edib yerə sərildi. Hannan hana özünə gələn Səyyah olan keçmişləri xatırladı... Sən demə, yenice yuxuya gedən Sənəmin heç nədən xəbəri olmur. Böyə gəlib onun sinəsindən keçib iki döşlərinin arasından gözəl gəlini vurub məhv edir. Artıq Sənəmin gözəl çöhrəsinə baxan Səyyah qahqahla gülüb, gülməkdən qəşş edirdi. O qədər gülmüşdü, özü də taqətdən düşmüştü.

Biçarə artıq ağlını itirib, dəli olmuşdu. Bu münvalla Səyyah düz qızın qırxı çıxana qədər sərsəri gəzir. Axırda özünə gəlir, Sənəmi axtarır, hamidan soruşur. Lakin Sənəmi gördüm deyən tapılmır. Onun ölüsünü qəbirstanlığa çatmamış Gəncə çayının daşları üzərindən tapırlar.

AĞLAR-GÜLƏYƏNİN NAĞILI

Biri varılmış, biri yoxuymuş, bir padşah varılmış. Bu padşahın iki uşağı varılmış. Bunların biri qızılmış, o biri oğlan. Qız o qədər ağıllımış ki, şəhərin camaati onu həmişə tərifləyərmiş. Həm də qız oğlandan böyük imiş. Günlərin bir günü padşah bərk xəstələnir. Hələ ölməmişdən qavax uşaqlarını çağırıb vəsiyət edir. Padşah yazix da baxıf görür oğlan hələ həm uşaxdı, həm də qızı ondan ağıllıdı. Odur ki qızını öz yerinə padşah qoyur, canını tapşırır.

Bu qıznan bu oğlan can bir qəlifnən yaşayırmış. Bunların bir alması olsa, yarı bələb yeyərmışlar. Oğlan günü-gündən böyüyür. Qız da ədalətlə padşahlıq edir. Bir gün yazix qız deyir ki, qardaş, artıq sən böyüyüfsən. Gəl səni öyləndirim, özün padşahlıq eylə. Mənə yaraşmaz ki, qardaşım ola-ola padşah olum. Qardaşı deyir ki, bacı, özümdən böyük bacımsan nə deyə bilərəm.

Bacısı qardaşına bir varrı qız alır, özü padşahlıqdan çıxır. Oğlan bacısını o qədər çox istəyirmiş ki, arvadının buna paxıllığı tutarmış. Bir gün oğlan bacısına bir gözəl yaylıx alıf gətirir. Bunu yengəsi qarnı yanmışın qarnı götürmür. Qız yaziq da yengəsinin* əlini qoymazmış isti sudan soyuq suya vursun. Oğlan padşahlıq eliyif qayıdanda görür ki, arvadı mışmirığını sallayıf. Nə qədər edirsə arvadının sırrını bilmir.

Günlərin bir günü bu öyü yixilmiş, qızı bazara göndərir, padşah öyə gəlir, o deyir ki, daha səndə oturmaram. Əri çox yalvarıf, yaxarannan sora arvadı deyir: «Sənin namusun yoxdu. Bacın hər gün bir keçəllə oynamaga gedir. Mən nə qədər eyləyirəm sözümə baxmir. Sənin heç namusun yoxdumu?». Oğlan deyir ki, ay arvad, nəhlət şeytana de, o mənim atamın ən çox istədiyi övlad oluf. Özü də böyük bacımdı. Mən ona heç nə demərəm. Daha bu belə keçif gedər. Gədə bacısına bir şey deməyir ki, üzü qara olmuş arvadım belə deyir. Genə mehriban dolanırlar..

* Yengə – qardaş arvadı

Bir gün padşahın bir oğlu olur. Yaziq qız da bunu o qədər çox isteyirmiş ki, gəl-görəsən. Ancax gəlin buları nə qədər fitnələyirsə, ərini baldızıynan dalaşdırı bilmir. Genə bu qardaş-bacı mehribanca dolanıllar.

Günlərin birində bu Allah nehlet eləmiş gəlin o qədər qudurur ki, day dura bilmir. Odur ki, bir gecə yatdıxları vaxtı duruf oğlunun başını kəsif də, qannı piçağı qızın döşəyinin altında gizlədif, savax qalxanda bir vay şivən salır ki, deməzsənmi uşağın başını kəsiflər.

Cəlladlar axtaranda görüllər ki, piçax qızın yatdığı döşəyin altındadı. Daha oğlan dözə bilmir. Həm də bacısına yazıqı gəlir. Ancax axırda qəzəblənir, qızın qollarının ikisini də kəsdirir. Sonra aparıb öz torpağından çıxartdırır. Qız yazix da, nə qədər yalvarırsa olmur. Qızı aparıb bir meşəyə tullayırlar.

Eşit kimnən deyim, bu qızı tulladıqları vilayətin padşahının oğlundan. Oğlan yuxuda görür ki, ova çıxıf. Bu meşədə bir ahu var. Yemə-içmə, xətti-xalına gül camalına tamaşa eylə. Savax tezdən yayını-oxunu götürüf, nökərinnən meşəyə oy oylamağa gedir. Bunlar o qədər gəzillər ki, daha əldən düşürlər. Axırı gəlif su gölünün yanında dincəllillər. Padşahın oğlu nökərə deyir ki, apar atdarı sula. Bular atdarı gölə yaxınlaşdırıandan atdarın hamısı su içir, padşahın oğlunun atı su içmir. Padşahın oğlu gəlif gölə baxanda görür ki, göldə nəsə var. Atdar bundan huyuxur. Sonra bu zənnən baxanda görür ki, Allah, göldə, ağacın başında bir qız şəkli var, elə bil mələykədi. Atdar bundan huyuxur. Padşahın oğlu dönüp ağacın başına baxanda görür bir gözəl qızdır. Bunun da şəkli gölə düşdüyündən atdar su içmir. Şahzadə deyir. "Allah bunu mənim baxtımı göndərif. Dilənçi qız da olsa bunu alacam". Bu yazıqı dütürüf görürler ki, bunun əlləri yoxdu. Vəzir-zad razı olmayır ki, yəqin oğurluq üstündə bunun əlini kəsiflər. Bunnan xeyir gəlməz, gedək. Şahzadə görür o, çox gözəl qızdı, ancaq nə bələsa buna üz verib, heç kimə qulaq asamayıb bunu öz

öyüne aparır.

Şahzadənin ata-anası da bunu qəbul eləyirlər ki, bizim oğlumuz bəyənif, bizim qızımız olsun. Buna poladdan əl qayıırlar.

Bir padşah da variymış. Bu, bütün padşahlara qan ağladarmış. Bir gün qızın əri qoşun göndərif özü döyüş paltarı geyinir. Sonra da arvadını atasına, anasına tapşırıf düşmənin canını almağa gedir. Özü də deyir ki, ata, mənim oğlum ya qızım olsa, müştuluxladarsan. Oğlan gedənnən üç-dörd ay sonra qız bir cüt oğlan doğur. Oğlanlar da gül parçası kimi. Nökəri padşah oğluna müştuluxçu göndərif deyir ki, bu kağızı oğluma ver. Ona de ki, sən gələnə kimi onları gözüm üstə saxlayacağam.

İndi sənə kimdən deyim, nökərdən. Nökər o qədər yol gedir ki, gəlif qızın qardaşının öyüne çıxır. Orda yalvarıf qonaq qalır. Sonra başına gələnləri burada danışır. Bu nəhlətdəmələr də nökər yatandan sonra kağızı götürüf yerinə ayrı kağız yazış qoyullar. Padşahın dili ilə yazıllar: «Ay səni öl oğul. Gətirdiyin topal bir cüt küçük doğuf, nökərin özünə də inanma». Sonra nökərə pul verib deyillər ki, gələndə də burdan gəl. Nökərin nə xəbəri var ki, gedib Şahzadəyə nə qədər deyib oğlun olub, o inanmayıb. Şahzadə yazıb: «Mənim arvadımın yüz cüt küçüyü olsa yenə saxlayın». Nökər qayıdanda genə də burada qalır. Bu dəfə yazıllar ki, ata, mən gələnə kimi ifritəni uşağınan öz torpağınan çıxart.

Elə ki, gəlib nökər kağızı verir, bunlar məhəttəl qalırlar ki, neyləsinlər. Padşahın arvadı nəvələrini çox isteyirdi. Odur ki, bir xurcun qızıl doldurub qızın ciyinə salır. Sonra uşaxları xurcunun üstünə mindirif ağlaya-ağlaya yola salır. Yazix qız o qədər gəlir ki, su deyin ciyəri yanır. Bir dəfə baxır ki bir bulaq var. Bu bulax da bir az dərinmiş. Bu, əyilif su içəndə qavaxdakı uşax suya düşür. Allah görkəzməsin, qız ağlım itirif yixılanda bir səs gəlir: «Ay qız ağlama, əllərin sağdı, nə durmusan balalarını çıxarsana?!!» Qız deyir ki, hanı mənim

əllərim, qardaşım kəsif. Bir də baxanda görür ki, canım fəda olmuş əlini sağaldıf. Sonra uşaxlarını sudan çıxarış bir kəndə gedir. Orada bir tükənə girif kişi paltarı alıf geyinir. Özüdə o qədər gözəliyim ki, başına qarın geyinif keçəl olur ki, bunun incitməsinlər.

Kəntdə bir qariya qonax olur. Sonra qariya deyir ki, nənə, mənim arvadım qaçıb dədəsi öyüñə. Gəl nə qədər istəyirsən pul verim ancaq mənim uşaqlarımı gözün üstə saxla. Hər həftə də gəlib baş çəkəcəyəm. Nəyin çatmasa deyərsən. Özü də bir padşaha mehtər olur. Bu padşahın bir atı variymış ki, kim yaxın gəlsə başını qopararmış.

Bir gün qız deyir ki, şah sağ olsun sənin o atını tövlədən çıxarıb qoşaram. Şah buna təəcüb eyləsə də razı olur. Özü də möhlət alır. Sonra bir gün qapının çölündə qalır. Belə-bələ iyirmi güne kimi beləcə ata yaxınlaşır.

Vəhşiləşmiş at da qızı meylini salır. Beləliklə, qız atı tövlədən çıxarır. Padşah buna çoxlu bəxşış verir. Sonra hara getsə padşah onnan gedərmış.

Bir gün xəbər yayılır ki, filan padşahı məğlub ediflər. Qız ərinin qəhrəmanlığına çox sevinir. Bütün padşahlar həmin şahzadəyə çoxlu bəxşislər verirlər. Qızın padşahı da tapşırır ki, biz hamidən tez ora çataq.

Qız padşahdan xahiş edir ki, nə desən yerinə yetirəcəm. Ancaq arada deynən ki, mənim mehtərim bir ağlar-güləyən nağıl danışsın. Padşah buna razı olur. Qız keçəl libasında öz padşahını hamidən qabaq ora yetirir. Bütün padşahların bərabər qızın qardaşının yengəsi bura gəlif çıxırlar. Elə ki, ara sakitləşəndə padşah nökərinin bir yaxşı nağıl danışmasını bildirəndə hamı bir səslə deyir: «Əgər doğrudan da o ağladan-güldürən danışmasa, onun boynunu vuraciyix». Qız da buna razı olub, öz şərtini belə deyir:

— «Mənim də ağalardan bir xahişim var. İçəri adam buraxılsın», çölə adam buraxılmasın». Buna da razılışandan sonra qız öz başına gələnləri bir-bir danışır. Ancaq orasını da

deyim ki, Şahzadə gəlib arvad-uşağının başına gələn müsivətə dözmürdü. Gecə-gündüz ağlayırdı. Gördü yox, bu keçəl danışlığı əhvalat bunun başına gələndi. Qızı gördüyü vaxtdar yadına düşdü. Onda ağlayıb dedi:

«Ay keçəl, sənin qadan alım, sonra nə oldu?»

Onda keçəl dedi: «Ey padşahları zülümədən qurtaran qəhrəman oğlu, qulaq as!».

Belə olanda qızın qardaşı, yengəsi gülürdü. Qız başına gələnləri danışanda əri ağlayırdı. Elə ki, əli sağaldığını eşidəndə şahzadə güldü. Onda qardaşığıl ağladı ki, işin üstü açılsa, vay halımıza. Şahzadə oğlan söyündü ki, arvad-uşağı sağdı, harada olsa tapacaq.

Əhvalat qurtarana yaxın qardaşığıl mahna* edib çıxmış istədilər. Onda qız razılıq vermədi. Sonra ərini intizarda qoymamax üçün əlin atıb başıman qarını götürəndə saçları qulaş-qulaş dalına tökülr. Onlar elə sarıdırlar ki, bir səhənk su töksən də ayıra bilməzdir. Axırı qız uşaqlarını da xəlvət götürib qonşu bir qarının öyündə qoyduğunu dedi. Əri ürək eyləyib, ona baxa bilmədi. Nökərləri göndərif uşaqlarını götirdi. Yenidən həsrət-həsrət qucaqlaşış ağlaşdırılar. Sonra əri qardaşığılın də cəzasını verib, qonşu ölkəyə geri qaytardı. Sonra yoxsullara nəzir-niyaz verib, bayram elədilər. Onlar yeyif yerə keçdi, biz yeyif dövrə keçək.

* mahna etmək – bəhanə etmək.

İBADƏT VƏ SƏXAVƏT

Bir gün İmam Həsənnən İmam Hüseyn mübahisə elədilər. İmam Hüseyn dedi ki, ibadət yaxşdı, İmam Həsən dedi ki, yox, səxavət yaxşdı. Bilar ikisi aralarında razılaşa bilmədilər. Gəldilər babaları peyqumbər əleyhüssalamın yanına, dedilər:

– Baba, ibadət yaxşdı, yoxsa səxavət?

Peyqumbər əleyhüssalam fikirləşdi ki, desəm ibadət yaxşdı, Həsən inciyəcəh, desəm səxavət yaxşdı, onda da Hüseyn inciyəcəh.

Dedi:

– Nəvələrim, gedin, sabah gəlin, sabah deyərəm.

Peyqumbər əleyhissalam düşdü yola, getdi. Gəlib bir kəndə çıxdı. O kənddə bir naxırçı vardı. Bir arvadıydı, bir oğlu, bir də özü. Yaşıyıldır. Kişi kəndin naxırına gedirdi, özünə bir öynə çörəh qazanırdı, yeyib dolanırdılar. Bir inəhləri vardi, bir də onun balası. Peyqumbər əlehissalam getdi bı naxırçının qapısına. Naxırçının cavan arvadı çıxdı onun qabağına.

– Salam.

– Əleykəssalam.

Dedi:

– Qızım, Allah qonağı isdiyirsən?

Dedi:

– Allaha da qurban olum, qonağına da, buyur, buyur.

Gətdi peyqumbəri içəri. Dedi:

– Evin sahibi naxıra gedib, icazə ver gedim naxırın yanına, evin sahibi gəlsin evə.

Peyqumbər əlehissalama agahdı onsuz da.

Dedi:

– Get, qızım, get.

Getdi ərinin qabağına. Dedi:

– A kişi, bilirsən nə var?

Dedi:

– Nə var?

Dedi:

– Bir qocadı, iki də cavandı. Üzdərinnən nur töküür, heç bəni-insana oxşamır, elə bil məlakədilər. Sənnən icazəsiz onnarı evə çağırırdı. Onnarı nəkqədir lazımdı çörəyə qonax elədim. Onnar neçə çörəh yesə, bir o qədir mən çörəh yemərəm əvəzində.

Dedi:

– Ay arvat, həylə demə, ayıp dəyi?

Kişi gəldi. Xoş gəldin, beş gəldin eliyənnən sora kişi dedi:

– Arvat, bu danaynan bizi kim tanıyacax, gəlsənə bunu kəsəh qonaxlara.

Arvat dedi:

– İllap yaxşı, Allah qonaxlarıdı. Bir daneynən varrı olmuyaciyıx ki, onsuz da kasıpıx daa.

Razılaşdlar, dananı kəsdiilər, yedilər. Yatmax vaxtdı binnar özdəri getdi mal-qaranın yanında yatdı, qonaxlara evdə yer saldılar. Gecə səhərə yaxın kişi arvadı durğuzdu ki, çaydan-çörəhdən hazırlırasın. Nəqqədir elədi, gördü arvad durmur, arvatda nəfəs yoxdu, arvat dünyasını dəyişip. Uşağı qaldırmış isdədi, gördü, uşax da dünyasın dəyişip. İstədi inəyi aça ötürə naxıra, gördü inəh ölüp. Kişi heş qəlbin sıxmadi. Fikirrəşdi ki, burda bir sərr var. Çıxdı getdi camaata dedi ki, ay camaat, ta mən sizin malınıza gedə bilmiyəcəm. Özü gəldi çaydan-çörəhdən elədi qonaxlara. Dedi:

– Bağışdırıñ da, evin xanımı xəsdə kimi olup, durup sizə çay-çörəh hazırlıyyammiyip.

Yedilər, işdilər. Durdular kənddən çıxanda peyqumbər dedi ki, sən qəyit, qəyit.

Dedi:

– Yox, heç olmasa qoy filan yerəcən aparım yola salım.

Həmən yerə çatanda dedi:

– Heç olmasa qoy filan yerəcən aparım.

Belə-belə gəldilər bir dağda bir abid varıldı, ibadət eliyirdi Allah-talaya. İbadətgahında da hər öynə yeməh-işməyini məlakələr gətirirdi. Getdilər həmin abidin yanına çıxdılar.

– Salam.

– Əleykəssalam.

Dedi:

– Abid, bizi qonaq elərsənmi?

Dedi:

– Mən qonaxlıx necə eliyə bilərəm?! Mənim yeməyim Allahdan öynəbəöynə gəlir. Mənim yeməyim yox, işməyim yox. Allah-tala nə göndərsə, onu yeyirəm.

Dedi:

– İcazə verərsən bu gecəliyə bu binada qalax, bizə soyux dəyməsin.

Dedi:

– Nə deyirəm, qalın.

Bılardıqları. Ərşə-əladan beş isdəkan çay gəldi, beş qab xörəh gəldi, beş dəs yatıb-duracax gəldi. Abid çayın birin işdi, xörəyin birin yedi, yatıb-duracağın birində yatdı. Dedi ki, yəqin Allah-tala yeyib-işməyimin, yatıb-duracağımın beş öynəsini birdən göndərib. Odu ki, qalanını da yiğdi bir qırğa.

Bılardıqları. Ərşə-əladan beş isdəkan çay gəldi, beş qab xörəh gəldi, beş dəs yatıb-duracax gəldi. Abid çayın birin işdi, xörəyin birin yedi, yatıb-duracağın birində yatdı. Dedi ki, yəqin Allah-tala yeyib-işməyimin, yatıb-duracağımın beş öynəsini birdən göndərib. Odu ki, qalanını da yiğdi bir qırğa.

Peyqumbər əlehsalam dedi:

– Abid.

Dedi:

– Bəli.

Dedi:

– Get gör qabdakı yeməh aşib-daşib?

Abid getdi, qabı aşdı, gördü qabda dünyanın ən nalayıq şeyləri var. Allah-tala abidin ruzusun kəsmişdi.

İمام Həsənnən İmam Hüseyn bütün bunnarı gördü. Gecə yol gəldilər. Bir kolluğa çatanda peyqumbər əlehsalam naxırçıya dedi:

– Oğul, gəlsənə bırdan qayidəsən.

Dedi:

– Ora nədi?

Dedi:

– Kolluxdu.

Dedi:

– Yaxşı bax.

Bir də baxdı, gördü yaxşı bir bağı, arvadı çarhovuzun qırağında paltar yuyur, oğlu oynayıır, inəyi ottiyyir, balası da yanında.

Dedi:

– Get, a bala, yaşa, ağ gün gör.

İمام Həsənnən İmam Hüseyn başa düşdülər ki, ibadət-dən səxavət yaxşıdı.

SƏXAVƏT

Kasıp bir kişi varmış. Madar bir oğlu olur bı kişinin. Uşax beş-altı yaşına çatanda kişi qızıl tapır. Kişi bu qızıldan ona-buna sələm paylıyır, xeyli varranır. Bir gün kişi ölürlər. Qızılın yerini nə arvadına, nə oğluna deyir. Oğlan səfəh livasda gəzib-dolaşır, axdarır. Qızlı tapamayıp peyğəmbəri axtarmağa başlıyır. Peyğəmbəri tapır. Görür ki, peyğəmbər durup kiminin arxının suyunu artırır, kiminkini azaldır. Oğlan peyğəmbərdən atasının qızıllarının yerini soruşur, deyir:

– Ya peyğəmbər, qızılları tapsam, onnan çoxunu kasıp-kusupa payliyacem, bir azını da xərcdiyacem.

Peyğəmbər Allahın yanına gedir, deyir:

– Ya İlahi, bir oğlan gəlip atasının qızıllarının yerini soruşur. Deyir, qızılları tapsam, çoxunu kasıp-kusupa payliyacem, bir azını da özüm götürəcəm.

Allah cavab verir ki, oğlana de, getsin atası basdırılan qəbirsənniğə. Atası bütün ölülrənən gözünə görsəneceh. Atasının xəbər alsın, deyəcəh yerini.

Peyğəmbər Allahın sözlərini oğlana çatdırır. Oğlan atası basdırılan qəbirsənniğə gəlir. Görür ki, budu, ölürlər gəlir, atası da qabaxda, başı adam başlığı, bədəni itdi, bir əyağı da aksıyır, ölürlər onun atasını döyür. Oğlan atasının qızıllarının yerini soruşur. Kişi cavab verir ki, qızıllar qoşa çinarın arasındadır.

Peyğəmbər oğlana deyir:

– Hələ qızılı tapmağa tələsmə. Yerdən növbəynən üç daş götür. Yer ayrılaceh. Bax gör, nə görürsən?

Oğlan peyğəmbərin dediyi kimi də elədi. Yerdən bir daş götürdü. Gördü ki, yer ayrıldı, bir qapı açıldı. Gördü, bir oğlan oturup, qabağında yeməh var, amma yatıp-durmağa paltar-palazı yoxdu. Ev sahibi oğlunu görüp dedi:

– Qalsan, evindi, getsən, yolundu.

Oğlan geri qayıtdı. Yerdən ikinci daşı götürdü. Gördü, yer ayrıldı, qapı açıldı. Gördü, bir oğlan oturup, qabağında

paltar-palaz var, yeməyə heş nəyi yoxdu. Ev sahibi oğlana deyir:

– Qalsan, evindi, getsən, yolundu.

Oğlan geri qayıtdı. Üçüncü daşı götürdü. Yer ayrıldı, qapı açıldı. Gördü, gözəl bir oğlan oturup, evində hər şey var. İki qab yemək gəldi qabaxlarına. Başdadılar yeməyə. Bir ilan gəldi, ev sahibinin boğazının çaldı, yediyinin hamısı zəhər olub töküldü yerə.

Oğlan ordan da geri qayıtdı. Gəldi evlərinə. Anasıyan qoşa çinarın arasını qazdırılar, qızılları çıxardılar. Oğlan dediyi kimi də elədi. Qızılın çox payını yetim–yesirə, kasıp-kusupa payladı, az bir payını özdərinə xəşdih götürdü.

Oğlan getdi peyğəmbərin yanına, gedi:

– Ya peyğəmbər, axı gördüyüm sırır qarnımı dağıdır. Atamın bədəni niyə it bədəniydi? Ölülər onu niyə döyürdülər? Niyə birinci oğlanın qabağında yeməh variydi, amma yatıp-durmağa paltar yoxuydu? Niyə ikinci oğlanın qabağında palpalar variydi, amma yeməh yoxuydu? Niyə üçüncü oğlanı ilan çaldı, yediyini zəhərə döndərip burnundan töhdü?

Peyğəmbər oğlana belə cavap verdi:

– Sənin atan kasıp-kusupu incidip günaha batmışdı. Ona görə də İlahi onun bədənini it bədəninə döndəmişdi. Atanı döyənnər sələm verdiyi kasıp-kusuplarıydı. Sən yeddi il yeddi yolun ayrıcında yetim–yesirə yeməh payla, onnan sora atanı sana göstərəcəm. Birinci oğlanın yeməyi yeyiləndə xoşu gəlip, amma paltar əyaxlananda ürəyi gedip. Odu ki, Allah ona yeməyi bol verip, amma paltar, mitil vermiyip. İkinci oğlanın yeməyi yeyiləndə ürəyi gedərmiş, amma mitili, paltar əziləndə xoşu gəlirmiş. Odu ki, İlahi ona yeməh vermiyip, paltar, mitil verip. Üçüncü oğlan hər cəhətdən adam olup. Qırx yaşına qədər çox hörmətdi olup. Qırx yaşında olanda on beş yaşında bakirə bir qızə böhtan deyip. Həmən qız indi doxsan beş yaşında bir qarıldı. İndi o qarının ləhnətdəməsidi, ilan olup oğlunu vurur.

Oğlan peyğəmbərin bu sözdərini eşidip dedi:

– Ya peyğəmbər, gedip o qaridan halallıx alsam, oğlunu bağışdıyarmı?

Peyğəmbər cavap verdi ki, hə, bağışdır.

Oğlan dedi:

– Əyər bağışdamasa, dalıma alıp gətirəcem. Yorulanda səni çağıracem, gələrsən.

Oğlan gedip qarını tapdı. Bazarrix eliyip verdi qarıya ki, qarı nənə, yaxşı bir aş bişir, oturax yeyəh. Qarı aş pişirdi, oğlannan oturup yedilər. Oğlan dedi ki, bəs filan vaxt filan adam sənə böhtən deyip. Onu halal elə.

Qarı dedi:

– Yox, onu halal eləmərəm. Allah ona lənət eləsin.

Oğlan qarını götürüp aldı dalına, yola düşdü. Bir xeyli gedənənən sora yorulup peyğəmbəri çağırıldı. Peyğəmbər gəldi, qarıya dedi ki, sənə böhtən deyən o adamı bağışda.

Qarı dedi:

– Yox bağışdaram, Allah ona lənət eləsin.

Peyğəmbər üzünü tutup Allaha, dedi:

– Allah, sən mənim sözümü göyərt.

Allah peyğəmbərin sözünü göyərtdi: qarını on beş yaşılı qız elədi. Peyğəmbər ona böhtən deyip günaha batan oğlannan olarin kəbinin kəsdi.

Oğlan evlərinə qayıtdı. Yeddi il yeddi yolun ayricində yetim-yesirə yeməh payladı. Bunnan sora peyğəmbər atasını göstərdi ona. Gördü ki, atası öz şəkilindədi – başı adam, bədəni it bədəni deyil ta. Atası dedi:

– Bala, Allah sənin dizində ağ tüh göyrətsin, mənim günahımı yudun.

ŞAH Abbasla keçəl

Şah Abbas öz vəziri Allahverdi xannan gedirdi. Gördülər bostan yeri var. Şah Abbas dedi ki, vəzir, get bı bostanda nə varsa, birin götür gəl.

Bı da gördü ki, bostan savılıp, bir yekə boranı var. Fikirrəşdi, dedi: “Əə, bı boranını aparım? Bı yeməli dəyil, bını niyə aparım? Yox da şah maa deyip nə tapsan, gəti. Məəm də tapdığım boranı, aparım”.

Apardı boranını, bulağın qırığında atdarı bıraxmışdılar, otduyurdu. Dedi ki, şah sağ olsun, vallah, savılmış bostandı, bircə boranı var, onu da gətirmişəm.

Dedi:

– Göt gə bira.

Gətdi. Boranının üstünə piçağnan, yaxşı xət düşür axı, yaxşı yazılır, Şah Abbas yazdı ki, “dünya bir kor eşşəhdı, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altdan qol çəhdidi, möhrün də basdı.

Boranını qoydular bulağın qırığına, atdarı mindilər, çıxdılar getdilər. Bir keçəl də mal otarırdı. Günorta malı töhdü çayın qırığına, gördü bir boranı var. Gördü belə bir şey yazıplar ki, “dünya bir kor eşşəhdı, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altında Şah Abbasın qolu, möhürü.

Boranını vurdu qoltuğuna, gətdi, verdi nənəsinə. Getdi bazardan bir-iki kilo pambıx aldı. Boranını bühdü, qoydu bir çəmədana, ağzın kilitdədi. Həçəri verdi nənəsinə ki, nənə, bı boranının başının bir tüh əskih ola, nə mənəm, nə sən.

Axşam car saldı ki, ay cahamat, mənim pulumu gətirin, iki ay da qabax. Elə bil bir ay otarıp, bir ayın pulun almalıydı. İki ay da qabağın aldı ki, gətirməsəz, səhər mala getmiyəcəm.

Kim otaraceh malı? Alaşdarı kəsildi, üç aylıx pulu topladılar, gətdilər verdilər bina. Pulları qoydu cibinə, Arazdan addadı İrana. Bir yaxşı dəs kastum aldı, geydi. Getdi otdu bir yeməhxanada. Əlin döyüdü istola, xidmətçi gəldi. Elə şeylər

dedi ki, adın eşidip, heç özünü görmüyüp. Gətdilər töhdülər istolun üstünə. Hərəsinə çəngəlnən bir virdi, onu əənə itələdi, bını bəənə itələdi, hay-küy saldı. Yeməhxananın yəəsi yaxınnaşdı bına, dedi:

— Ay qardaş, sən bı yeməhləri niyə belə eliyirsən? Niyə yemirsən?

Dedi:

— Bilirsən nə var?

Dedi:

— Nədi ki?

Dedi:

— Mən Şah Abbasın oğluyam. Gəlmisəm bı şəhərin işdərin-zadın yoxlamağa.

O vədə Şah Abbas pütün padşahların padşahlığıdı. Odu ki, yeməhxanaan yəəsi əl-ayağa tüsdü, tez getdi arvada məslahat elədi ki, bəs nətəər eliyax, Şah Abbasın oğlu gəlip? Otaxların birin boşaltdı, xalıdan, gəbədən döşətdi, bına bir xudmanı yer düzəltti öz ə vində.

Keçəl yalannan bir kağız qoydu qabağına, guya şəhərin işdərin yoxluyup yazır.

Bir günnəri bazar günüymüş, arvatdar getmişmiş çimmağa. Bı yeməhxananın yəəsin də arvadı getmişmiş çimə. Patşahın arvadı da bırdamış. Yeməhxana yəəsiin arvadı deyir ki, mən qabaxcan gedəcəm. İran patşahının arvadı deyir, mən qabaxcan gedəcəm. Arvat tayfasıda da, birin bı deyir, birin bı, dalaşıllar. Patşahın arvadı deyir:

— Aaz, sən kimsən mənim qabağımı kəsəsən?

— Bilirsən nə var? Şah Abbasın oğlu gəlip, bıdı, bir aydı bizdədi. Pütün şəhərin işdərin yoxluyur. Səhər, biriyün görərsən başına nə oyun açıcephələr.

Arvad tayfasıda da, əmələ gəlmir. Tez gəlir, ərinə xəbər verir ki, bəs əvin yixılmasın, Şah Abbasın oğlu bıdırana, filankəsin ə vində, sənin işdərini yoxluyur bir aydı, sənin xəbərin yoxdu.

— Vəzir, vəkil!

Vəzir-vəkil tökülüp gəlir.

— Bəs neyniyəh? Nətəər eliyax?

Deyillər ki, qabaxcan gedax görax bizi nətəər qəbul eliyir da. Qapını döyüllər. Bı yerdən durur, vəzir-vəkili qatır bir-birinə. Deyir:

— Ədə, köpəyoğlannarı, bı şəhəri alt-üst eləmisiz, özbaşınalıx yaratmışsız, bırdə siz iş görməmişsiz.

Belə, filan. Keçəl döyür, ikisin qatır bir-birinə. Yola salır, bılar gedir. Əmələ gəlmir, aradan neçə müddət keçənnən sora bılar deyillər ki, bircə tədbir var. O tədbiri də eliyax, eşitdi, eşitdi, eşitmədi gərəh bı gecə yühnən bı şəhərdən çıxax qaçax. Tədbir də bıdı ki, şahın qızın gərəh bına verax. Şaha dedilər:

— Patşahi-aləm sağ olsun, əyər qızı Şah Abbasın oğluna vermasax, təhri yoxdu, gərəh bı şəhərdən qaçax.

Nəysə, bı qızı bəzədilər, apardılar keçəlin yanına. Keçəl bı qızı görənnən sora bı qızı aşix oldu. Aşix olannan sora qızın dədəsi bir kağız yazdı Şah Abbası ki, bəs sənin oğlun gəldi mənim şəhərimi yoxluyanda mənim qızıma aşiq oldu, filan ayın filan vaxtında filan yerdə hazır ol. Bir kağız da bı keçəl yazdı ki, əziz atam, mehriban atam Şah Abbas, gəldim sənin tapşırığının filan şəhəri yoxluyup kutarannan sora filan patşahın qızına aşiq oldum. İndi gətirirəm. Ata, hələ-həlbət mənim peşvazıma, qabağıma çıxın.

Kağız getdi çatdı Şah Abbası. Şah Abbas oxudu. O vədə Şah Abbasın heş bir züryəti yoxdu. Şah Abbas arvadı çağırıp yanına asdı-kəsdi, dedi:

— Səni öldürəm, bı sahat de görüm, mənnən gizdin harda oğlan doğmusan?

Arvad and-aman elədi, vəzir-vəkil töküldü ki, ə kişi, tədbirin olsun, bını yoxluyax, bir görax nətəərdi, axırın yoxluyax, onnan sora.

Alacı kəsildi. Şah Abbas xəbər göndərdi bütün şəhərə ki,

kim mənim oğlumun qabağına çıxacehsə, filan ayın filan vaxtında filan yerdə olsun.

Atdarı minən tərpəndi. O dedi: “Ə, Şah Abbasın oğlu nə qeyirir?” B1 dedi: “Ə, Şah Abbasın oğlu nə qeyirir?” B1 dedi: “Ə, oğlu nə qeyirir?”

– Ə, ağa deyir, sür dəriyə, sür dəriyə da. Nə işaa qalıp?

Nəyisə, çatdırılar. Qoşun gəldi qabax-qabağa. Bu oğlanın qoşunu bəənnən, Şah Abbasın qoşunu bəənnən. Bılar da ikisi-keçəlnən qız oturup bir arabada. Keçəl əyildi qızın qulağına dedi ki, mən nətəər hərəkət eləsəm, sən də həylə hərəkət eliyərsən.

Gəldi b1 qoşun birda dayandı, b1 da birda dayandı. Oğlan düşdü getdi atasının əlinnən-əyağının öpdü, gəldi oturdu arabada. Atdarı sürdülər. Qoşun gəldi töküldü Şah Abbasın qapısına. Qırx gün, qırx gecə bına toy virdirannan sora, qonaxlar gedənnən sora Şah Abbas keçəli çağırtdırdı yanına. Arvadı da otuzdurdu, vəzir-vəkili də. Dedi:

– B1 mənim arvadım, b1 mən, b1 da sən. De görüm, ə oğraş, hardan mənim oğlum olmusan? Kim əkip səni, kimbecərip ki, mənim oğlum olmusan?

Dedi:

– Şah sağ olsun, heç əsəbləşmə, mən sənin doğmaca oğlunam.

Dedi:

– Nətəər?

Dedi:

– Xayış eliyirəm, maa möhlət ver da, mənim sənədim var, gərəh gedəm onu gətirəm.

Hə, şah keçələ adam qoşdu ki, birdən qaçar. Keçəl tərpəndi, gəldi öz evlərinə.

– Nənə, boranı dururmu?

Dedi:

– Bala, nə təhər qoymusan, həylədi.

Keçəl boranını virdi qoltuğuna, getdi, qoydu Şah

Abbasın qabağına. Şah dedi:

– B1 nədi?

Dedi:

– Xayış eyliyirəm, üstünü oxu.

Oxudu, gördü ki, yazıplar ki, “dünya bir kor eşəhdidi, quyruğunnan necə tutsan, elə də gedər”. Altdan da Şah Abbasın qolu, möhürü.

Dedi:

– Şah sağ olsun, sən həylə yazmışdin. Mən də o kor eşəyin quyruğunnan belə tutup gəlmışəm. İstəyirsən məni öldür, istəyirsən məni saxla.

Dedi:

– Elə oğlumsan ki, oğlumsan. Get kefii sür.

ŞAH Abbasla PINƏÇİ ALLAHVERDİ

Şah Abbasın belə bir qanunu vardı: iş vaxtında hər kəs işləməsə, işsiz dolansa, öldürdüürürdü. Əgər iş tapmırsansa, sənə iş verirdi. Hər kəs iş saadindan sora işdəsə, onu da cəzalandırırdı. Şah Abbas deyirdi: “Bu iş səni dolandırmır, qalip işdən sora işdiyirsənsə, onda ayrı iş isdə, ayrı iş verim. Yoxsa iş vaxdınınna sora işdəməh olmaz. Gecə yatmax üçündü, gündüz işdəməh üçündü”.

Bozdux hava sərin olur, adamı isdər-isdəməz yuxu tutur. Pinəçi Allahverdi bazarda pinəcilih eliyirdi. Şah Abbas da dərvish libasında şəhəri gəzirdi. Heş kəs onun dəqiqliynən taniya bilməzdi. Mində bir adam taniya bilərdi. Bir gün gəlip bazar-tükəni gəzəndə gördü Pinəçi Allahverdi yuxluyup. Dedi:

– Allahverdi! Pinəçi Allahverdi!

Uyanmadı.

Bir də bərhdən dedi:

– Pinəçi Allahverdi!

Pinəçi Allahverdi gözünü aşdı, gördü Şah Abbası. Dedi:

– Pinəçi Allahverdi, yatmışan?

Dedi:

– Şah sağ olsun, ədalataa güc eləmə, yatmamışam.

Dedi:

– Nə təhər yatmamışan? Budu, vəzir-vəkil hamı şahitdi.

Mən səni iki-üç dəfə çağırmişam, uyanmamışan.

Dedi:

– Qibleyi-aləm, yatmamışam ee, məni sükut aparıp.

– Əhə, sükut nədi?

Dedi:

– Şah sağ olsun, Pinəçi Allahverdi pinəciliynən ailəni-uşağı necə dolandırır? Hərdən məni sükut aparır, mənim qəlbimə söz gəlir, onu satıb dolanıram. Yoxsa mən beş-üş qəpiyinən nə dolanıram?!

Dedi:

– İndi söz gəlip qəlbəə?

Dedi:

– Bəli.

Dedi:

– Onu maa de görüm.

Dedi:

– Müftə dəyil ki? Puluynandı.

Dedi:

– Pulun verirəm daa.

Dedi:

– Əhə, vəzir, pulu say ora.

Vəzir pulu sayıp verdi.

Dedi:

– İndi de.

Dedi:

– Hər nə iş tutsan, axırını fikirrəş.

Şah Abbas bir o yana baxdı, bir bu yana baxdı, fikirrəşdi: “Ə, mən Şah Abbas olam, pinəçi məni aldada, mənim pulumu ala, nədihanədi, bir quru söz deyə”. Əsəbləndi. Fikirrəşdi ki, durum buna cəza verim, aləm deyəcəh ki, Şah Abbas elədi ki, sifətində insan sıfəti qalmayıp. Gəldi evə, arvat dedi:

– Şah sağ olsun, noolub saa? Nədi belə?

Arvat, heş deməli zibil dəyil. Pinəçi Allahverdi məni aldadıp.

Arvat bının hövsələsini soyutmax üçün dedi:

– Sözün qiyməti var?! Nə danışırsan sən?!

– Ay arvat, necə?

Dedi:

– Üzüyü çıxart bura.

Dedi:

– Neynirsən?

Dedi:

– Səbr elə.

Arvat zərgər çağırıldı, üzüyü verdi, yazdırdı ki, “hər nə

iş tutsan, axırını fikirrəş". Üzüyü taxdı Şah Abbasın barmağına.

İndi sizə kimdən deyim, pinəçi Allahverdi dən. Pinəçi Allahverdi durdu ayağa, şələ-şüləsini yiğisdirdi, dedi ki, yaxşı elədim pulun aldım, gedim bazarrix-zad eliyim, çıxmı gedim evə. Elə də elədi. Getdi evə, arvat dedi:

— A kişi, bı nədi?

Dedi:

— Belə.

Dedi:

— A kişi, nə danışırsan?

Dedi:

— Bəli, necə danışıram, elədi.

Dedi:

— Əshi, yalan danışma. Düzünü de görüm, kimin əvinə talaşınan, kimin əvin oğurramışan?

Dedi:

— Arvat, canın üçün, Şah Abbası aldadıp pulun almışam. Qoy doyunca yeyim, istirahət eliyim, nə vaxt öldürər, öldürər.

Allahverdi hər dəqiqə yol gözdürür ki, indi pətşah məni öldürtdürəcəh.

Şah Abbasda belə qanun vardı: əlinin altda nə qədər adam varındı, hərə bir ac tapıp gətirərdi. Şah onları yedirdip-içirərdi. Vəzir-vəkil Şah Abbasın əlinnən bezmişdi. Belə qərara gəllərlər ki, Şah Abbası aradan götürsünnər. Vəzir dedi:

— Gəlin bir iş eliyəh. Şahı görən kimi deyəh ki, bəs şah sağ olsun, rəngin yaman qaçıp, qan artıxlığın var, dəlləyi çağırax, qan alsın. Əvvəldən də dəlləh çağırax, nəştəri zəhərriyip verəh əlinə, pətşahı cəhənnəmə vasil eləsin, canımız kutarsın. Bı nədi əə, abrimiz getdi.

Razılaşdırılar. Vəzir getdi bir neşter qayırtındırıcı, zəhərrətdirdi, gətdi. Səhər tezdənnən baş vəzir getdi Şah Abbasın yanına:

— Salam.

— Əleykəsalam.

— Şah sağ olsun, irəngin niyə elə dəyişip?

Şah Abbas dedi:

— Vəzir sağ olsun, mən özümdə elə bir şey hiss eləmirəm.

Dedi:

— Yoox, dəəsəən, qan artıxlığın var sənin.

Dedi:

— Vəzir nə əlac eliyəh.

Vəzir dedi:

— Pətşah sağ olsun, bırda çətin bir şey yoxdu ki. Dəlləh çağırax, bir əz qan alsın.

Razılaşdırılar. Vəzir dedi:

— Qibleyi-aləm, sabah naharda gəl yeməh yemə, qanın duru vaxdı dəlləh gəlsin, qan alsın.

Sabah oldu. Bir qoca dəlləh çağırıldılar. Vəzir yolda güdürdü dəlləyi. Dedi:

— Dəlləh, hara gedirsən?

Dəlləh dedi:

— Gedirəm patşahdan qan alam.

Dedi:

— Görüm hacatı. Şah yanına gedirsən, bir abırkı hacat aparırsan, ya yox?

Dəlləh çıxartdı, neşdərini görsətdi.

Vəzir dedi:

— Əə, əvin yixılsın, bı eşşəh neşdəridi. Bını qoy bir yana, patşah boynuu virdirar, yazıxsan.

Dedi:

— Neyneyim, olanım bidi, qoca adamam, ayrı neşdəri indi mən hardan alım?

Dedi:

— Sən dur bırda, mən gedim neşdəri gətirim.

Vəzir getdi, neşdəri verdi dəlləyə. Dəlləh neşdəri bühdü qoydu şeylərin arasına. Getdi girdi pətşahın yanına.

– Salamməleyküm.

– Əleyküməsalam.

Şah buyurdu:

– Qoca, mənnən ötrü nə qullux, nə əcəb?

Dedi:

– Şah sağ olsun, sən çağırtdırmışan məni.

– Nəçisən?

Dedi:

– Dəlləyəm.

Dedi:

– Həə?

Dedi:

– Hə.

– Dəlləh, mənnən qan alsan, bir ziyannıx olmaz ki?

Dedi:

– Heş nə olmaz, ancax xeyri olar. Qanın dəyişər, cavan
qan gələr daa.

Dedi:

– Yaxşı, nə deyirəm.

Dəlləh qolların cirmədi. Birdən pətşahın barmağındakı
üzühdən oxudu ki, hər nə iş görsən, axırın fikirrəş. Kişi belə
qurudu, dih qalxdı?

Dedi:

– Qoca, niyə durdun?

Dedi:

– Şah sağ ol olsun, sənin barmağındakı üzühdə yazılını
oxudum, ona görə.

Dedi:

– Bəs sən dəlləh dəyilsən, qan almamışan?

Dedi:

– Elə bu yaşına qədər qan almışam.

Dedi:

– Bə niyə duruxursan?

Dedi:

– Şah sağ olsun, mənim bir neşdərim vardı. Bir nəfər
onun əvəzinə maa ayrı bir neşdər verdi. Pis neşdər dəyil. Ama
bilmirəm, dərin gedər, dayaz gedər, qan çox gedər, az gedər?

Dedi:

– İndi o adamı tanıyırsan?

Dedi:

– Tanıyorum.

Dedi:

– Vəzir-vəkil, hamınız yiğilin bira.

Hamisin yiğdi bira. Dedi ki, dəlləh, qoluu cirmə, neşdəri
əvvəl vir bına, sora maa vırvırsan. Virdi vəzirə, vəzir uzandı,
yerdə qaldı. Hər kim ki, pətşaha qarşı iş qurmuşdu, Şah Abbas
əmr elədi, dəlləh hamısını neşdərlədi, uzatdı yerə. Şah Abbas
qırmızı geyindi, çıxdı taxta. Çıxdı nə çıxdı, buğa kimi
höykürdü. Çağırdı qoşunbasını:

– Dəli Becan!

Dedi:

– Nədi?

Dedi:

– Get Pinəçi Allahverdini çağır, gəlsin bira.

Getdi Pinəçi Allahverdinin qapısına. Pinəçi Allahverdi
gördü, bıdı, Dəli Becan gəlip. Ayıləsiynən halal-hümbət
eliyip görüşdü. Getdi Şah Abbasın yanına. Gördü, Şah Abbas
xoruz kimi qıpqırmızı qızarıp, qəzəplidi.

Dedi:

– Pinəçi Alahverdi, məni aldatdın ha?

Dedi:

– O sözün qiyməti beş yüz təməndi, mən yüz təmən
demişəm. Pulumun qalanın da ver.

Nəkqədir Şah Abbas dedi, bı cavap verdi, Şah Abbas
dedi, bı cavap verdi. Şah Abbas dedi:

– Onda bira gəl.

Getdi, qapını aşdı, vəzir-vəkilin meyitini görsətdi, dedi:

– Vallah, səni billardan betər eliyərəm.

Dedi:

– Şah sağ olsun, bıllar zəhərrənəp ölüp.

Dedi:

– Nə bilirsən zəhərnən ölüp?

Dedi:

– Görmürsən, gömgöy göyəriplər?

Soyundu, Şah Abbas çıqqanı-zadı töhdü yerə, dedi:

– Bu gynnən şah sənsən, götür şahlığımı. Sənin sözün olmasaydı, indi mən yoxdum.

Dedi:

– Şah sağ olsun, ədalətəə güc eləmə, geyin şahlıx paltarını. Gecə sənin ayağın gəzəni, günüz mənim başım gəzməz. Mən ölkəni dolandırı bilmərəm.

Dedi:

– Onda vəzir ol mənə.

Dedi:

– Bına irazi olaram.

O vaxtdan Pinəçi Allahverdi oldu Vəzir Allahverdi.

KASIB KİŞİ İLƏ TACİRİN DOSTLUĞU

Bir gün Şah Abbas dərvişlibas olub ölkəni gəzməyə çıxır. Bir daxmaya rast gəlir. Görür, bu daxmada bir kasib kişi arvadıynan ömür sürüllər. Kişinin vur-tut bir keçisi varmış. Gətirir, bu keçini kəsir qonağa. Yola salanda da qonağın yoluna ət pişirdirib qoyur. Şah Abbas kişiyyə deyir:

– İstambula gəlib taparsan məni. Mən Şah Abbasam.

Vaxt keçir, gün dolanır, gynnərin bir gündündə həmin kişi deyir:

– Arvad, istəyirəm gedəm İstambula, Şah Abbası tapam.

Kişi cimip təmizdənir, çarığın davanın bərkidir, caddan-cuddan götürüb İstambula yola düşür. Gəlib İstambula çatır, gedib Şah Abbasın imarətini tapır. Görür ki, Şah Abbas namaz qılır. Şah Abbas kişiin görüb tanıyor. Deyir:

– Get ibadət elə, namaz qıl.

Kişi kor-peşman qayıdıp gəlir komasına. Arvad soruşur ki, a kişi, nooldu? Şah Abbası gördünmü?

Kişi deyir:

– Gördüm, amma dedi, get ibadət elə, namaz qıl.

Arvad deyir:

– A kişi, şah boş söz deməz, ibadət deyir, ibadət elə, görəh noolur?

Kişi cimib təmizdənir. Möhür əvəzinə gedip bir çaylax daşı tapır. “Allahu-əkbər” deyip namaz qılmağa başdırır. Arvad da kişiyyə baxıb namaz qılır.

Bir gün kişi yuxuda görür ki, ona deyillər:

– Açı ovcunu sikkə qoyax.

Kişi ovcunu açır. Görür ki, ovcuna, doğrudan da, sikkə qoydular. Kişi deyir:

– Arvad, dur çıraqı yandır, görəh nə qədərdi?

Arvad durdu, çıraqı yandırıldı. Baxdilar, gördülər ki, iki şahidi. Kişi səhər tezdən iki şahını götürüb gedir bazara. Görür, balıx satıllar. Amma balıx iridi. İki şahılıxdan yuxarıdı. Kişi deyir:

– Cəmi iki şahım var, mənə iki şahılıx balıx ver.

Balıxsatan arabanın altında qalan, toz-torpağa bulaşan

iki balığı götürüp kişiyə verir, iki şahını onnan alır.

Kişi balıxları evə gətirir. Arvad balıxları yaranda hərəsinin içərisinnən bir qiymətdi daş çıxır. Bu daşdar elə işix verir ki, evə çıraq-zad lazım olmur.

Tacir gəlir kişinin daxmasına, deyir:

– A kişi, o daşın birinə otuz qatır yükü verirəm.

Kişi dinmir.

– Əlli qatır yükü veirirəm.

Kişi dinmir.

– Yüz qatır yükü verirəm.

Kişi bu dəfə də dinməyəndə arvad cavab verir ki, yaxşı, razıyıx, Allah xeyir versin. Tacir daşın birini alıp aparır. Gedip fikirrəşir ki, bir firıldax qurum, o biri daşı da alım. Gəlip kişiyə deyir ki, sən yaxşı adama oxşuyursan, mən isdiyirəm sənnən siğə qardaşı olam. Kişi deyir:

– Noolar, olax.

Tacir gedip bir kağız yazdırır ki, filankəslə siğə qardaşı olurux, mən ölsəm malim, mülküm ona çatır. Tacir kağızı kişiyə oxuyur.

Deyir:

– Görürsənmi, bu günnən biz qardaşıx.

Kişi deyir:

– Lap yaxşı.

Tacir deyir:

– O daşı mənə bağışla, axı biz qardaşıx.

Kişi deyir:

– Al verim. Nə böyük şeydi ki. Bının hərəsinə bir şahı vermişəm.

Tacir bı sözdəri eşidəndə deyir:

– Ay dadi—bidad, mən başı batmış o daşın birinə yüz qatır yükü vermişəm.

Tacirin ürəyi partdiyip ölürlər. Onun İranda əlavə yüz qatır yükü, mal-mülkü varımış. O mal-mülk də kişiyə çatır. Kişi varlanır, özünə böyük bir imarət tikdirir.

YUMURTA BOYDA BUĞDA

Biri varydı, biri yoxuydu, bir padşah varındı. Bu padşahın buğda anbarının içinnən yumurta boyda bir buğda tapılır. Padşah vəzirini, vəkilini çağırır, deyir ki, bı nə işdi? Heç kim bı sirri öyrənə bilmir. Padşah vəzirinə deyir ki, sənə qırx gün vaxt verirəm. Əyər bı buğdanın sirləni öyrənib gəlib deməsən, boynuu vurduracam. Vəzir düşür ölkənin canına. Dünyagörüş adamların, bilicilərin, baxıcıların yanına gedir. Genə də sirri aça bilmillər. Sora eşidir ki, uzax bir kətdə yüz yaşının yuxarı bir qoca yaşıyır. Yollanır ora, qapını döyür. Vəzir də dərviş paltarında olur. Bir qadın qışqıra-qışqıra, deyinə-deyinə gəlib qapını açır. Vəzirə acıqlanır:

– Nə istiyirsən?

Vəzir göldiyinə peşman olur. Amma içəri keçir. Görür ki, bir kişi yorğan-döşəhdə yatır. Vəzir məsələni açıb deyir. Kişi vəzirə deyir ki, mən bu sirri bilmirəm. Bəlkə böyük qardaşım bu sirri bilir. Vəzir böyük qardaşın evinə gedir. Genə də qapını döyür. Bir arvad qapını açır. Büyük qardaş da deyir ki, mən də bı sirri bilmirəm, filan yerdə böyük qardaşım yaşıyır, get onun yanına. Vəzir gedir o qardaşın evini tapır. Qapını bir xoşrifət arvad açır. Vəzir qadının xoş sifətini görür, deyir ki, Allah qonağı istəmirsiz? Qadın “xoşgəldin” elihib vəziri içəri dəvət edir. Vəzir otağa girir, görür ki, heç kim yoxdu. Deyir ki, məə sizin əriz lazımdı. Arvat: “B1 saat gələr” – deyir. Oğluynan vəzirə çay göndərir. Aradan bir az keçənnən sora vəzir görür ki, cavan bir oğlan əlində zənbil içəri girdi. Arvad evdə qonağ olduğunu xəbər verdi. “Allaha şükür” – deyərək gülə-gülə kişi içəri girdi. “Eşidirəm”, dedi. Vəzir dedi ki, məə siz yox, filankəsin böyük qardaşı lazımdı. “Elə böyük qardaş mənəm” – dedi. Ev iyiyəsi deyir ki, sən birinci qardaşımın evinə gələndə necə qarşılandın, sora ikincinin evinə gələndə necə qarşılandın? Vəzir deyir ki, heç bir xoş sifət görmədim. Amma məni burda xoş sifətnən qarşıladılar.

Böyük qardaş deyir ki, ona görə də mən belə cavan qalmışam. Bunnan sora vəzir nəyçün gəldiyini deyir. Sora qardaş vəzirə yumurtanın sırrını açır. Deyir:

– Vəzir, bizim kənddə bir kişi varıydı. Bu kişinin əlində bir parça torpağı varıydı. Torpağı hər il əkib-becərirdi. Onnan dolanırdı. Bir vaxt kişinin əli aşağı düşür. Məcbur olub torpağını satır. Həmən kənddən bir kişi bu torpağı alır. Vaxt gəlir, kişi həmən torpaxda buğda əkir. Torpağı əkən vaxtı torpaxdan bir küp çıxır. Küpün içi qızılnan doluydu. Torpax iyəsi küpü götürür, gəlir torpax satanın evinə. Bəs deyir ki, qardaş, sənin yerii əkəndə bı küp ordan çıxdı. Bı sənə də çatacax. Kişi deyir ki, əyər o mənə qismət olsaydı, mən əkən vaxtı çıxardı. Bı sənin qismətində. Heç birisi küpə yiye durmur. Onda deyillər ki, gedəh qazının yanına. Qaziya hər şeyi deyillər. Qazi onnardan soruşur ki, övladdan-uşaxdan nəyiiz var? Torpax satan kişi deyir ki, bir oğlum var. Torpax alan kişi də deyir ki, mənim də bir qızım var. Qazi deyir ki, sənin qızın kəbinini onun oğluna kəsirəm. Həmin ili həmin torpaxda əkilən taxıl yetişir. Yiğin vaxtı görüllər ki, buğdanın hər biri yumurta boydadı. Həmin buğdadan biri düşüb həmin padşahın xəzinəsinə.

Vəzir kişidən razılıx eliyir. Gedib bütün əhvalatı padşaha nağıl edir. Bunnan da vəzir özünə hörmət qazanır.

ÜÇ SÖZ

Potışahnan vəzir gəzməhdən gələndə gördülər ki, yulun qırğındında bir quca kişi üç kum kül quyup. Bu kişi külün birin dağıdırıp dedi:

– Bu kül u kişinin boşına ki, öz sırrın öz ovradına verey. İkimci külü dağıdırıp dedi:

– Bu kül u kişinin başına ki, öz qohumların quyup, özgə kimsələrinən utu-dur eley.

Üçümcü külü dağıtdı, dedi:

– Bu kül u kişinin boşına ki, özünnən böyüyə qullux eley.

Bu sözləri sinamaxdan ötü üç yüz təmən pul verip bu sözlərin üçün də aldı vəzir. Vəzir gəldi əvə. Bu sözdəri sinamaxdan ötü potışahın bir dənə qoçun gətdi gizlətdi. Getdi özü bazardan u nəmdə, u nişanda qoç aldı gətdi. Ovrada dedi:

– Qoçun başın kəseyəm.

Qoçun başın kəsdi. Qoçun əti yeyildi qutardı. Vəzir öz ovradını bu sözü sinamaxdan ötü bərh döydü. Potışah da səs salıp, adamları yığıp dar ağacının dibinə. İndi potışah dey:

– Qoçumu mənim kim yeyip dillənsin, çəkeyəm dar ağacına.

Bu vədə vəzirin arvadı yerey irəliyə, dey:

– Potışah, boşın sağ ulsun, öz vəzirin öz qoçu yeyip, sən də comatı çəkesən dara.

Potışah vəziri çəhdidi dar ağacının altına. Potışah dedi:

– Mənim qoçumu sən yemisən?

Vəzir dedi:

– Bir sat möhlət ver, yanına da bir adam qos.

Vəzirə potışah bir adam qosdu, bir sat da möhlət verdi. Vəzir gəlip homan adamnan içəridən-içəriyə getdi. Getdilər çıxdılar yop dibdəki əvə. Potışahın qoçun çəhdidi gətdi dar ağacının altına. Potışah soruşdu vəzirdən:

– Bu necə işdi?

Vəzir dedi:

– Bəs sənnən gəzməhdən gələndə külü üş yüz tümən verip söz əvəzinə almadım? İndi gör nətər düz çıxdı.

Vəzir boşley sözün dalın danışey:

– U ki mənnən ötü qohumlarım dar ağacının altında ağleydi, qulluğu verdigim adamlar da güleydi mənə. Öz qohumlarımı buraxıp, yaddarınan uturup-durmuşam. Sözün biri budu. Sözün ikimcisi udu ki, öz sırrı öz ovradaa vermiyəsən. Sinamaxdan ötü ovradada bir-ikisin əyirtdim, ovrat da sənə xəbər gətdi ki, qoçu mən yemişəm. Sözün biri də udu ki, utuz ildi mən sənə vəzirəm, bir qoşdan ötü sən məni dara çəkesən. Özünnən böyüyə qullux eləməh nəhəhdi. Yop elə mən sənin qoçu yemişəm, axı utuz il də sənə qullux eləmişəm. Nətər uldu ki, bir qoçun dərdinnən məni dar ağacına çəkesən?

İndi dəy mən öz qohumlarımı quyup yaddarınan utu–dur eləmem, sırrımı öz ovradıma demem, böyüyə də qullux eləmem.

OVÇU PİRİMLƏ ARVADI

Keçmiş zamannarın birində Pirim adlı bir ovçu var imiş. Bu ovçu bütün quşdarın, heyvannarın, ilannarın dilini bilirmiş.

Bir gün Pirim qapını açıb çülə çıxır. Bu vaxt tuyux hinnindəki bir tuyux qakqıldayıb azbara atılır. Xoruz qanaddarını çalıb ona səs verir: “Quqquluqu”. Ovçu Pirim gülməyə başdayır. Demə, arvad bu hadisədən xəbərdar imiş. O, ovçu Pirimə yalvarır ki, desin niyə bu tuyuxla, xuruza güldü? Ovçu Pirim sırrı gizlətmək isdədi, ancax arvad əl çəkmədi. Ovçu Pirim dedi:

– Arvad, bu sırrı sənə desəm, bir il məni evdə tapmazsan, gəl bunu məndən suruşma! Arvad əl çəkmədi ki, çəkmədi.

– Yaxşı, qulax as, bu tuyux hinnən duğub düşdü, çığırmağa başdadı. “Ölsiz, ayaxsız usax duğmuşam”. Bunu eşidən cil xuruz ona təsəlli vermək üçün bannadı: “Allahuva şükür eyləginən”.

Mən də bu sühbətə güldüm, – deyif azar-yarağını götürüb, arvad ilə saqlaşdı və yula düşdi. Axı o, arvada demişdi ki, bir il onu gürə bilməyəcək. Odur ki, bir illik ova çıxdı. Büyük bir qayalığın dibindən keçəndə, o gündü ki, od kimi parıldayan, güzəl, güycək bir ilanı başqa bir qara ilan qovur, incidir, qucaxlayır, dişləyir. Ovçu Pirimin bu haqsızlığa düzümü olmadı. Tüfəngini əlinə alıb bu qara ilana bir gülə atdı. Ələ tüfəng açılınca ilannar bir birinə sarılmış ulduclar. Gullə qara ilanın əvəzinə, qızıl ilanın quyruğuna dəydi. Atəş səsinə ilannarın hər ikisi qaçmağa başdadılar. Qızıl ilan mağaraya girdi, o biri isə baş alıb qaçmağa davam etdi. Qızıl ilan evə gedir, əhvalatı atasına süyləyir ki, bir ovçu unu yaraladı. Demə, bu ilannar padşahının qızı imiş. Padşah tez cəlladdara əmr etdi ki, ovçunu harda var, tapıb unun yanına gətirsinnər. Az vaxt keçmişdi ki, cəlladdar ovçu Pirimi ilannar padşahının hüzuruna gətirdilər. Ovçu Pirim qapını açıb şahın yanına gərəndə məqbərənin yerinə xalça kimi sarışan ilanları gürüb ki-

ridi. Padşah bunu gürcək:

– Buyur gəl, qurxma, taptala keç, heç biri sənə deyməz,
– dedi.

Ovçu Pirim şahın yanına keçib, baş əydi.

– De gürüm, bu qızı niyə yaralamışan? – deyə padşah
dilləndi.

Şah sağ ulsun, mən yulla keçəndə gürdüm ki, bu qızıl
ilanı bir başqa, qaba ilan incidir, onda namusum qəbul etməyib
tüfəng atdim, qəflətən güllə qızı dəydi. Qızıl ilan başını sal-
layıb uturmuşdu. İlannar padşahi: “İndi de gürüm, o ilanı gür-
sən, tanıyarsanmı?” – deyə suruşdu. “Bəli, tanıyaram” – deyə
ovçu cavab verdi. Padşah cəlladdara tapşırdı ki, bütün ilannarı
yiğsınnar. İlannar yiğildi. Ovçu Pirim onnarı güzdən keçirdi.
“Burada o ilan yuxdu” – dedi. Demə, o qaba ilan tüfəng atılan-
nan sonra qaçmaxda davam edirmiş. Padşah cəlladdara əmr
etdi ki, harda olursa olsun, ilanı tapın. Cəlladlar hər tərəfə
yayıldı, biri qaçan ilanın yulğun kulunun dibində gizdəndiyini
gürüb, o biri cəlladları da səsdədi. Onnar ilanı tutub şahın
hüzuruna apardılar. İlan ovçu Pirimi gürüb, dərhal işi başa
düşdü, şahın qabağına uzandı. Şah əmr etdi ki, bu ilanı yüz tikə
duğrayıb atsınnar. Ovçu Pirimə isə bir turba qızıl verib yula
saldı.

Ovçu Pirim ilannar padşahının yanından çıxıb, bir dağın
yamacı ilə gedirdi. Birdən o, bir palid ağacının altında olan
sərin su çeşməsini gürdü. Səhərdən acılmışdı. Bu ağacın kül-
gəsində uturub, çantasını açdı. Dağın ətəyində, lap yaxında,
çubannarın binası gürünürdü. O, çürək yeyib, dincini almax
 üçün güy utdar üzərində uzanıb yatdı. Bu zaman çeşmədən su
içmək üçün üç güyərçin ağaca qandı. Çubannar, sürünen
binaya sağmağa gətirirdilər. Sürünen dalınca, bir axsax quzu,
bir də bir qara, arıq küpək gəlirdi. Güyərçinnərdən biri gül-
məyə başdadı: “Bacı, olara bax, mən də necə sürünen dalınca
gəlirəm” dedi. Büyük bacı dedi:

– Bacıcan, gülmə, o axsax quzunu gürürsən? – O bir yekə

sürünen başçısı olacax, onun ayağıyla yiyəsinə dövlət gələcək,
o ki qaldı qara küpəyə, onun qanı yer üzündə olan bütün
xəstəliklərə dərmandı, – diyib çeşmədən su içib, uçub getdilər.

Ovçu Pirim güyərçinlərin sühbətinin hamisini eşitmışdı.
O, tez durub çubanların yatax binasına getdi. Çubannar onu
quyun südünə qunaq etdilər. Ovçu Pirim baş çubannan xahiş
etdi ki, ona bir quyun satsınnar. Baş çuban dedi:

– Ovçu Pirim, gir sürüyə, hansı quyunu isdəyirsən tut.
Ovçu Pirimə də elə bu söz lazımdı. O, sürüdən axsax tuğlunu
tutdu. Sunra qara küpəyi də alıb yula düzəldi. Bir az yul
gedənnən sunra o qara küpəyi kəsib, qanını bir şüşəyə tükdü.
Axsax toğulunu evə apardı. Arvadına tapşırdı ki, quyuna yaxşı
baxsın.

Yaxın şəhərdə bir padşahın tekçə bir qızı olur. O xəsdə-
lənir. Həkimlər onun xəsdəliyinə “sağalmaz xəsdəlikdir”, de-
mişdilər. Qız dəli-divanə halında imiş, kim yanına girsə, üs-
başını cirib tükürmüş. Qurxudan heç kəs onun yanına girə
bilmirdi. Cuxlu həkimləri sıkəst eyləmişdi. Padşah bütün şə-
hər əhlinə elan etdi ki, kim qızı sağaltsa, şahlığının yarısını və
qızımı ona verəcəyəm. Ovçu Pirim bir dəfə şəhərə getdi. O,
qara küpəyin qanını bir qaba tüküb cibinə quymuşdu. Ovçu
Pirim, şahın qapısında tuplanan adamları gürüb, bir nəfərdən
suruşdu. Oğlan əhvalatı Ovçu Pirimə süylədi. Ovçu Pirim özü-
nü padşahın qapısına yetirdi. Qapiçılara dedi ki, padşaha de-
sinnər ki, həkim gəlib qızı sağaltmax istəyir. Qapiçılalar xavarı
şaha verdilər. Şah o sahat həkimi yanına çağırmağı əmr etdi.
Həkim gəldi. Padşah qızın xəsdəliyini və şərtini Ovçu Pirimə
dedi. Şərtin ikinci hissəsi belə idi ki, qızı sağaltmasa, həkimin
buynu vurulmalıdır. Qız eyninə paltar giymiyib çılpx halda
utaxda dulanırdı. Həkimlər onu bu halda gürəndə hər nə gəldi
danışa bilərdilər, deyə şah fikirrəşib, bu qərarı qəbul etmişdi.
Qızı sağalda bilməyən həkim dərhal başsızlanmalıdır.

Ovçu Pirim şərtləri qəbul etdi. O dedi ki, mən qızın
yanına girəndə qapının dalında, hətdə otağın həndəvərində

belə bir kəs ulmasın. Qızın çıplax ulduğunu bildiyi üçün o tapşırdı ki, bir dəs paltar buxçaya quyub, qapının ağızında quysunnar.

Həkimin tələbləri üdənildi. O, yavaşça utağın qapısını aralı quydu. Qız bu zaman evin tən urtasında, xalça üzərində uzammışdı. O, tez otağa girib qapını bərk bağladı. Qız səsə cəld ayağa qalxıb isdədi həkimin üsdünə atılsın, həkim özünü itirmeyib, şüşədəki qanı onun üzünə çırpdı. Qız tez geri çekildi və bir künçə siğıldı. Mülayim bir səslə: “Xahiş edirəm, mənə paltar verin, üzünüzü geri çevirin, mən utanıram”, – dedi. Həkim tez paltarları qızı verdi. Qız geyindi. Onnar hər ikisi bir qədər sühbət etdilər. Şahın şərtini Ovçu Pirim qızı süylədi. Qız ona: “Nə ulsun, mənim eybimi sən gürdün, mən səndən başqasına ərə getmərəm” – dedi.

Ovçu Pirim qızın əlinnən tutub, şahın hüzuruna apardı. Şahın sarayında elə bir şaddıx mərasimi quruldu ki, dünya belə bir mərasim gürməmişdi. Yeddi gün-yeyyddi gecə tuy düyüldü. Şah öz qızını Ovçu Pirimə verib kəbin kəsdirdi. Şahlığın yarısını onun üçün ayırdı.

Ovçu Pirim axsax quyunu yaddan çıxarmamışdı. O padşahdan icazə alıb bir neçə günnüyə evə gəldi. Bu zaman axsax quyun iki bala duğmuşdu. Ovçu Pirim kəndə bənnalar çağırıb elə güzəl bir ev tikdirdi ki, şahın evləri onun yanında heç nə idi. O, şahın qızını alıb bu evlərdə yaşamağa başdadi. Onun axsax quyunu sürüb başçısı oldu. Pirim bir çuban tutub sürüünü ona tapşırdı. Az vaxt keçmədi ki, Ovçu Pirimin qaynatası olan şah Allah rəhmətinə getdi. Onun üvladı olmadığı üçün şahlığı giyavına* verməyi vəsiyət etmişdi. Ovçu Pirim şah taxtına sahib oldu. Onnar belə xuşbəxt yaşamaqda ulsun, biz də sühbəti qurtarax. Həm süyləyənnər, həm də eşidənnər sağ ulsunnar.

*Giyov – kürəkən

VƏFALI ARVAD

Dərbənd xanı Sərdar xan çux ədalətli bir xan idi. O, öz şəhərində hədə-qurxuya, zinalığa yul verməzdi. O, bir gecə qəribə əhvalata rast gəlir. Xanın beş arvadı varmış. Şah on çux sevdiyi arvadını özünə ən yaxın otaxda saxlayırmış. Arvadin adı Güləndəm imiş. Xan adəti üzrə arvaddarının və özünün yatax utaxlarının qapısını açıq quyardı. Hələ bu gecə də utaxların qapısı açıq idi. Xan çarpayıda yanüstü yatmışdı. Bir də gürdü ki, arvadı Güləndəm qapıdan baxır, xanın yatıb, yatmadığını yuxlaysı. Xan özünü yuxuluğa vurub xuruldayır. Arvad elə bilir ki, xan bərk yuxuya gedib, tez geyinib yavaşça evdən çıxır. Xan da geyinib arvadın dalınca yula düzəlir. Arvad kühnə bir qəbirstanniğa çatır, u tərəfə, bu tərəfə baxıb, bir yasdı daşı qaldırır, sunra daşı qaldırdığı yere düşür. Xan da həmin yerə yaxın gəlib baxır, gürür ki, burada pilləkanlar var, içəridən danışix səsləri və şam işığı gəlir. Xan bir künçdə yerə sıxılıb güzləyir. Gürsün, nə gürsün, arvadı Güləndəm və qırx haramı burada kef məclisindədir. Xanın canına vəlvələ düşür. Bilmir nə etsin? Qırx nəfərə bir nəfər nə edə biler? İşin axırını güzləmək lazım idı. Arvad əldən-ələ keçir, qırx haramlarla qucaxlaşır, üpüşür, rəqs edirdi. Gecə keçməkdə idi.

Quçuların biri: “Artıq vaxt keçir, dağlışmaq vaxdır”, deyəndə xan tez burdan çıxır, düz evinə gəlir və əvvəlki vəziyyətdə çarpayıda yatır. Bir az sunra arvad barmax üçü ilə yavaşça qapıya yaxınlaşıb baxır, gürür ki, əri şirin yuxudadır. O, öz utağına keçib, çarpayısında uzanır.

Şəhər açılan kimi xan arvadını yanına çağırır. “Gecə yarı hara getmişdin?” – deyə suruşur. Arvad nəm-nüm edir. Xan cəllada əmr edir ki, onun buynunu vursun. Cəllad əmri yerinə yetirir. Sunra əmr edir ki, bütün xanlıqda olan arvaddarın buynu vurulsun. Cəlladlar nüvbə ilə əmri yerinə yetirməyə başdayıllar.

Şəhərdə duxsan-yüz yaşlarında belə heç kəs qalmır.

Nüvbə quca bir arvada çatır. Quca kişi oğlunu çağırıb dedi:

– Get xana de ki, səninlə atam sühbət elemək isdəyir, icazə versin”.

– Oğlan xana xəbəri verir, xan razı ulur və qucanı qəbul edir. Salam-etiramnan sunra xan mətləbi qucadan suruşur. Quca isə sözə başdayır. O deyir:

– Xan sağ ulsun! Mənim 19-20 yaşım ulardı. Hələ subay idim. Şəhərdən hər gecə bir nəfər itirdi. Bir gecə qapımız düyüldü. Mən alt paltarıyla çıxmaq isdəyəndə anam məni saxladı və dedi:

– Sən kişisən! Kişi çağrırsa alt paltarıyla çıxmaz. Geyin yar-yarağınlı çıx, xəbər tut, səni çağırın kimdir, nə isdəyir? Mən anamın dediyi kimi geyinib, yarağımı, qılınqc-qalxanımı alıb eşiyə çıxdım. Eşiyin küçə qapısında bir nəfər atlı, yedəyində bir atla durub məni güzləyirdi. “Ata min, mənimlə gedəcəksən” – dedi. Mən tez ata mindim, yula düşdü. Bir qədər yul gedənnən sunra mən una bir nizə atdım. O, oğlan, yulunu düz gəl! – dedi. Biz dağın ətəyində bir qalaya çatdıq. O mənə: “Bunnarı gürürsən?” – deyə ağ tuman-küynəkli yan-yan düzülən 39 meyidi güstərdi. “Əyər sən də bu cür evdən çıxa idin, sənin də meyidin burada olacaq idi”. İndi mənə qulaq as:

– Bu qalada bir div yaşayır. Mən ununla savaşmağa gedərəm. Mən qalaya çatanda bir nərə çəkəcəm, bil ki, çatmışam, divi tapıb savaşa başlayanda, ikinci nərəni çəkəcəyəm. Bil ki, vuruşuram, əyər üçüncü nərəm çıxmasa, bil ki, məğlub olmuşam, atları da alıb evinə get. Bu xurcun dulu qızıl puldur. O sənin bu gecəki zəhmətindir, – deyib yula düşdü. Bir neçə dəqiqə keçmədi ki, onun bir nərəsini eşitdim, sunra bir azdan ikinci nərə çıxdı. Bir az güzlədim, üçüncü nərəni eşitdim, bir neçə dəqiqədən sunra o mənim yanına gəldi. Mənə dedi: “Al bu xurcun pulu, bu atı da sənə peşkəş verirəm, get evinə rahat ul!

Mən işin axırını güzləmək isdəyirdim. Bəhanə ilə ata

minib, yulu getməyə başdadım, o, yerindəcə dayanmışdı. Mən gürünməz yerə keçib, atı bağladım, yavaşça onun hara getdiyini güzlədim. O, bir qədər gedib bir gərin üsdünə yixildi, başındakı papax yerə düşdü. Gündüm ki, bu qızdır. O, ağlamağa başdadı və dedi:

– Əmi oğlu! Sən indi rahat yat, mən sənin qanını aldım, divi də cəhənnəmə vasil etdim – deyə ağladı. Mən yavaşça onun qulunnan tutub qaldırdım. O, mənə acıolandı, sunra dedi:

– Madam ki, sən sırrı bildin, qulax as. Mən əmim oğluna ərə getmişdim. Div məni almax üçün onu üldürdü. Mən onnan qisas almax üçün bir şahid tutmax məqsədilə hər gecə bir nəfərin qapısını düydüm, hamı alt paltarıyla çıxdı. Onnar xuşuma gəlmədiyi üçün hamısının başını kəsdim. Sən isə qırıatlı bir uğlan çıxdın, həm də mənim sırrımı bildin, mən səninəm, indi öyümüzə gedə bilərik.

Biz evə qayıdış evləndik, düz həşdad il ümür sürdü. Xan sağ ulsun, arvaddarın belə iyidləri də var. Dediyim budur.

“Bəs o arvad nə oldu?” – deyə xan soruşdu:

– Onun sabah sizin əmrinizlə buynunu vuracaxlar.

Xan dedi:

– Mən səhv etdim, bütün arvaddarı qırmağı əmr etdim, məni bağışla, əmri geri alıram.

O gündən arvaddar cəzadan xilas oldular. Quca öz iyid arvadı ilə yaşamağa başdadı. Xan da tutduğu işdən peşiman olub, haqq-ədalətə başladı.

DƏVƏSİ İTƏN KİŞİNİN NAĞILI

Bir kənddə yuxsul bir dəvəçi yaşayırıdı. Onun bir ağlı-kamallı arvadı var idi. Arvad nə qədər xeyir iş güründü, kişinin xuşuna gəlmirdi. Ümrü buyu arvadı pisləyir, düyür, süyür, narazılıx edirdi. Bu hal arvadı lap təngə gətirmişdi. Bir gün kişi arvada deyir:

– Sabah tezdən şəhərə gedib, bir az yimək-içmək üçün lazımı şeylər alax. Arvad razi oldu, firsətdən isdifadə edib, kişinin əlinnən başını qaçırmaga bir yul axdardı. Kəndin şəhərə gedən yulu böyük meşəlikdən keçirdi. Arvad fikirrəşdi: “Bu meşədə mən unun əlinnən qaçaram”.

Şəhər yul tədarükü gürüb, ər-arvad yula düzəldi, meşəyə çatmağa bir az qalmış dəvəni yedirmək üçün əyləşdilər. Dəvəçi yuxuya getdi. Bu zaman arvad dəvəni minib meşə yulu ilə qaçmağa başdadı. Bir qədər gedənnən sunra o, bir nəfər yolovçiyə rast gəldi. Bir söz demədən keçib yuluna davam etdi.

Bir qədər keçmişdi ki, dəvəçi dündü gürdü ki, nə arvad var, nə dəvə. Onnarı axtarmax üçün yula düzəlib getdi. O yulda bir yolovçiyə rast gəlib soruşdu: – Bu yulda dəvə minən bir arvad rastınıza gəldimi?

Yulcu dedi:

– Yux, gürmədim.

Dəvəçi getmək isdəyirdi ki, yolovçu onu saxladı:

– Dayan, de gürüm sənin, dəvənin bir gözü, kurdumu?

– Bəli, – deyə dəvəçi dilləndi.

– Dəvəni sürən arvad həmliydimi?

– Bəli.

– Dəvənin dalındakı yük bal idimi?

– Bəli! – deyə dəvəçi yenə dilləndi.

– Gürməmişəm – deyə yolovçu yula düzəldi. Dəvəçi onnan əl çəkmədi.

Gedib şəhərə çatdırılar. Dəvəçi kişini qaziya çəkdi, dedi

ki, bu kişi mənim arvadımı və dəvəmi oğurrayıb. Bütün nişannarı ulduğu kimi deyir, ancax dəvəni oğurradığını inkar edir.

Qazı yolovçudan soruşdu:

– Sən nə bildin ki, dəvənin bir gözü kur idı?

– Qazı sağ olsun, mən yul ilə gələndə gürdüm ki, yulun bir tərəfinin utdarı tam yeyilib, o biri tərəfdə ulan yaşıl utdara dəyiilməyib, unda bildim ki, dəvənin bir gözü kurdu.

– Yaxşı, bəs dəvənin yükünün bal küpləri ulmağını nədən bildin?

– Yulun kənarında dəvə yəhəri çatan ağaç şaxlarında bal arısı tuplaşmışdı. Ora baxanda, bildim ki, dəvədəki yükdən şaxlara dəyən bal imiş.

Bəs arvadın həmlı olmasını nədən bildin?

– Qazı sağ olsun, – yulun kənarında su çeşməsi var idi, su içməyə əyildim, gürdüm ki, çəşmənin qırağında palçix batan insan qarnının şəkili və gübək izi var. Nə qədər çalışdım, gübəyimi ora çatdırı bilmədim, onnan bildim ki, bu, arvad qarnının izidir, özü də həmlı arvad, – deyə yolovçu sözünü bitirdi.

Qazı üzünü dəvəciyə tutub dedi:

– Get arvadını, həm dəvəni axtar, bu kişi sənin dəvənin, nə də arvadının uğrusu deyil.

Dəvəçi naəlac qalib buradan qayıdır. Yolovçu da yuluna davam edir. Dəvəçinin arvadının dəvəsini tapmağı mən də hələ bu günə qədər bilmirəm.

AĞILLI YOLOVÇU

Bir nəfər qərib kişi yul ilə atda gedirdi. O, qunşu kəndə dusduna qunax getmək üçün yula çıxmışdı. Yul uzaq idi. Yolovçunun yulu bir şahlığın torpağının keçməli idi. At uzax yul gəldiyi üçün acılmışdı. Atlı şahlığın yağı quruğunnan keçəndə, atı bir qədər yedirməyi qərara aldı. Odur ki, atı quruğa saldı. At iştaha ilə güy otdardan xamirramağa başdadı. Atçı isə uzanıb otdarın üsündə yattı.

Bu zaman şahın nükəri gəlib, atı atçı ilə birlikdə tutub aparır birbaşa şahın hüzuruna. Şah qəzəblənib atçını dama basdırır. Əhvalatdan bir neçə gün keçir. Atçını məhkəməyə çekillər. Carçılar hər tərəfə xəbər verib, şəhər əhalisini məhkəmə meydanına tuplayıllar. Meydanda mizlər quyulur, şah, baş vəzir, urta vəzir, bir də tədbirçi vəzir urada əyləşir. Müqəssiri meydana gətirillər. Şah undan əsəbi bir səslə suruşur:

– Sən hansı şücaətlə şahın yağı quruğunda at yedirirdin?

– Şah sağ olsun, mən qərib bir atçiyam, atım çux acılmışdı, bu quruq saxlandığını, yəni bir şaha aid ulduğunu bilmirdim. Məni bağışla, daha bunnan sunra bu işi ələmərəm.

Şahın divan məclisi gedəndə yuxsul bir kəndli yulla keçirdi. Divan məclisini gürüb ayax saxladı, tuplanannarın arasına girib tənbihin nəticəsini güzdəməyə başdadı. Şah baş vəzirə üzün tutub suruşdu:

– Vəzir! De gürüm, buna nə tənbih edilməlidir?

Vəzir dedi:

– Şah sağ ulsun! Mən una belə tənbəh etmək istəyirəm: “Dərisini suyb yerinə düz tıxmax”.

Bu zaman yuxsul yolovçu kişi xi-xi-xi edib güldü. Şah urta vəzirə müraciət etdi:

– Sənin fikrin nədir?

Urta vəzir dedi:

– Şah sağ ulsun! Mən istəyirəm ki, onu büyük bir tunqalın urtasına quyub yandırax.

Yuxsul yolovçu yenə xi-xi-xi ilə güldü. Şah sun süzü tədbirçi vəzirə verdi. Vəzir:

– Şah sağ ulsun! Bu kişi bizə bütün əhvalatı süylədi. Yolçudur, səhv edib, daha bu işi gurməz, məncə bunu bağışlayax, quy yulunu getsin.

Yuxsul yolovçu yenə xi-xi-xi edib güldü. Bu zaman unun yanında dayanan bir adam, şaha xəbər verir ki, siz hər zaman tənbih qəbul edəndə bir nəfər xi-xi-xi ilə gülürdü. Əlbətdə, bu səbəbsiz deyil, səbəbini bilmək lazımdır. Şah əmr edir ki, yuxsul yolovçunu hüzuruna gətirsinnər. Onnan suruşur:

– Hər vəzir cəza tədbirini süyləyəndə sən nə üçün gülürdü, bunun səbəbi nədir?

Yolovçu çux xahiş edir ki, bunun səbəbini surmayıñ, şah üz əmrində durur. Yuxsul yolcu:

– Madam ki, siz bunu bilmək isdəyirsiniz, quy deym:

– Baş vəzir təklif verir ki, müqəssirin dərisini yarib duz tıxmax lazımdır. Mən ona gürə güldüm ki, şah qəssabın dəri aşılayan uğlunu vəzir quyub, özü də baş vəzir.

İkinci, urta vəzir, kümürçü oğlu ula-ula vəzir quymusan. Üçüncü tədbirçi vəzirin əsil insandır. O, rəhmdil bir kişinin uğludur. Una daha çux inanmax ular. Şah:

– De gürüm, bunnarı sən nə ilə sübut edirsən?

Yuxsul yolovçu: “Şah sağ olsun!” – deyə sözə başdadı:

– Dərini aşlayıb duz tıxmax, qəssabın dəri aşlılayanının vəzifəsidir, bu irslə, nəsildən-nəsilə keçir. Mən unun bu süzdərindən başa düşdüm. Başqa bir adam bu tədbir sahibi olmaz. O ki, qaldı urta vəzirə: Bunun nəslinin əzəldən peşəsi kümür hazırlamax ulub, həmişə tunqal qalamax, yaxşı udunları yandırmamax ulub. Odur ki, bu tədbiri o verdi, üzün

fikirləş, insanı diri-diri odda yandırmaq olarmı? Urta vəzirin süzlərinnən mən bildim ki, bu, kümürçü uğludur. Gəlsək üçüncü tədbirli vəzirə, o, rəhmdar aylədəndir. Ona gürə onun xahişi hamının xuşuna gəldi. Bunnarı deyib yuxsul yulçu yula düzəlib getmək isdəyəndə şah onu saxladı. Sunra şah şəhərin ən sinni, ən yaşdı adamlarından suruşub bildi ki, bu yuxsul kişinin dedikləri düzdür. Şah hər iki vəziri vəzifədən azad edir, atçını azad edir, yuxsul yolovçunu özünə baş vəzir təyin edir. Beləliklə, yuxsul yulçu vəzir uldu, özü də xeyirxah vəzir.

ODUNÇU ALİ

Ədaləti ulmayan bir kənddə Ali adlı bir yuxsul kişi yaşıyirdi. Onun bir arvadınınna başqa bir kəsi yux idi. Hər səhər Ali baltanı, ipi gütürüb meşəyə gədər, odun kəsib birbaş şəhərə yullanırdı, odunnarı satıb yemək üçün lazımı ərzaq alıb gələrdi.

Alinin Vəli adında büyük qardaşı həmin kənddə yaşıyırırdı. Onun mal-düvləti başınınna aşır, ancax yuxsul qardaşına kümək etmirdi. Onun adını Mizçi Vəli quymuşdular. Beləliklə, iki qardaş arasında heç bir əlaqə yux idi.

Günnərin bir günü Ali səhər meşəyə yullandı. Onun yulu sərin sulu bir çəşmənin yanından keçirdi. Ali çəşməyə çatanda, çəşmənin başında saçı-sakqalı qar kimi ağ bir quca kişinin durduğunu gündü. O, quca kişiyə əhtiramla salam verib keçmək isdəyəndə, kişi unu saxladı:

– Oğlum, hara gedirsən? – deyə unnan suruşdu.

Ali udun qırmax üçün getdiyini una süylədi. Quca cavabında:

– Oğlum, bu çəşməni gürürsən? Bəli, deyə odunçu Ali cavab verdi.

İndi qulaq as! Bu çəşmənin dibində qızıl sanduğu var, gedib ən inanılmış bir adamı da gütürüb, qazıb sandığı çıxarın, ikiniz də bülüşüb meşədən əl çək!

Odunçu Ali qucanın sözünə qulax asıb geri qayıtdı. Arvadı onu əlibüş gürüb səbəbini suruşdu. Ancax Ali una bir söz demədi, cux fikirrəşdi, ən inamlı bir adam qardaşı Vəlini seçdi. O, qardaşı ilə çəmənniyə yaxınlaşdı, qucanı urda gürdülər. Quca belinnən bir qılınc çəkib Alinin qardaşına uzatdı. Al bu qılıncı, qardaşının başına vur, bu çəşmənin dibində qızıl sandıx var, üzün yalnız apar, sənə ülənə qədər bəsdir – dedi.

Vəli qılıncı əlinə alıb isdədi qardaşının buynunu vursun, qılınc parçalanıb yerə səpələndi. Quca Aliyə üz tutub dedi:

– Get bir inamlı adam götir, sandığı çıxarıb aparın, – dedi.

Ali kur-peşman evə qayıdı. Arvad unu fikir içində ulduğunu gürüb suruşdu:

– A kişi, sənə nə ulub, bir məcazını mənə açsana. Ali sühbəti arvadına süylədi. Arvad işə hazır uldu.

– Mənnən inanılmalı adam sən tapmazsan, gedək deyə una müraciət etdi. Onnar çəşməyə çatanda həmin quca urda idi. Quca yenə qılinci siyirib arvada vardi və dedi:

– Sən bu kişinin buynunu vur, çəsmənin dibindəki qızıl sandığı apar!

Arvad birdən qışqırıb dedi:

– Mənə sənin qızıl sandığın lazım deyil, al bu qılinci, biz gedirik, – deyə Alının qulunnan tutub geri qayıtmax isdəyəndə, quca onnarı saxladı:

– Ali, sən qardaşını inamlı saydın, ançax arvadın sənin üçün hamidən inamlıdır, sağ ul qızım, sən əsl insansan, qayıdın evinizə, qızıl sandıq, mal-düvlət hazırlır, xüsbəxt yaşayın, – deyə quca güzdən itdi.

Ali arvadı ilə evə qayıdanda nə gürdülər?

Evin ortasında qızıl sandığı, evlər dulu mal-düvləti gürüb mətəl qaldılar. O gününən ər-arvad xüsbəxt yaşamağa başdalar. Vəli isə bütün düvlətdən əli üzüllüb yuxsul bir həyat sürməyə başladı. O adam gürdüyü qusurunun peşmannığını bu günə qədər çökir, qardaşının paxılılığı içində yaşıyır.

HƏZRƏTİ QABİL VƏ MULLA ƏKBƏR

Həzrəti Qabil minarədə əzən verib, evə qayıdır. Bu zaman qunaxlıxdan qayıdan Mulla Əkbər ununla rastdaşır. Xeyli sühbətdən sunra, unnar Qabilgilə gedir. Mulla Əkbər deyir:

– Axı mən qonaqlıqda idim, niyə suruştursan, xalq arasında nə kimi sühbətdər gedir, kim bizdən deyir, əhalinin yaşamı necədir? Allah-talanın tapşırıqlarını bizə yetirən Qabil qardaş!

Həzrət Qabil dedi:

– Mən sizə xalq arasında ulan narazılıqdan xəbər vermək isdərdim. Hələ bəzi hallarda özüm də naraziyam.

– Əkbər, sən dur ayağa, kəndin sul tərəfinnən tarlaya gedən yulla get, yulda sənə nə rasd gəlsə, mənə sühbət edərsən, sunra bu günü həyatını gələcəklə müqayisə edib bir nəticə çıxarırix.

Mulla Əkbər Həzrəti Qabilin dediyi kimi yula düzəldi. O, kəndin kənarında büyük bir peyinniy gürdü. Gürdü ki, peyinin bir başında bir ala qarğı uturub gələn qarğaları quvur, özü isə peyinniydə tam axtarıb yeyir.

Mulla Əkbər yula davam etdi. Yul meşəlikdən keçirdi. Əkbər gürdü ki, bir nəfər şalaya udun quyur, çalışır qaldırsın, qaldıra bilmir, ançax şalaya yenə udun quyur.

Əkbər bu işə mat qalır, ançax yulu davam edir. Azmi, çuxmu yul gedir, yulda bir ağlayan ağsakqal kişiyə rast gəlir. Kişi o qədər yanıxlı ağlayır ki, salam belə ala bilmir. Mulla Əkbər bir söz demədən yula düzəlir. Həzrəti Qabilin dediyi mənzərəyə yetişir. Bu zaman yulun ortasında uturan bir it ayağa qalxır. Onun qarnında olan küçüklər hürməyə başdayır. İt isə evdə sahibin ulub-ulmamasını xəbər verə bilmir.

Mulla Əkbər burdan birbaş Həzrəti Qabilin yanına gəlir. Əhvalatı və gürdüklərini birər-birər una süyləyir. Həzrət Qabil Mulla Əkbərə izahat verməyə başlayır:

– Əkbər kişi, sən birinci dəfə peyinlikdə bir qarqa

gürdün, o ki var, gələcəyin mullalarıdır, üzü yiyən qədər duymur, xalqa isə pay çıxarmır. Sunra sən odun şalası qaldıran kişiye rast gəldin, o ki var gələcəyin həkimləridir. Onlar nə qədər pul alsalar da, doymur, yenə isdəyillər. Sənə bir ağlayan kişi rast gəldi. O isə ev-eşiyində pis evladların əlindən qaçıb yaxa qurtaran bir nurlu kişidir, yulda uturub dərdini buşaldır, Allahdan kümək isdəyir. Axırda sənə bir it rast gəldi. İt özü yux, qarnındakı balalar sənə hürməyə başdadılar, bu artıx kəramətdir. Gələcəkdə elə bir düvran gələcək, ata-anadan qabax gələn adama uşaqlar üzləri cavab verəcək. Bu isə dünyanın axırıdır...

Sən Mulla Əkbər, əhalini başa sal, quy rahat ulsunlar, bu günü hala şükür çəksinnər. "Bunnan betərin Allah saxlasın", – desinnər. Əkbər uzun sühbətdən sunra dərd-fikir içinde evə dünür, qələmini rəngə batırıb əhvalatı yazıb, bizə çatdırımax üçün dəftərxanəyə quyur.

DAĞLAR QIZI SEVDA

Biri vardi, biri yuxdu, keçmiş zamannarda Əlcan kişi və Pərizat xanımnan ibarət mehriban bir aylə var idi. Ancax bu ər-arvadın uşaqları yux idi.

İllər keçdi, aylar ütdü, mehriban ayılə ulan Pərizat xanımla, Əlcan kişinin bir üvladı ulmadı ki, ulmadı. Bir dəfə Pərizat xanım yuxu gürür. Una bir nuri adam məsləhət verir ki, Şah dağının ətəyində bir pir var, unun suyunnan içsən, üvladın ulacax.

Pərizat xanım səksənib yuxudan qalxır, yuxunu Əlcana süyləyir. Əlcan bu işə əməl etməyi ühdəsinə alır. Ərtəsi gün yul tədarükü gürüb, bir şüşə qab da alıb Şahdağın ətəyindəki pirə gedir. Neçə gün gedənnən sonra, yerli əhalidən pirin yerini üyrənir, ura çatr. Əvvəlcə dualar oxuyub piri salamlayır. Sunra niyyətini una süyləyir. Duyunca pirin çəşməsinnən su içir, şüşə qabı su ilə duldurur, pirin nəzirin də verib, geri qayıdır. Həfdə başa gəlincə özünü Pərizat xanıma yetirir. Hər ikisi təmizlik hamamında çimib, nəzir tutub, sudan duyunca içillər. Pərizat gynnəri bir-bir hesablayır. Əlcan isə arvadını həmlı gürüb yerə-güyə sığışdırırdı. Allah bunnarı muradına çatdırılmışdı və bu xuşbəxt ayiləyə bir üvlad verməli olmuşdu. Duqquz ay, duqquz gün, duqquz sahat vədələrində Pərizat xanıma bir nəfər qız övladı qismət oldu.

Əlcan şaddıx məclisi qurub qızı mulladan ad istədi. Mulla kitaba baxıb qızı Sevda adı verdi. Sevda hələ kürpə ikən u qədər qəşəng idi ki, on uşağı ulan da unu özünə isdəyirdi. Nağıllarda vaxt tez başa gəlir. Artıx Sevdanın on beş yaşı tamam olmuşdu. Sizə bir az unun güzelliyyinən deyim, siz də qulax asın:

– O, ucabuylu, qələmqaşlı, nazik bədənni bir qız idi. Qaşdarı durna telinə, güzdəri mayda yetişən gilasa, yanaxları un beş gynnük bədirrənmiş aya bənzəyirdi. Onun sul yanağındaqı qara xal una güzəllik verirdi. Onu gürən uğlannar divanə

kimi yerində dura bilmirdi.

Belə bir qız kim aşiq olmazdı? Ona neçə yerdən elçi gəldi, o, birini də bəyəmmədi. Bir dəfə qız bağçada yaşıl otdar üzərində yatıb şirin yuxuya getmişdi. Qız yuxuda gürür ki, bir nəfər şahzadə uğlan sərçəsmə başında uturub dərin fikirə gedib. Qız una yaxınnaşın, diqqətlə baxır. Oğlanın güzəlliyyiunu valeh edir. Danışmağa söz tapmır. Oğlan isə qızə güz aldan baxır, fikir dəryasına qərq olan kimi başını qaldıra bilmirdi. Bu zaman ayax səsdərinə o, yuxudan uyanır, güzdərini silə-silə bu qəribə yuxuya mətəl qalır. Nəhayət, qız geri dünüb evə gəlir. Əhvalatı anasına süyləyir: "Anacan, əyər mən ərə getsəm, ancaq o yuxuda gürdüüm oğlana gedəcəyəm" – dedi.

– Qızım, yuxun çin ulsun, sən o oğlanı hardan taparsan?
– deyə anası dilləndi.

– Mən bütün dağları gəzib, gərək o oğlanı tapım. Onun kim ulduğunu bilim, əyər mənə layıqlı bir uğlan ulsa, una da ərə gedəcəyəm.

Ata-ana bu işə razı uldu, çünkü yeganə bir qız ulduğu üçün unun xatirini sindirə bilməzdilər. Ərtəsi gün Sevda, ildırım yerişdi, qartal uçuşdu kəhəri yəhərrədi. Xurcunnarı azuqəynən duldurdu. Ox-yayı əlinə alıb ata mindi. Sağollaşın atı dağ tərəfə məhmizlədi. Neçə kəndi keçdi, neçə çeşmədən su içdi, neçə dərədən aşdı, neçə dağa qalxdı, ancax yuxuda gürdüyü oğlannan bir nişanə tapmadı.

Sevda bir həfdə dağlarda qaldı. Neçə-neçə ceyran uvladı, ətinən kabab bişirdi. İşdaha ilə yedi, üsdünnən dağların sərin suyunu içib, məst oldu. Səyahətin yeddinci günü o, axşamısdı dağın ətəyindəki bir mağaraya rast geldi. Mağara çux büyük idi, hətdə ura at salmax, gecə gecələmək üçün əlverişli yerrər də var idi. O, burada qalıb gecələməyi qərara aldı. Mağaranın sulunda şəffaf sulu bir çeşmə axırdı. Axşam yeməyinnən sunra o, atın yəhərini başının altına quyub, şirin yuxuya getdi. At belində çux gəzdiyi üçün bərk yurulmuşdu, udur ki, dərin

yuxuya getmişdi. Gecə yarıdan keçmiş ulardı, Sevda atın kişnəməsini eşitdi. Diksinih yuxudan ayıldı. Gündü, at ayaxla yeri eşir, kişnəyir. Ancax ətrafdə kimsə belə yux idi. O, atı rəhatdayıb yenə yatdı. Birdən o gündü ki, mağaranın dərinniyin-nən işix gəlir, özü də lampa işığı. Qız bu işə mətəl qaldı, daha gütünə yuxu getməyib səhərədək uyax qaldı. Səhər açılanda o durub çeşmədə əl-üzünü yudu, geri dünəndə o, qarşıda bir aqsakqal quca dayandığını gördü. Quca dillənib, "Ay dağlar qızı Sevda! Sizin aylənizə səni bəxş edən pir mənəm. Bu çeşmə suyu sizindir, ancaq mənim dərdimə sən çarə et, mənim yeganə uğlumu xəsdəlikdən azad elə. Bu mağara mənim evimdir. Oğlum sevda azarına düşüb, bir qızə aşiq ulub, ancax unu tapa bilmir. Bəlkə sən unun qismətisən, gəl səni mağaraya aparım, oğlana bax, bəlkə unun çeşmə başında güdüyü qız sənsən?"

Sevda bir fikirdən min fikirə getdi, necə ulsa da oğlanı görməyi qərara aldı. O, qucanın ətəyinnən tutub mağaranın lap sununa getdi. Mağarada şamlar yanındı. Buranın bəzəy-düzəyi qızı valeh etdi. Qızıl-imperial, almaz, gümüş qablar, xalı-xalça, daha sizə nə deyim? Axır ki, mətləbə gələk, qız oğlana yaxınnaşında huşunu itirib yerə sərildi. Quca tez çeşmənin sərin suyunnan onun üzünə cilədi, qız özünə gəldi. O, oğlana diqqətlə baxıb tanıdı. Axtardığı oğlan bu imiş, oğlan dərdə düzə bilməyib xəsdələnmişdi. Quca tez hər iki bəndəyə üzüm suyu verdi, onnar hər ikisi sühbətə başladı. Quca isə gənclərə mane ularam deyə mağaradan çıxıb atlara yem verməyə başdadı. O, şaddığının yerə-güyə sığışmışdı. Dağlar qızı Sevda onun evində qaldı. Axı nə üçün quca oğlu ilə mağarada yaşayırırdı?

Bunu o, bizə belə sühbət ələmişdi:

– Mən çux cavan ikən sevdiyim qızla evlənmişdim, çux mehriban həyat keçirirdik, ancax üvladımız yox idi. Bir gecə bir ruhani quca mənə dedi ki, sən Şah dağı ətəyindəki dərviş pirində mağara var, urda bir il yaşa, üvladın olacax. Mən də elə

etdim, gəlib bu mağarada yaşamağa başdadım. Bu çeşmənin suyu üvladsızdara üvlad verir. Mən bu mal-düvləti gələn üvladsızlardan qazanıb onnara isə üvlad bəxş ələmişəm. Bir vaxt keçdi, mənim də bir uğlum uldu. Adını Sührab quydum, bu uğlan həmin uglandı. Onun üç yaşı ulanda anası Allah rəhmətinə getdi. Odur ki, biz burda yaşamağı qərara aldıx. Sührab isə ana dərdi çekir, udur ki, həmişə peşman dulanır.

Bir nəfər mulla kitaba baxıb deyib ki, onu ancaq çeşmə suyunnan əmələ gələn dağlar qızı qəm-qüssədən ayıra bilər. Sevda xanımı gürən günnən o, sevdaya düşüb, qızı aşiq olub. Quca sühbəti belə bitirdi. İndi biz bu iki cavannan sühbət açax.

Qız ayılan kimi uglandı tanıldı. Uğlanın adını surdu:

– Mənim adım Sührabdır.

– Mənim adım Sevdadır – deyə qız da oğlana işarə elədi. Hər iki aşiq şaddıq məclisi keçirdi. O gün nə zaman axşam yetişdiyini hiss etmədilər. Mağaranın bəzək-düzəkli yerində qızı yer salındı. Onnar səhəri güzləməli, qızın ata-anasına əhvalatı süyləməli idilər.

Budur, səhər açıldı. Oğlanla qız sərin çeşmə suyunda əl-üzünü yudular. Səhər yeməyi yedilər. Atanın razılığı ilə uğlan yula düşməli idi. Atası onnarın hər ikisinə xeyir-dua oxuyub onnarı yula saldı. Qız bir düzəndə yerləşən Savalan kəndində yaşayırıdı. Kəndə gedən yul qalın meşəlikdən, xırda dağlardan, kullux çəmənniklərdən keçirdi. Bu yul ov uvlamax üçün, hünər güsdərmək üçün əlverişli yul idi. Meşədə maral-ceyran, dağlında turac-kəklik, çəmənniklərdə isə xırda ovlar var idi.

Hər iki yulcu ox-yay əlində keçirdilər. Budur, sınav vaxtı çatırıdı. Qız oğlana dedi:

– Sən sağdan qaçanı, mənsə suldakını vuracağam, şərtimiz belədir. Oxlar gərək ceyrannarın qulağının dibinnən dəysin. Onnar hər ikisi ox-yay atdı. Necə ki şərtləşmişdilər, elə də uldu. Ceyrannar hər ikisi yerə sərildi, ayağı da qulağının dibini qaşıldığı halda. Oğlan qızdakı hünəri gürüb, daha sevindi. Yul uzunu bir neçə turac, kəklik də vurub kəndə

yetişdilər. Kəndin kənarında onnar atdan düşdülər. Qız oğlanla məsləhətləşdi. Oğlanı urda quyub, ata-anasının məsləhət gürməli, sunra oğlannan birgə evlərinə getməli idilər. Onnar elə də etdirilər. Ata-ananın sevincini mən sizə nə cür sühbət edim, özüm də bilmirəm. Ana oğlana baxmaxdan doymurdu. Oğlan, nə oğlan – qarasaç, qaragüz, ənli kürəkli, ucabuylu, yenicə biş yeri qaralmış qəşəng bir oğlan idi. Gəl sizə unun ağıl-kamalınnan deyim: “Bu oğlan, dindirməsən, bir cavab verməzdi, hər sözü dərin məna ifadə edirdi. Oğlan belə oğlan idi”.

Bəli, gürək qunaxlıq necə keçdi. Bütün qunşuları, quhum-əqrabalari qunax məclisinə tuplandı. Səhərə qədər yemək-içmək, çalmax-uxumax, rəqs etmək davam etdi. Ərtəsi gün oğlan ata-anaya baş eyib, atasının yanına məsləhətə getməyə icazə isdədi. Razılıxdan sunra oğlan yula düzəldi, gəlib əhvalatı atasına sühbət etdi. Ata da bir künüldən min künülə ona vuruldu.

İndi məsələ qızı elçiliyə getmək, qızı nişannaməx qaldı.

Pirəhməd kişi quhumlarını çağırıb, qızı elçi gündərdi. İş heç bir maneə ulmadan düzəldi. Ancax Əlcan kişinin qucadan xayışi mağaradan kəndə gəlmək və tuyu urda eləmək uldu. Hamı bu işə razı oldu. Tuy tədarükü başlandı. Əlcan kişinin quhumu Sührabin atası Pirəhməd kişi bütün mal-düvləti mağaradan Əlcanın evinə gətirdi.

Əlcan kişi kənddə ən tanımmış bir adam idi. Onun hürməti xalq arasında büyük idi. Ona gürə gürkəmli yer tuturdu ki, bu şənniyə təkcə Əlcan yox, bütün kəndin əhalisi qarışmışdı. Məclisdə əl-ayax edən bir Fatimə adında arvad var idi. Arvad dul idi. Pirəhməd bu arvadın davranışına güz quyurdu. “Tuydan sunra, bu arvadla evlənə bilseydim” – deyirdi.

Fatimə arvad da demə, elə bunu düşünürmüş. Nə olsun, sən dul, mən dul, gəl mənə bənd ul! – deyiblər, quy bizimki də elə ulsun. Məclis quruldu, qazannar yan-yana düzüldü, quyun

və quş kababının iyi xalqı məst elədi. Cavan oğlannar, qəşəng qızdar məclisə ruh verirdi. Bey ilə xanım məclisin başında eyləşdilər. Sazandalar deyim-deyim mügamlar çalır, qız-oğlannar rəqs edillər. Mulla kəbini kəsib, bu iki cavana xeyir-dua uxudu. Hamı bir səslə beylə-xanımı alqışdadı. Axırda nüvbə qocalara çatdı. Əlcan Pərizatı, Pirəhməd isə Fatmanı rəqsə dəvət edib uynamağa başdadılar. Şənlik məclisi xeyir-dua ilə başa çatdı. Xalq, hər kəsən üz evinə getdilər. Bəs Pirəhməd? O, hara getsin? Uzun illərin arvadsızıdır. O, ürəy sühbətinə Əlcana açdı. Əlcan sabahı gün bu işi düzəltməyi ühdəsinə aldı. Pirəhməd səhərin açılmasını güzdəyirdi. Fatimə isə Pirəhmədlə rəqsdən sunra rahatlıx edə bilmirdi.

Səhəri bazar ərtəsi idi. Mulla Dürsünəlini çağırıb, Fatiməni Pirəhmədə kəbin kəsdirər. Hər iki quca aylə bir cavan ayləyə dayax ulub xuşbəxt həyat keçirməyə başladılar.

Allah hamını dağlar qızı Sevda kimi xuşbəxt ələsin. Tuydan qayıdanda mənə də bir xələt düşməndü yulda, bir dələdüz əlimdən aldı. Heyif ki, evə əlibüs qayıtdım. Sağ ulun, salamat qalın.

ÜÇ BACI

Musa kişi ilə Səbirə xanimın üç qızı var idi. Bunnar mehriban yaşayırıldılar. Büyük bacı Rüxsarənin un iki, urtancıl bacı Rəfiqənin un bir, kiçik bacı Cahanın isə dukquz yaşı var idi. Nədənsə, Musa kişiyə dərin bir dərd verildi. Onun arvadı Səbirə xala bərk xəsdələndi, on günən sunra Allah rəhmətinə getdi. Bu dərd Musa kişini çux daraltdı. Musa kişi çux müləyim bir adam idi. Heç kəsi özünnən incitmirdi, qunşularla mehriban dulanardı. Odur ki, hamı una hürmət edərdi. Qunşuda bir **özgürüş*** arvad yaşayırıldı. O, Musa kişiyə təklif etdi ki, özünə evlənsin.

Musa kişi bu təklifi qəbul edib, o arvadnan evləndi. Arvad, nə arvad, gündə bir qutu pudra, ənnik-kirşan una çatmirdı. Onun adını Ətir xanum quymuşdular. Duğrudan da, o elə Ətir xanum idi. Onun yanından keçəndə ətir iyi adamı məst edirdi. Ətir xanumun qızlardan zəhləsi gedirdi. Bir bəhanə tapıb o qızdarı evdən quvmax niyətinə düşdü. Axşam Musa kişi işdən gələndə o, ağlamağa başdadı. Arvadın ağlamasına Musa kişi təəccüb edib, suruşdu:

- Arvad, nə ulub, belə ağlayırdın?
- Daha nə ulsun, bu üç qız sən evdən çıxan kimi məni düyür, süyür, biyabır edirlər. Buna mən düzə bilmirəm, gərək qızdarı evdən quvasan,

– Ey arvad, belə ulmaz axı, mənə əyib edəllər. – Unda mən gedərəm deyə – arvad ayağa duranda Musa kişi qızdarı evdən quvmağa razı uldu. Arvada elə bu lazım idı.

Səhər Musa kişi qızdarı özü ilə götürüb meşəyə udun qırmax bəhanəsi ilə yula düşür. Onnar bir dərinnik meşədə udun qırırdı. Musa kişi axşam ulmasını güzləyirdi. Budur, axşam yaxınnaşdı. Musa kişi qızdara dedi ki, siz burda uturun, mən o tayda bir az udun hazırlayım. O, yaxınlıxdə bir ağaca

*Özgürüş – düşük, səy.

ağac tağalaxlar asıb evə yullandi. Külək əsəndə tağalar tiq-tiq səs verirdi. Qızdar elə bilirdilər ki, atası udun hazırlayır. Axşam uldu, hər tərəf qaraldı, qızdar tağ-tağ səsi gələn yerə getdilər. Gürdülər, ağac tağalaxlarını külək tərpədir, balta səsi kimi səs verir. Qızdarın canlarına qurxu düşdü. “Ata! Ata!” – deyə qışqırıldılar, heç bir səs ulmadı. Büyük bacı işi başa düşmüşdü. Bacılara məsləhət elədi ki, bir ağaca çıxıb, səhərin açılmasını güzləsinnər. Onnar gecəni ağaçda uturub səhərlədilər. Səhər açıldı, qızdar bir kühnə cığırla getməyə başdadılar. Az getdilər, çux getdilər, bir alaçix yerə çıxdılar. Alaçığın sağ tərəfində bir malikanə var idi. Onnar malikanəyə yaxınlaşdırılar. Orda heç kəs yux idi. Qızdar evlərə girib heç kəsi tapa bilmədilər. Otaqları səliqə ilə təmizləyib işin dalını güzləmək üçün bir utağın bucağında gizdənib uturdular. **Əkindi*** vaxtı idi. Üç nəfər atlı malikanəyə girdi. Atdarı rahatdayıb utağa girdilər. “Aha, bu nə işdir, bu təmizliyi kim edib?” – deyə bir-birinə üz vurdular. Ancax heç birinin bu işdən xəbəri olmadığı aydınnaşıdı. Büyük qardaş utaxları gezməyə başdadı. Bir otaxda bucağa sıxılıb uturan üç qızə rast gəldi. O, qızdarın kim ulduğunu suruşdu. Qızdar başına gələn əhvalatı oğlana sühbət edib, ağlamağa başdadılar. Qardaşdar hamısı bir yerə tuplandılar. Qızdara şam yeməyi hazırlamağı tapşırdılar. Axşam yeməyinən sunra qızdar üçün bir utax ayırdılar, urda yaşamağı unlara tapşırdılar. Hər gün qızdar evləri təmizləyir, oğlannar uvdan qayıdınca unnara xürək hazırlayırdılar. Qızdarın hər üçü də yetginlik vədəsinə çatmışdılar. Ərə getmək vaxdları idi. Odur ki, üç qardaş bunnara sahib olmax niyətinə düşdülər.

Bir gecə, axşam yeməyindən sunra büyük qardaş məsələni qızdara aydın etdi. Qızdar bu təklifə razı uldular. Büyük bacı büyük qardaşa, urtancı bacı urtancı qardaşa, kiçik bacı kiçik qardaşa evləndi. Bunnar şad-şadiyana yaşamağa

*Əkindi – günorta

başdadılar. Bir gün maral ətinnən kabab bişirib yeyirdilər. Hər kəs öz arvadının suruşdu: “Sən nə iş gürə bilərsən?”

Büyük bacı:

– Mən bir yumurta ilə qırx qunağı yula salaram.

Ortancı bacı:

– Mən bir gecədə bir xalı tuxuyaram.

Kiçik bacı:

– Mən qızıl kəkilli oğlan doğaram, dedilər.

Məsələ sinağdan çıxmali idi.

Büyük bacı, urtancı bacı çıməndə uturdular. Kiçik bacı həmli idi. Bacıların canına təşviş düşmüştü.

Arvadin vaxtı yetişdi. Bacılar xəyanətə el atdilar. Kiçik bacını dama çıxardılar, dedilər ki, adət belədir, arvad gərək yuxarıda duğmalı, uşağı isə aşağıdan almalıdır. Onnar bir küçük tapıb götirdilər. Kiçik bacının qızıl kəkilli oğlu uldu. Bacılar uşağı küçüklə dəyişdilər, oğlana xəbər verdilər ki, arvadin küçük duğub! Oğlanın acığı tutub arvadı itin yerinə bağlıyır, küçüyü də onun yanına quyur. Bacılar uşağı bir xarabalığa atıllar.

Bir neçə vaxt keçir, bir quca arvad xarabadan uşağı tapır, evə gətirir. Oğlanın başında qızıl kəkil var idi. Qarı bu uşağı gizli saxlayır. Uşağı bir neçə yaşı ulanda o, uşaxlarla uynamağa çıxır, qarının bunnan xəbəri olmur. Uşaxlarla uynayanda oğlanın papağı başının düşür. İt komasında yaşıyan arvadin gözü una sataşır. Bilir ki, bu qızıl kəkil uglan özünüdür.

Qarıyla məsləhətdəşib, oğlani gütürüb burdan qaçıllar. Bir çayın kənarında bir qələçədə yaşamağa başdayıllar. Qələçə çay aparan meymunun qələçəsi idi. Burda heç kəs yaşamırıdı. Vaxt tez başa gəldi. Oğlanın on yaşı uldu. Bir gün arvad oğluna dedi ki, atangil ova çıxacaq. Arvad bunnarın qayıtmasını güzləyirdi. Əkindi namazı çatanda qardaşdar geri qayıtdılar. Ana oğlana tapşırı ki, gələn atlıların qabağını kəsib evə dəvət etsin, özü isə məzəli plov bişirib hazırlamışdı. Oğlana işaretə verdi:

– O qabağa gələn atlı büyük əmin, ortada gələn kiçik

əmindir. Daldə gələn atandır.

Sən əvelcə əmilərinin atdarın tut bağla, atan atı özü bağlar.

Mən xürək verəcəyəm, qızıl qabları əmilərinin qabağına quy, bu adı qabı atavin qabağına quy. Sonra ağacdan bir quş düzəlt.

Xürək yeyiləndə sənə deyəcəklər: "Oğlan, aş ye!" Sən də düzəldiyin ağac quşa de ki, aş ye!

Atan deyəcək: "Ey oğlan, ağac quş aş yeməz!" Sunra sən de ki, bəs arvad küçük düğərmə? Sənin kinayəli sözünən o, hər şeyi başa düşər. Oğlan anası deyən kimi etdi. Atasına və əmilərinə bu kələk aydın uldu. Onnar gecəni burda qalıb səhər malikanəyə yula düşdülər. Arvadı və uşağı özləri ilə apardılar. Evə çatanda böyük və urtancı bacıları çağırıb surușular: "Uşaq hanı?" Bacıların canına qurxu düşdü. Heç bir söz deyə bilmədilər. Onnarın hər ikisini xam atın quyruğuna bağlayıb buraxdılar. Qızıl kəkilli oğlan əmiləri və atası ilə yaşamağa başdadı. Xayın bacıların isə axırı puç oldu. Xayın adam xuşbəxt ula bilməz, həyatda hürmət qazana bilməz.

İYİD ELDAR

Sıldırım dağların ətəyində Səlbasar adında bir kənd var idi. Bu kənddə bir varlı kişi yaşayırırdı. Onun üç oğlu, bir qəşəng qızı var idi. Qız nə qız, oxşarı dan ulduzu idi. Uzun saçları daban düyürdü. Ucabuy, incəbel, al yanaxlar, xoş baxışlı güzlər una ayrı güzəllik verirdi. Qızın adı Ulduz idi. Varlı kişinin qızı güvhər dənəsinə bənzəyirdi. Onun on beş yaşı tamam olmuşdu. Bir gecə qəflətən onnarnın atası Allah rəhmətinə getdi. Üç qardaş atasını lazıminca dəfn etdirilər. Qırx saxlayıb el adəti üzrə xeyrat verdilər. Onnarın minnən artıq quyun-quzusu var idi. Kəndin yuxsullarına sürüdən yüzə qədər quyun-keçi payladılar. İl tamam uldu. Qızla elçilər gəlməyə başdadı. Qardaşların ikisi dağda sürülərə baxırdı. Büyük qardaş kənddə mülkə sahibkarlıq edirdi. İndi sizə kimnən deyim, qunuşu kəndin bəyi Səlim bəyən. O, bir neçə atlı ilə ova çıxmışdı. Ulduz dağda ulan qardaşlarına sürsət aparıb qayıdırıldı. O, birdən atlı dəsdəsini gürüb diksindi. Ancax biruzə vermədən atı **mehlədi***. Bəyin gözü qızə sataşdı, qızı gürcək hüşü başınının getdi. Suyux su tüküb unu uyandırdılar. Bəy uyanıb dedi:

— Nə ulursa ulsun, gərək bu qızı alım — dedi. O, atlardan birini qızın qabağına çıxarıb, kimin qızı olduğunu, kəndin adını sordu. Qız ünvanını, adını başqa cür verdi. Özü kənddə gəlib əhvalatı böyük qardaşı Eldara süylədi. Eldar gülüb dudax büzdü: "Axmax bəy əlli yaşında un səkkiz yaşlı qızə evlənmək isdəyir. Büyük qələt eyləyir" — dedi.

Bəy fırseti əldən verməyib qızın yerini üyrəndi. Əlçi gündərdi. Ancax Eldar elçiləri pifləyib geri qaytardı. Beyin açığı tutudu. Gücə əl atıb qızı almax məsləhətini gündü. O, iki nəfəri Ağkar dağına gündərdi. Onnara tapşırı ki, qızın iki qardaşını əli-qulu bağlı yanına gətirsinnər. Sürünü də vurub öz

*Mehlədi – məhmizlədi

yatağına səpsinnər. Nükərrər beyin əmrinə gürə dağ ətəyindəki yatağa gəldilər. Əhvalatdan xəbərsiz qardaşdar onnarı hürmətlə qarşıladılar. Onnar gecəni yatağda keçirməli, gecə yarısı qardaşlar yuxariya gedəndə onnarın əl-qulunu bağlayıb beyin hüzuruna aparmalı idilər. Hamı yatmışdı. Kiçik qardaşın düzünə yuxu getmirdi. O, xəncəli yapincının altına salıb, özü-nü yuxuluğa vurmışdu. Nükərrər vaxtı itirməyib gecə yarı ayağa durdular. Ortancıl qardaşın əl-qulunu bağlayıb, kiçik qardaşa yaxınlaşdırılar. Güzünə dündüyüm quçax oğlan cəld ayağa qalxıb, xəncəli işə saldı. Nükərrərin birini üldürdü, o biri isə yaralı halda atına minib, qaçıdı. Ortancıl qardaşının əl-ayağını açıb dedi:

— Tez kəndə yetiş, xəbəri Eldara çatdır ki, beyin nökərrəri yatağı aparmax isdəyiblər. Bu işdə beyin əli var, agah olsun. Ortancıl qardaş atı mehmizləyib, beşəçilən qarabını əlinə alıb yula düşür. Kəndə yetişəndə hava açılmağa başlayır. Eldarı yuxudan uyadıb əhvalatı ona süylədi. Eldar hazırlıhx gürüb özü ilə bir neçə cavan oğlan da alıb yatağa yula düşdü. Bu taydan bey beş nükərlə yatağa yetişmişdi. Onnar kiçik qardaşı yaralayıb, halsız halda yerə salmışdır. Eldarın dəsdəsi beyin nükərrərinin hamısını atdan yerə saldı. Bey isə yaralı halda yerə uzammışdı. Eldar əvvəlcə beyin yarağını alıb, unu silahsız quydu. Bir nəfər iyid oğlan ona güzətçi idi.

Eldar qardaşını qucağına aldı. O, artıx ölüm təşvişində idi. Onu yerə uzadıb “Yasin” uxumağa başdadi. Yasin bitən kimi qardaşının canı çıxdı. O, qəzəb içində beyə yaxınlaşdı:

— Bəy, niyətin nə idi, nə üçün bu cavanı üldürdü? — deyə xəncəli qızınnan çıxarıb, beyin buğazına quydu.

— Bizim əldə qana-qan, cana-can deyiblər! Al, bu da sənin canın! — deyib xəncəli beyin buğazına çəkdi. Bey cəhənnəmə vasil uldu. Eldar isə qardaşının meyidini ata quyub kəndə qayıtdı. Onu qəbirstannıqda dəfn etdirilər. Əhvalatdan bir il keçdi. Eldar özü ilə yatağa vurmağa gələn oğlannardan birini

yanına çağırıldı. Oğlan bir qəşəng oğlan idi. O, Ulduzun da xuşuna gəlirdi. Eldar oğlana təklif etdi ki, Ulduzla əvlənsin. Oğlan təklifi qəbul edib, tuy tədarükü gürməyə başladı. Ulduz ilə Batırın tuyu başdandı. Kənd ümründə belə tuy gürməmişdi. İki cavan muradına çatır. O gününə əhali bu qəddar beyin əlin-nən azad uldu.

Bütün kənd əhali beyə "lənət", Eldara "uzun ömür, can sağlığı" dedilər.

Sühbət belə bitdi. Sağ olun! Qəsd edin həmişə rəhmdar olmağa, onda Allah sizə kümək ulacax, muradınıza çatacaxsınız.

MAHMUD ŞAHLA VƏZİR

Biri var idi, biri yux idi. Gündəlan kəndində Mahmud adlı bir şah yaşayırıdı. Çətin işlərdə hamı ununla məsləhətləşirdi. Gündəlanda qunuşu kənddə və yaxın Həmədan şəhərində hamı onun hürmətini çux saxlayırdı. O vaxt Həmədanda qəddar bir şah var idi. Xalq heç də sahədan razı deyildi. Odur ki, camahat bir gün unu şahlıxdan quvur. Burda qayda belə idi: Bütün əhali tuplaşış şah meydanında quş uçurdurdular. Quş kimin başına qundu (bu, üç dəfə təkrar edilirdi ki, bəlkə, quş səhv ələyir) unu da şah seçərdilər. Bütün kənd və şəhər əhalisi meydana tuplanıb quşun uçurulmasını güzləyirdi. Mahmud da bir çux Gündəylan əhalisi ilə bu məclisdə iştirak edirdi.

Budur, şahlıx nümayəndələri quşla meydana daxil uledular. Əhalini sakit edib düvlət quşunu uçurdular. Düvlət quşu əvvəlcə səmaya qalxıb bir neçə dəfə aşağı endi. Sunra meydançaya bir dövr aldı. Əhalinin sıx yerində olan Mahmud kişisinin ciyinənə uturdu. Nümayəndə başçısı adət üzrə quşu yenə uçurdu. Quş bu dəfə də Mahmudun ciyinənə uturdu. Üçüncü uçuş yenə belə keçdi. O gün nümayəndələri və xalq Mahmudun şahlığını qeyd etdilər. Şaha yeni vəzir-vəkil təyin etdilər. Vəzirrərin biri Oruc adında bir yaşılı kişi idi.

Şah Mahmudun yaxşı dusdarı var idi. Onnar şahın yanına gəlir, əhvali-ruhiyyəsini soruşturdu. Bir dəfə şahın lap küh-nə dustu Selim şahın yanına gəlir. Hər iki dust xeyli sühbət edib bir-biri ilə gülüb şaddix etdilər. Bu zaman vəzir Oruc şahın otağına daxil uldu. O da onlarla sühbətə quşuldu. Şah Mahmud Selimə belə suallar verdi:

- Səlim, ikidəsən, üçdə?
- Üçdəyəm, dustum.
- Oğul-uşaxdan nəyin var?
- Bir o yanda, bir də bu yanda.
- Öküz versəm, sağa bilərsən?
- İnəkdən yaxşı – deyə Səlim cavab verdi.

Sühbət belə bitdi. Ancax Oruc vəzir bu sualların mənasını bilmədi. Selim sağollaşış kəndinə qayıtdı. Vəzir sahədan suruşdu:

– Şah sağ olsun, siz Selimə verdiyiniz sualların cavabı nədir? Mənə deyə bilərsən?

Şah mətəl qaldı:

– Bəs sən bu sualların cavabın bilmirsən? Onda sənə üç gün vədə verəcəm, əgər suallara cavab tapmasan, səni vəzirrikdən quvacam – deyə şah ayağa qalxıb təxtinə oturdu.

Oruc vəzir çələng-fələyə düşüb şahın dustunu axdarmağa başdadı. Onu öz kəndində tapıb, sualları üyrənmək isdədi.

Selim kişi dedi:

– Birinci sualın cavabın qiyməti un qızıldır. Oruc vəzir tez kisəyə əl atıb Selimə un qızıl verdi.

Selim dedi:

– Şah mənnən surdu ki, ikidəsən, üçdə? Mən dedim üçdə, yəni iki ayaxnan gəzirən, yuxsa əsa da alırsan? Mən də una gürə dedim üçdə.

– Bəs ikinci sual? İkinci sual? Bunun qiyməti iyirmi qızıldı.

Oruc vəzir iyirmi qızılı da verir. Şah mənnən suruşdu ki, oğul-uşaxdan nəyin var? O, bilmək isdədi ki, mənim ağızında dişlərim qalıbmı? Mən dedim bir oyanda, bir bu yanda, yəni iki dişim qalıb.

– Bəs üçüncü sual? Hə bu sualın qiyməti utuz qızıldı.

Oruc vəzir otuz qızıl Selimə verib narahatlıqla cavab güzləyirdi.

Selim dedi:

– Şah mənnən surdu ki,üküz versəm sağarsanmı? Mən dedim: “Inəydən yaxşı. Hələ bu üküz sənsən, səni mən inəydən də yaxşı sağdım. Xudafiz” – deyib Səlim altmış qızılı alıb əvə getdi. Vəzir saraya qayıtdı. Şah una dedi:

– Mənə sənin kimi üküz vəzir lazımlı deyil, yığış sarayımnan çıx! – deyib vəziri vəzifədən çıxardı. Dusdu Selimi isə özünə baş vəzir etdi.

ŞAH VƏ BÜLBÜL

Quca şahın bir bülbülü var idi. Gündərin bir gündənə bu şaha başqa bir şah qanax gəlir. Bir neçə gün qərib şah burada qanax qalannan sunra öz ülkesinə qayıdır. Qayıdınca o, quca şaha bir hədiyə quyur – qızıl bülbül.

Quca şah qızıl bülbülü gütfür və öz başı üsdə quyur. Bir az vaxtdan sunra şah əmr edir ki, əsl bülbülü quvsunnar. Mənə deyir, bu qızıl bülbül də bəsdi. Əsl bülbülü quvullar. İndi şaha qızıl bülbül oxuyur.

Şah gürür ki, qızıl bülbül iki mahnidan başqa bir şey oxumur. Nə elədisə də, qızıl bülbül bu iki mahnidan başqa heç şey oxuya bilmir. Onda şahın ürəyi sınır. Əvvəlki əsl bülbül yadına düşür. Onun xuş, incə səsi şahun yadının çıxmır. Şah azarrayıb qüssəyə batır. Əmr edir ki, qızıl bülbülün səsin kəssinnər. Şahın güzdəri pəncərədən çəkilmir. Birdən uzaxdan əvvəlki bülbülün səsin eşidir. Şahın güzdəri dulur. Mahni qutarannan sunra qayıdır öz düşəyinə girir. Şahın ömrü qurtarmağə çux az qalır. Birdən gürür ki, əvvəlki, özü quvan bülbül gelib başı üsdündə oturub uxumağa başdayır. Axırıncı nefəsdə olan şah güzdərini açır və unu diqqətlə dinləyir, güzdəri genə də yaşınan dulur.

Birdən şah üzünü bülbülə tutub suruşur:

– Ey bülbül, bu nə işdü, sən qayıdır mənim çarpayuma gəlmisən? Mən sənə nə cəzalar verməmişəm? Bu nə işdir, sən genə qayıdır gəldin. Mənim axırıncı dəqiqələrimi sən mahniyyən keçirirsən.

Əsl bülbül dedi:

– Öy büyük şah, sən pəncərədən baxanda, mən hələ bu bağda oxuyurdum. Mənim mahnim sənin güzdərini yaşandırırırdı. Bəzən isə güz yaşı ən büyük məlhəm olur.

İKİ XAL

Bir kasıbin ulan-ulmaz bir dəvəsi vardı. Kasıb bu dəvəni özünə işlətər ve öz qazancını onuynən bülərdi.

Gündərin bir gündə onnarın kəndinnən bir sürü dəvə keçir. Elə bu vaxt kasıbin dəvəsi də yaxında imiş. Onnarı gürüb dəvə sürüyü quşular. Kasıb çux gezir, az dulaşır, ancax dəvəni tapa bilmir.

Gündərin bir gündə kasıb gelib padşahın məmləkətində dulaşır. Birdən gözü dəvələrə sataşır. Onnarın arasında öz dəvəsini də gürür. Yaxınnaşır dəvəçiyə sarı və deyir:

– Öy insan, bu dəvə mənimdi, bayırımızdan qaçıb gedib. Cux dulandım. Budur, məni qismət buraya gətirdi. Qaytar mənə dəvəni, hürmət elə çıxıb gedim. Dəvəçi qəh-qəh ilə gül-məyə başdadı:

– Ay axmaq, bu nə süzdü? Sənə bir şey ulmayan yerde dəvə verim? İndidən sunra yalanı qısaca deginən. Bil ki, bu sürü bizim padşahımızın sürüşüdü. Get gelən yuluva!

Kasıb çux dedi, dəvəçi az eşitdi. Axırda yazığ kasıb derdinə elac ede bilməyib düz gelir padşahın yanına. Yalvarıb, dil tükənnən iki gün sunra kasıb padşahı gürə bilir. Kasıb una öz dəvəsinin padşahın sürüşündə ulduğunu bildirir. Padşah diqqətlə una qulax asıb deyir:

– Deyirsən ki, dəvə sənindi, indi necə bizə unu bildirərsən? Bunu sübut eylədin, al apar dəvəni sənin evinə. Subut ulmasa, buynuvu vurduracağam.

– Ay padşah, mənim dəvəmin üreyində iki xal var. İnan-mırsansa, baxıb gürək.

Padşah üzünü kasiba tutub dedi:

– Bax, əgər bu dəvənin ürəyində xallar olmasa, sənən buynuvu vurduracam. Əgər ulsa, onun əvəzinə sən özün seçib isdədiyin dəvəni apara bilərsən.

Bunu deyib cellada əmr eyləyir ki, dəvəni kəssin və

hamısının güzünün qabağında unu suysun. Cellad dəvəni suyur və üreyi çıxartıb padşaha güsterir. Padşah, duğrudan da, bu dəvənün üreyində iki xal gürür.

Padşah mat-məhtəl halda üzünü kasıba tutub deyir:

– Hindi ki belədü, süzün doğru çıxdı, duğrusunu de gureka, sən necə bildün ki, bu dəvənün üreyində iki dənə xal var?

– Ey padşah, bu dəvənün iki balası var idi. İkisi də ülübdür. Onun üçün bu iki xal unun üreyinə düşüb.

ABBAS VƏ ƏHMƏDİN NAĞILI

Keçmiş zamannarda iki qardaş şən və xoşbəxt yaşıyırıldılar. Onların çoxlu mal-dövləti vardı. Bu mal-dövlət onnara atalarından qalmışdı. Böyük qardaşın adı Abbas, kiçik qardaşın adı isə Əhməd idi. Abbasın iyirmi altı, Əhmədin isə iyirmi üç yaşı vardı. Gündərin bir günü Abbas qonşu kətdən Fatma addı bir qıznan evlənir. Bu əhvalatdan bir müddət keçir. Qardaşların şən və xoşbəxt həyatı birdən-birə pozulmağa başdırır. Fatma qaynı Əhmədnən heç cürə yola getməh istəmirdi. Onu böyük qardaşı Abbasın nəzərinnən salmağa çalışırdı. Fatma isdiyirdi ki, bu iki qardaşın mal-dövlətinə ancax əri Abbas və özünün kasib qardaşı Rüstəm sahib olsunnar. Onun bu fikrinnən Abbas da, Əhməd də xəbərsiz idilər.

Gündərin bir günü Abbas yaraxlanıb ova getdi. O, çoxdan idi ki, ova getməmişdi. Ov bir həftə davam edir. Abbas çoxlu ov edərək evə qayıdır. Əhməd bu zaman evdə qalarax ev işləriyinən məşğul olmuşdu. Bir həftədən sora Abbas ovdan qayıdan kimi Fatma başdırır ağlıyb gözünün yaşını axıtmağa. Abbas soruşur ki, nə olub, ay arvad?

– Daha bunnan artıx nə olacaq – deyə, Fatma ağlıya-aglıya cavab verir. Sən o yana gedən kimi qardaşın başı batmış istəmişdi ki, sənin namusuna xəyanət etsin. Mən də elə bir haray çəhdim ki, səsimə qonum-qonşu bir yana qalsın, hələ lap Tükəz qarının özü də yürüüb gəldi. Əyər mənə inanmırısan, Tükəz qaridan soruşa bilərsən. Mən bu rüsvayılıxdan sora burada yaşıya bilmərəm. Bu evdə ya o qalmalıdır, ya da mən.

Bu sözdəri eşidən Abbas çox bərk qəzəblənir. Qardaşının belə bir işi gözdəmirdi. Abbas bu haxda qardaşı Əhmədə heş bir söz demir. Səhərisi gün o, yenə ova getməyə hazırlaşır. Getməmişdən qabaq Fatmanı yanına çağırıb deyir:

– Əyər mən ovdan qayıdana kimi Əhmədin ölüsünü görməsəm, səni öldürəcəyəm. Mənim namusumu ləkələməh

isdiyən, mənə xayın çıxan qardaş mənə lazım deyil. Mən gələnə kimi o, mütləq ölməlidir.

Bu sözdər Fatmanın ürəyinnən idi. O, dərhal Əhmədi öldürməh üçün tədbir töhməyə başdadı.

Kənddə küpəgirən, tumanı imannan uzun Tükəz addı bir qarı yaşıyirdi. Tükəz qarı ara vurmaxda, söz gəzdirməhdə, yaxın kənddərdə ad çıxartmışdı. Hamı onu barmağnan göstərirdi. Qərəz, nə başınızı ağrıdım, Tükəz qarının belə şeylərdə böyük sərişdəsi vardi. Fatma uşax göndərib Tükəz qarını çağırtdırdı. Tükəz qarı məsələni dərhal başa düşdü və donquldanmağa başdadı:

— Ay qız, o gorbagonun oğlu gərəh çoxdan cəhənnəmlilə olaydı. Bir dəfə mən bulaxdan qayıdanda daş atıb səhəngimin qulpunu çıxartmışdı. Hələ mənim onnan çəkiləsi çox haq-hesabım var. Qoy hələ o bir mənim əlimə keçsin.

Beləliynən, Fatma ilə Tükəz qarı başdadılar Əhmədi öldürməh üçün tədbir töküb fənd işdətməyə. Sizə kimnən deyim, Abbasdan.

Abbas çölləri acıxlı-acıxlı gəzərəh ciyində qızılquşnan ov axtarırdı. Qəzəbinnən onun rəngi elə olmuşdu, elə olmuşdu, lap kömür kimi. O, ov üçün xeyli at çapdı, axdardı, gəzdi, lakin heş bir şey rasdına gəlmirdi ki, gəlmirdi. O, atın başını düzəngaha tərəf çevirdi. Birdən uzaxdan bir şahin ağır-ağır haviya qalxdı. Quşun uçmasından məlum olurdu ki, o, yaralıdı. Abbasın ciyindəki qızılqus dərhal şahinin arxasında haviya qalxdı. O, şahinə çatdı və onnan mübariziyyə başdadı. Havada gedən bu mübarizə xeyli davam etdi. Quşdar bir-birini tamamilə əldən saldı. Nəhayət, bu mübarizədə qızılqus — Abbasın qızılqusu qalib gəldi. O, yaralarından qan tökülen şahini təslim etdi və caynağında tutub Abbasın yanına gətirdi. Bu zaman yaralı şahin qızılquşa deyir:

— Əyər mənim qardaşım sağ olsaydı, biz birrihdə sənin kimi onnarca qızılquşa qalib gələrdi. Mən öz qardaşımı xəyanət etdim yaddarın sözünə qulax asdım və onu öldürdüm.

O günnən özüm təh qaldım. Mənim düşmənnərim mənə qalib gəlməyə başdadılar. İndi mən sənin kimi bir qızılquşun əlində acizəm.

Abbas bayaxdan kənardə dayanıb quşdarın dalaşmasına həyəcannan tamaşa edirdi. O, ömrünün yarısını ovda keçirmişdi, saysız-hesabsız quşdar, heyvannar ovlamışdı. Ancax ömründə ilk dəfə idi ki, ovun belə — insan kimi dil açıb danışdığını eşidir və görürdü. Şahinin dediyi sözdər Abbasə çox təsir elədi. O, bəlkə də, ömründə belə təsirri sözdər eşitməmişdi. Quşun dediyi sözdər onu düşünməyə məcbur etdi. Abbas şahinin dediyi sözdərin onun özünə də aid olduğunu düşündü. O, şahini qızılquşun caynağınnan alır və onu haviya buraxır, azad edir. Cəld atın başını geri çevirir və kənddərinə tərəf çapmağa başdırı.

Kənddərinin kənarında görür ki, Əhməd tək-tənha, qan-tər içində yer şumluyur. O, qardaşının sağ olmasına çox sevinir. Abbas bütün əhvalatı olduğu kimi qardaşına danışır. Əhməd and içib deyir ki, mənim belə bir işdən xəbərim yoxdu. Sonra Abbasın Əhməd birrihdə evə gəllər. Burda Fatmanın qardaşdara xəyanət etməsi məlum olur. Abbas qəzəbinnən Fatmiya elə bir qılınc vurur ki, Fatma iki yerə bölünür. Bu zaman Tükəz qarı əlində iki zəhərri plov nimçəsi otağa daxil olur. Abbas bu zəhərri plov nimçələrinin ikisini də zornan küpəgirən qarıya yedirdir. O günnən qardaşdar yenə də əvvəlki kimi birrihdə xoşbəxt yaşamağa başdiyillər.

ÇOBAN VƏ PADŞAH HAQQINDA NAĞIL

Biri varmış, biri yoxmuş, keçmiş zamannarda bir padşah varmış. Gündərin bir günü padşah öz qoşunu ilə səfərə çıxır. Onnarın yolu bir dağın yanından düşür. İlin bütün fəsillərində bu çayın suyu qurumazmış. Çünkü bu çay suyunu bulaxlardan alarmış.

Padşah öz qoşunu ilə gəlib dayanır çayın kənarında. Çayın o biri tərəfində isə bir çoban dayanmışdı. O dayanmadan əlində tutduğu qara qoyunun dərisini çayda yuyurdu. Padşah baxıb görür ki, çaydan keçə bilmicəyək. O, çobanı səsdiyib deyir:

- Adə, çoban, söylə görüm, bu çayın dayaz yeri haradı?
- Padşah sağ olsun, mən bu çayın dayaz yerini başqalarına desəm də, sizə havayı demərəm. Padşah çobanın cürətinə təəccüb qalır, bir vəzirə baxır, bir vəkilə baxır, deyir:
- Adə, çoban, sənin mükafatın məndə, təki sən çayın dayaz yerini mənə göstər.

Çoban çayın dayaz yerini padşaha göstərir. Padşah və qoşun əqli çaydan keçib çobanın yanına gəlir. Padşah deyir:

- Adə, çoban, yuduğun bu dərinin rəngi ki var, qaradır, nə qədər yusan da, ağaran deyil.

Çoban padşaha təzim edib deyir:

- Padşah sağ olsun, mənim keçirdiyim qara gynnər də heç vaxt ağaran deyil.

Padşah sual edir:

- Çoban, çöylə görək, aşağıdasan, ya yuxarıda?
- Padşah sağ olsun, yuxarıdaydım, aşağı düşmüşəm.
- Çoban, iki ayaxlısan, ya üç ayaxlı?
- İki ayaxlı idim, padşah sağ olsun, indi üç ayaxlı olmuşam.
- Çoban, doqquzu üçə vura bilmədinmi?
- Üzü qara olsun otuz ikinin.

Padşah yenə soruşur:

- Adə çoban, söylə görüm, qaz göndərsəm, yolarsanmı?

Çoban cavab verir:

- Padşah sağ olsun, göndərərsən, görərsən.

Padşah atını bir qədər irəli sürüb dayanır, geri çevrilir və çobana deyir:

- Adə, çoban, nə badə ha.

- Mən dəliyəmmi məgər?

Bu sözdərdən sora padşah atına acı bir qamçı vurur, qoşunuynan oradan uzaxlaşır. Bir mənzil yol gedənnən sora vəzirini yanına çağırıb deyir:

- Vəzir, söylə görüm, mən çobana nə sual verdim və çoban mənə nə cavab verdi?

- Padşah sağ olsun, mən sizin danişığınızdan heş bir şey, heş bir söz başa düşə bilmədim.

Bu sözdərdən padşah bərk qəzəblənir, qırmızı geyinib taxta çıxır və deyir:

- Vəzir, hər cür çətin, müşkül işdəri, hər cür sirri düyününəri mənə sən agah etməlisən. Mən belə sözdərin cavablarını sənnən öyrənməliyəm. Sən isə bilmirsən. Vəzir, sənə iki gün möhlət verirəm. Hər nə cür olur-olsun, bu sözdərin cavabını tapıb mənə agah etməlisən. Öyər tapmasan, boynun vurulacaqdır.

Bu sözdərdən sora vəzir öz otağına çekilir, səhərə qədər fikirrəşir, ancax bu sualların cavabını tapa bilmir ki, tapa bilmir. Səhərisi gün tezdən vəzir ata minib çobanın yanına üz tutur.

Çoban yenə də həmən yerdə oturub həmən qara dərini döyəşdiyirdi. Bir qədər söhbətdən sora vəzir nə üçün geldiyini çobana bildirir. Çoban cavab verir ki, vəzir, mənnən padşah arasında olan danışix bir sirdir. Bu sirdən heş kim agah olmamalıdı. Yoxsa padşah mənim boynumu vurdurur. Vəzir deyir:

– Adə, çoban, bu sirdən hər nə cür olur-olsun, mən agah olmalıyam.

Çoban heç cür razı olmax istəmir. Nəhayət, vəzir deyir:

– Adə, çoban, neyniyib şah sənin o axmax kəllənnən. Sənə bir dəvə yükü qızıl verirəm, gəl sən məni bu sirdən agah elə. Əyər bu sirdən mən agah ola bilməsəm, padşah sənin boynuyu yox, mənim boynumu vurduracax. Nəhayət, çoban razı olur və deyir:

– Padşah mənə dedi ki, yuduğun dəri qaradır. Nə qədər yusan da, ağaran deyil ki, ağaran deyil. Mən də cavab verdim ki, padşah sağ olsun, mənim keçirdiyim qara günnər, ağır günnər də heç vaxşı günnər ilə əvəz olunan deyil.

Padşah mənə dedi ki, çoban, söylə görək, aşağıdasan, ya yuxarıda?

Mən də cavab verdim ki, yuxarıdaydım, aşağı düşmüşəm. Yəni cavanıdım, qocalmışam.

Sora padşah soruşdu ki, iki ayaxlısan, yoxsa üç ayaxlı? Cavab verdim ki, iki ayaxlı idim, indi üç ayaxlı olmuşam. Yəni, cavanniğimda iki ayağınan gəzirdim, qocaldım, əlimə əsa da aldım, oldum üç ayaxlı.

Padşah yenə mənnən soruşdu ki, adə, çoban, doqquzu üçə vura bilmədinmi? Mən də cavab verdim ki, üzü qara olsun otuz ikinin. Padşah deməh istiyirdi ki, doqquz ay işliyib üç ay yeyə bilmədinmi? Mən də dedim ki, yiğdiğimin hamısını otuz iki dişim əritdi. Bu məqamda vəzir axıra kimi dözə bilmiyib soruşur:

– Çoban, padşah sənnən soruşdu ki, qaz göndərsəm, yolarsanmı? Sən də dedin ki, göndərərsən, görərsən. Çoban, bəs bu nə deməh idi?

– Adə, zalim oğlu zalım, sən lap dilbilməz imişsən ki. Onu bilməyə nə var ki, qaz sənsən, padşah da ki, səni göndərib mənim yanına, mən də yoluram.

Vəzir söhbətin dalısın pis gəldiyini eşidib, tez çobana

sual verir:

– Adə, çoban, bu, tutaq ki, belə oldu. Bəs padşah axırda dedi ki, çoban, nə badə ha? Sən də dedin ki, mən dəliyəmmi bəyəm? Bəs bu nə demək idi?

Çoban cavab verir ki, padşah demək isdiyirdi ki, nə badə əvəzində qiymətdi bir şey almamış bu sözdərin cavabını bir kimsiyə deyəsən. Mən də cavab verdim ki, mən hələ dəli deyiləm.

Bu sözdərdən sora vəzir barmağını dışdiyir, bılır ki, bütün bu çək-çevir nədən ötrü qurulubmuş. O, çobanın malını verib padşahın yanına üz tutur.

TACİR VƏ KƏNDDİNİN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, qədim zamannarda bir kənddi varmış. Onun ailəsi böyük, özü isə kasıb və qoca imiş. Kənddi nə qədər çalışırsa, nə qədər zəhmət çəkirse də, ailəsini dolandırı bilmirmiş. O, kasıblıxdan çıxmax üçün heç olmasa, bir az çörəh pulu qazanmax üçün uzax şəhərrərin birinə gedir. O, burada üç il işdiyir, zəhmət çəkir, qan-tər tökür. Bu üç ildə saysız-hesabsız əzab-əziyyətə, iztiraba qatdaşır, dözür. Üç il tamam olannan sora kənddi evlərinə qayıtmalı olur. O, ağası ilə haqq-hesab çəkir. Ağa kənddiyə mal-dövlət əvəzinə, bir qiymətdi ləl verir, deyir:

– Bu ləli hansı tacirə, hansı varriya versən, o sənə çoxlu pul verər. Bu daşın qiyməti sənin çəkdiyin zəhmətdən artıxdı. Ancax, kasıp kişisən, get bu ləli xərcdə. Bu, sənə ölənə qədər bəsdir.

Kənddi isə nə bilirdi ki, ləl nədi, onun qiyməti neçədi. O, ömründə ilk dəfə idi ki, belə bir qiymətdi daş görürdü. Kənddi kasıblıxdan qurtardığını, tezdiynən ayləsinə çatacağını fikirrəşir və sevinirdi. Nə isə, kənddi səhər tezdən geyindi və ailəsinin olduğu vilayətə tərəf getməyə üz qoydu.

Kənddi bir neçə gün yol gələnnən sora bir şəhərdə varrı bir tacirin evində qonax qalmalı olur. Bu tacir çox varrı və hiyləgər imiş. Axşam yeməyinnən sora tacir öyrənir ki, kənddi ayləsinə çörəh qazanmax üçün uzax şəhərrərin birinə işdəməyə gedibmiş və burada üç il işləmişdir. Kənddi deyir:

– Başına dönüm, tacir ağa, üç il bir ağanın yanında nökər oldum, axırda da mənə mal-dövlət əvəzinə, bir daş verdi. Özü də zalim oğlu elə hey tərifliyirdi ki, bu belə daşdı, yaxşıdı, nə bilim, qiymətdidi.

Tacir:

– O nə daşdı elə, bir gösdər baxım görüm, – dedi.

Kənddi çarığında gizdətdiyi daşı gətirib tacirə göstərir.

Tacir daşın bir o yanına baxır, bir bu yanına baxır və öz-özünə deyir:

– Adə, hiyləgər keçəl tacir, nə qədər hiylə bilirsən, işdət, təki bu qiymətdi ləl səndə qalsın. Bu daşın qiyməti sənin yiğdiğin mal-dölətin yarısına bərabərdi. Tacir daşı əlinən əlinə ötürür və hey fikirrəşir ki, necə etsin daşı kənddididən alsın. Nəhayət, yatmax məqamı gəlir, hərə bir otağa çəkilir.

Tacir səhərə qədər yatmir və elə hey ləli ələ keçirməh üçün fikirrəşir. Nəhayət, o belə qərara gəlir ki, iki nəfər yalançı şahid tapsın. Qiymətdi daşı kənddiyə qaytarmamax üçün daşı guya kənddiyə qaytardığını bu şahidlər vasitəsilə sübut etsin. Hiyləgər tacir fikirrəşdiyi kimi də edir. Səhər tezdən iki yalançı şahid hazırlırı.

Kənddi yola düşməzdən əvvəl tacirin yanına gəlir və qiymətdi daşı qaytarmasını onnan xahiş edir:

– Tacir ağa, mən yol adamıyam, daşı ver, çıxmı gedim balalarımın yanına, – deyir.

Bu sözdəri eşidən taciri elə bil ilan çalır. O qızışır, haldan çıxır və ağızına nə gəldi, başdırıv kənddiyə deməyə:

– Adə, utanmaz oğlu utanmaz, mənim evimdə qalıb, mənim çörəyimi yeməyin azdır, hələ bir mənim üsdümə oğurrux da atrısan? Tfu, sənin bu murdar üzünə. Mən axşam sənə bu kişilərin yanında daşı qaytmadınmı? Sən daşı alıb cibiyə qoymadınmı? Sora mənim evimdə yatmadınmı? Tacir əlini uzadır şahiddərə:

– Adə, köpək uşağı, nə susmusan, siz yox idiniz məgər mən ona daşı qaytaranda? Bir dillənəsiniz.

Şahiddər də yer-yerdən qışqırıb deyillər ki, tacir daşı qaytaranda biz gördük. Kənddi nə qədər yalvarırsa, ağılıyırsa da, bir iş hasıl olmur ki, olmur. Deyir:

– Başına dönüm, tacir ağa, mən bu daş üçün üç il zəhmət çəkmişəm, tər tökmüşəm. Ayləm mənim yolumu səbirsizdiyinən gözdüyü. Onnarı gözü yaşıdı qoyma. Daşı

vermirsən, vermə, heç olmasa, mənə bir qədər pul ver, çevir balalarıyın başına, ver! Balalarımın yanına əliboş getmiyim. Onnar mənim yolumu gözdüyüllər.

Tamahkar tacir isə inadınnan dönmür ki, dönmür. O, kənddinin üsdünə acıxlınır və evinnən rədd olub getməyi ona əmr edir. Əlacsız qalan kənddi şaha şikayət edir. Kənddi başına gələni axıra qədər şaha danışır. Şah taciri öz hüzuruna çağırtdırır. Tacir şahın hüzuruna gəlir, baş əyir. Şah dərhal əmr edir ki, ləli kənddiyə qaytarsın. Tacir başdırıv yalvarıb and işməyə:

– Şah sağ olsun, mən kənddinin daşını ona qaytarmışam. O, yalannan mənim üsdümə böhtan atır. Əyər mənə inanmırınsa, şahiddəri çağırıa bilərsən. Mən ləli kənddiyə qaytaranda iki nəfər şahid də bunu görmüşdə.

Şah şahiddəri çağırtdırır. Şahiddər də tacirin dedihlərini təkrar edillər. Şah deyir ki, kənddi, nahax yerə tacirin üsdünə böhtan atma, o, ləli sənə qaytarmışdır. Şah kənddiyə saraydan uzaxlaşmağı əmr edir.

Kənddinin əlacı hər yerdən kəsilir. Vilayetdə ən böyük adam şahdır ki, ona da kənddi şikayət etmişdi. İki belə görən kənddi kor-peşman, ağlıya-ağlıya, əliboş, üzüqara üz tutur evlərinə tərəf.

Deyirlər, bir nəfər cavan oğlan öz ətrafına özü kimi cavannardan topluyarax şah-şah oynuyurmuş. Onnar özdərinə görə taxt-tac düzəltmişdilər. Cavan hökmdarın dediyi qalan uşaxlar üçün qanun idi. Onnar hər bir xırda işə ədalətnən baxırdılar. Bura şikayətə həmişə çoxlu kənddi gələrdi. Şəhərin qazısı bu uşaxların əlinnən lap cana gəlmışdı. Ancax ölkənin şahının bu oyunnan çox xoşu gələrdi. Burada hər bir iş ədalətnən həll olunurdu. Şah özü olara şah-şah oynamaga icazə vermişdi.

Kənddi gəlib həmən bu şah-şah oynuyan uşaxların yanının keçəndə cavan hökmdar onu bikef görür və yanına

götirilməsini əmr edir. Qamış atdara minmiş cavannardan üç nəfəri kənddiyə yaxınnaşır:

– Əmi, sizi hökmdar çağırır. Onun hüzuruna getməlisiniz.

– Ay bala, mənə sataşmıyın, mən elə bu dəqiqə hökmdarın yanından gəlirəm. Bir kəndli babayam, qoyun çıxıb gedim balalarımın yanına.

– Yox, əmi, siz hökmdarın hüzuruna getməlisiniz. Belə əmr var.

Kənddi hər nə qədər çalışıb isdiyirsə də yoluna davam etsin, mümkün olmur. Çarəsiz qalıb qamış atdaların qabağında, qamışdan hazırlanmış saraya gəlir. İçəridə cavan bir oğlan oturmuşdu. Qocanın yadına şahın sarayı düşdü, bura ilə ora arasında bir oxşarlıq hiss etdi. Kənddi içəri girən kimi cavan oğlan hörmətnən ayağa qalxdı və oturmax üçün ona yer gösdərib soruşdu:

– Qoca, söylə görək hardan gəlib, hara gedirsən və nə üçün belə kədərrisən?

– Oğul, məni incitmə, qoca kişiyəm. Onsuz da geniş dünya başıma dardı, gedim ayləmə çatım. Mənim dərdimə şahın özü dərman edə bilmədi, sən nə edə bilərsən. Burax məni, çıxıb gedim.

– Yox, qoca, mənə hər şeyi danışmasan, səni burdan buraxan deyilik.

Əlacsız qalan kənddi hər şeyi olduğu kimi, başdan-ayağa qədər gənc hökmdara danışmağa məcbur oldu. Gənc hökmdar ona dedi:

– Arxayın ol, qoca, biz sənin ləlini tacirdən alıb sənə verərih. Sabah sənin şikayətinə baxılacaq.

Sonra o, namələr göndərib taciri, şahiddəri çağırtdırır. Bir namə də göndərib şahı bu işdən agah edir və sabah burada iştirak etməsini onnan xahiş edir. Şah kiçik hökmdarın tədbirində iştirak etməyi qərara alır.

Səhər açılır, məhkəmə başdanır. Bura şəhərin qazısı, tacir, onun şahiddəri və şah gəlmişdi. Gənc hökmdar şahdan kənddinin şikayətinə baxmax üçün icazə isdiyir. Bu şahın çox xoşuna gəlir. O, kənddinin şikayətinə baxmax üçün gənc hökmdara icazə verir. Gənc hökmdar kənddini və taciri irəli çağırır. Onnarı dindirir. Sora o, şahiddəri çağırır. Şahiddər yenə təkidnən deyillər ki, onnar kənddinin ləlini görmüşlər və hətta əllərinə də alıb baxmışlar. Belə olduxda hökmdar əmr edir ki, şahiddər, tacir və kənddi müxtəlif istiqamətlərdə, bir-birindən aralı dayansınnar. Belə də edillər. Onnarın hamısı müxtəlif istiqamətdərdə uzaxlaşdırılır. Sora o əmr edir ki, bir qədər yumşax palçix gətirsinnər. Hökmdar birinci növbədə kənddini yaxına çağırır:

– Qoca, sənin qiymətdi daşın nə boyda idisə, o boyda bu palçıxdan kəs, yumrula və bu papağın altına qoy.

Kənddi belə də edir. Sora taciri çağırtdırır. Ona da əmr edir ki, kənddiyə qaytardığın ləl nə boyda idisə, o boyda palçıxdan kəsib bayaxkı papağın altına qoysun. Tacir gördüyü ləl boyda palçıxdan kəsib yumruluyur və papağın altına qoyur. Sora birinci şahid çağrılır. Ona tacirin kənddiyə qaytardığı ləl boyda palçix yumruluyub ikinci papağın altına qoymasını əmr edir. Sora ikinci şahid çağrılır. O da palçıxdan kəsib yumruluyur və ikinci papağın altına qoyur. Nəhayət, gənc hökmdar hamısını – şahı, qazını, taciri və şahiddəri yaxına çağırır. Hamı irəli gəlir. Gənc hökmdar birinci papağı qaldırıb şaha göstərir. Bunnarın hər ikisi bir boyda idi. Sora o, ikinci papağı qaldırır və yenə şaha göstərir. Şah görür ki, şahiddərin hazırladığı ləl daşdar müxtəlif böyühlühdədi. Onnarın birincisi toyux yumurtası boyda, ikincisi isə qaz yumurtası boyda idi. Gənc hökmdar şaha üzünü tutub deyir:

– Padşah sağ olsun, indi sizə aydındımı ki, şahiddər yalancı şahiddərdi? Onnar nəinki ləli əllərinə alıb baxmış, hətta heç onu görməmişdər. Kənddinin ləli özünə

qaytarılmamışdır.

Bu sözərdən sora gənc hökmdar üzünü şaha tutub deyir:

– Şah sağ olsun, indi buyrux sizində. Tacirə layixli cəzanı ancax siz verə bilərsiniz. Əmriniz nədisə, yerinə yetirməyə hazırlıxsınız.

Şah cavab verir ki, şikayətə ədalətnən baxmışan. Odu ki, sən də ən ədalətdi hökm verə bilərsən.

Gənc hökmdar bu sözənən çox sevinir və əmr edir:

– Kənddinin ləli onun özünə qaytarılsın. Hiyləgər tacirin əmlakı üç hissəyə bölünsün. Bir hissəsi şahın xəzinəsinə, bir hissəsi kənddiyə, bir hissəsi isə bizim şahlığı çatsın.

Bu ədalətdi məhkəmə şahın da, xalqın da xoşuna gəlir. Kənddi bu hadisədən çox razı qalır və öz əmlakı ilə birrihdə evinə, ayləsinə dönür.

PİRİ KİŞİNİN NAĞILI

Biri varydı, biri yoxuydu, Piri adında bir qoca kişi varydı. Onun var-yoxu bir oğlu varydı.

Onun uşağı balaca ikən anası ölmüş, uşağı Piri kişiyə amanat vermişdi. O, günümüzdər çöllərdə əkin əkər, gecə düşəndə öz evinə gələrdi. Beləliyinən o, öz körpəsini dolandırardı.

Körpə günü-günnən gümrəhlaşar və gözəlləşərdi. O, on beş yaşına çatanda atası ilə barabar əkin əkməyə gedərdi. Bütün gözəllər onun dərdinnən ölürdülər. Onun bircə ayıbü varydı ki, o da kasıblıx idi.

Onnar bir neçə vaxt belə keçindilər. Bir gün paccah onnarın hər ikisini uzax bir yerdə əkin əhməyə göndərdi. Sabah tezdən ata-oğul yola düşdülər.

Az getdilər, çox getdilər, dərə-təpə düz getdilər, gedib bir biyabanniğa çatdırılar. Oturub yorğunnuxlарını aldılar, çörəh qırıx-quruxlarını açıb yedilər, gecəni burda gecələməli oldular. Sabah açılan kimi onnar yenə də öz yollarına davam elədilər. Bir xeyləh getdihdən sora onnar qayanın dibində bir səs eşitdilər. Bu səs bir neçə yol təkrar olundu. Onnar nə qədər o yan, bu yana baxdılar, yenə heş nə görmədilər. Elə səs hey eşidildi. Onnar qayanın dibinə gəldilər. Gördülər ki, qayanın dibi tərəfdə torpağın altından bir səs gəlir. Ata-oğul oranı xeyləh eşdilər. Birdən gördülər ki, bu, quyu kimi bir şeydi. İçində isə bir adam var. Hey çalışır, çığırır, çabaliyir, amma bir şey çıxmırı.

Onnar quydakı adama köməh eləməli oldular. Zornan onu bu dərin quyunun içinnən çıxartdılar. Quyudan çıxartdıxları adam bütün başına gələn əhvalatı onnara danışdı. Quyudan çıxartdıxları adam ata və oğula dedi ki, görürəm kasib adama oxşuyursunuz. Bu yaxşılığınızı görə mən sizə köməh eliyərəm.

O, quyuda iki qızıl küpəsi olduğunu onnara bildirdi. Quyu çox dərin olduğunnan, onu çıxartmax çətiniydi. Onnar belə məsləhətləşillər ki, hər hansı birinin belinə kəndir bağlıyb quyuya salsınnar. Piri kişinin oğlunun belinə kəndir

bağlıyb quyuya saldılar. Oğlan əvvəlcə qızıl küpələrini kəndirnən bağlıyor, onnar isə küpəni dartib çığardır, ən axırdı isə oğlunu dartib çıxardıllar.

Bu küpələrin hər ikisi sehirli küpə idi. Bir dəfə "qayna, küpəm, qayna" – deyən kimi bütün qızıl pullar qayniyb yerə töküldü. Kişi bu küpənin birini bunnara bağışdırıv və çoxlu razılıx eliyib, öz yoluna düzəlir.

Ata-bala həmən günü tapşırılmış yeri şumluyub, axşamüstü evlərinə qayıtdılar. Evlərində yerə surfa salıb qızıl küpəsini ortuya qoydular. Piri kişi "qayna, küpəm, qayna" – deyən kimi qızıl pullar axışıb yerə töküldü. Yavaş-yavaş onnarın dolanışıqları yaxşılaşırı. Onnarın vəziyyəti yaxşı olduğuna görə paxıl qonşunun bunnara paxıllığı tuturdu.

Həmən qaydaynan kişi bir gecə tökülən qızıl pulları yiğan zaman qapıdan pusan paxıl qonşu bunu görür və küpəni dəyişməh fikrinə düşür. Ata-bala sabah tezdən ikisi də işə gedir. Paxıl qonşu gəlib küpəni götürür və onun yerinə başqa bir küpə qoyur. Axşamüstü qonşu küpəni evin ortasına qoyur və "qayna, küpəm, qayna" – deyir. Qızıl pullar axışıb tökülür, uşaxlar sevinə-sevinə qızıl pulları kisələrə doldurullar. Lakin axırdı bir ah-fəryad qoparılır. Küpədən bir gürzə ilan çıxıb qonşunun boynuna dolanır. Onun səsinə Piri kişi və oğlu yürüür. Görür ki, küpə onnarın küpəsidi, küpədən bir ilan çıxıb arvadın boynuna dolanıb. Onnar güc-bəlaynan ilanı arvaddan ayırlılar və sehirri küpələrini evlərinə gətirib, qonşunun qara, miskin küpələrini isə özdərinə verillər.

Piri kişigilin günü, güzəranı günnən-günə yaxşılaşırı. Qızıl küpəsi onnar üçün maya oldu. Özərinə böyük imarət tihdirdilər, bağ-baxça saldılar, əkin sahələri düzəlttilər. Kasıblığın daşını birdəfəlik atdırılar. Onun oğlu həmin yerin naccahının qızını isdiyirdi. Lakin əvvəlcə kasib olduğunu naccah ona qız verməh fikrində deyildi. Onnar varrandıxcə naccah bunnarın varına susadı. Qırx gün, qırx gecə toy eliyib, qızını Piri kişinin oğluna verdi. Kürəkənini isə özünə vəzir götürdü.

CİNLƏR PADŞAHİ ARVADININ KƏBİNİ

Biri varmış, biri yoxmuş, çox varrı, həm də olduxca xəsis bir tacir varmış. Bu kişinin boğazınınan xəsisdihdən tikə keçməzmiş. Bir dəfə iş elə gətirir ki, sevimli, gözünün ağı-qarası olan yeganə oğlunun arvadı, tacirin gəlini ciyər kababı arzu edir. Gəlin uşax gözdüyürmüş. Qayınana işdən hali olub əhvalatı ərinə danışır. Əri fikre gedir və əli əsə-əsə bir az pul götürüb bazara yollanır. Bazarda ciyər satılan yerə gəlib qiymətini xəbər alır. Deyillər ki, altı tümən vermelisən. Kişinin gözdəri kəlləsinə çıxır. Necə yəni altı tümən. Nə isə, başdırı ucuz qiymətə ciyər soraxlaşmağa. Birisi ona deyir ki, a kişi, əgər ucuz qiymətə ciyər axtarırsansa, get filan şəhərə, orada ciyərin qiyməti beş tüməndi. Kişi atı minib üz qoyur həmin vilayətə tərəf. Az gedir, üz gedir, dərə-təpə-düz gedir, nəhayət, gedib çatır həmin vilayətə. Görür ki, həqiqətən bu vilayətdə ciyər beş tümənədi. Elə bunu görüb almax isdədikdə birdən xəyalının keçir ki, nə olar, qoy bir az da soraxlaşım, bəlkə bu qiymətdən də ucuz qiymətə ciyər satılan bir yer tapa bildim. Soraxlaşa, soraxlaşa şəhəri gəzir. Nəhayət, yenə bir nəfər ona deyir ki, ay kişi, bəs filan vilayətdə ciyər dörd tümənədi. Kənlünnən keçirsə, gedib ala bilərsən. Bəli, kişi yenə atını minib deyilən səmtə yollanır.

Nə isə, uzun sözün qisası, bu şəhərdə də o biri şəhərdə başına gələn eyni hadisələr təkrar olunur. Nəhayət, bu minvalla axtara-axtara, nəhayət, gəlib bir yerdən çox ucuz bir qiymətə – bir tümənə köhnə bir ciyər alıb evinə tərəf yola düşür.

Az gedir, üz gedir, dərə-təpə düz gedir, gəlib bir təpənin ortasından keçəndə görür ki, bir nəfər gəlib onun atına mindi. Soruşur ki, ey şəxs, sən kimsən icazəsiz-filansız gəlib atıma mindin. Həmin cavan oğlan tacirə deyir:

– Ey bəni-insan övladı, bil və agah ol, məni tanımayan yoxdu. Mən cinnər paccahının qızıyam. Canavarın gözü o

qədər işixlıdı ki, o biz cinnəri belə vahiməyə salır. Məni bir canavar qovur. O məni tutmax isdir. Tez ol, atını bərk sür, məni təhlükədən uzaxlaşdır. Səni dünya malının qəni edərəm. Nə qədər istəsən sənə pul, cavahirat verərəm.

Tacir atı dördnala çapmağa başdırı. Yarı yolda cinnər paccahının qızı soruşur:

– Sən necə gəlib bizim mahala çıxmışan?

Kişi əhvalatı başdan ayağadək ona nağıl edir. Öz xəsisdiyi ucunnan bu günə qaldığını söylüyor. Cinnər paccahının qızı onu diqqətnən dinniyyir. Tacir danışib qutardıxdan sora cinnər paccahının qızı ona deyir:

– Bax, gör sənə nə deyirəm. Sən indi aparıb məni sağ-salamat atama təhvıl verəcəksən. Atam sənə sənin istədiyin qədər mal-dövlət və sərvət verəcək. Sən dünyanın ən varrı adımı olacaxsan.

Bu sözdəri eşidən taciri yol boyu fikir götürür. Öz-özünə fikirrəşir ki, tutax ki, cinnər paccahı mənə xeyli sərvət verdi, axı bir halda ki, əgər o sərvət mənim boğazımnan keçməzsə, onun mənə nə xeyri?!

Uzun sözün qisası, tacir atını cinnər paccahı qızının göstərdiyi səmtə tərəf sürə-sürə, öz-özünə fikirrəşir:

– Bütün bu müsibətə düşməyimin əsas səbəbkərə mənim xəsisdiyimdi. İndi evdə məni gözdüyüllər. Mən isə gör hara gedirəm.

Elə bu fikirdə ikən bir də görür ki, çox böyük bir qoşun onun qarşısına çıxdı. Cinnər paccahı da həmin qoşunun başında durmuşdu. Qoşun onnara yaxınlaşanda cinnər paccahının qızı cəld atının sıçrı'yıb yerə atıldı. Atasının qabağında diz çöküb təzim edənnən sora dedi:

– Atacan, bu bəni-insan oğlu məni ölümən xilas etmişdir. Ona görə də onun ürəyi nə istəsə, gərək həmin şeyi bu şəxsə bağışlayasınız.

Padşah dedi:

– Ey bəni-insan oğlu, de görüm ürəyinnən nə keçir. Səni

qızıla-gümüşə qərq edimmi?

Tacir dedi:

– Mərhəmətli paccah, mən varrı bir tacirəm. Qızıla, gümüşə ehtiyacım yoxdu. Ancax sənnən bir xahişim var. Sən elə et ki, mənim malim mənim boğazınnan keçsin və mən xəsisidik nə olduğunu bir də bilmiyim.

Paccah buju eşidən kimi rəngi ağardı. Dedi:

– Ay bəni-insan oğlu, gör sən mənnən nə böyük bir sərvət tələb edirsən. Sən ki, mənim arvadımın kəbinniyini tələb edirsən. Məgər sən bilmirsən ki, o adamnar ki, öz mallarını xərc eləməkdə xəsislik edillər, bil ki, onnarın malı mənim arvadımın kəbinniyidir. Onun isə ixtiyarı məndə deyildir. Lakin bir halda ki, sən mənim qızımı xilas etmisən və mən sənə sənin istədiyin şeyi verəcəyimə söz vermişəm, onda qoy arvadımı çağırıb məsələni ona baş salım.

Bəli, cılrlar paccahı gedib arvadını çağırıdı və ona dedi:

– Bu bəni-insan oğlu qızımızın xilaskarlığı. O sənnən sənin kəbinniyini isdiyir, verirənəm?

Cinnər paccahının arvadı dedi:

– Bəli, verirəm, qızımızın xətrinə öz kəbinniyimi. Yəni tacirin öz malını onun özünə verirəm.

Sona cinnər paccahı tacirə "yaxşı yol" deyib, onu öz evinə yola saldı.

Tacir evə gəlib gördü ki, onda əvvəlki xəsisdihdən heç bir əlamət yoxdu. O, hamiya səxavət göstərmək isdiyirdi. Evə gəlib çatan kimi, dərhal oğlannarını yanına çağırıb dedi:

– Gedin mənim sürümən iki-üç qoyun tutub gətirin. Kəsin, ciyərini gəlinim üçün kabab edin.

Bəli, tacir həmin gününə dönüb oldu səxavətdi bir tacir.

İndi ona görə də eldə belə bir məsəl var. Deyillər, filankəs çox xəsisdi, öz malı heç vaxt öz boğazınnan getməz. Çünki cinnər paccahının arvadının kəbinidi.

İndi də bu məsəli xəsis adamnar haqqında dönə-dönə çəkillər.

DƏRYANUS

Biri varmış, biri yoxmuş, lap qədim zamannarda Dəryanus addı bir paccah varmış. Bu paccah çox zülmkar bir paccah imiş. O qədər zülmkar olmuş ki, çox xırda bir şeyin üstündə adamnarın boynunu vurur, dərisini soyarmış.

Bir dəfə onun rəiyyətdərinnən üç nəfərini Dəryanus şahin adamnarı hədəliyib deyillər ki, sizin dərinizi biz şaha soydurarıx. Bu adamnar da baş götürüb bu vilayətdən qaçmağa üz qoyullar. Onnar bir an da dayanmadan xeyli yol gedillər. Nəhayət, yorulub əldən düşüllər və bir qədər dincəlmək üçün gəlib bir daş mağarıya girillər və yatırlar. Onnar təxminən həmin mağarada bir neçə yüz il yatırlar. Bir də oyanıb görüllər ki, onnarın yatdıxları daş mağaranın üstündəki daş uzanıb, gəlib mağarani tamam örtüb. O qədər örtüb ki, bir deşik boyda boş yer qalıyb.

Yaxınlaşış görüllər ki, deşiyin qabağına da kiçik bir daş söykənmişdir. Onnar yaxınlaşış daşı deşikdən aralıyr və mağaradan çıxırlar. Dəryanusun zülmünün qorxusunnan yenə qaşmağa başlıyıllar.

Onnarı qaçan görənnər soruşular:

– A kişilər, niyə qaçırsınız, sizə nə olub?

Onnar cavab verillər ki, biz Dəryanus şahin məmləkətindənik. Onun zülmünün baş götürüb qaçırıx.

Onnara deyillər:

– A kişilər, nə danışırsınız? Nə Dəryanus? Dəryanus şah haqqında biz də eşitmışik. Eşitmışik ki, qədimdə, dörd yüz il bunnan əvvəl bu tərəflərdə belə bir şah olub. Siz yəqin ki, dəli olubsunuz.

Üç nəfər bir-birinə baxıb deyillər:

– Ey dili-qafıl, demək, biz dörd yüz il yatmışıx.

SÜLEYMAN VƏ BAYQUŞ

Biri var idi, biri yox idi, günnərin bir günündə bütün quşdarın və heyvannarın dilini bilən Süleyman peyğəmbər öz taxtında əyləşmişdi. Belə nağıl edillər ki, Süleyman peyğəmbər arvadı Bilqeyisi çox sevirdi. Onun sevimli arvadı Bilqeyis nə xahiş etsəydi, Süleyman peyğəmbər dərhal onun xahişini yerinə yetirərdi.

Bir gün Bilqeyis Süleyman peyğəmbərə dedi ki, sən ki bu qədər qüdrətdisən, onda əmir et ki, mənim üçün quş sümüyünnən bir saray tiksinər. Onda mən bilərəm ki, sən həqiqətən də çox qüdrətdisən. Süleyman peyğəmbər bunu eşidib, dərin fikrə getdi. Çünkü bu çox müşkül bir iş idi. Lakin bu dəfə də sevimli arvadının istəyini yerinə yetirmək, onun könlunu qırmamax üçün dedi:

– Baş üstə. Onu da sənin üçün edərəm.

Bəli, Süleyman peyğəmbər işə başdadı. Bütün memarrarı çağırıb onnara tapşırıx verdi. Sora isə hər növ quşdan bir paccah – nümayəndə çağırıb onnara dedi ki, bəs filan qədər mənim üçün quş sümüyü göndər. Bütün quşdar sümük gətirdilər. Bircə bayquş gəlib çıxmadi. Kimi bayquşun dalıcı göndərdilərsə, yenə bir faydası olmadı. Nəhayət, ümid qaldı qaranquşnan bülbülə. Ağsaqqallar dedilər ki, gəlin qaranquşu göndərmiyək, çünkü onun qanadı ağırdı. Bayquş onun sözünü gəlməz. Yaxşısı budu ki, bülbülü göndərək. Çünkü bülbülün dili şirindi. Bayquşu yola gətirsə, bülbül gətirər. Bəli, bülbül bayquşun yuvasına tərəf uçağa üz qoydu. Gəlib bayquşun yuvasına yetişdi. O qədər dil tökdü ki, axırdı bayquşu yola gətirdi. Birrikdə üçub Süleyman peyğəmbərin hüzuruna gəldilər.

Süleyman peyğəmbər dedi:

– Öy yekəbaş, böyükün hüzuruna nə üçün gəlmək istəmirsin? Məgər sənin xəbərin yoxdu ki, mən hər yerə car çəkmişəm ki, bütün quşdar mənim hüzuruma gəlsin?

Bayquş dinmədi. Süleyman sözünə davam edərək dedi:

– Səni gərək mən cəzalandırırm. Ancax cəzalandırmazdan qabax isdiyirəm sənə üç sual verim. Əgər sən suallarıma cavab verdin, sənin günahının keçəcəm. Xeyir, əgər cavab verə bilməsən, onda sənə çox ağır cəza verəcəm.

Bayquş dedi:

– Bu şərtə razıyam.

Süleyman peyğəmbər dedi:

– De görüm, dünyada dirilər çoxdu, yoxsa ölülər?

Bayquş dedi:

– Ölülər.

Peyğəmbər sual etdi:

-Nə ilə sübut edərsən?

Bayquş cavab verdi:

– Çünkü yer üzündə nə qədər diri insan varsa, onnar da axırdı öləcəklər.

Süleyman peyğəmbər ikinci sualını verdi:

– Yaxşı, de görüm, dünyada abaddıx çoxdu, yoxsa xarabalıx?

Bayquş dedi:

– Xarabalıx çoxdu.

Peyğəmbər soruşdu:

– Niyə?

– O evlər ki, o saraylar ki, xaraba qalmışdı, onnar öz yerində. O abaddıxlardır ki, təzə abad olunub, bir gün gələr ki, həmin abaddıxlardır da xarabazara çevrilər.

Süleyman üçüncü sualını verdi:

– De görüm, dünyada qadın çoxdu, yoxsa kişi?

Bayquş dedi:

– Dünyada qadın çoxdu.

Süleyman soruşdu:

– Nə ilə sübut edə bilərsən?

Bayquş cavabında dedi:

– O kişilər ki, arvad sözünə qulax asıllar, onnar da qadın

hesab olunullar.

Süleyman peyğəmbər barmağını dışdədi. Öz-özünə fikirrəşdi: "Ey dili-qafıl, bayqus bu sözdəri mənə deyir. Çünkü mən də qadın sözünə baxıb bu sarayı tikməyi qərara almişam".

Süleyman peyğəmbər hənnan-hana fikirdən ayılıb dedi:

– Ay yekəbaş bayqus, sən mənim suallarıma çox ağıllı cavab verdin. Ona görə də səni bağışdırıram və sənə mükafat olarax gündə yemək üçün bir sərçə ayırıram.

Deyilənnərə görə, o vaxtdan sərçələr həmişə gündüz vaxtı bayqus uçanda onun dövrəsində uçallar.

Süleyman peyğəmbərə gəldikdə isə, bayquşun cavabın-nan sora bir daha arvad sözünə baxmamağı qət edir və bütün quşdarı azad buraxır, sümükdən saray ucaltmax fikrinnən vaz keçir.

QOCA QARI VƏ ŞAH

Biri varmış, biri yoxmuş, çox zülmkar bir şah varmış. Bir gün bu şah öz məmləkətini gəzmək fikrinə düşür. Fikrini vəzirinə deyir. Vəzir də şahın fikrinə şərik çıxır. Hər ikisi ov edə-edə gəlib bir daxmiya yaxınlaşıllar. Şahnən vəziri saray libasında olmadıxlara görə heç kəs onnarı tanımır. Daxmanın qapısını döyüllər. Qapını qoca bir qarı açır.

– Qonax qəbul edərsinizmi, nənə? – deyə paccah soruşur.

Qarı deyir:

– Allaha da qurban olum, onun göndərdiyi qonağa da.

– Nənə, bizə yeməyə bir şey verərsənmi? – deyə paccahnan vəzir dillənir.

Qarı nənə onnara deyir ki, vallah, qonax yanında lap üzüqarayıx. Tabağında çörək də yoxdu ki, sizə verim. Var-dövlətim bir balaca nar bağıdır. Dərdiyim narrardan sizə verə bilərəm.

Qoca qarı gedib qonaxlar üçün iki piyalə gətirir. Narrardan birini sıxır. Nardan o qədər şirə axır ki, paccahın piyaləsi ağızına qədər dolur. Sonra isə vəzirin piyaləsini də başqa bir narın şirəsi ilə doldurur. Paccah buna çox təəccübənir. Piyaləni başına çəkib içəndə birdən paccahın başına belə bir fikir gəlir ki, qoca qarıya vergi təyin eləsin. Nə isə, içib piyaləni yerə qoyduxda paccah özünü saxlıya bilmiyib deyir:

– Nənə, bir piyalə də ver içək!

Qoca qarı yenə gedib iki nar gətirir. Bu dəfə narrarı sıxdıxda piyalə heç yarısına qədər də dolmur. Paccah özünü saxlıya bilmiyib qoca qaridan soruşur:

– Nənə, de görək nə üçün gətirdiyin narrar bu dəfə piyaləni heç yarı da eləmədi?!

Nənə cavab verir:

– Bala, nə bilim, yəqin ki, paccahımız yenə kiməsə zülm etmək fikrinə düşüb. Ona görə də narın şirəsi piyaləni heç

yarısına qədər də doldurmadı.

Paccah yarıya qədər də dolmamış piyaləni götürüb başına çəkəndə ürəyində öz-özünü danladı və qət etdi ki, qadına heç bir vergi-filan təyin etməsin.

Piyaləni yerə qoyan şahnən vəzir qarı nənədən xahiş etdilər ki, onnara bir piyalə də nar şirəsi versin. Qarı nənə əvvəlki kimi gedib yenə iki nar gətirdi. Narı hələ yarısına kimi sıxmadı ki, paccahın piyaləsi doldu, hələ üstəlik vəzirin piyaləsini də şirə ilə doldurdu. Paccahnən vəzir bu möcüzəyə mat qalıb qoca qaridan soruştular:

– Nənə, de görüm, bunun sırrı nədi? Nə üçün sən indi bir narın şirəsi ilə iki piyaləni də doldura bildin?

Nənə onnara belə cavab verdi:

– Nə bilim, bala, deyəsən paccahımız elədiyi qələtdən peşman olub, xalqa zülm etmək fikrinnən daşınıb ki, əlim də belə bərəkətdi oldu.

Deyillər ki, bu hadisə paccaha ibrət dərsi olub. Öz sarayına gəlib xalqnan ədalətlə rəftar eləməyə başlayıb. Bir daha haxsızlığı yol verməyib. Qoca qarının göstərdiyi həmin hikmət paccahı da, zülmkar vəzirini də haqq-ədalət yoluna qaytarıb.

GÖY MINCIX

Biri var idi, biri yox idi. Üç qardaş var idi. Biların bir də bir bacısı vardı.

B1 qardaşlar söydəyərlik edirdilər. Bir gün bilar söydəyə getmişdilər. Qız da düyü arıtdıyırkı ki, xörək bişirsin. Gördü ki, düyunün içində bir göy mincix var. Mincığı götürüb ağızına qoydu. Nə təhər oldusa, özün unudub, mincığı uddu. Bir müd-dət keçənnən sora b1 qız gördü ki, hamilədi. O saat başa düşdü ki, hər nə əngəl oldusa, həmən göy mincixdan oldu. Bilmədi neynəsin.

Bını bığda qoyax, sizə kimnən xəbər verim, qızın qardaşlarından. Bilar söydaların qurtarıp evə döndülər. Gördülər ki, bacılarının qarnı şışip, ağızına dəyir.

Bilar dedilər:

– Bacı, düzün deyinən, b1 uşax kimnəndi?

Qız nə qədər and işdi ki, heç kimin üzün görməyi, qardaşdar inanmadılar. Dedilər, yalan diyirsən.

Böyük qardaş kiçik qardaşı çağırıp dedi:

– Apar b1 çəpəli öldür, bizi binamus elədi, papağımızı yerə soxdu. Balaca qardaş qızı götürüb çıxdı bir meşənin kənarına, istədi qızı öldürsün, qız ağlayıp dedi:

– Qardaş, mənim günahıma batıb, nahaq qan eləmə. Mən heç bir kişi xaylağı görməmişəm. Düyü arıtdıyırdım, bir göy mincix tapdım, ağızma atmışdım, bilmədim uddum. Hər nə oldusa, o göy mincixdan oldu.

Oğlanın qızı yazıçı gəlip dedi:

– Bacı, baş götür qaç bu mahaldan.

Qız ağlayıp qardaşının ayrıldı. Az getdi, çox getdi, getdi çıxdı bir biyabana. Gördü bığda bir qalaça var. Girdi qalaçaya. Gördü bığda düyü, yağı, hər nə disən var, ancaq heç bir insan ətəri yoxdu. Qız fikirləşdi, dedi:

– Hər nə isə, b1 evin sahibi bir yana gedip, qayıdacax.

Qız o saat qollarını çırmayıp qazanı götürdü, ocağı

qalayıp bir qazan xörəy bişirdi, virdi dəmə, özü gizləndi. Elə ki axşam oldu qız gördü ki, bıdı nərhanər, gurhagur bir dev gəldi. Qapını açdı, girdi içəri. O tərəfə-bi tərəfə baxdı, gördü nə? Ev silinip-süpürülüp çiçək kimi təmizlənip. Xörək bişip, hazırlanıp, qazan da dəmə virilip. Div çox şad olup hay verdi ki:

— Hər kimsən çıx, and olsun Süleyman peyğəmbərin başının cıqqasına sənnən işim yoxdu.

Qız çıxdı, dev gördü, paho, bı bir qızdı ki, yimə, işmə bının xətti-xalına, gül camalına tamaşa elə. Dedi:

— Qız, sən bırda nə gəzirsən?

Qız başına gələn əhvalatı devə söylədi. Dev dedi:

— Neyney, ne istəsən bırda var. Sən ol mənim bacım, mən də olum sənin qardaşım. Sən otur bırda, mən hər gün gedərəm avlaram, quşdaram, gətirrəm dolanarix.

Qız səvinip xörəyi çəkdi, yedilər, işdilər. Dev bir tərəfdə, qız da bir tərəfdə yatıp gecəni sabah elədilər.

Hər gün dev gedip avlayırdı, quşdayırdı. Bılار bırda yeyip, içib bacı-qardaş kimi dolanırdılar. Bir müddət belə dolandılar, ta ki qızın vədəsi təmam oldu, bir oğlan doğdu. Oğlanın adın qoyular Göt Mincix. Bir yaşınnan beş yaşına, beş yaşınnan on yaşına çatdı. Bı əlli yaşında pəhləvan kimi bir oğlan oldu. Qabağına ağac gəlsə yerinnən qoparıb gedirdi.

Dev bını hər gün özüynən ava aparırdı. Çeyrannan, maraldan avlayıp gəlirdilər evlərinə.

Bılar bırda qalsın, saa kimnən xəvər verim, bı qızın qardaşarının. Bıllar söydəyə getmişdi, üstlərinə haramı düşüb var-yoxlarını əllərindən alır. Qaldılar lüt-üryan. Hər qardaş bir işə getdi, kiçik qardaş öz-özünə dedi:

— Gedim görüm, bacım necə oldu?

O yerdən ki, qızı ötürmüştü, üz qoydu qız gedən tərəfə getməyə. Gəzə-gəzə gəlib çıxdı həmən qalaçaya ki, bacısı ordadı. İçəri girdi. Gördü ki, bacısı oturub çörəy hazırlırı. Bacı qardaşını görən kimi durub boynunu qucaxlayıb:

— Ay qardaş, xoş gəldin, beş gəldin, nə əcəb bizi yad elədin, — dedi. Qardaşı əhvalatı nağıl elədi. Onnan sora qız da başına gələnləri bir-bir qardaşına hekayət elədi.

Bılar bı söhbətdə idilər, devnən Göt Mincix avdan gəldilər. Göt Mincix gördü anasının yanında bir oğlan oturub. Soruşdu:

— Ana, bı kimdi?

— Anası dedi:

— Bala, bı həmən kiçik dayındı ki, məni öldürmədi, bırakırdı. Bılar təzədən öpüşdülər, görüşdülər, gecəni şaddığın keçirdilər.

Səhər tezdən Göt Mincixnan dev ava getdi. Bacı-qardaş qaldılar əvdə. Bir müddət belə keçdi. Axırda bu oğlan fikirrəşdi ki, ədə nə vaqt qədər mən bırda qalacağam? Gərək gedəm özümə bir iş tapam. İstədi getsin qız qoymadı, dedi:

— Dayan, Göt Mincix dev evə gəlsin, görüş, onnan sora gedirsən get.

Bəli, elə ki axşam oldu, çölə gedənnər gəldi çıxdı, qız əhvalatı olara nağıl elədi.

Devnən Göt Mincix nə qədər elədi ki, gəl getmə. Oğlan dedi ki, xeyr gedəciyəm. Axırda gördülər tay əlac olmadı, Göt Mincix dedi:

— Dayı, indi ki gedirsən, nəbada göy göz, sarı saqqal kişiyyə nökər olasan.

Bir də başınnan bir tük çəkip verdi dayısına, dedi:

— Nə vaxt dara düşsən, bı tükü at ocağa, yanında hazır olacağam. O gecəni keçirdilər. Səhər olanda Göt Mincixnan dev getdi ava.

Oğlan da üz qoydu günçikan tərəfə getməyə. O qədər getdi ki, çıxdı bir şəhərə. Gördü bir göygöz, sarı saqqal kişi çağırır:

— Ay nökər olan, ay nökər olan!

Oğlan dedi:

- Mən olaram.

Kişi dedi:

– Bala, onda gəl gedək əvə.

Getdilər əvə, çörəydən-zaddan yidilər, yatdılар. Səhər olan kimi kişi bını durquzup dedi:

– Di dur, işə gedəcəksən. Ancaq sənnən bir şərtim var: Gərək itim hardadırsa toxumu orda səpəsən, öküzüm hardadırsa oranı əkəsən, qatığı elə yeyesən qaymağı tərpənmiyə, çörəyi de elə yiyəsən qıraqı tərpənmiyə.

Oğlan durdu, öküzdəri boyunduruxlıyıp, toxumu, xişə da götürüp çıxdı işə. Öküz düz gedib durdu bir kolluxda, it de getdi durdu bir çayın ortasında. Oğlan qaldı məhəttəl. Fikir elədi ki, bı yeri əkmək olmaz, toxumu da suya səpmək olmaz. Əlacı kəsilip qayıtdı geri.

Kişi gördü budı oğlan qayıtdı. Dedi:

– Hey, nəyə qayıtdın?

Oğlan dedi:

– Mən əkə bilmədim. Öküz getdi durdu bir kolluxda, it də durdu çayın lap ortasında, əlacım kəsildi, qayıtdım.

Kişi dedi:

– Mənim şərtim şərtdi, gərək əkəydin.

Oğlanı süpürrüyüb istədi başın kəssin, oğlan tükü atdı ocağa, ancaq tük yanınca oğlanın başın kəsdi. Göy Mincix onda yetdi, gördü ki, dayısını kişi öldürüp. Ta bir söz dimədi.

Kişi başın qalxızıp gördü ki, bir cavan oğlan durıp. Dedi:

– Bala, nə qulluğun var?

Göy Mincix dedi:

– Əmi, nökər olacığam.

Kişi dedi:

– Neynək, elə maa nökər lazımdı. Ancaq mənim bir neçə şərtim var, gərək qəbul eliyəsən. Yerinə yetirməsən səni öldürəciyəm.

Göy Mincix dedi:

– Şərtin nədi?

Kişi dayısına deyən şərti bına da dedi. Göy Mincix razı

oldu. Öküzdəri, iti götürüp getdi cüt əkməyə. Öküz yenə gedip durdu bir kolluxda, itsə getdi durdu çayın ortasında. Göy Mincix bını görən kimi xurcunun altından tutup toxumu tökdü çaya. Ulamanu çıxardıp öküzdərin hərəsinin buynuzunun arasından bir dəfə vuran kimi yixıldılar öldülər. Göy Mincix öküzdərin başın kəsdi, sora sıfranı qoydu qabağına. Çırtmaynan virip baydacanın altın dəldi, dibindən baydacanı elə sordu ki, qaymaq gəlip yapışdı baydacanın dibinə. Çörəyin qıraqın kəsip qoydu bir yana, başladı ortasın yeməyə. Çörəyi yeyip qurtarandan sora durdu yönəldi əvə.

Kişi gördü bıdı Göy Mincix gəlir. Amma öküzdər yoxdu. Dedi:

– Bala, Göy Mincix, nəynədin?

Dedi:

– Çörəyi yedim, qatığı da sən diyən kimi işdim.

Kişi gördü çörəyin qıraqı durur. Qatığın da qaymağı tərpənmeyib. Dedi:

– Bəs öküzdər hanı?

Göy Mincix dedi:

– Getdilər durdular bir kolluxda. Nə qədər elədim çəkə bilmədilər, virdim başdan çürümüş oldular. İt durmuşdu çayda, toxumu da tökdüm ora.

Kişi dedi:

– Nə danışırsan, dəli olmamışan ki!?

Göy Mincix cavab verdi ki, mən niyə dəli oluram, sən özün şərt qoymuşduñ, mən də elədim. Kişinin əlacı kəsilip dedi:

– Öküzdər mındar oldu, yoxsa başın kəsдин?

Dedi:

– Ta niyə mındar eləyəydim, heç olmasa, ətin yiyərik. Onların başını kəsdim.

Kişinin əlacı kəsilip dedi:

– Göy Mincix, gedək barı, öküzdəri gətirək. Atam öləndə ona ehsan verməmişdim, barı ona ehsan verim.

Getdilər öküzdəri gətirdilər, başladılar ehsan verməyə. Kişinin balaca bir oğlu var idi. Birdən b1 başdadı ağlamağa. Kişi nə qədər elədi, oğlan kırımdı. Kişi dedi:

– Gök Mincix, dur mını çıxart çölə, səsin kəssin.

Gök Mincix uşağı götürüp apardı çölə. İki qılçasının yapışıp dartdı, iki bölüb yarısını bu itə atdı, yarısını o biri itə atdı. Girdi içəri. İtdər başdadı boğuşmağa.

Kişi dedi:

– Gök Mincix, itdər niyə boğuşur?

Cavap verdi ki, uşaxdan koxa əvinin itinə çatmadı ona görə.

Kişi dedi:

– Ədə, nə uşaxdan, sən nə danışırsan?

Gök Mincix dedi:

- Sgn dedin uşağın səsin kəs, mən de kəsdim, neyniyim?

Kişi dedi:

– Ədə, barı uşağın meytin gətir aparax basdırax.

Gök Mincix gedip uşağın meytin gətirdi, kişiynən arvad meyti götürüb getdi qəbristanlığa.

Dedilər:

– Gök Mincix, sən də bel-külüng götür gəl.

Bılar o yana gedən kimi Gök Mincix da heç zad götürməyüp, boş atıla-atıla düşdü bıların dallarınca. Gəldilər qəbristanlığa. Kişi dedi:

– Gök Mincix, bəs bel-külüng necə oldu?

Dedi:

– Nənən vermədi.

Kişi dedi:

– Get başına bir yumrux vur, al götür gəl.

Gök Mincix əvə qayıdıp, arvadın başına bir yumrux virdi ki, boynu girdi qınına, o saat öldü. Bir külüng götürdü gəldi.

Kişi qəbir qazmağa başlayanda Gök Mincix da getdi o biri tərəfdən başdadı bir qabır qazımağa.

Kişi dedi:

– Gök Mincix, o nədi, kimə qazırsan?

Gök Mincix cavab verdi ki, sən dedin get nənəmin başnan bir yumrux vir, bel, külüng al gətir. Mən də viranda arvad öldü. B1 qabrı da ona qazıram.

Müxtəsər gedip arvadı gətirip basdırıldılar, soradan qayıtdılar evlərinə. Yolda arvadıyan kişi danışdılar ki, Gök Mincix bizim başımıza bəla açacaq, yaxşısı bıdı ki, bını yatırdax, yüklənək qaçax.

Gök Mincix bını eşitdi. Axşam olan kimi kişi dedi:

– Ay arvad, Gök Mincix yorunuxdu, yerin sal, yatsın.

Arvat yerin saldı. Gök Mincix yerə girən kimi başın buluyur yalannan, başdadı xoruldamağa. Arvat kişiyə yavaşça dedi:

– A kişi, nə aparax, nə götürək?

Kişi dedi:

– Ağırdañ, yüngüldən qabla farmaşdara, bir neçə dəst də yatıp duracax qoy, yüklənək qaçax.

Gök Mincix bını da eşitdi. Bıların başı qarışan kimi xəlvətcə durdu girdi farmaşa, paltarların arasında gizləndi. Gecənin bir aləmində arvatnan kişi ağırdañ, yüngüldən ata, öküzə yükleyip farmaşdan da bir ata çatıp düşdülər yola. O qədər getdilər ki, gün çıxanda çatdlar bir dəryanın qıraqına, yükləri açdılar. Kişi dedi, ay arvat, birəz çörəy hazırlıra yeyək. Arvat qazanı çıxardanda dedi:

– A kişi, Gök Mincix bırdə olsa idi, genə birəz odunnan-zaddan yiğardı.

Bını eşidən kimi Gök Mincix farmaşdan sıçrayıb çıxdı:

– Xala, mən burdayam, nə qulluğun var?

Kişi bını görən kimi öz-özünə dedi:

– Vay evi yrixilan canım, iş xarab oldu.

Gök Mincix başdadı odun yiğmağa. Gördü kişi arvadına deyir ki, axşam olanda Gök Mincixin yerin lap dəryanın qıraqının sal, onnan bəri öz yerini, lap qıraqından da mənimkini sal. Gecə mən diyəcəyəm ay arvat, birəz o yana

yat, sən də diyərsən ki, Goy Mincix, o yana yat. Helə-helə bını sallıx dəryaya, başımızdan rədd olar.

Nə isə xörəyi-zadı yedilər, axşam araya gələn kimi kişi necə dimişdi arvad da heləcə yerləri saldı. Goy Mincix o qədər gözdədi ki, bilar yuxuya gedəndə arvadı gətirdi qoydu öz yerinə, özü girdi arvadin yerinə yatdı.

Gecənin bir vaxtı kişi bını dürtməliyip dedi:

– Ay arvat, o yana yat.

Goy Mincix da arvadı dürtməliyip dedi:

– Goy Mincix, birez o yana yat.

Belə-belə kişi Goy Minciğı, Goy Mincix da arvadı itələyə-itələyə o qədər apardı ki, birdən arvat şappılıtyan düşdü suya. Tez Goy Mincix qışqırdı:

– Ay əmi, qoyma, arvat düşdü suya.

Hay-haray düşdü. Arvad boğuldı. Qaldı bir kişi, bir də Goy Mincix. Kişi arvadı-zadı da yadının çıxardıb öz hayına qaldı.

Səhər açıldı. Goy Mincix böyük bir qazanı suynan doldurup qoydu üstə. Şaxdan-şüvəldən altma basıb şaqqır-şuqqır qaynatdı. Elə ki, su tamam qaynadı, dedi:

– Əmi can, bilirəm, çoxdan çimməyirsən, indi soyun, səni çımdırıcıyəm.

Kişi nə qədər yalvardı, Goy Mincix baxmadı. Bını lüt soyundurup, qazanı qaynaya-qaynaya tökdü bının başına, dirigözdü bişirib öldürdü. Sora qayıtdı anasının yanına.

O yedi-işdi, yerə keçdi, siz də addiyin dövrə keçin.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl deyənin.

KEÇƏL MƏHƏMMƏD

Biri vardi, biri yoxdu, bir Fatı qarı vardi. Bu qarının da bir keçəl oğlu var idi, adına da Keçəl Məhəmməd diyərdilər.

Fatı qarının sənəti çərcilərdən nisyə pambıq gətirib, onnan ipliy əyirirdi, aparıb bazarda satardı. Mayasını çərcilərə verərdi, qalanına da birez çörək, bir az soğan alardı. Nənə-bala yeyib dolanardılar.

Bir gün Keçəl Məhəmməd bazara çıxmışdı. Gördü elə yaxşı kişmiş satıllar ki, ağzının suyu başdadı axmağa. Amma bir pulu da yoxudu ki, bir şey alsın. Başın qaritdiya-qaritdiya geldi əvlərinə. Gördü nənəsi əvdə yoxdu. Fürsət tapıb girdi içəri. Fatı qarı ipliyi kələf-kələf qayırıb asmışdı göydən. Məhəmməd tullanıb kələfin birin alıb qoydu qoynuna, üz qoydu bazara, gəlib bir baqqalın dükanının qabağında boyunu büüküp durdu.

Baqqal dedi:

– Keçəl qurumsax, müştərilərə mane olma, qoy alverimizi eləyək.

Məhəmməd kələfi çıxardıb baqqala verdi, birez kişmiş alıb düzəldi yola.

Sizə kimnən xəbər verim, Fatı qaridan. Fatı qarı evə gəlib gördü ki, kələfin biri yoxdu. Başdadı söyüb qarğamağa.

Qonum-qonşu yiğişib işi bilənnən sora dedilər:

– Ay Fatı qarı, heç kimi söyüb qarğıma, biz hamımız düşəndə sənə əl kölgəliyi eləyirik, kim sənin malını uğurlayacaq. Bu yenə öz oğluvun işidir.

Fatı qarı öz-özünə dedi: "Motala dadanan köpək bir də gələr. Gör a köpəy oğlu, sənin başına nə gətirərəm". Bir gün Fatı qarı Məhəmmədə dedi:

– Məhəmməd, sabah mən əvdə olmıyacağam, hərdənbir gəl əvimişə dəy.

Səhər tezdən Fatı qarı əvdən çıxıb hərrəndi, gəldi otdu qonşunun çəpərinin dalında, başdadı pusmağa. Birdən gördü

Məhəmməd başını qarıtdıya-qarıtdıya gəldi, qapını aşdı, atılıb göydən kələfin birini aldı ki, qapıdan çıxsın, Fatı qarı yapışdı qolunnan, başdadı budamağa:

– Ay köpəy oğlu, mən əlimnən ona-muna işdiyib səni saxlayıram, sən də mənim oğrum olubsan. Dədən gorbagor da sənin kimi oğruydu. O nə qayırırdı ki, sən nə qayırasan?

Məhəmməd gördü iş pisdi, dedi:

– Ay nənə, tayı məni niyə öldürürsən. Tut əlimnən, məni apar bazara sat, gətir xərcdə.

Fatı qarı dedi:

– Keçəl köpəy oğlu, saa kim pul verəcək?!

Fatı qarı tutub Məhəmmədin əlinnən düşdü bazarın canına:

– Ay qul alan?! Ay qul alan?!

Çayçı gördü ki, bir qaridi bir uşağın əlinnən tutub satır. Çağırıdı:

– Qarı nənə, bura gəl!

Fatı qarı gəldi. Çayçı baxdı gördü bı elə bir keçəldi, əgər bını alsa tay binnarı dükanına bir müştəri də ürzükməz. Dedi ki, qarı nənə, bını tez bırdan apar, müştəriyə mane olmasın.

Fatı qarı genə başdadı bazar aşağı, bazar yuxarı çağırmağa. Baqqal isdədi alsın, o da çayçı kimi. Aşbaz istədi alsın, o da helə. Axırda bazarın lap qıraqında qırx lotu oturmuşdu. Lotubaşı da bilların içində bugün burub, bir səndəlin üstdə əyləşmişdi. Gördü bir qarı bir keçəlin əlindən tutub "ay qul alan!" diyip dad edir. Lotulara dedi:

– Onu bira çağırın.

Lotular Fatı qarını çağırıldı. Lotubaşı baxdı gördü bı elə bir keçəldi ki, bir ağacdıxdan yaxın düşməli deyil. Başının qasmağı yenib gözünün üstünə, amma gözünün od yağır. Çox diribaş gədədi. Üzün tutub qarıya dedi:

– Qarı nənə, qiymatı neçədi?

Qarı dedi:

– Yüz tümən.

Lotubaşı çıxarıb yüz tümən qarıya verib Məhəmmədi aldı. Yoldaşları lotubaşıya dedilər:

– Bı nəydi aldın. Yidiyimiz, işdiyimiz də haram olacaq.

Lotubaşı dedi:

– Eybi yoxdu, çəhməmizi-zadımızı silər.

Lotular ta ki gəlib yiğişdilər mənzilə, Məhəmməd o saat biların ustulun hazırlayıb, mənzillərin eylə sildi-süpürdü ki, qırx arvat da belə təmizdiyə bilməzdi. Tez çayların qoyup, çörəklərin bişirdi. Axır ki, bilları elə rahat elədi ki, lotular ömrində bı istirahəti görməmişdilər.

Məhəmmədin hörməti gün-gündən lotubaşının yanında artırdı. İstəmirid onu gözününən kənara qoysun. Məhəmmədə lotular hər nə buyuruq buyururdular, o saat əlüstü əmələ gətirirdi.

Bir gün lotular içib piyan olmuşdular. Lotubaşı üzün tutub yoldaşlarına dedi:

– Bir qoçax isteyirəm bu tavla mixini aparıb filan hamama çalsın. Heç kəs dinmədi. Hami dedi:

– Genə bı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmmədin işidi. Lotubaşı o saat Məhəmmədi çağırıb dedi:

– Qoçağım, bir toxmax götürüb, bı tavla mixim aparıb filan yerdə bir xarfaba hamam var, ora çala bilərsənmi?

Keçəl dedi:

– Canın da allam.

Məhəmməd tavla mixini, bir də toxmax götürüb, üz qoydu getməyə. Elə ki gəlib hamama çatdı, papağın əyri qoyub fişdirix çala-çala başdadı mixi calmağa. Elə bir toxmax virmişdi, difardan bir səs gəldi ki:

– Ay anasın satdığı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd! Sən ağzınızı hara yetirmisən ki, mənim məkanımda mix çalırsan?!

Məhəmməd başın qalxızıb gördü heç kəs yoxdu, bənd olmuyub başdadı genə calmağa. Bir də səs gəldi:

– Ey anasın satıldığı Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd,

saa dimirəm çıx bırdan, rədd ol!

Məhəmməd başın qavzıyıb dedi:

– Mənim ağamnan hamı şəhər tük salır, bı da məni qorxuzur. Başdadı bir, iki, üç tapla mixi budamağa. O saat hamam titriyib, divar yarıldı, oradan bir oğlan çıxdı. O, əl atdı Məhəmmədin yaxasına, Məhəmməd də əl atıb onun kəmərindən tutdu. O difara-bu difara o qədər virdi ki, oğlan gördü keçəl onu öldürəcək, istədi qaçsın, bir ayağı keçdi Məhəmmədin əlinə. Oğlan o tərəfə çəkdi, Məhəmməd bu tərəfə, axırda oğlanın bir tay corabı da çıxdı Məhəmmədin əlində qaldı. Məhəmməd tavla mixini çalıb, toxmağı da götürüb, papağını hərriyib fişdiriq çala-çala corabı da cibinə qoyub düşdü yoluñ ağına.

Keçəl bazarnan getməkdə olsun. Sizə beş kəlmə xəbər verim lotubaşının. Lotubaşı ayılıb gördü Məhəmməd yoxdu.

Dedi:

– Ay aman, Məhəmməd hanı?

Dedilər:

– Məhəmmədi keflənib özün göndərdin filan hamama ki, tavla mixi çalsın.

Lotubaşı dedi:

– Ay aman, tez olun, ora hər kim girsə, olər. Gedəy, bəlkə diri
tapdix. Heç olmasa, ölüsun taparıx.

Lotular durub getməydə olsun, bir neçə kəlmə Məhəmməddən eşidin. Məhəmməd fişdirix çala-çala bazarnan gedidi. Gördü bir baqqal kişişi, noğulu, badamı töküp satır. Bını görən kimi başdadı Məhəmmədin ağızının suyu axmağa. Bir-dən yadına düşdü ki, axı bir corabı var. Dedi:

– Ay baqqal, bir tay corabım var, nə qədər kişiş verərsən, verim saa?

Baqqal dedi:

– Ver baxım görüm.

Məhəmməd corabı çıxardıb verəndə baqqal gördü ki, bı

bir corabdı ki, bının qiyməti heç paçcahın xəzinəsində yoxdu.

Yapışıp keçəlin yaxasının dedi:

– Keçəl köpək oğlu, bını hardan alıpsan? Yerini de!
Mənim evimi yarıp qırx cüt corabımı aparıplar.

Məhəmməd dedi:

– Əşı, Allaha bax, mənnən əl çek, nə əv yarmax, nə qırx cüt corab? Bını mən indicə filan hamamda qazanmışam. Bının üstündə mən bir qat qabix qoymışam.

Baqqal dedi:

– Keçələ bax, filan hamama bax. Heç ora nər kimi oğlannar gedip sağ qayıtmır, bir yalan da diyirsən? Düzün de görüm, corabin qalanın neynəmisən.

Keçəl dedi:

– Əşı, məndən əl çək, kişiş vermirsən, corab da olsun sənin, virram səni öldürəm, qanını mənim üstümə tökmə.

Baqqal əl çəkmədi. Məhəmmədin acığı tutub virdi baqqalın baş-gözün əzdi. Səs-küyə bazar darğası gəldi, əhvalı soruşdu. Baqqal dedi:

– Ay darğa ağa, mənim əvim yarılip qırx cüt corabım getmişdir. İndi bir tayın bı keçəldg tutmuşam, qalanını da istiyəndə virdi baş-gözümü bı hala saldı. Qədəm haqqını da verrəm, bizi apar paçcahın yanına, dərdimi diyim.

Darğa "qədəm haqqı" eşidən kimi gözü maşaldar pişigin gözünə döndü. Keçəlin qolun bağlılıb da gətirib gəldi paçcahın hüzuruna dedi:

– Qibləyi-aləm sağ olsun, bı keçəl bu baqqalın əvini yarıp, malın aparıp. Kişi malın istiyəndə özünü də bı hala salıp.

Paçcah baqqaldan soruşdu ki, nəyin gedip. Baqqal əhvalatı nağıl elədi. Paçcah əmr elədi:

– Cəllad!

Cəllad hazır olub dedi:

- Qibləyi-aləm sağ olsun, nə əmr eliyirsən yerinə yetirim.

Paçcah dedi:

- Vır bı keçəlin boynun. Keçəl başın bılıyib dedi:
– Vay-vay, elə bı zadnan padçahlıq eləyirsən? Əvvəl bir sor görnən düzdü, necədi, onnan boynumu virdir.

Paçcah dedi:

– Hə, di sözüvü. De görək, nə qırıldıyırsan.

Məhəmməd əhvalatı nağlı eliyib dedi:

– Qibleyi-aləm, qırx gün möhlət ver, əgər bı corabdan mən qırx cüt gətirdim, bı baqqalın boynı virilsin, əyər baqqal gətirdi, mənim boynum virilsin.

Paçcah dedi:

– Çox yaxşı.

Baqqal gördü iş xarapdı, tez dedi:

– Qibleyi-aləm, sağ olsun! Bı lotunun biridi, bıraxdın, bəlkə qaçıdı getdi. Bınm bırda dədəsinin mülkü qalmır, maşı qalmır, mən razı deyiləm.

Məhəmməd dedi:

– Paçcah izin versə, mən bir adam deyil, qırx adam zəmin verrəm. Mənim ağam filan lotulardı, harda olsa, gəlip bı saat bıra çıxallar.

Məhəmmədi qoyax cəllad əlində. Sizə xəbər verək lotulardan.

Lotular elə ki gəlib çıxdılar hamama, gördülər Məhəmməd tavlamıxi çalıp çıxıb gedip. Düşdülər bazar aşağı küçəyə. Elə ki, gəlip çatdırılar bizim baqqalın dükənə, gördülər bir çox adam yiğişib. Əhval sordular. Camahat olan əhvalatı lotulara söylədi. Lotular o saat nişanının bildilər ki, keçəl həmən Məhəmməd özüdü ki, var. Lotubaşı dedi:

– Qardaşlar, tez olun, özümüzü paçcahın divanına yetirək, bəlkə

Məhəmmədi qurtara bildik.

Özdərin onda yetirdilər ki, cəllad Məhəmmədin sağında, solunda fir-fir fırlanır; "öldürrəm, öldürrəm" diyirdi.

Məhəmməd lotuları görən kimi üzün tutup paçcaha dedi:

– Qibləyi-aləm! Bı da mənim ağalarım, indi baqqal nə

deyir.

Baqqalın ələci kəsilib razı oldu. Lotular zəmin olub Məhəmmədi gətirdilər mənzillərinə. O gecəni yeyip-içip yatırlar. Sabah olan kimi Məhəmməd qalxıb dabanın bərkidip, lotularnan vidalaşıp düşdü yolun ağına.

Çəkip çarığın dabanını, qırıp yerin amanım, dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi, badəyi-sərsər kimi, acı beyannıx, çax-çax qamışdix, az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, ta ki gəlib çıxdı bir dəryanın kənarına. Gördü gəmi tərpənib bir azca aralanıb. Məhəmməd "Allah, Məhəmməd, ya Əli" diyip atıldı gəminin sükanında otdu. Gəmi günə bir mənzil tey mənazil bir neçə gün yol getmişdi. Birdən dəryanın ortasında gəminin qabağında bir nəhəng peyda oldu. Gəmiçi nəhəngi görən kimi qışkırdı:

– Ay aman, tez olun, quluzdan birini, yüz tümən də pul hazır eləyin, atax bı nəhəngin ağızına, yoxsa bı saat gəmini dağıdacax. Hamımız qərq olaciyix. Gəminin də hamı yükü tacirrərdi.

Biri dedi:

– Mən heç vaxt qulumu atmaram.

O biri dedi, mən heç vaxt qulumu atmaram. Bir də gördülər sükanın dalında bir keçəl oturub, çağırıb dedilər:

– Gəl səni atax bı nəhəngin ağızına, qannama da yiğaq, kimə diyirsən, verək ona.

Məhəmməd dedi:

– Yüz tümən yiğin, belimə də bir ip bağlayın, atın nəhəngin

ağızına. Salamat qurtardım, verərsiniz özümə, qurtarmadım qayıdanda

filan şəhərdə bir Fati qarı var, verərsiz ona.

Pulu yiğdilar, ipi də bağladılar Məhəmmədin belinə, atdları nəhəngin ağızına.

Məhəmməd əl atıb yapışdı bir əlinən nəhəngin üst damağınınan. Bını bı dəryada ora-bira o qədər virdi ki,

nəhəngin bir qat qabığı getdi. Axırda gördü keçəl onu öldürəcək istədi qaçın, Məhəmməd əl atdı tutdu nəhəngin burnının, nəhəng o tərəfə çəkirdi, Məhəmməd bı tərəfə. Nəhəngin burnunda bir sırga var idi. Burnu cirıldı, sırga da qaldı Məhəmmədin əlində. Məhəmməd sırganı cibinə qoyub çıxdı gəmiyə. Məhəmmədin çörəyini də, xörəyini də verdilər, yeyip qarnım bərkitdi. Sora dedi:

– Mənim yüz tümənimi verin.

Tacirrər dedilər:

– Biz səni atmışdıq ki, ölüsən, ölmədin, yüz tüməni niyə verək?! Məhəmməd nə qədər elədi, olmadı, gördü bilar çıxdu, bı bircə adam, sakit oldu. Elə ki gəldi dəryanın qıraqına çıxdı, tacirrənən xudahafiz də eləməyi düşdü yoluñ ağına. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, ta ki gəlib çıxdı bir şəhərə. Şəhərə daxil olub gördü ki, çörəglər təndirə yapılb qalıb, dükannarda mallar başınadı; amma bir insan yoxdu şəhərdə. Dolana-dolana gəlip şəhərin o biri qıraqına çıxdı, gördü bir cığır gedir, dedi:

– Yaqın şəhərin əhli bı cığırnan haraysa gediplər. Gedim görüm nə var.

Birəz getdi qabağına bir təpə çıxdı, təpəni aşıp gördü ki, bir qalaça var. Özün yetirdi qalaçaya, içəri girən kimi qalaçanın qapısı örtüldü. Bir səs gəldi:

– Ey anası satdığı Fatı qarının oğlu keçəl Məhəmməd! Mənim mənzilimə qatır gəlsə, dırnaq salmaz, quş gəlsə qanat salmaz. Sən nə cürət eliyib mənim məkanıma gəlmisən.

Məhəmməd bir başın qalxızıb fikir elədi, sən ölüsən bı şəhərə hər nə bəla toxunub, binnan toxunub. Görək nə olacaq. Səs bir də gəldi:

– Ey Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd!

– Sənə dimirəm çıx, dalınnan danışma, iyit ağızn yumar, əlin açar. Çix belə görüm kimsən, mətləbin nədi?

Yer titrəyib divar yarıldı. Bir oğlan çıxdı ki, qəddi minayə kimi, baş ütgəc gümbəzi kimi, bığların eşib şənbələ

kimi qoymuşdu qulağının dibində. Əl atdı ki, Məhəmmədi götürüb yerə vursun, Məhəmməd yapışdı onun biləyinnən, özünə tərəf çəkip yapışdı ortasından. Onu o divara-bı divara o qədər virdi ki, bir qat qabığı getdi.

Oğlan gördü Məhəmməd onu öldürəcək, istədi qaçın. Məhəmməd yapışdı biləyinnən, oğlan o tərəfə çəkdi, Məhəmməd bı tərəfə çəkildi. Axırda oğlanın barmağında bir üzük vardı. O da çıxb Məhəmmədin əlində qaldı.

Məhəmməd cibinə qoyub qalaçadan çıxdı. Allaha təvəkkül eləyib üz çevirdi bir tərəfə getməgdə olsun. Görək axın necə olacaq.

Məhəmməd bu gedişnən tamam on gün, on gecə yol getdi. Gəlip çıxdı bir qalaçaya. Gördü vallah, bı bir qalaçadı ki, çəkilib göyün üzünə. Bir siçan da keçməgə yolu yoxdu, gün də az qalmışdı ki, batsın. Məhəmməd də çox yorulmuşdu. Başdədi qalaçanm dörd tərəfin gəzməyə görsün bir yol taparmı girsin qalaçaya. Gəzip-gəzip axırda gördü ki, divarın dibinnən bir su çıxb axır. Məhəmməd aqlınnan bildi ki, bı su içəridən gəlir. O saat başın soxdu su gələn deşıyə. Başının qartmağı sıyırla-sıyırla birtəhər keçdi o tərəfə.

Nə gördü? Paho, bura bir bağdı, deyirsən behişdin bir guşəsidi? Bülbüllər cəh-cəh virir, güller pəh-pəh virir, ağacdər baş çəkib fələyə. Dünyada nə meyvə desən, bırda tapılır. Məhəmmədin ağızı açıla qalmışdı. Bilmirdi hankı tərəfə getsin. Birdən qulağına bir su şırıltısı gəldi. Yuxudan ayılan kimi olub öz-özünə dedi:

– Ey yar, nə qayırsan? Məhəmməd, ayıx olmalısan bı qalaça işsiz deyil.

Yavaş-yavaş suya tərəf gəlip gördü bir çarhovuzdı, diyirsən vallah, suyu abi-kösərdi. Çarhovızın daşının biri yaqutdan, biri mirvanındandı. O biri tərəfə baxanda nə gördü? Gördü bir çiməni-basafa yerde sırfə salınıp, sırfanın üstə üç qap xörək qoyulub elə buğlanır, yanına da xurşu, məzəsi qoyulub. Məhəmməd o saat bildi ki, bilar təzə qoyulup, indicə

kimse geləcək. Tez bir gül kolunda gizlənib başdadi sıfraya tərəf marıtdamağa. Bir də gördü üç göyərçin gəlip qondu sırfanın qırğıına, donnarın çıxardıp üç qız oldular ki, vallah yemə, işmə bilların xəddi-xalına, gül camalına tamaşa elə. Günə diyillər sən çıxma, mən çıxım. Aya diyillər sən çıxma, mən çıxım. Məhəmmədin ağızı açıla qalmışdı. Bir də gördü, qızlardan biri o birrərinə dedi: "Bacılar, xörəgi yiyək, söhbət eliyək, yoxsa söhbət eliyək, xörəgi yiyək?"

O biri cavaf verdi ki: "Bacılar, bıdı on ildi ki, bir-birimizi görmürdük. Xörək qaşmir ki, yeyərik, hələ bir-birimizin sərgüzəştinnən xəbərdar olax, otinan çörəyimizi yeyək. Üzdərin tutub böyük qıza dedilər:

– Bacı, sən böyügümüsən, gərək əvvəlcə sən başına gələni danışasan.

Böyük qız başdadi:

– Bacılar, filan şəhərdə bir hamam var. Mən on ildi ki, orda peyda olmuşdım, nə qədər ora gələn vardısa, səsdənirdim bağırı çatdiyib ölürdü, nələri var yiğisdirib aparırdım. Gündən bir gündənə haradasa Fatı qarının oğlu Keçəl Məhəmməd birisi ara-təzə gəldi çıxdı ora, başdadi bir tovla mixi calmağa, bir dəfə səsdəndim, dərbənd olmadı, iki dəfə səsdəndim dərbənd olmadı, axırdı özüm çıxdım tutasdix. Məni o difara, bı difara o qədər virdi ki, bir qat qabığım getdi. Bədənim indi də hələ döyütmiyip. İstədim qaçam, ayağında bir cüt corabımvardı ki, yeddi ilin bacı xəracınan əmələ gəlmışdı, onun da bir tayı çıxıp əlində qaldı. Kaş o bırda olsaydı, bı xörəyi onnan yeyip, ona ərə gedərdim.

Məhəmməd öz könlündə dedi:

– Keçəl, dinmə baxtın getirib.

Ortancıl qız başladı:

– Dad Fatı qarının oğlu keçəl Məhəmmədin əlindən. Bacılar, mən də filan dəryada məsgən eləmişdim. Nə qədər gəmi gəlsə ya yüz tümən pul, bir qul alırdım, ya da gəmini dağıdıb bütün var-yoxun aparırdım. Bir gün qara yola qara sata

həmən Məhəmməd gəldi çıxdı urcahıma, o gen dgryanı başıma dar elədi. İstədim qaçam, dartdı burnumda bir sıraq vardi, yeddi ilin bacı-xəracından əmələ gəlmışdı, onu da qopardıb apardı. Allahın altda o bırda olaydı, bu xörəyi onnan yeyip, ona ərə gedəydim.

Başdadi kiçik bacı, dedi:

– Bacılar, mən filan şəhərin kənanrında bir qalaçada məsgən tutmışdım. O şəhərin hamisin qaçax iləyip, şəhərin bütün mal-dövlətinə sahablanmışdım. Bir gün haradansa həmən Məhəmməd ara-təzə gəldi çıxdı o qalaçaya, nə qədər çığirdim dərbənd olmadı. Axır çıxdım tutaxlaşdırı. Məni o qədər virdi ki, bir qat qabığım getdi. Gördüm məni öldürəcəg, istədim qaçam, yapışdı əlimdən o tərəfə çəkdi, mən bı tərəfə çəkdim, barmağında bir üzük vardi, yeddi ilin bacı xəracının əmələ gəlmışdı. O da çıxdı qaldı əlində. Kaş o bırda oleydi, bı xörəyi onnan yeyib ona ərə gedəydim.

Məhəmməd bı sözdəri eşidən kimi koldan çıxıb dedi:

– Xanımlar, mən bıdayam, əvvəlcə hələ o corabdan qırx cüt bıra gətirin, sora danışax.

Qızdar o saat corabdan qırx cüt hazır elədilər. Onnan Məhəmməd dedi:

– İndi hansınız məni o şəhərə tez aparsa, onu alacam.

Böyük qız dedi:

– Mən bir həftəyə aparram.

Məhəmməd dedi:

– Bı olmadı.

Ortancıl qız dedi:

– Mən üç günə apararam.

Məhəmməd dedi:

– Bı da olmadı.

Kiçik qız dedi:

– Mən sabah günortaya kimi səni şəhərə aparram.

Məhəmməd razı oldu, o saat pərilər qazısın gətirdilər, kiçik qızın kəbinin kəsdi Məhəmmədə. Məhəmməd qıznan

xörəyi yeyib o gecəni yatdırılar. Səhər tezdən qız löh oxuyub Məhəmmədi elədi bir çöp, özü də donun geyip oldu bir göyərçin. Məhəmmədi virip dimdiyinə üz tutdu Məhəmmədgilin şəhərinə. Günorta azanı başdananda gəlib düşdü şəhərin qırğıına. Geriyə də löh oxuyub Məhəmmədi elədi adam. Məhəmməd dedi:

– Xanım, sən bırda gözdə, mən qaçım evdən bı saat bir çarşavdan-zaddan tapım gətirim, bürün gedək.

Qız razı oldu. Məhəmməd özün yetirip anasına dedi:

– Ana, çarşavdan-zaddan bir şey varmı, tez ver maa, arvat almışam.

Qarı dedi:

– Dədən gorbagor havaxt maa çarşav almışdı ki, çarşavım ola.

Məhəmməd dedi:

– Ay arvat, tez ol, qız gözdəyir.

Qarı dedi:

– Qoy görüm, gərəy toy çarşavım dura, onu verim apar.

Qarı durub bir yastiği söküb içinnən köhnə tükə bılanmış bir çarşav tapıb verdi Məhəmmədə. Məhəmməd tez özün yetirdi xanımın qulluğuna, çarşavı saldı başına, gətirdi evlərinə.

Bir gün xanım Məhəmməddən soruşdu ki, bu yerinizin sərhədin maa görkəzə bilərsənmi? Məhəmməd dedi:

– Görkəzərəm.

Xanım dedi:

– Ala bı üzüyü, apar dəryada çalxala, sudan bir oğlan çıxacax, diyəcəy, bizə görə qullux. Diyərsən ki, qul sahibi olasan, xanım diyirdi, bı gecə filan yerdə paçcahin evi kimi bir əv istəyirəm. Sora qayıdıp gələrsən. Tayı senin işin olmasın.

Məhəmməd özün yetirdi dəryaya, üzüyü suya salan kimi oğlan çıxdı:

– Oho, Məhəmməd, xoş gəlmisən, bizə görə qullux?

Məhəmməd dedi:

– Qul sahibi olasan. Xanım diyirdi filan yerdən paçcahin

evi biçimdə bı gecə bir ev tiksin.

Oğlan dedi:

– Baş üstə, qal bizə kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Yox, mən qala bilmərəm.

Qayıtdı geri. Gələndə gördü aşbaz aşı bisirip, həlimini töküb qablara. Məhəmmədin tamahı düşüb otdu bir az həlim içməyə. Yolnan gedənin birisi çomçənin sapına toxunub həlimi dağdı. Məhəmmədin acığı tutub dedi:

– Axmaq oğlu, axmaq, qoymaz birəz bu müftə həlimnən içək

Kişi qayıdıp dedi:

– Axmaq oğlu sənsən ki, xalx tamaşa gedir, sən oturub həlim içirsən.

Məhəmməd dedi:

– Qardaş, nə tamaşa?

Dedi:

– Ey, hələ xəbərin yoxdu? Fati qarının oğlu keçəl Məhəmmədin ağalannın vaxtı tamamdı. Məhəmməd gəlmiyib paçcahaların boynun virdirir.

Məhəmməd bını eşidən kimi məsələ yadına düşdü. Tez corabları götürüb paçcahin divanxanasına tərəf üz qoydu. Onda yetip gördü ki, az qalıp ha cəllad elə ağalarının boynunu vurhavurdu. Adamları o tərəf-bi tərəfə yarıp, özün atdı meydançaya, corabları paçcahin qabağına töküb, dedi:

– Hani baqqal? Corabları gətirsən, görək.

Paçcah əmr elədi, lotuları azad elədilər. Baqqala da əmr elədi ki, corabları gətirsən. Baqqal corabları gətirəndə paçcah gördü ki, paho bı corablar ha bırda Qazaxlarda, Usuluda, Çubuxda toxunub, o saat əmr elədi cəllada. Cəllad hazır oldu:

– Nə buyurursan qibleyi-aləm? Qulum qolatanı, qılincım kəskin.

Paçcah dedi:

– Vır, bı saat baqqalın boynun.

Cəllad baqqalın boynun elə virdi ki, bir gilə qan da yerə düşmədi.

Paçcah dedi:

– Məhəmməd!

Məhəmməd dedi:

– Bəli.

Məhəmməd, bəlkə bı corabın bir cütünü maa verəsən.

Məhəmməd dedi:

Gözdərinin ikisi də bir dəsiyidən çıxa, genə vermərəm!

Corablardan hər ağasına bir cütün bağışdı.

Lotubaşı da Məhəmmədi azad eləyip dedi:

– Get, nə qədər mən sağam, bı şəhərdə saa bir adam sataşsa, gəl maa xəbər ver. Sənin işin olmasın.

Məhəmməd üz qoydu əvlərinə. Nə gördü?! Evlərinin yerində qırx mərtəbə bir ev tikilipdi ki, heç paçcaha miyəssər dəgil. Xana baxçası, fəvvarası, qulluxçusu, qaravaşı, her şeyi içində. Məhəmməd durup fikir eləyirdi ki, ay Allah, yəni bı mənim evimdi? Dedi, yox, ola bilməz, yəqin mən yanlış gəlmışəm. İstəyirdi qayıtsın geri, gördü arvadı külafərəngidən çağırır:

– Məhəmməd, niyə içəri gəlmirsən?

Baxdı gördü, xeyr, öz arvadıdı, bı da öz evidi. Çıxdı yuxarı, başdadi xanımnan kef eləməyə.

Billar kef çəkməkdə olsun, sizə kimnən xəbər verim, paçcahdan. Paçcah bir gün vəzirinən oturmuşdu külafərəngidə, dörd tərəfə baxındı. Gördü, vallah şəhərin bir yerində bir imarat tikilib, heç paçcaha miyəssər deyil. Üzün tutub vəzirə dedi:

– Vəzir, bı ev kimindi?

Vəzir cavap verdi ki:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, həmən Fati qarının oğlu Keçəl Məhəmmədində.

Billar bı danışıqdaydılara, Məhəmmədin arvadı çıxdı eyvana. Paçcah qızı görən kimi bir ox qızın iki qaşının

arasından qutarıp dəydi paçcahın ürəginin başının. Paçcah, bildirmi ölübsən, bu ilmi? Yıxılıp ürəyi yetdi. Vəzir paçcahi birtəhərnən özünə gətirdi. Dedi, evin yıxılmasın nə qayırırsan?

Paçcah dedi:

– Vəzir, tədbir! Mən gərək qızı alam!

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm, nə tədbir, gücnən ala bilməzsən. El diyər paçcah kişinin kəbinni arvadın zornan aldı. Gərək Məhəmmədə elə bir qullux buyurasan ki, yerinə yetirə bilmiyə, boynun virdirəsan. Ayrı əlac yoxdu.

Paçcah dedi:

– Nə buyurux buyurax?

Vəzir cavaf verdi:

– Qibleyi-aləm, sabah Məhəmmədi çağırarsan, diyərsən ki, Məhəmməd, sən bir qoçaq oglansan, sənnən başqa heç kəs bacarmaz. Gərək mənə nar içində huri gətirəsən, gətirməsən boynunu virdirəcəm. Əlacı yoxdu, gedəcəg, ya ölər, ya da gətirə bilməz, sən boynun virdirəsan.

Paçcah dedi:

– Çox yaxşı tədbirdi.

Birtəhərnən paçcah gecəni sabah elədi. Tezdən qırmızı geyinip çıxdı taxda. Fərraş göndərip Məhəmmədi çağırtdı hüzuruna, bir kitabı açıb əlin qoydu bir yazının üstə, dedi:

– Məhəmməd, bı nədi?

Məhəmməd uşaxlıxda birəz molla yanında oxumuşdu, höccələ-məynən bilirdi. Odur ki, höccələyib dedi:

– Paçcah sağ olsun, "nar içində huri". Paçcah dedi:

– Hə qoçağım, düz oxuyubsan, "nar içində huri"dir. İndi mən görürəm bı şəhərdə sənnən qoçaq adam yoxdu, gərək binnan maa gətirəsən, gətirməsən boynuvu virdirəcəm.

Keçəl kor-peşman, suyu tökülmüş qarı kimi qayıtdı. Qız gördü tay nə... Elə bil Məhəmmədin dədəsi indicə ölüb, qaş-qabağı yer süpürür, cəld durup Məhəmmədin boynun qucaxlayıb dedi:

– Mənim sevgilim, niyə bikefsən, sən bilmirsən mənim sənnən başqa bir kimsəm yoxdu? Sən də bekaf olanda bı qürbətdə mən neynərəm?

Məhəmməd dedi:

– Xanım, paçcah bir buyurux buyurub, yerinə yetirmək mümkün deyil, boynum virılacak.

Qız dedi: *

– Məhəmməd, sən Allah, helə demə, ürəyimi qana döndərmə. De görüm, nə buyurup?

Məhəmməd əhvalatı mən sizə diyən kimi qızə nağıl elədi. Qız gülüp dedi:

– Elə bu?

Məhəmməd dedi:

– Bəli.

Qız soruşdu:

– Hələ de görüm, möhlət alıpsan?

Məhəmməd dedi:

– Almamışam.

Qız dedi:

– Onda, get paçcahdan qırx gün möhlət al, gəl otur otuz doqquz gün yeyək, içək, Allaha şükür eliyək. Qırxinci gün Allah kərimdi.

Məhəmməd gedip paçcahdan qırx gün möhlət aldı. Gəlip otuz doqquz gün xanımnan kefə baxdı, qırxinci gün xanım bir löh verdi Məhəmməde. Dedi:

– Məhəmməd, çıxarsan şəhərdən kənara, bu löhü oxuyub gözdərini yumarsan. Bir də görəcəksən ki, ayağın bir şeyə ilişdi, gözünü açanda görərsən bir daşdı, qalxırsan, daşın altından bir piləkan çıxacaq. Piləkandan yenərsən, qabağa bir darvaza çıxacax. Darvazanın ağızında bir qarı oturub. O mənim xalamdı, bı kağızı verərsən ona oxuyar, o nədisə əməl edərsən. Qayıdanda bı löhü oxuyarsan, olacaxsan evimizdə, qorxma.

Məhəmməd löhləri alıp nənəsiyənən, arvadıyanan görü-

şüp, öpüşüp ayrıldı. Elə ki, şəhərin qıraqına çıxdı, löhü başladı oxumağa. Oxuyub qurtaran kimi Məhəmməd başladı quş kimi uçmağa. Bir də gördü ayağı bərk bir şeyə ilişdi. Gözün açıb gördü ki, bir daşdı. Daşı qavzadı, piləkan çıxdı, piləkandan enib özün qariya yetirdi. Kağızı uzatdı qariya, qarı dedi:

– Məhəmməd!

Dedi:

– Bəli!

Qarı dedi:

– Ala, bı löhü, o dağı görürsən, get o dağın dabanına, görərsən nar ağacdardı. Üstü tey nar, ancax hər narın saplağının dibində ilannar yatıp. Bu löhü tutarsan havaya. Bir ağı yağış başdayacax. O ilannar çəkilib gedəcəklər. Onda çıxarsan nardan nə qədər lazımdı qoynunu, qoltuğunu doldurarsan.

Məhəmməd löhü alıp özün verdi dağın dabanına, löhü havaya tutan kimi bir ağı yağış başdadı. İlannar təmiz çəkilip getdilər. Məhəmməd cəld nə qədər ki lazım idi, nardan yiğip, qoynun, qoltuğun doldurdu. Sora düşüp gəldi qarının yanına. Qarı bir kağız da bacısı qızına yazıb, Məhəmmədi yola saldı.

Məhəmməd qayıdib piləkannərnən qalxdı yuxarı, çölə çıxıp daşı genə çəvirdi yerinə. İkinci löhü oxuyub gözdərin yumdu. Gözün açanda gördü, öz qapısındadı. Yuxarı qalxb öz evinə girdi.

Qız Məhəmmədi görən kimi dedi:

– Gətirdin?

Dedi:

– Bəli.

Qız dedi:

– Qoy bira, görüm bəlkə heç içində hurisi yoxdu. Məhəmməd narrarı töhdü qızın qabağına. Qız piçağı əlinə alıp, narın birin kəsdi. İçindən huri çıxıp dedi:

– Ay maa su, ay maa su.

Su olmadı, uşub getdi. İkincisi belə, üçümcüsü belə... ta bir nar qalmcan. Qız hamisin kəsdi. Biri qalanda qız dedi:

– Məhəmməd!

Məhəmməd dedi:

– Bəli!

Dedi:

– Bir qab su hazır qoy.

Məhəmməd suyu hazır elədi. Qız narı kəsdi, huri qırğışa atılıb "ay maa su" diyən kimi suyu uzatdı. Huri dedi:

– Sən Allah, paçcahı örgətməyin, qoyun, mən də gedim bacılarımın yanına.

Qız dedi:

– Arxayın ol.

Huri genə girdi nara. Qız narın kəsdiyi yerini qoydu bir-birinin üstə, elə bil heç kəsilməmişdi. Bitişib oldu əvvəlki kimi. Məhəmmədə verip dedi:

– Apar, ver paçcaha.

Məhəmməd özünü yetirib paçcaha nan uzatdı. Paçcah dedi:

– İndi bının içində huri var?

Məhəmməd dedi:

– Mən nə bilim? Kəsərsən, görərsən!

Paçcah piçax istiyib narı kəsən kimi, huri sıçrayıb qondu kənara, çıçırdı ki, "ay maa su, ay maa su". Paçcah, "vəzir su", "vəkil su", ha-hi eləyip su getirincən, huri pırıldayıp çıxdı getdi.

Paçcah dedi:

– Məhəmməd, axı qız qaçı.

Məhəmməd dedi:

– Mən nə eləyim. Maa demişdin gətir, deməmişdin ki, saxla, özün saxlıyaydın.

Paçcahin əlacı kəsilib Məhəmmədi azad elədi. Məhəmməd evə getməkdə olsun, görək paçcah nə qayırır? Paçcah üzün vəzirə tutub dedi:

– Vəzir! Tədbir, yoxsa bı qızın dərdi məni öldürər.

Vəzir dedi:

– Evin yixilsin, taha nə tədbir, hər nə desən, əmələ gətirəcək.

Paçcah dedi:

– Genə bir çarə tapıb bı keçəl köpək oğlunu başımızdan rədd eləməliyik.

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm sabah çağırax, deyək bı dəryanın ortasından bir ev tiksin. Hamı – vəzir, vəkil arvad-uşağını da götürüb orda olax.

Paçcah bı tədbiri bəyənib, səhər Məhəmmədi çağırıldı:

– Qoçağım, bı dəryanı görürsən, onun ortasında gərək maa bir ev tikdirəsən.

Məhəmməd dedi:

– Ay paçcah! Ədalətinə güc eləmə, suyun üzündə ev tikdirmək olarmı?

Paçcah dedi:

– Uzun danışma, tikdirdin tikdiribsən, tikdirməsən boynun vurila caxdı.

Məhəmməd genə suyu tökülmüş qarı kimi evə qayıtdı. Qız gördü vallah Məhəmməd ölüb, yerdən götürən yoxdu. Durub Məhəmmədin! boynun qucaxlayıb dedi:

– Qadan alım, niyə bikefsən?

Məhəmməd olan əhvalatı nağıl elədi. Qız qah-qah çekib dedi:

– Elə bı?..

Məhəmməd dedi:

– Bəli, xanım, məyər bı azdı, suyun üzündə də ev tikdirmək olar?

Qız dedi:

– Helə sən maa de görüm, möhlət aldın?

Məhəmməd dedi:

– Xeyr, xanım, almamışam.

Qız dedi:

– Onda, get, əvvəlcə qırx gün möhlət al. Otuz doqquz gün kef eliyək, görək qırxi nə olur?

Məhəmməd gəlib paçcahdan qırx gün möhlət aldı. Başdadılar xanımnan kefə. Elə ki, otuz doqquz gün tamam oldu, xanım üzüyün barmağından çıxarıb verdi Məhəmmədə, dedi:

– Al bı üzüyü, apar dəryada suda çalxala. Bir oğlan çıxıb diyəcək ki, Məhəmməd, nə qullux? Denən, qul sahibi olasan, xanım deyirdi, dəryanın ortasında bir ev tikdirsin, paçcah, vəzir, vəkil arvat-uşağınan orada olacax. Onda o diyəcəg: Məhəmməd, qal maa kömək elə, deyinən xeyr, mən qala bilmərəm, özün də qayıdanda nəbadə, dala baxasan.

Məhəmməd gəlib dəryanın qıraqına üzüyü suda çalxalayan kimi su ayrılib oğlan hazır oldu:

– Paho, Məhəmməd, xoş gəlmisən, beş gəlmisən. Bizə görə qulluğun?

Məhəmməd dedi:

– Qul sahibi olasan, qullux bizimdi. Ancax xanım diyirdi, bı dəryanın ortasında bir ev tikdirsin, paçcah, vəzir, vəkil arvat-uşağınan orda olacax.

Oğlan dedi:

– Məhəmməd, qal bizə kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Xeyr, məni qala bilmərəm.

Qayıdıp gəldi evə. Gecəni yatdılar, sabah üzüzə xeyrə açılsın. Elə ki, sabah oldu qız Məhəmmədi yuxudan oyatdı, dedi:

– Məhəmməd, di dur bir tamaşa elə, gör nə görərsən? Məhəmməd dərya tərəfə baxanda nə gördü? Baho, nə! Dəryanın ortasında bir imarat tikilib, heç paçcaha miyəssər deyil. Qız dedi:

– Məhəmməd, di get, paçcaha xəbər ilə köçsün evə. Məhəmməd gəlib paçcaha xəbər verdi ki, ev hazırkı. Paçcah baxıb gördü ki, doğrudan bir elə imaratdı ki, misli görünməmiş

ola. Paçcah baxır elədi nə qədər yaxın adamları varıdı, hamısı arvat-uşaxlarının bərabər köçdülər evə. Axşam olanda xanım dedi:

– Məhəmməd! Al bu üzüyü, gedərsən dəryanın qıraqına, üzüyü suda çalxalarsan, həmən oğlan çıxacax. Diyəcək, "bizə görə nə qullux". Diyərsən, "qul sahibi olasan, xanım salam yetirib diyirdi ki, o binanı bı gecə elə çəkər dəryanın tənginə ki, izi-tozu da qalmaz. Diyəcək, "qal, kömək elə". Denən, "mən qala bilmərəm". Bax, özün də nəbadə qayıdanda dala baxasan.

Məhəmməd gəlib dəryanın qıraqına, xanım diyən kimi elədi.

Oğlan dedi:

– Qal, kömək elə.

Məhəmməd dedi:

– Xeyr, məni bağışda, qala bilmərəm.

Məhəmməd xudahafizləşib evə qayıtdı. Yolnan gələndə, fikirrəşdi ki, yanı mən dala baxanda nə olacax? Lap qapının ağızına çatmışdı ki, davam eləyə bilməyip, əyildi iki qızının arasından dala baxdı. Məhəmmədi götürüb başı üstə elə vurdular yerə ki, Məhəmməd bu ilmi ölüpmüş, bildirmi, bə-yax, özündən getdi. Tappılıtiya qız çıxıb gördü ki, Məhəmməd tırtap uzanıb. Qız qulluqçulara səslənəp Məhəmmədi yuxarı gətirdilər. Üzünə ayna tutub gördülər ki, canı var. Başdayıb sinəsinə sudan-zaddan səpip, qarsın boğup, Məhəmmədi özünə gətirdilər.

Məhəmməd ayılan kimi qız dedi:

– Saa deməmişdim, dala baxma, indi bir dərya tərəfə bax gör noolub?

Məhəmməd dedi:

– Xanım, qələt elərəm, mən bir ildən də sora dərya tərəfə baxmaram.

Xanım dedi:

– Qorxma, daha vaxtı keçib, hələ saa xətir qoydular,

öldürmədilər. İndi baxa bilərsən.

Məhəmməd qorxa-qorxa dərya tərəfə baxanda, gördü o imarətdən bir çöp də qalmayıp yerində. Dərya ləpə çalır. Şəhər əhli əhvalatdan xəbərdar olub şad oldular, Bu işdəri kim elədiyin bilip Məhəmmədi aparıb özdərinə paçcah seçdilər. Məhəmməd də həmin lotuları çağırıb hərəsin bir mənsəbə qoydu. Lotubaşını da özünə vəzir elədi.

Bir müddətdən sora Məhəmmədin bir oğlu da oldu. Ömrü uzunu paçcahxı elədi, xalxnan yaxşı rəftar eləyip, rəyyəti ədalətnən dolandırıldı.

O yedi, işdi, yerə keçdi, siz de addiyin, dövrə keçin. Olar məntləbinə çatdırılar. Allah hamını mətləbinə çatdırırsın, biz də onun biri.

AXVAY

Gülnahar mahalında Şəftən adlı orta sinli bir kişinin Gülxar adlı bir arvadı var idi. Şəftənin peşəsi naxırçılıq, Gülxarın peşəsi evdarlıq idi. Bu ər-arvad çox zəlil bir halda ömür süründülər. Hal belə ikən Gülxarı barihəmlin yerə qoydu. Bunun bir misilsiz gözəl oğlu oldu. Oğlanı adını Xanoğlan qoydular. Xanoğlan böyüyüb tainki on səkkiz yaşına yetişdi. Günlerin bir günündə Xanoğlan Gülnahar şəhərinə gəzməyə çıxmışdı. Şəhərdə gəzərkən güzəri Gülnahar şəhərinin şahı olan Qəni şahın qəsrinə düşdü, nə gördü? Qəsirdə Qəni şahın qızı Püstə xanım özünə yeddi qələm ilə zinət verib, qızıl sandal üstündə qərar tutubdur. Xanoğlan bir belə malı-camalı görçək, bir könüldən min könülə aşiqı-giriftar oldu.

Xanoğlan oradan evlərinə gəlib əhvalatı ata-anasına nəql elədi. Sora, atasından təmənna etdi ki, Qəni şahın qızı Püstəxanımı ona alsın. Şəftən dedi:

– Ay bala, biz bir naxırçı babayıq, xalxin mal-qarasını otarıb, bir qarnı ac, bir qarnı tox dolanıraq. Amma o bir dövlətli şahdır, sana qızını verməz.

Xanoğlan ərz elədi ki, mehriban ata, sən get elçi daşının üstündə otur, onlar nə mətləbe gəldiyini xəbər aldıqda əhvalatı söylərsən. Görək nə cavab verirlər. Biz də ona görə iş görək. Ata-anası hər ikisi ona nəsiyyət verdilər, razı olmadı. Axırda biçarə Şəftən canına doyub şahın qızına elçi getməgə razı oldu. Odur ki, gedib elçi daşının üstündə oturdu. Qəni şah elçi daşının üstündə Şəftəni gördükdə, hüzuruna nə istədiyini soruşdu. Biçarə Şəftən qorxa-qorxa əhvalatı şaha söylədi. Şah xəbər aldı:

– Ay kişi, oğlun nə peşə sahibidir?

Şəftən ərz etdi ki, şah sağ olsun, heç bir peşə sahibi degildir.

Şah Şəftəndən bu sözü eşidib buyurdu:

– Onda mən qızımı sənin o peşəsiz oğluna verə

bilmərəm.

Şəftən dinməz-söyləməz şahın hüzurundan mürəxxəs olub evinə gəldi. Əhvalatı Xanoğlana nağıl etdi. Xanoğlan bu tərəfdən məyus, digər tərəfdən şad olub atasına ərz elədi ki, dur bu yaxında olan Bəndər şəhərinə gedək. Orada məni bir peşəyə qoy. Bəlkə baxtım yar ola, bir yaxşı peşə öyrənib həm sizləri bu zəlil yaşayışdan xilas edəm, həm də öz mətləbimə çatam.

Atası oğlunun bu ağıllı sözünə çox şad olub, Xanoğlan ilə birgə Bəndər şəhərinə yola düşdü.

Bunlar o qədər getdilər ki, axırda yorulub yoluñ kənarında olan bir çeşmənin başında belə zəlil ömür surməklərin-dən, yorulmaqlarından ax-vay çəkib oturdular. Bu ata-oğul sərçəşmənin üstündə oturmaqda olsunlar, gəl sana Axvaydan xəbər verim.

Axvay cadugarlığı son dərəcə gözlə bilən bir sehirbaz idi ki, dünyada ikinci bir tayı yox idi. ö cürbəcür sifətlərə girməgə mahir bir cadugər idi. O həmən sərçəşmənin yanında zirzəmidə özünə ev bina edib var-yox Süsən adlı qızı ilə o məkanda sakin idi. Həmən vəqt gah insan sifətində, gah da heyvan sifətində sehirbazlıq ilə xəlqin gözünü bağlayıb aldığı pullar ilə ömür keçirərdi. Axvay bəzən də bir peşəkar sifətində xəlqin içərisinə girib hiylə yolu ilə mahalın adamlarından girinə keçəni o zirzəmiyə aparıb, o adam sehirbazlığı öqrənənə qədər işlədərdi. Oylə ki, sehirbazlığı öqrəndi, dərhal öldürərdi.

Qəzadan Şəftən ilə Xanoğlan Axvay çəkib həmən sərçəşmənin başında oturanda bunların Axvay sədası onun qulağına çatıb onların yanına gəldi. Dedi:

– Məni nə üçün çağırırdınız?

Bunlar and içdilər ki, biz səni çağırıbmışıq. Axvay dedi:

– Bəs nə üçün axvay dediniz? Mənim adım Axvaydır.

Şəftən ərz elədi ki, ay canım bizim elin qaydəsidir, hansı saat işi gəlməyəndə, ya yorulanda axvay çəkərlər.

O sehirbaz buyurdu, yaxşı, bəs söyləyin görüm, haradan gəlib, haraya gedirsiniz?

Şəftən əhvalatı tamamən ona söylədi. Axvay işdən xəbərdar olub buyurdu:

– Ay kişi, qorxmayın, işiniz yaxşı rast gəldi. Mən hər cürə peşə bilirom. Özüm də çox şeyird saxlayıb ustad edib buraxmışam. Hərgah könlün istəsə, oğlunu mana ver, yaxşı peşə sahibi edim.

Bunun bu sözünə ata-oğul razı oldu. Axvay buyurdu ki, indi sən get, oğlun qalsın. Tainki üç ilə bunu yaxşı peşə sahibi edim. Sora gəl bu sərçəşmənin üstündə Axvay deyif çağır. Onda mən yanında hazır olacağam.

Şəftən göz üstə deyib oğlu ilə, Axvay ilə görüşüb evlərinə qayıtdı.

Bu yandan Axvay öz-özünə dedi:

– Hələ üç il bu oğlani işlədərəm. Hərgah, sehirbazlığı öqrəndi öldürərəm, öqrənmədi atası gələndə verərəm aparar.

O zalım bu fikirdən sora Xanoğlan ilə evinə gəldi. Süsən gördü atası özüynən bərabər bir oğlan gətirir. O oğlanın gözəllikdə misli yoxdu. Qızının o cavana heyifi gəlib dedi:

– Gərək nə töhr olsa, bu oğlani atamın cəngindən xilas edəm. Axvay Xanoğlanı evinə gətirdikdən sora o gündən şagirdlik işi ilə məşğul etdi. O gündən başlayıb Xanoğlan sehirbazlıq örgənirdi. Bir gün Axvay şəhərə çıxmışdı. Zirzəmidə Süsən ilə Xanoğlan qalmış idi, Süsən Xanoğlanı yalnız görüb yanına gəldi, onun belə avara olmasının sırını ondan soruşdu. Xanoğlan o xoş sifət Süsənə bütün başına gələn qəza-qədəri nəql etdi. Süsənin o muraz üstündə olan cavana rəhmi gəlib, atası Axvayın bütün sirlərini ona açdı. Xanoğlan son dərəcədə heyrətlənib dedi:

– Süsən, heç bir belə biinsaf, zalım adam olarmı?

Süsən dedi:

– Heç heyrətdə qalma! Əgər söylədiyim sözlərə inanmayırsan, gəl göstərim!

Xanoğlan göstərməgə razı olduğundan Süsən onnan atasının adamları qırıb doldurduğu dama getdi. Xanoğlan nə gördü? Bu da: başdan-başa meyit ilə doludur. Əhvalı belə görçək yüzünü Süsənə dutub ərz etdi:

— Ey rəhmikar! Bə mən nə tər edim ki, həm bu insan cəlladının, əlindən salamat qurtaram, həm də sehirbazlığı örgənim?

Süsən dedi:

— Ay cavan, hər nə təhər olsa, bu zalm səni həlak edəcək, bircə bu hiylə ilə sehirbazlığı örgənin bunun əlindən salamat qurtaran. O nə qədər səndən xəbər alsa ki, oğlum, sehirbazlığı örgəndinmi, sən cavab ver ki, usta mehriban, xeyr. Bəlkə bu minval ilə üç ilin müddətində sehirbazlığı örgənin, atan gələndə gedəsən.

Xanoğlan Süsənin bu tədbirinə "afərin" deyib, sehirbazlıq işinə məşğul oldu. O yandan Axvay şəhərdən gəlib buyurdu:

— Oğul, bir neçə gün bundan qabaq sana dediyimdən və indiyə qədər nə eləmisən. İndi di görüm, göstərdiyim işi qurtardınmı? İndiyə tək sehirbazlıqdan nə örgənmisən?

Xanoğlan Süsənin çəkdiyi tədbir nəticəsində ərz elədi:

— Usta mehriban, göstərdiyin işi qurtarmışam, amma sehirbazlıqdan bir şey bilməyirəm.

Axvay zahirən məyus, batılən xoşhal olub oğlunu işlədirdi. Üç il tamam olana qədər Xanoğlan sehirbazlığı örgəndi. Ancaq Axvay xəbər alanda, "bir şey örgənməmişəm" deyirdi.

Üç il tamam olduğundan Xanoğlanın atası Şəftən gəlib həmən sərçəşmənin üzərində Axvay deyib səsləndi. Bunun sədasi Axvayın qulağına yetişək, Xanoğlan ilə onun yanına gəldi. Onun ilə görüşdikdən sora buyurdu:

— Ay kişi, sənin bu oğlun nə yaman korazehin imiş. Bu üç ildə həm mənim zəhmətimi itirdi, həm də sənin yanında məni xəcalət elədi. Özü üçün də bir yurd-yuva yapma bilmədi.

Şəftən ərz elədi ki:

— Ay usta, tanrı səndən razı olsun. Hər adamın zehni bir

olmaz, nə etməli, örgənməyib, özünə etdi. Eylə onun sağ-salamat əlimə gəlməsi böyük bir işdir. Necə mən naxırçılıq edib bir qarnı ac, bir qarnı tox dolanıram, bu da elə dolanar.

Şəftən Axvay ilə bir qədər söhbətdən sora çıxb oğlu ilə evinə gəldi. Xanoğlan bu üç ilin ərzində başına gələn qəza-qədəri ata-anasına təmamən nəql etdi. O yazıqlar oğlanlarının bir belə zəhmət, məşəqqət ilə peşə sahibi olmasına görüb çox şad oldular.

Xanoğlan dedi:

— Ey mehribanlanm, hələ şad olmanız qabaqdadır. İmdi, atacaq, mən hər nə desəm, əməl et. Çox keçməz, maldövlətimiz həddən ziyada olar.

Şəftən razı oldu. Xanoğlan dedi:

— Mehriban ata, mən sehir oxuyub, bir yaxşı öküz olacam. Aparıt bazarda satarsan, amma başımın ipini verməzsən. Axşam olcq, yenəl də evimizə gələcəm.

Şəftən "göz üstə" dedi.

Xanoğlan sehirbazlıq ilə bir yaxşı öküz oldu. Atası ipindən tutub, bazara apardı. Bazarda ən bahalı öküzün qiymətinə satdı. Ancaq başından ipi açmaq istədikdə, alan şəxs razı olmadı. Şəftən min belə öküz də olsa, ipi vermiyəcəyini söylədi. Nəhayət, ipi açıb evə gəldi. Ol yandan öküz alan adam evinə aparıb xal-xala saldı. Xanoğlan o qədər gözlədi ki, kişi evə getdi. Bu zaman sehir oxuyub, insan sıfətinə düşdü. Oradan da evlərinə gəldi.

Xanoğlanın belə sehirbazlığına ata-anası heyran qalıb dedilər:

— Ey nuri didəmiz, hərgah səni biz əmələ gətirməsəydik, onda sənə bəni-insan demək olmazdı.

Xanoğlan şad olub, sabah yenə bir qiymətdar heyvan surəti ilə, satılacağına ata-anasına vəd etdi. Bu surət ilə Xanoğlan hər gün başqa bir heyvan donuna girərək baha qiymətlərə satılırdı.

Nəhayət, bu minval ilə onlar son dərəcə böyük dövlətə

malik oldular. Bu mal-dövlət ilə doqquz mərtəbə saray qurdular. Ona görə də Xanoğlanın atası naxırçılıqdan əl çəkib, taciryanı libas geydi. Ağsaqqal, qarasaqqal mərəkəsində əgləşirdi.

Genə bir gün adəti üzrə Xanoğlan sehir oxuyup bir dəvə oldu. Dedi:

– Ata, sayıq ol ki, osarımı məni alan adama verməyəsən. Şəftən "göz üstə" deyib dəvənin osarından tutaraq bazara apardı.

Qəzadan, o günü Axvay da bir çodar surəti ilə bazara çıxmışdı. Nə gördü, həmən Şəftən kişi dəvə satır. Yanına gəlib diqqət ilə baxdıqda sehirbaz olduğunu gördü ki, öz sehiridi. Xanoğlan dəvə sifətinə girmişdir. O dəvəni Şəftən özü dediyi qiymətə alıb ovsarmadan tutaraq getmək istədigdə, Şəftən dedi:

– Çodar qardaş, osarı vermərəm. Axvay dedi:

– Ay kişi, dəli olmamışan ki, satılan heyvanın başından ip açmazlar. Çünkü onda o heyvandan xeyr görmək olmaz.

Şəftən dedi:

– Bizim elin qaidəsi belədir ki, onlar mal satanda heyvanın başında ip verməzlər.

Axvay osarı kişidən almağ üçün bağırıb bütün bazar əhlini oraya tökdü.

Dedi:

– Ay həzarat, bu hansı məzhəbdə görünmüdü ki, dəvənin başından osar açıla. Nə qədər istəyir osara da pul verim. Ancaq açmasın. Bazar əqli dedi ki, biz də görməmişik. Şəftən həm bazar əhlinin sözünə inanıb, həm də o haramzadanın çox pul verməsinə aldanıb dəvəni osarlı verib evinə getdi.

Axvay dəvənin osarından tutub zirzəmiyə gətirdi. Süsən uzaqdan Xanoğlan olduğunu tanıyıb zirzəmidə olan kəsərtiləri tamam gizlətdi. Bu yandan Axvay dəvənin osanm Süsənə verib onu öldürmək üçün kəsərti gətirməgə getdi. Süsən fırṣəti

qənimət bilib dəvənin osarını buraxdı. Bu zaman Xanoğlan sehir oxuyub bir dövlət quşu sifətinə düşdü. Oradan uçub Qəni şahın başına qondu. Bu yandan Axvay çox gəzdigdən sora kəsərti gətirib gələndə nə gördü, dəvə yoxdur. Axvay qəzəblənib Süsəndən dəvənin necə olduğunu soruşduqda, Süsən dəvənin bir dövlət quşu sifətinə düşüb Qəni padşahm bariğahına tərəf uçduğunu söylədi. O sehirbaz Süsəndən bu sözü eşitcək, sehir oxuyub bir dərviş donuna girib Qəni padşahm sarayıının yanında çadır qurub oturdu.

Qəni şah dərvişi hüzuruna gətirtdi. Dedi:

– Ağa dərviş nə mətləbin varsa, söylə, rəva edim. O nəbakar ərz etdi:

– Şah sağ olsun. O başına qonan dövlət quşunu mana versəniz, bütün mətləbimi rəva etmiş olarsınız.

Şah dərvişin belə bir namünasib mətləbinə qarşı dedi:

– Ağa dərviş, bu quş dövlət gətirən quşdur, ona görə dövlət sahiblərindən başqa kimsəyə verilməz.

Axvay əl çəkməyib ərz etdi ki, ey Gülnaharın şahı, bil, agah ol, hərgah bu quşu mana verməsən, burada hər gün sənə o qədər qarğış edəcəyəm ki, tainki, taxtı-tacın tarı-mar ola. Şah dərvişin qarğışından qorxub, nəhayət, quşu tacından götürüb ona vərməg istədigdə, quş bir qab dari olub yerə töküldü. Dərviş bir çiçəyi toyuq olub o darının dənləməgə başladı. Toyuq darının hamısını dənləyib qurtardı, yalnız bir dənəsi şahın taxtının altına sıçradığından, toyuğun gözü görmədi. O dan bir tülkü olub, toyuğun həm cüçələrini, həm də özünü boğub öldürdü. Bundan sora insan sifətinə düşdü. Şah bu vəqəyyə təəccüb edib buyurdu:

– Oğlan, söylə görüm, bu vəqənin səbəbi nədir?

Xanoğlan dedi:

– Şah sağ olsun, buyurun şəhər əqli səgirən-kəbirən təmamən buraya cəm olsunlar, sora vəqlənin səbəbini söyləyim.

Qəni şah vəzirə-vəkilə, əyan-əşrəfə, sərbazlara fərman

verib bütün Gülnahar şəhərinin əhalisini oraya topladılar. Şahın fermanı mövci-bincə camahat ilə Xanoğlanın ata-anası da şahın barigahına gəldilər. Bu zaman Xanoğlan Axvayın özünün başına gələn qəza-qədəri axıratək Gülnahar əhlinə, Qəni şaha nağıl etdi. Şah, Gülnahar əhli Xanoğlanın bir belə şücaətinə "afərin" dedilər.

Qəni şah buyurdu:

– Bala, indi ki sən bir çox zəhmət, məşəqqətdən sora bir belə sənət sahibi oldun, gözümün ağı-qarası olan qızım Püstə xanımı sənə verirəm.

Xanoğlan ondan bu sözü eşidib əl-ayağından öpüb dedi:

– Var-dövlətin həddən ziyadə olsun, ancaq sizdən bir təmənnamı var.

Şah dedi:

– Hər nə təmənnan var söylə! Can-baş ilə rəva edərəm. Xanoğlan Axvayın qızı Süsənin ona etdiyi yaxşılığı, onun zirzəmidə kimsiz-kimsənəsiz qaldığını şaha nəql etdi.

Şah buyurdu ki, oğlum bir qədər sərbaz götürüb Süsənin məkanına get, onu şəhərə gətir. Hərgah oğlum Rəhman Süsəni bəyənsə, Süsən də oğlumu bəyənsə, Rəhmana alaram.

Xan oğlan razı olub, bir qədər sərbaz ilə Süsənin məkanına getdi. Süsəni Qəni şahın hüzuruna gətirdi. Şah Süsəni gördükdə başa düşdü ki, doğrudan da şahzadalarla layiq bir qızdır. Şah Püstə xanımı hüzura gətirdib, Süsəni zər-ziba ilə bəzəyib qırx incə qız ilə seyran bağına çıxmağıını söylədi.

Püstəxanım şahın fermanına görə, Süsəni həmən minval ilə bəzəyib qırx incə qız ilə seyran bağına seyrə çıxdı.

Bunlar seyran bağında seyir etməkdə olsunlar, gəl sən şahzadə Rəhmandan xəbər verim. Şahzadə Rəhman qırx günü idi ki, vəzirin-vəkilin oğlu ilə başında qırx atlı Lalə dağına ava çıxmışdı. O cavan lazımı qədər av edib, şadi-xürrəm Gülnahar şəhərinə qayıdarkən şəhərin cəvarında bir qədər yorğunluqlarını almaq üçün seyran bağına düşdülər.

Əhli süvarlar atlara baxmağa məşgul ikən, şahzadə

Rəhman bagın digər tərəfində olan çarhovuzda əl-üzünü yumağa getdi. Qəzadan, Süsən də qızlardan ayrılib həmən çarhovuzda əl-üzünü yuyurdu. Bu əsnadə Şahzadə Rəhman çarhovuzun başına yetişdi. Nə gördü hovuzun başında; bir ceyran misal qız əl-üzünü yuyur. Dünyada misli manəndi yoxdur. Qaşlan kaman kimi, kiprikləri ox kimi, gözləri qan piyalesi kimi, sıfəti on dörd gecəlik ay kimi, burnu Hind findığı kimi, dişləri mirvari kimi, dodaqları şəh düşmüş qızılgül yarpağı kimi, zənəxdanda həbəsi xallar mixək danəsi kimi, sinə Səmərqənd kağızı kimi, qollar qarğı kimi. Xülasə, qəddi-qaməti insan üzü görməmiş meşələrdə bitən sərv ağacı kimi. On dörd hörük siyah zilfi dal gerdənini bürümüş, insan görəndə valeh olur.

Belə bir vəsfəgəlməz gözəli görən şahzadə Rəhman bir könüldən min könülə aşiqi-giriftarı oldu. O yandan Süsən əl-üzünü yumaqdan fariq olub başını yuxarı qaldıranda nə gördü, bir cavan nörəsidə çarhovuzun kənarında eşq şərabını içmiş bir aşiq kimi məst olmuş bir halda məlul-məlul ona baxır. Bu iki dil pərvərlər eşq dəryası olan çarhovuzun başında bir-birlərinə baxdıqda ürəklərinə məhəbbət oxu sancıldı. Hər ikisi bir-birinə aşiq giriftar oldular. Şahzadə Rəhman bitab bir halda ərz, etdi:

– Ey nazənin! Söylə görüüm, sən hansı bağın gülü, hansı baxçanın bülbülüsən?

Süsən şahzadəyə cavab olaraq dedi:

– Ey cavan, dərdsiz aşiq ağlamaz. Əlbət bir dərdi var aklärı. İmdi sən öz əhvalım mana söylərsən, mən də hansı bağın gülü, hansı baxçanın bülbülü olduğumu sana söylərəm.

Bu zaman şahzadə Süsənin yaxınına gəlib öz əhvalatmı təmamən ona nəql etdi. Süsən də başına gələn qəza-qədəri təmamən şahzadəyə nəql etdi. Bundan sora hər ikisi bir-birlərinə söz verib ayrıldılar.

Şahzadə süvarıların içində, Süsən isə qızların içərisinə getdi. Şahzadə süvarıların yanına yetən kimi onlar ilə bahəm

şəhərə varid oldu. Bu yandan Püstə xanımla Süsən qırx incə qız ilə atasının barigahına getdi.

Şahzadə Rəhman Süsənə aşiq olduğunu atasına bildirdi. Şahl Süsənin yanına xacə göndərib Rəhmana getməsini soruşdu. Süsən də Rəhmana aşiq olmasını söylədi. Bu əsnədə Şəftən şahın yanına gəlib gəlinini aparmağa izn istədi. Şah isə can-baş ilə izn verdi. Hökm verib bütün Gülnahar şəhərini əlvan çiçəklər ilə bəzətdirdi. O yandan Şəftən şahın izin xəbərini oğluna yetirəcək Xanoğlan başında bir qoç cavan ilə şahın barigahına getdi. Şahın hökmü mövcibincə bütün Gülnahar əhli şahın məclisinə gəldilər. Ziyafətdə yeyib-icdikdən sora, Püstəxanımın əlini Xanoğlanın əlinə, Süsənin əlini şahzadə Rəhmanın əlinə tapşırıb dağıldılar.

Xanoğlan Püstə ilə, şahzadə Rəhman Süsən ilə, eşi-şərətə məşgül olub var-dövlət içərisində ağ günlər ilə ömür sürməgə başladılar.

AVÇI MƏHƏMMƏD

Günlərin bir gündündə əyyami sabiqdə bir dənə Məhəmməd var idi. Günlərin bir gündündə Məhəmməd çöldə yer şumlayırdı. Məhəmməd qan-tər içində evə döndü və anasına dedi:

– Ana! Doğrusun di. Mənim atam nə sənət sahibi idi?

Anası dedi:

– Oğul, vallah, atan avçı idi. Hər gün ava çığanda yorğun gəlib üzü üstə düşüb, torba bant çeşmədən savayı heç bir iş görmürdü.

Məhəmməd deyir:

– Atamnan qalma şeyləri gətir görüm.

Məhəmmədin anası köhnə bir sandıq açdı, onın içinnən bir tufəng bir torba barit çıxartdı. Oğluna uzatdı. Məhəmməd gün çıxmamış tufəngi götürüb yola düşdü.

Məhəmməd az gedib çox girləndi, bir mənzil başına düşdü. Gecəni orada eliyib səhər yola çıxdı. Ərzuman dağları aşdı, bir də nə gördü qabağına bir ceyran çıxdı. Məhəmməd bir xeylaq ceyrana baxdı dedi:

– Mən bu ceyranı diri dutacağam.

Atın çapdı, ceyran toz elədi, bir qalaçadan içəri girdi. Məhəmmədə bunun ardınca,

Məhəmməd bir də gördü ki, burada saçının bir qız bağlanıb ki, nd bilim, dünya gözəli. Ceyran düz onun yanına qaçıdı. Qız ceyranı tumarladı. Birdən Məhəmmədi gördü, dedi:

– Ey oğlan, sən hara, bura hara? Ağ div gəlib səni bu saat ətin aşixcaq, qanıvı qaşixcan eliyər gözü qızə düşdü, dedi:

– Axtardığımı tapdım! Mən sənin üçün gəlmışəm.

Qız dedi:

– Sən ta ağ divi öldürməsən, məni apara bilmiyəcəksən, dedi:

– Mənə de divin canı haradadır?

Qız əliylə göstərdi:

– Bax orada, şışə içindədir. Məhəmməd şışəni əlinə alıb devin canın yerə virdi. Bu vaxt ağ div bir nərə çəkib göydən yerə düşdi. Məhəmməd ceyranı, qızı, xeyli ləl-cəvahirət götürüb evlərinə gəldi.

Anası oğlunu qucaqladı. Məhəmməd dedi:

– Bax, ana, qızı sənə tapşırıram.

Qız Məhəmmədə dedi:

– Bu ceyranı apar padişaha hədiyyə.

Məhəmməd ceyranı padişah üçün apardı. Padişah ceyranı görüb vəziri çağırıldı. Vəzir, apar bu oğlana min tümən xəzinədən ənam ver.

Vəzirin gözləri kəlləsinə çıxdı, min tümən Məhəmmədə, verib dedi:

– Oğlan, bu min tümənnən bizə bir şey ver.

Məhəmməd dedi:

– Heç qara quruş da desən olmaz.

Məhəmməd pulları yiğib, qızın yanına gəldi. Qız sual etdi:

– Məhəmməd, ceyran üçün nə qədər pul verdilər.

– Min tümən.

Qız dedi:

– Nə səfih padişahdır. Onın qiyməti min tüməndir? Bir gün padişah vəzirə dedi:

– Vəzir, mən padişah, sən vəzir, o imarət, bu da ceyran.

Vəzir Məhəmmədi tora salmaq istəyirdi.

– Qibleyi-aləm sağ olsun, doğrudur. Əmma...

Padişah dedi:

– Kişi açıq danış. Nə, əmma? Vəzir, bu ceyranın, bu bağın qızıl gümüş ördəgi də olmalıdır. Kim onu gətirə bilər?

Vəzir dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, ceyranı gətirən, ördəgini də gətirər.

Padişah əmr verdi ki, bu saat avcını bura gətirsinlər. Adam yolladılar, Məhəmmədi tapdılar. Məhəmməd gəldi, baş əydi. Padişah dedi:

– Ey oğlan, get bu saat haradan olursa olsun, bu ceyranın qızıl-gümüş ördəgini də tapmalısan. Yoxsa, başuvı daldan vurduraram.

Məhəmməd evə döndü. Qız xəbər aldı:

– Məhəmməd, nə var?

Məhəmməd dedi:

– Zalim oğlu vəzir, yixib evimi.

Qız dedi:

-Nə olıb?

Məhəmməd dedi:

– Padişah qızıl-gümüş ördəgləri istiyor.

Qız dedi:

– Heç fikir etmə. Sən get padişaha deginən ki, mən gedirəm, ər sənə vəzirin atdarından birin, vəzirin pulundan bir tuluq yağ, bir tuluq da bal versin.

Məhəmməd padişahın yanına getdi, dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mən gedirəm. Gərək mənə vəzirin yaxşı atından, bir də xüsusi vəzirin öz pulundan alınmış bir tuluq ya bir tuluq bal verəsən.

Padişah vəziri çağırıldı.

– Vəzir, durma, Səmənd atınla bir tuluq yağ, bir tuluq bal verginən avçıya.

Vəzir baş əgdi getdi. Vəzir Məhəmmədi yola saldı. Məhəmməd birbaş qızın yanma getdi. Qız dedi:

– Hə geldin?! Məhəmməd dedi:

– Bəli, gəldim. Qız dedi:

– Məhəmməd buradan gedərsən, düz bir gün yolun var. Bir gür vurarsan başa, sora qabağıva bir böyük dağ gələcək, dağı aşarsan xeylaq düzəngah gedəcəksən, sora qabağıva güllük gələcək. Həmən güllüklerdə atını bağlayıb bir az piya-

da gedərsən. Qabağıva bir çeşmə çıxacaq. O çeşmənin suyunu qurudarsan. Həmən bal ilə yağı o çeşməyə tökərsən. Özün də bir tərəfə çəkilib gizlənərsən. Ordakılar su bılıb gəlib ciməcəklər. Elə ki, gəldilər cimməgə, onların qanatlı şirəyə batacaq. Onda sən onları tutarsan.

Məhəmməd ata minib yola düşdü. Qızın dedigi yerə çatdı, çeşmə-suyunu qurudub balı ora tökdü, özü bir tərəfdə dal-dalandı. Ördəklər mənə Məhəmməd tez ördəkləri tutdu. Atına minib geri qayıtdı. Ördəkləri padişah üçün apardı. Padişah ördəkləri qəbul eliyib vəziri çağırıldı. Vəzir gəldi. Padişah dedi:

– Vəzir, apar bu avçiya üç min təmən ver.

Vəzir pul gətirib Məhəmmədə verdi.

Vəzir dedi:

– Bizə bir şey ver.

Məhəmməd dedi:

– Bir qara quruş belə verməyəcəyəm.

Vəzir dedi:

– Yaxşı, gör sənə neyniyəcəyəm?

– Əlindən gələni elə.

Məhəmməd evlərinə döndü. Qız Məhəmmədi qucaqladı:

– Məhəmməd, gəlibən?

Məhəmməd dedi:

– Bəli, gəlmışəm.

Aradan bir neçə gün keçmişdi, padişah vəzirə dedi:

– Vəzir, bu bağ, bu ceyran, bu ördək, bu da mən.

Vəzir dedi:

– Əmma...

Padişah:

– Necə əmma?

– Bu bağın bir şeyi əskikdi, o da Hindistan padişahının qızı gərək bu Gülü firəngidə ola. Ta ki, sora sənin adın tarixlərdə söylənmiş ola.

Padişah dedi:

– Bunu kim gətirə bilər? Vəzir:

– Əlbətdə, ördəgi, ceyranı gətirən oğlan.

Padişah əmr elədi:

– Bu saat oğlani çağırın.

Məhəmmədi çağırıldılar. Gedəndə qız Məhəmmədə dedi:

– Padişah sənə nə desə sən razı ol. Qorxma.

Padişah Məhəmmədə dedi:

– Oğlan, durma bu saat get Hindistan padişahının barığında ya dünya gözəli qızı gətir. Yoxsa, başuvu daldan vurduraram.

Məhəmməd evə gəldi, qız üçün danışdı. Qız dedi:

– Eh! O mənim bacımdır. Sən get bu saat padişaha de, vəzirin pulundan bir gəmi qayıtdırsın, bir taxtası qızıl, bir taxtası gümüş. Mən özüm gedib bacımı gətirərəm.

Məhəmməd padişahın yanına gedib dedi:

– Bu saat gərək bir gəmi qayıtdırasan, bir taxtası qızıl, bir taxtası gümüş, əmma vəzirin pulundan ola.

Padişah vəziri çağırıldıb dedi:

– Vəzir, gərək bu saat öz pulundan bir gəmi qayıtdırasan.

Bir ta taxtası qızıl, bir taxtası gümüş olsun.

Vəzirin boğazının yolu qurudu. Üzünü avçiya tutub dedi:

– Yaxçı, gör sənə nə elərəm?

Məhəmməd dedi:

– Nə bilirsən elə.

Vəzir getdi, həsininə kimin satdı, gəmini düzəltdi. Gəminin taxtası qızıl, biri gümüş suya saldılar. Məhəmmədi çağırıldılar:

– Gəmi hazırlı.

Qız ilə Məhəmməd gəmiyə minib cəzirəyə çatdırılar. Gəmini qıraqda saxladılar. Qız Məhəmmədə dedi:

– Biz gəmidən düşməyiçəyix. Əvvəlcə camahat bu gəminin tamaşasına gələr. Sora xəbər padişaha çatar. Mənim bacım padişaha diyəcəkdi qoy mən gedim gəminin tamaşasına.

Şəhər əhalisi gəminin tamaşasına gəldilər. Sabahısı gün padişah əmr elədi ki, bütün şəhər əhli evə girməlidir; Nuri Cahan xanım gəminin tamaşasına gedecək. Nuri Cahan xanım gəmiyə gəldi. Qız Məhəmmədə dedi:

– Sən hazır ol.

Hər iki bacı gəmidə görüşdülər. Bütün pərilər gəmidən çıxdı. Nuri Cahanın başı bacısı ilə səhbətə qarışdı. Bir başa gəmi gözdən itdi. Nuri Cahan xanımı padişahın barigahinə apardılar. Padişah vəziri çağırkı dedi:

– Vəzir, bu qız kimə çatar.

Vəzir dedi:

– Əlbətdə, sizə çatar.

Padişah əmr etdi ki, vəzirin boynun vursunlar. Məhəmmədə də vəzirligi verdilər.

KİÇİK ŞAHZADƏ

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padişah var imiş. Bu padişahın gözəl bir üzüm bağı var imiş. Padişah bir gün bağda gəzəndə görür ki, bağın tənəkləri qırılmış, xeyli üzüm dərub aparmışlar. Padişah bağbanı hizurinə istəyüb, ondan bu nə əhvalat olduğunu sorur. Bağban bir şey bilmədigini söyləyir. Padişah əmr edir ki, gecələr bağa qaravul qoysunlar, oğrunu dutsunlar. Bağa nə qədər qaravul qoyulursa, gecənin bir vəqtini yatır. Oğru da gəlüb bağı talan edir.

Padişahın üç oğlu var imiş. Bir gün oğlunu hizurinə çağırıb, əhvalatı ona söyləyib, gecə bağda qaravul olub oğrunu dutmağı əmr edir.

Böyük oğlu gecə bağa gedir. Gecədən bir neçə saat keçəndən sora yuxu bunu aparır. Sübh olanda görürlər ki, gənə də bağı xarab etmişlər. Padişah ikinci gecə ortancıl oğlunu göndərir, bu da aşşamdan bir az keçmiş yatır, gənə oğru gəlib bildigini eləyir. Üçüncü gecə kiçik oğlunu göndərir. Bu isə yatmayım diyə, barmağının birini kəsüb yerinə duz doldurur. Gecənin bir vəxti görür ki, bağa bir zorba dev gəldi. Şahzadə bilir ki, tənəkləri xarab edüb üzümü dərən budur. Tez nişan alub buna bir ox atır. Ox isə boşa keçir. Dev bağda adam olduğunu duyub tez qaçır. Şahzadə də bunun dalincan düşür.

Bir xeyli yol gedəndən sora, qabaqlarına bir daş çıxır. Şahzadə görür ki, tez dev daşı qaldırır, altından bir quyu çıxır. Dev quyuya girir, daşı da gənə yerinə qoyur. Bunu gördikdən sora şahzadə evlərinə qayıdub, əhvalatı qardaşlarına söyləyir. İp götürüb qardaşlarılıq quyunun başına gəlirlər. Şahzadə əl atır daşa, qaldurıb quyunun ağızından bir səmtə yiğirlər, ipi belinə bağlayub quyuya düşür. Qardaşları da quyunı kənarında qalub bunu gözləyirlər. Şahzadə quyunun dibinə düşdikdən sora ipi açub yol getməgə başlayur. Bir qədər yol getdikdən sora imarətə yetişir. İçəri daxil olanda görür ki, bir təxtin üstündə üç gözəl qız öyləşmişlər. Qızlar bunu görəndə qorxuya düşüb buna diyirlər:

– Oğlan, sən nə cürət edib buraya gəldin? Bura devlərin

məskəni Dev yuxudan qalxanda səni öldürəcəydi.

Şahzadə dedi:

– Mən eşitmışəm devin canı şışədə olur. Şişənin yerini mana göstərin. Devi öldürüm, sizi də buradan xilas edim.

Qızların ən kiçigi ki, hamisindən gözəl idi, qalxıb şışənin yerin buna göstərdi. Bu halda dev yuxuda görür ki, bunun canı içində olan şışə adam əlinə düşmüşdür. Tez yuxudan qalxub şahzadə olan evə yügürür. Şahzadə şışəni əlinə alub daşa çalmaq isteyirdi ki, dev yetişib şahzadə ilə dutusdi. Bir qədər qovğa etdikdən sora firsət edüb şışən daşa çaldı. Şışə parçalandıqda dev də yixilub həlak oldu. Bundan sora qızlan götürüb quyunun yanına gəldi, böyük qızı ipə bağlayub qardaşlarına xəbər verirdi ki, ipi çəksinlər. Bundan sora ortancıl qızı ipə bağlayub qardaşları çəkdi. Nöbə kiçik qızı gələndə, qız dedi:

– Mən bunların hamisindən gögcəyəm. Qardaşların məni görsələr, artıq səni yuxarı çəkməzlər, sən burada tələf olarsan. Yaxşısı budur ki, qabaxca sən çıx, sora məni çıxardarsan.

Şahzadə buna razı olmadı, onda qız buna deyir:

– Əgər, qardaşların məni yuxarı çəksələr onda quyunun sağ tərəfinə get. Qabağına biri ağ, biri qara iki qoyun çıxacaqdır. Cəhd elə ağ qoyunun dalına min. Onda o səni işıqlı dünyaya atacaqdır, gəlüb biz tapacaqsan. Yox, qara qoyunun dalına minsən, səni qaranlıq dünyaya atacaqdır.

Bundan sora qardaşları kiçik qızı da çəkirlər. Nöbə şahzadəyə çatanda, yolun yarısında ipi kəsirlər. Şahzadə quyunun dibinə düşür Şahzadənin qardaşları qızları götürüb atalarının yanına gəlür, ona belə söyləyirlər:

– Kiçik qardaşımız dev ilə dava etdikdə həlak oldu. Biz devi öldirdik, qızları da xilas etdik.

Padişah da oğlanların sözlərinə inanır.

Şahzadə quyunun dibinə düşənnən sora quyunun sağ tərəfinə yol başlayır. Bir qədər getdikdən sora qabağına bir qara qoyun, bir ağ qoyun çıxır. Şahzadə ağ qoyunun belinə atılmış isteyir, qara qoyun belini irəli dutur, bu da onun belinə

düşür. Qara qoyun, bunu qaranlıq dünyaya atır. Yerə düşdikdən sora bir qədər yol gedir. Görür ki, bir qız əlində bir qab aparır. Bundan sorur ki:

– Apardığın nədir?

Qız cavab verir:

– Cörəkdir.

– Bunu kimin üçün aparırsan?

– Burada bir əjdəha peydə olubdur, suyun başını kəsüb, kimsəyi su aparmağa qoymayırlı. İmdi bu xörəki aparıram ki, əjdəha bunu yiye ndə mən də firsət edib qabımı su ilə doldurum. Hər gün işimiz boylədür.

Şahzadə bu sözü eşitdikdə dedi:

– Qabı mana ver, mən bu saat əjdəhanı öldürüm, səni də xilas edim.

Şahzadə xörəki yedikdən sora gedüb əjdəhanı öldürür, xəlqi azad eləyir. Qız bunu görəndə, tez əlini əjdəhanın qanına batırıb şahzadənin küreğinə basdırı. Bu xəbəri eşitdikdə bir neçə adam yügündü padişaha əjdəhanı öldürdüklərini söylədilər. Bu tərəfdən şahzadə gedüb bir böyük ağaçın yetişdi. Bu ağaçın başında bir böyük yuva, yuvanın içində bir neçə quş balası var idi. Şahzadə yorulduğundan yixilib ağaçın kölgəsində yatır. Bir qədər yatıldıqdan sora quş balalarının bağırtısına yuxudan qalxub görür ki, bir ilan ağaca qalxub quşun balalarını yemək isteyir. Tez qalxub ilanı öldürür, genə də yatır. Bu halda bir zorba quş uçub gəlir. Şahzadəni ağaçın dibində yatmış görəndə, elə xiyal edir ki, gündə gəlüb bunun balalarını yiyeñ budur. İsteyir ki, aşağı ənüb şahzadəni öldürsün balalan bağırışırlar:

– Ana, onı öldürmə, o bizim düşmanımız ilanı öldürüb.

Quş bu sözləri eşidəndə aşağı ənüb qanadlarını açub şahzadəyə kölgəlik edir. Bir xeyli yatıldıqdan sora şahzadə oyanır. Quş buna deyir:

– Sən mənim balalarımı düşməndən xilas etdin, indi məndən nə isteyirsən, istə.

Şahzadə cavab verir ki, xahiş edirəm məni işıqlı dünyaya

çıxarasan.

Quş cavab verir ki, get bir qoyun, bir tuluq da su tap gətir. Səni işıqlı dünyayə çıxarım. Bu sözdən sora şahzadə o yerin padışahının yanına gedir və əjdəhanı öldürüb xəlqi zillətdən xilas etdigi söyləyir. Padışah inanmaq istəməyir. Onda şahzadə əjdəhanı öldürəndə bir qızın gördüğünü bəyan edir. Padışah əmr edir, həmən qızı tapub gətirirlər. Qız Şahzadənin sözini təsdiq edir. Padışah əjdəhanı bu öldürdüğünü nədən təyin etdigiñi qızdan soranda, qız cavab verir.

— Mən o vəqt əlimi əjdəhanın qanına bulayıb onın kürəginin ortasına basmışam.

Baxub görürlər ki, doğrudan da oğlanın kürəgində qanlı əl nişanəsi var. Ondan sora padışah şahzadəyə deyir:

— Məndən nə istəyirsən, söylə verim:

Şahzadə:

— Səndən bir qoyundan, bir tuluq sudan başqa heç bir şey istəmirəm.

Şah əmr elədi, şahzadə istədigini verdilər. Şahzadə qosunu öldürüb ətini, bir tuluq suyu götürüb quşun yanına gəlir. Quş buna dedi:

— Minərsən mənim dalıma, mən "qa" diyəndə ət, "qu" diyəndə su verərsən. Ta ki, səni işıqlı dünyaya çağıraram.

Bu sözlərdən sora şahzadə quşun dalına minir. Quş "qa" dedikdə ətdən, "qu" dedikdə sudan verir. İşıqlı dünyaya az qalmışdı ki, ət qurtardı. Şahzadə bıçağı çığardub öz budunan bir parça kəsib quş "qa" edəndə ona verir. Quş qanır ki, bu adam ətidir, yeməyib ağızında saxlayır. Qərəz boyləliklə işıqlı dünyayə çıxırlar.

Burada quş şahzadəni yerə qoyur. Görür ki, şahzadə yeriyəndə axsayır. Həmən saat əti çıxardım yerinə qoyur, qanadını sürtür, yara sağalır. Quş burda xudahafiz edib geri qayıdır. Şahzadə də başlayur vilayətlərinə getməgə. Bir müddət getdikdən sora gəlüb atasının yanına çıxır. Qardaşlarının əhvalatını atasına söyləyir. Padışah da oğlanlarını çağırıb onlara xəbər verir. Şahzadəni öz yerində vəliəhd edir. Kiçik qızı da toy edüb buna alır.

MƏLİK MƏHƏMMƏD

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padışahın üç oğlu var imiş. Böyük oğlının adı Məlik Cəmşid, ortancıl oğlının adı Məlik Əhməd, kiçik oğlının adı Məlik Məhəmməd. Bu padışah öləndə oğlanlarını yanına çağurub, onlara belə bir vəsiyyət edir:

— Mən öləndən sora Məlik Cəmşid, ondan sora Məlik Əhməd və ondan sora Məlik Məhəmməd padışah olsun, məmləkətin hər bir səmtinə getməgə ixtiyarımız var. Əmma, filan dağın o tərəfinə getməyin ki, axırda zərər çəkərsiniz.

Padışah öləndən sora Məlik Cəmşid padışah olur. Bir gün Məlik Cəmşid qoşun götürüb ava çıxır. Nə qədər dolanırsa, əlinə bir şey keçməyür ta ki, gəlib atası vəsiyyət etdiyi dağı aşır. Bu halda bunların qabağına bir maral çıxır. Məlik Cəmşid qoşun əhlinə söyləyir ki, mən bu maralın dalınca gedəcəyəm, üç gün məni bayırda gözləyin. Bu müddətdə gəlməsəm onda gedüb Məlik Əhmədi özünüzə padışah edərsiniz. Bu sözü söyləyüb maralın dalınca at salub gözdən qayıb olur. Qoşun üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır, bir müddətdən sora bir gün Məlik Əhməd qoşun götürüb ava çıxır və bunun də əlinə bir şey keçməyüb həmən dağı aşır. Gənə də həmən marala rast gəlirlər. Bu da qardaşı kimi vəsiyyət edüb maralın dalınca qaçıb gözdən qayıb olur. Qoşun əqli üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır, camahat yığılub Məlik Məhəmmədi özlərinə padışah edirlər.

Bir müddətdən sora bu da qardaşları kimin qoşun götürüb çıxır, dolana-dolana həmən dağı aşırlar. Gənə marala rast gəlirlər Məlik Məhəmməd qoşun əhlinə qardaşları kimi vəsiyyət edüb deyir:

— Üç günə kimi qayıtmasam, məsləhət gördüyüniizi özünizə padışah edin.

Bu sözləri diyüb maralın dalınca at salır. Camahat üç gün gözləyüb şəhərə qayıdır.

Bu tərəfdən Məlik Məhəmməd maralın daliycən at salır. Maral bunu görən kimi qaçıır. Müxtəsər, maral qaçıır, bu qovur, ta ki gəlüb bir şəhərə çatırlar. Maral gəlüb şəhərin kənarında bir qapıdan girib gözdən itir. Məlik Məhəmməd gəlüb qapını açdı. Bunun qabağına bir qoca kişi çıxır. Məlik Məhəmməd:

Maralım qaçub buraya girdi,— diyib qoca kişidən qaytarılması rica edir.

Qoca kişi isə:

Görürəm yoldan gelmişən, yorulmusan. Buyur, gel bu gecə qonağım ol, — diyib bunu evinə aparır, gecəni evində saxlayır. Gecə söhbət əsnasında qoca buna söyləyir:

— Şəhərin padişahının bir qızı vardır, neçə müddətdir ki, lal olmuş, danışmayur. Padişah əhd etmiş ki, hər kəs üç dəfə qızı danışdırsa, qızı ona versin, özünü də vəliəhd eləsin. Hər kəs danışdırıa bilməsə, zindana salsın. Odur ki, həpsxanə dolmuşdur, kimsə qızı danışdırıa bilməyir.

Bu xəbəri Məlik Məhəmməd eşitdiķdə qət edir ki, ertəsi gün getsin öz bəxtini sınasın. Bu fikrini qocaya da söylədi.

Ertəsi gün, səhər tezdən Məlik Məhəmməd yuxudan qalxub paltarını geyib, padişahın şəhrinə tərəf yol başlayır. Yolda bir tutu quşu rast gəlir. Tutu quşu dilə gəlüb Məlik Məhəmmədə deyir:

— Ey Məlik Məhəmməd! Məni də özünlə apar. Qızın otağına daxil oldıqda qabaqca məni otağa bırax, mən xəlvət gedib güzginin dalınca gizlənəcəyəm. Onda sən qapıdan daxil olanda, kimsəyə etina etmə. Güzgiyə salam ver. Ondan xahiş elə ki, sana qəribə bir əhvalat söykənsin. Qayıdanda gənə xəlvət məni özinlə qaytar.

Məlik Məhəmməd tutunu götürüb padişahın qəsrinə gəlir. Padişahə xəbər verirlər ki, bir oğlan gəlmış, qızı danışdırmaq istəyir. Padişah əmr edir ki, oğlunu qızın yanına salsınlar. Tutu söylədiyi kimi qapıdan daxil olanda xəlvət quşu bıraxır, quş da gəlüb güzgünün dalınca gizlənir. Mələk Məhəmməd otağa daxil olub kimsəyə etina etmədə salam

verir. Güzgünen dalında quş cavab verir. Hami elə bilir ki, cavab verən güzgündür. Sora bir qəribə əhvalat söyləməsini güzgündən xahiş edir. Gənə də güzgünün dalından quş dilə gəlib söyləyir:

— Ey Məlik Məhəmməd! Məlumun olsun ki, bir nəfər dülər, bir dərzi, bir molla yoldaş olub səfərə çıxmışdır. Bunlar bir meşəyə yetişdilər. Axşam olduğundan burada qalırlar, Qərar qoyurlar ki, nöbə ilə bir nəfəri yatmayub keşik çəksin. Püşg atırlar. Əvvəlinci nöbə dülər, ikinci nöbə dərziyə, üçüncü nöbə mollaya düşür.

Xülasə, molla ilə dərzi yatır, dülər keşik çəkir. Yuxu buna basmasın diye durub ağacdan bir adam yonur. Vəqt bitdikdə dərzini oya-dub özi yatır. Dərzi baxub görür ki, dülər ağacdan bir adam yonubdur, bu da bir dəst paltar tikib adama geydirir. Vəqt tamam oldıqda mollanı oyadıb özi yatır. Molla baxıb görür ki, ağacdan bir adam qayırub buna bir dəst paltar geydirmişlər. Qanır ki, bu yoldaşlarının işidir. Bu da durub dəstəmaz alub, iki rükət namaz qılıb Allaha yalvarır ki, ona can versin. Həmən saat adam dirilüb gözlə bir qız olur. Sübh olduqda bunların arasına mübahisə düşür. Dülər deyir ki, qız mənimdi, çünkü onı mən yonmışam. Dərzi deyir ki, qız mənimdi, çünkü paltarmı mən tikmişəm. Molla da deyir ki, qız mənimdir, çünkü duam ilə Allah ona can vermişdir. İndi ey Məlik Məhəmməd, söylə görüm, qız kimə çatacax?

Hekayə bitən kimi padişahın qızı biixtiyar əyağa qalxub söyləyir ki, qız mollaya çatasıdır.

Qızın danışdığını eşidüb tez padişahın yanına müjdəçi gedir ki, qız danışdı. Bu əsnadə Məlik Məhəmməd firsət tapub quşu götürüb gedir. Axşam quş Məlik Məhəmmədə deyir:

— Ey Məlik Məhəmməd, qız bu gecə güzgünü qırdı. Sabah mən bu pərdənin altına girəcəyəm. Odır ki, qapıdan girəndə salamini verəndə pərdəyə verərsən, hekayəni də ondan istərsən.

Ertəsi gün Məlik Məhəmməd libasını geyüb quşu da

götürüb qəsrə gedir. Qızın otağına daxil olanda qabaxca quşu buraxır. Quş xəlvət gedüb pərdənin dalında gizlənir. Məlik Məhəmməd isə otağa daxil olub, kimsəyə etina etməkdən pərdəyə səlam verir. Pərdənin dalından quş cavab verir. Sora pərdədən qəribə bir əhvalat söyləməsini xahiş edir. Pərdənin dalından quş dilə gəlüb söyləyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Məlumun olsun ki, üç nəfər yoldaş olub bir şəhərə gedirlər. Burada işləyib hər biri xeyli pul qazanır. Bunlardan biri bir kitab, o birisi bir xalça, üçüncüsü bir qızıl tas alır. Kitabin xasiyyəti bu imiş ki, hər kəs ona baxsa imiş dünyadəki vəqiat məlum olarmış. Xalçanın xasiyyəti bu imiş ki, onın üstündə o hansı yeri niyət etsəydi. Xalça havaya qalxub oraya uçarmış. Tasın xasiyyəti bu imiş, onısu ilə doldurub niyət edüb hansı naxoşun başudan tökülsəymış, həmən xəstəlikdən şəfa taparmış.

Bunlar bir gün bir yerdə oturub söhbət etdikləri əsnadə kitab sahibinə deyirlər ki, baxsın görək dünyadə nə əhvalət üz verməkdədir. Baxıb cavab verir:

– Filan padişahın bir gözəl qızı var. Bərk xəstələnmiş, ölüm halındadır. Padişah əhd etmiş ki, hər kəs qızına əlac edüb saqlatsa, qızı ona versün.

Bu xəbəri eşitdikdə, xalça sahibindən rica edirlər ki, onları həmi şəhərə yetirsin. Xalça sahibi qəbul edüb bir saatə onları həmən şəhərə yetirir. Burada tas sahibi tasını götürüb padişahın hizurinə gəlir ki, qızı əlac edərəm. Padişah əmr edir, bunı qızın yanına aparsınlar. Qızın yanına yetdiqdə, taşı su ilə doldurub niyət edüb qızın başına tökür. Dərhal qız şəfa tapır. Padişah əhdinə görə qızı buna vermək istəyir. Ancaq o biri yoldaşları hər birisi davayə çıxırlar ki, qız onlara çatasıdır. Kitab sahibi deyir ki, mən olmasaydım, əhvalati bilüb qızı şəfa verə bilməzdiniz. Xalça sahibi deyir ki, mən olmasaydım, tasım olmasayıdi, hər halda, qız şəfa tapmazdı. İndi, ay Məlik Məhəmməd, söylə görək, qız kimə çatasıdır?

Bu sözü eşitdikdə biixtiyar qız ayağa qalxub deyir ki, qız

sahibi çatasıdır.

Qızın ikinci dəfə danışmağını gənə də padişaha xəbər aparırlar. Bu əsnadə Məlik Məhəmməd firsət tapub quşu götürüb gedir. Gecə quş Məlik Məhəmmədə deyir:

– Ey Məlik Məhəmməd! Qız pərdəni cırıpdır. Bu dəfə də taxtın altında gizlənəcəyəm. Odur ki, sənin səlamin, cümlə sual-cavabın təxtə olmalıdır.

– Ertəsi gün Məlik Məhəmməd qızın otağına girəndə genə xəlvət quşu buraxır. Quş xəlvət gəlüb təxtin altına girir. Məlik Məhəmməd otağa daxil olanda kimsəyə etina etmədən təxtə salam verir, cəvab alandan sora qəribə bir əhvalat söyləməsini xahiş edir. Təxtin altından quş dilə gəlüb söyləyir:

– Ey Məlik Məhəmməd, məlumun olsun ki, bir gün padişahın, vəzirin, vəkilin arvatları atlanıb sehrə çıxmışlar. Yolda padişahın, vəzirin arvatları baxub görürlər ki, yolda qızıl gerdənbənd düşübdür. Bunlar etina etməyürələr. Vəkilin arvatı düşüb götürür, evə qayıdanda gerdənbəndin üstündə mübahisə düşür. Padişahın, vəzirin arvatları diyirlər ki, qabaqca biz görmüşük, bizə çatar. Vəkilin arvadı deyir ki, mən görmüşəm mana çatar. İmdi, Məlik Məhəmməd, söylə görüm, gerdənbənd kimə çatacaqdır?

– Kimsə cavab verə bilməyir. Genə padişahın qızı cəld qalxub deyir ki, vəkilin arvatına çatacaqdır.

– Padişaha xəbər getdi ki, qız üç dəfə danışdı. Padişah Məlik Məhəmmədi hizurinə istəyür, qızını ona verüb özünə vəlihəd edir. Məlik Məhəmməd qardaşlarını, başqa düstaqları həpisdən azad edir.

SÜDƏMƏN

Biri varıldı, biri yoxudu, Allahdan başqa heç nə yoxdu. Bir böyük sövdəgar varıldı. Bının da bir qızı varıldı. Bı kız bir gün qızdarnan çıxmışdı siyahata. Bir dağda gəzirdilər. Bir vədə gördülər ki, bir ayı çıxdı, işdədilər qaçışınlar, qorxudan qaça bilmədilər. Bı ayı gəldi, qızdarın içinnən sövdəgarın qızın götürdü. "Ya Əli, mədət" – deyib apardı saldı, bir kahiya, ağızına da bir iri daş döndərdi.

Bir ilin müddət bı qızı bırda saxladı. Bı ayıdan qızın boyuna bir uşax düşdü. Ay ötdü, il dolandı, gəldi bının bir oğlu oldu. Bının adını qoydu "Südəmən". Bu uşax yekəldi, bir yaşınnan iki yaşına, ikitən üçə, belə-belə gəldi çatdı yeddi yaşına. Bı qız da çox savaddıydı. Bı oğlana da dərs verip örğətdi. Anası gördü bı uşax elə zehinnidi ki, nə hərif deyir o saat onu götürür. Bı uşax gəldi çatdı on iki yaşına çox fərəsətti, qanacaxlı, başarılı uşax oldu. Bir gün Südəmən anasına dedi:

– Ana, sən də insan, mən də, bəs bı ayı nədi?

Anası dedi:

– Bala, mən Heydərabad şəherinde Həsən sövdəgann qızıydım. Atam da qırx sövdəgann böyüküydü. Bir gün qızdannan siyahata çıxmışdım. Ayı məni ordan götürdü, gətirdi bıra, özünə arvad qayırdı. Onnan da gəldi, sən oldun.

Südəmən dedi:

– Ana, indi gedərsənmi, səni aparım atayın vilayətinə?

Anası dedi:

– Ay bala, o daşı ki, ora döndərip, onu nətər qalxızman olar? Ayı da gəler, bizi öldürər.

Südəmən dedi:

– Ana, heç fikir eləmə, heç nədən qorxum yoxdu.

Dedi:

– Bala, di dur gedək, o daşı nətər qalxızaq?

Südəmən dedi:

– Onnan senin işin yoxdu, o mənim işimdi.

Südəmən durdu daşa bir təpik virdi, daş yumalandı. Bı on iki, on üç ilin ərzində ki, bı arvad kahada qalmışdı, bir yerə çıxmamışdı, ta yeriyə bilmirdi. Dedi:

– Bala, axı mən yeriyə bilmirəm, qılçalarım ağrıyrı.

Südəmən dedi:

– Ana, fikir eləmə.

Anasın aldı dalına, gəldilər. O günü axşamat anasın çıxdılar o dağın başına ki, ayı ordan bını aparmuşdı. Gördü bir şəhər görükür. Südəmən dedi:

– Ana, bı şəhər nə şəhəridi?

Anası dedi:

– Bala, o şəhər Heydərabad şəhəridi ki, atam orda olur.

Birdən anasın da aldı dalına, gətirdi dədəsinin şəhərinə, gəldilər əvə. Dədəsi, qızın görəndə çox şad oldu, gətirdilər qurban, niyaz kəsdilər, payladılar. Yedilər, işdilər, yaxşı hürmət-izzət elədilər qızı. Bir gün atası qızdan soruşdu ki, bala bı kimdi? Qız başına gələni atasına nağıl elədi, dedi:

– Bı da, həmən oğlumdu.

Atası dedi:

– Adı nədi?

Qız dedi:

Adı Südəməndi.

Dedi:

– Bala, heç bir şey bilir, oxuyub?

Qız dedi:

– Bəli, savaddıdır.

Kişi bını geriyə apardı qoydu məktəbə. Bı məktəbdə oxudu. Hər kəsinən dalaşındı, bir yumrux virirdi, ölürdü. Gəldilər bı Südəmənnən şikayətçi oldular. Dedilər:

– Gedip paçcaha sənnən şikayət eliyəcəyik. Taa belə iş olmaz ki, sən eliyirsən, ta məktəbdə uşax qalmadı, hamısın sən öldürdü. Paçcaha camahat bı Südəmənnən hər gün şikayət eliyirdi. Bir gün atası qızı dedi:

– Bala, axı belə şey olmaz. Camahat hamısı mənim

üzümə gəlir. Bına öyünd, nəsihət ver.

Südəmən məktəbdən gələndə anası dedi:

– Bala, belə şey olmaz, camahat hamısı sənin üsdündə babanı dənniyır.

Südəmən dedi:

– Ana, bilirsən nə var? Mən isdəmirəm, babamın üzünə söz gələ. Maa bırəz ayın-oyun ver, mən gedim bir başqa yerdə olum. Heç babamın üzünə də söz gəlməsin.

Anası dedi:

– Bala, hara gedirsən?

Dedi:

– Hara olsa, olsun.

Anası gətirdi bının heybəsinə çörəkdən, qənddən, ayın-oyın nə lazımdı qoydu. Südəmən anasınınan, babasınınan, qohum-aqrabasınınan halal-himmət eliyib yola düşdü. Ağzın çevirdi bir bərri-biyabanınınan getdi. O qədər ki gəldi, çıxdı bir yola, otdu bırda, xeylax dincəldi. Gördü iki də adam gəlir. Bınlar da gəldilər salam məleyküm, əleykəssalam, oturdular dincəldilər, düşdülər yola. Üçü də yolda biri-birinnən soruştular:

– Bəli, hara gedirsiniz?

Dedilər:

– Gedirik, qəribə şəhərlərdə işdəməyə.

Südəmən dedi:

– Qardaşdar, biz oldux yoldaş, qardaşx, xeyr ha xeyr, şər ha şər. Oldular qardaş, gəldilər bir şəhərə, baxdilar gördülər bir yerinnən yazılıp ki, hər kəs b1 şəhərə gəlsə, gərək b1 hörküdən bir ip hörsün. Gördülər, bının böyründə də bir qalaça var. Girdilər b1 qalaçıya, gördülər bırda hər şey var, yağ, düyü, kişmiş. Gəldilər ikisi hörgü hörməyə. Südəmən birinə dedi:

– Sən get xörək qayır.

B1 gəldi düyünü artdadı, xörəyi bişirdi, dəmə virdi. Bir vədə gördü, qapı açıldı, bir kişi girdi. Özü bir qarış, saqqalı iki qarış, saqqalın da boynuna doluyub.

Dedi:

– Bir kəpgir o xörəyinnən mənə ver.

Bu götürdü xörəkdən bir kəfgir qoydu bir boşqaba, qoydu bının qabağına, onı yedi, dedi:

– Bir kəpgir də ver.

B1 dedi:

– Sənnən də başqa adam var axı!

Özü bir qarış, saqqalı iki qarış bına bir şapalax virdi. B1 o saat yixıldı, yixılan kimi saqqalnan bir tük çekdi bının əlin-əyağın o tükünən möhkəm sarıldı. Yixdı bir tərəfə. Xörəyi çekdi qabağma, başdadi yeməyə. Təmiz yedi, durdu çıxdı getdi. B1 da çabaladı boyana-oyana, axın bir təhərinən əlin açdı, əyağın da açdı. Durdu tələm-təlhədili bir xörək qayırdı, genə dəmə virdi ta axşam çağdı. Gəldilər üçü də yiğişdilər b1 xörəyi çəhdilər yedilər. Gördülər içi daşdı, kəsəkdi. Elə bil heç b1 düyü artdanmıyip. Yedilər, içdilər, yatdılardı.

Səhər açıldı bılların ikisi genə getdi hörgü hörməyə. İndi də o biri qaldı əvdə. B1 da hər şeyi hazırladı, xörəyi bişirdi dəmə virdi, gördü qapı açıldı, içəri bir adam girdi – özü bir qarış, saqqalı iki qarışdı. Saqqalın da doluyub boynuna.

Dedi:

– Bir kəfgir o xörəkdən maa ver!

B1 da bir qab gətirdi, binnan bir şapalax qoydu verdi, bını da yedi. Dedi:

– Bir kəfgir də ver.

B1 da dedi:

– Zalim oğlu zalim, bizinən şərik deyilsən ha? Axı sənnən də başqa adam var.

Özü bir qarış, saqqalı iki qarış o saat bına bir şapalax vurdu, b1 yixıldı. Saqqalınınan bir tük çekdi, bının əlin də, əyağın da möhkəm b1 tükünən sarıldı. Yixdı bir tərəfə. Başdadi xörəyi qabağına qoyub yeməyə. Yedi, təmiz qutardı, çıxb getdi.

B1 da o yana, bu yana partdadı. Əlin aşdı, onnan da

əyağın da aşdı durdu. Başdadı genə təzedən xörək qayırmağa. Xörəyi hazırladı dəmə virdi, axşam üçü də yiğişdilər xörəyi yedilər gördülər bı xörək de onun kimidi.

Bı ikisinin sırrı bir oldu. Südəmən bilmədi. Gecə yatdılara, bəli, səhər açıldı, nöbət gəldi Südəmənə. Südəmən gətirdi düyü artdadı. Bir qazan xörək qayırdı, dəmə virdi. Gördü qapı açıldı, içəri bir adam girdi, özü bir qarış, saqqalı iki qarışdı. Gəldi Südəmənə dedi:

– O xörəkdən bir kəfgir ver maa.

Baxdı gördü saqqalını boynuna doluyup. Özü-özünə dedi ki, bılların başınma oyun gətirən budu. Dedi:

– Gözün çıxa, bir düyü də vermərəm.

İstədi ki, bı Südəməni vırsın, Südəmən əl atdı bının saqqalınnan

tutdu. Bını virdi yerə, başdadı bının başın kəsdi, baş bir tərəfə yumalandı düşdü quyuya, bədən də başqa quyuya. Südəmən gördü baş deyir ki, gözəl isdiyən maa san gəlsin, bədən deyir, xəznə isdiyən maa sarı gəlsin.

Gəldilər yoldaşları axşam cəmləşdilər, xörəyi çəkdilər yedilər. Gördülər bı çox yaxşı, ləzətdi xörəkdi. Yatdılara.

Səhər açıldı Südəmən dedi:

– Qardaşdar, bilirsiniz nə var? Sizin başınıza oyun gətirən, özü bilir qarış, saqqalı iki qarışı öldürmişəm. Başı diyrənəp o quyuya düşüp, leş də bı biri quyuya. Baş dedi ki, gözəl isdiyən maa sarı gəlsin; leş dedi ki, xəznə isdiyən, maa sarı gəlsin. Qardaşdar, gəlin, indi məni sallıyın gözəl olan quyuya.

Bını salladılar quyuya. Getdi gördü, bir neçə qızdı, bı başı alıplar qucaxlanna, ağlıyırlar. Bı qızdar o qızdardı ki, Allah-tala xoş gündə, xoş satda yaradı. Bı qızdar dedilər, bı bizim babamızdı, o otaxda nə var hamısı bınındı. Orda hər kəs ki xörəy qayırardı heylə eliyərdi. İndi, sən bını öldürdü. Sənin adın nədi? Dedi:

– Mənim adıma Südəmən deyərlər.

Qızdar dedilər:

– Ay Südəmən, əziyyət çəkmisən, əziyyət də çəkəcəksən. Onnar, bizi görsələr, səni quyuda qoyacaxlar, onda sən bir ağ qoçunan bir qara qoç gəlip bırda həlləşəcək. Onda elə atılıp mindin ağ qoçun belinə, işıxlı dünyaya çıxardacax, elə ki, qara qoçun belinə düşdün, səni elə viracax yerə ki, yeddi qat yerin altına gedəcəksən, çıxacaxsan qarannıx dünyaya.

Südəmən qızdan quyudan sandığa qoydu ağızın bağladı. Gətirdi dedi:

– Çəkin bilları!

Çəkdilər, çöldə sandığı aşdilar, gördüler iki qızdı ki, yemə-işmə, bıllann xəddi-xalına, gül camalına tamaşa elə. Billər dedilər ta Südəmən quyuda qalası oldu, elə adama biridi. Qızdarı götürdülər, ya Əli mədəd, getdilər kəndiri də qırıdlar.

Südəmən qaldı quyuda. Oturup fikir eliyirdi ki, bı nə işdi mənim başıma gəldi. Gördü bıdı iki qoçdu gəlir, biri ağ, biri qara. Gəldilər, başdadılar həlləşməyə. Atıldı ki, ağ qoçun belinə düşsün, düşdü qara qoçun belinə. Qoç bını ele virdi ki, yerə, yeddi tabağın yerin altına getdi, Çıxdı qarannıx dünyaya. Gördü, bir qarannıx vilayətdi. Yavaş-yavaş Allaha pənah deyip, gəldi bir qarının əvine. Bir gün, iki gün bı qarının əvində qaldı. Günnərin bir günü bı susadı. Dedi:

– Qarı nənə, maa birəz su ver.

Qarı ayıp olmasın, çıxdı çölə bir qaba pəşav elədi, gətirdi verdi bına. Südəmən aldı isdədi içsin, gördü pəşav iyi gəlir. İçmədi, tulladı. Dedi:

– Qarı nənə, bı nədi?

Qaridədi:

– Bala, Allahdan gizdin deyil, bəndədən nə gizdin. Bir əjdəha peydah olup yixılıp bizim kəhrizin ağızına, su onun qarnına gedir. Gündə bir adamının bir nimçə aş gedir, bir gün su buraxır bize.

Südəmən dedi:

- Qarı nənə, oranın yolu hardandı? Dedi:
- Bala, elə buraynan get, qabağına çıxacax.

Südəmən əlinə qihncin alır, yola düşür. Onda yetirdi, gördü bir qızdı əlində de bir nimçə aş ağılya-ağılya gedir. Qızın əlinnən xorayı aldı yedi. Dedi:

- Ağlama, indi bı saat mən o əjdəhanı öldürəcəyəm.

Durdu yavaş-yavaş getdi. Əjdaha elədi ki, qalxsın Südəmənin üsdünə. Südəmən bir "Allahü-əkbər" nərəsi çehdi, elə sıçradı ki, düdü əjdahanın o tərəfinə, qılinci sivirdi. Elə virdi ki, əjdəhanın başı sıçradı bırdan hara. Qayıtdı əjdəhanı parçaladı, tulladı o yana. Qız o saat əjdəhanının qanına əlin biliyip çehdi Südəmənin kürəyinə.

- Südəmən qayıtdı gəldi əvə dedi:
- Qarı nənə, di dur get su gətir.

Qarı dedi:

- Əjdaha necoldu?

Südəmən dedi:

- Əjdahanı öldürdüm.

Şəhərdə car çağırıldı ki, bəli, əjdəha ölüp, kim su aparacax, aparsın. Paçcah bı xəbəri eşidip, car çağırıldı ki, hər kəs o əjdəhanı öldürüp, gəlsin qızımı verəcəyəm ona. Paçcah gündə car çağırıldı. Bı gəlirdi, mən öldürmişəm, o gəlirdi, mən öldürmişəm. Qızı da gətirmişdilər deyirdi: xeyr.

Beş gün tamamıdı, bı hər gün adamı yiğirdi, öldürəni tapa bilmirdi. Altıncı günü paçcah dedi:

- Taa şəhərdə adam qalmayıp ki? Dedilər:
- Bəli, filan qarının ə vində biri qalıp.

Əmr elədi ki, gedin onu gətirin. Getdilər Südəməni gətirdilər, Aparan kimi qız gördü dedi:

- Ata bıdı.

Paçcah dedi:

- Nə bilirsən? Dedi:
- Nişanəsi da var.

Paçcah dedi:

- Qızım, nişənasi nədi?

Qız kürəyin qavzadı, gördülər, bəli qız qanlı barmağının beşin də çəkib Südəmənin kürəyinə. Paçcah dedi:

- Gəl qızımı verdim saa, otur mənim taxdımda. Bı şəhərə paçcahdıx elə.

Südəmən dedi:

- Xeyr, məni çıxart işıxlı dünyaya. Paçcah dedi:

– Sana əlac eləmək mümkündü. Gedersən, filan çinar ağacında bir zümrüd quşu var, əyər mümkün olsa, o əlac eliyəcək!

Bına bir bələtçi qosdular, gəldi həmən çinarın yanına. Südəmən gördü bir əjdəhadı çıxır zümrüd quşunun yuvasına. O saat bir ox qoydu kamana, atdı əjdəhanı öldürdü, parçaladı tulladı yuvuya. Bını zümrüd quşunun balaları yedi, birəz də saxladılar analarına. Südəmən də başın qoydu yatdı. Bələtçi də qayıtdı gəldi.

Zümrüd quşu gəldi gördü ağacın dibində bir bəni-adəm yatıp, isdədi yensin bını öldürsün. Balaları çığrıdı, dediler, ana, bira bizi yeməyə bir əjdəha çıxırı. O oğlan öldürdü atdı bizi, yedik yarısın da saa saxladıx.

Zümlüd quşu yendi gəldi qanadın tutdu Südəmənin üstdə. Oğlan üzüdü, oyandı. Gördü zümrüd quşunu qanadın tutup bının üsdə. Zümrüd quşu oğlanın oyanmasına görədi. Dedi:

- Ay oğlan, mənnən nə isdiyirsən? Dedi:

– Sənnən heç nə isdəmirəm, ancax məni çıxart işıxlı dünyaya.

Zümrüd quşu dedi:

– Ey oğlan, gedərsən paçcahdan yeddi tulux su, yeddi qoyunun cəmdəyin alıp gətirərsən, onnan sora səni çıxardaram işıxlı dünyaya.

Bı oğlan durdu yavaş-yavaş gəldi paçcaha baş yendirdi. Dedi:

- Qibleyi-aləm! Maa yeddi tulux su, yeddi qoyun cəmdəyi ver! Paçcah o saat yeddi tulux su, yeddi də qoyun

cəmdəyi yüklədi bir ata, verdi bına. Südəmən yavaş-yavaş götürüp gəldi. Zümrüt quşu dedi:

– Südəmən yığ belimə, özün də min. Mən "qaq" eliyəndə tuluğun birin at, "quq" eliyəndə cəmdəkdən birin at. Dedi:

– Baş üstə!

Bilları yühlədi zümrüt quşunun belinə, özü də mindi düşdülər yola. "Qaq" eliyəndə tuluğun birin atırdı, "quq" eliyəndə cəmdəyin birin atırdı.

Belə-belə atırdı, yavixlaşanda cəmdəyi atanda birdən cəmdək düşdü yerə. Südəmən o saat piçağın çıxartdı, budunun ətinnən sivirdi atdı quşa. Quş gördü bı çox şirindi. Yemədi dilinin altında saxladı.

Bı quş gəldi çıxdı bir yerə, baxdı gördü ta bıra işixlı dünyadı. Quş Südəmənə dedi:

– Taa yeri, get. Bıra işixlı dünyadı. Südəmən yeriyəndə quş gördü axsıyrı.

Soruşdu ki:

– Südəmən, niyə axsıyırsan?

Südəmən dedi:

– Allahdan gizdin deyil, bəndədən nə gizdin, saa əti atanda yerə düşdü. Gətirdim budumun ətinnən atdım. İndi onçun axsıyıram.

Quş o saat dilinin altından əti çıxartdı verdi Südəmənə, qoydu öz yerinə. Quş qanadın da cəhdi üstdən, o saat Südəmənin qılçı oldu anadan doğma.

Quş dedi:

– Südəmən, mənnən ta nə isdiyirsən?

Südəmən dedi:

– Sənnən onu isdiyirəm ki, məni apar o şəhərə ki, orda məni salıplar quyuya.

Quş bını götürdü apardı həmən şəhərə. Südəmən gördü bını quyuya salan adamlar toy eliyir həmən qızdara. Getdi o iki adamları da öldürdü, qızdarı özü aldı.

Bir neçə gün yaşadılar, bir gün bı şəhərin paçcahı öldü. Südəmən gördü car çağrılır ki, camahat yiğilsın meydana. Dövlət quş uçurdacaxlar paçcah tihməyə. Durdu yavaş-yavaş getdi meydana. Bir kənarda durdu. Quş uçurdular gəldi qondu Südəmənin başına. Gətirdilər bını paçcah elədilər. Gördülər bı bir paçcah oldu ki, heç olmuyan kimi əzazıl. Yaxşı, Südəmən başdadı bırda paçcahlıx eləməyə. Götürdü bir kağız yazdı anasının üsdə ki, "yığışın gəlin bıra. Mən bırdə paçcahlıx eliyirəm, kefim də çox yaxşıdır". Babası, anası, yığışıp gəldilər. Baş-dadılar bırdə kef eliyip, yeyip-içip, gəzdilər. O yedi yerə keçdi, siz də yeyin, dövrə keçin. Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri özümün, biri də nağıl deyənin.

ŞƏMSİ QƏMƏR

Bir padşahın yetişmiş üç qızı var imiş. Bir gün vəzirin və vəkilin qızları bunlara qonaq gəlirlər. Söhbət əsnasında bunlara deyirlər ki, nə vəqtə kimi evdə oturacaqsınız? Az qalmışınız qocalasınız.

Qızlar cavab verirlər:

– Bizim ixtiyarımız atamızdadır. O nə vəqt keyfi istəsə verəcəkdir. Vəzirin qızı cavab verir:

– Yəqin atanızın başı hökumət işlərinə qarışmış, siz də yadından çıxmışınız. Gərək siz özünüz onun yadına salasınız.

Padişahın böyük qızı soruşur:

– Nə tor edək ki, atamızın yadına salaq? Bunda vəzirin qızı deyir:

– Bunun tədbiri asandır. İndi mən buna tədbir edərem.

Əmr edir ki, bazardan biri ötmüş, biri yetmiş və digəri yetişmək üzrə üç qavun alsınlar. Bunların hər birinə bir piçaq sancıb, bir xonçaya qoyup və padişaha göndərir. Padişah bu üç qavunun nə dimək olduğunu vəzirindən soruşur. Vəzir cavab verir:

– Ötmüş qavun böyük qızı, yetişmiş qavun ortancıl qızı, yetişmək üzrə olan qavun isə kiçik qızı işaretdir ki, onlar əre getmək istəyirlər.

Bu sözdən sora padişah əmr edir ki, üç ox hazır etsinlər. Sora qızlarını hizuruna istəyib onlara deyir ki, hər biri götürüb oxun birini atsın. Hər kəsin oxu kimin damının üstünə düşsə, onu ona verəcək. Qızlar oxları atırlar. Böyük qızın oxu vəzirin, ortancıl qızın oxu vəkilin, kiçik qızın oxu isə şəhərdən kənara bir müğilan kolunun dibinə düşür. Padişah böyük qızı vəzirin, ortancıl qızı vəkilin oğluna verib, kiçik qızı da əmr edir ki, gedib müğilan kolunun dibində əyləşsin.

Xülasə, kiçik qızın başına bir carşop salıb, aparıb müğilan kolunun dibində əyləşdirirlər. Gecənin bir vəqtində qız baxıb görür ki, kolun dibindən bir ilan çıxdı. Bir o tərəfə,

bir bu tərəfə getdi, birdən-bire orada bir kərpici qızıldan, bir kərpici gümüşdən bir imarət zahir oldu. Sora ilan donundan çıxıb gözəl bir oğlan oldu və qızı dedi:

– Ey qız, sənin qismətin mən və mənim də qismətim sənsən. Mənim adım Şəmsi Qəmərdir. Olkıya ki, mənim bu sırrımı ata və anana diyəsən, onda mən buradan gedərəm. Havaqt məni tapmaq istəsən, ayağına dəmir bir çarıq geyib, əlinə də bir dəmir əsa alasan. Çarığın altı yırtılıb, əsanın ucu əyiləndə məni ancaq gəlib taparsan.

Qərəz bu sözü diyib qızı da götürüb imarətə daxil oldular. Sübh olanda çıxıb görürlər ki, şəhərin kənarında qəribə bir imarət zahir olub. Hamı ona təəccüb edir.

Bir neçə gündən sora padişah qızlarını qonaq çağırır. Böyük qızları oynayanda köynəklərinin qoluna pul doldururlar, oynadıqları zaman tökülsün. Növbə kiçik qızı gələndə bu heç bir şey doldurmayıb. Amma oynayanda qolundan lel və cəvahirat tökülr. Böyük qızlar bunu görüb xəcarət çəkirlər.

Axşam olanda padişah arvadı ilə kiçik qızlarını görməyə gəlirlər. Gecə söhbət arasında qızdan bunun nə sərr olduğunu xəbər alırlar.

Qız bunlara nə qədər yavarırsa ki, bu sirri xəbər almasınlar, ata və anası əl çəkməyirlər. Axırda qızın əlacı kəsilib söyləyir ki, mənim ərim bir gözəl oğlandır, gündüzər ilan olur, gecələr insan. Qızın anası soruşur ki, bəs onun ilan donu haradadır? Qız cavab verir ki, filan qızıl taxtın altındadır.

Qızın anası cəld qalxıb ilan donunu tapub ocağa salıb yandırır. Bu halda baxıb görürlər ki, oğlan rəngi saralmış içəri daxil oldu. Üzünü qızı dutub:

– Səna dimədim ki, mənim sırrımı ata və anana söyləmə. İndi ayağına dəmirdən çarıq giyərsən və dəmirdən əlinə əsa alarsan. Çarıq dağılıb, əsanın ucu əyiləndə məni ancaq taparsan. Di xudahafiz, – deyib oğlan qeyb olur.

Bir saat görürlər imarət də qeyb oldu, yenə də qaldılar

mügilan kolunun dibində.

Bu əhvalatdan sora qız bir dəmir çarıq və bir dəmir əsa qayıdırıb, çarığı ayağına geyib, əsanı əlinə alıb səhraya üz qoyur. Tamam yeddi il şəhərləri, vilayətləri və səhraları dolanıb Şəmsi Qəmərdən bir soraq tapa bilmeyir.

Bir gün gəlib bir bulağın başında oturur. Baxıb görür ki, çarıq yırtılmış, əsanın ucu da əyilmişdir. Qızın qəlbində ümid oyanır. Bu halda baxıb görür ki, bir neçə qız su doldurmağa gedirlər. Qız bunlardan kim olduqlarını soranda:

– Biz Şəmsi Qəmərin kənizləriyik, onun üçün su aparırıq, – deyə cavab verdilər.

Qız görür ki, mətləbə yaxınlaşmışdır. Xəlvət üzüyünü oğlanın avtavasının içində salır.

Şəmsi Qəmər dəstəmaz alanda birdən üzük avcuna düşür. Baxıb görür ki, öz övrətinin üzüyündür. Anlayır ki, övrəti araya-araya gəlib bunu tapmış. Kənizlərdən soruşur ki, bulağın başında bir qız gördünümüzü? Kənizlər.

– Bəli, gördük, – deyib cavab verdilər.

– Öylə isə gedin onu buraya gətirin.

Kənizlərdən biri gedib qızı gətirir. Burada görüşüb uyuşurlar. Şəmsi Qəmər kimsəyə bir söz diməyib qızı yanında saxlayır.

Şəmsi Qəmərin anası bunu da bir kəniz xiyal edib, bir gün buna deyir ki, get meşədən odun gətir. Qız "odunu mən necə toplayacağam" – diyib ağlamağa başlayır. Bunun ağlamağını Şəmsi Qəmər görüb səbəbini soranda, qız əhvalatı söyləyir. Şəmsi Qəmər:

– Ağlama, vaqtaz qalmış dur qatırları da götür, get meşəyə. Orada söylə ki, Şəmsi Qəmərin yasıdır, gəlmışəm yas odunu aparam. Onda odunlar özləri toplanacaqdır, – deyib qızı meşəyə göndərir.

Qız meşəyə çatanda səslənir:

– Şəmsi Qəmərin yasıdır. Gəlmışəm yas odunu aparam. Bir vaqt görür ki, hər tərəfdən odunlar toplanıb qatırlara

yükləndilər. Bunu görəndə qız qatırların cilovundan dutub evə qayıdır.

Şəmsi Qəmərə anası bir qız alıbmış. Qızı oğlan sevmirmiş. Bir gecə toy edib qızı götürməli olurlar. Axşam gəlin gələndə Şəmsi Qəmər o qədər səbr edir ki, hamısı yatır, qalxıb iki qazan su qaynadıb götürüb gəlinin başından tökür. Gəlin bişib ölüür. Tez iki at hazır edib birinə özü minir və o birinə qızı mindirib, qızın vilayətinə qaçırlar. Gəlib qızın atası ilə görüşüb təzədən toy edib şad yaşayırlar.

Bu tərəfdən gəlinin yengələri sabah olanda qızın yanına girir. Bir də baxıb görür ki, qız yanıb olmuşdur. Qızın adamlarına xəbər gedir. Həmən saat atlanıb oğlanın dalınca düşürlər və tapa bilməyib əliboş geri qayıdırılar:

MƏLİK CƏMİLİN HEKAYƏSİ

Biri var imiş, bir yox imiş. Bir padişahın üç oğlu var imiş. Büyük oğlunun adı Məlik Məhəmməd, ortancılının adı Məlik Cəmşid, kiçik oğlunun adı Məlik Cəmil imiş. Bir vəqt bu padişah xəstələnir. Öləcəgini anlayıb oğlanlarını yanına çağırıb onlara vəsiyyət edir ki, öləndən sora üç gecə qəbrinin yanında keşik çəksinlər.

Padşah öləndən sora oğlanları atalarını basdırıb matəm qurdular. Gecə araya gələndə Məlik Cəmil atalarının vəsiyyətini qardaşlarının yadına salıb, gedib keşik çəkmək təklif elədi. Heç birisi qəbul etmədi.

Məlik Cəmil özü oxunu, yayını və bir də qılıncını götürüb gedib atasının qəbrinin üstündə keşik çəkir. Gecənin bir vaxtı görür ki, qara atlı və qara donlu bir nəfər nərə çəkə çəkə gəlir və deyir:

– Ey padişah, taxtın tarac olsun və yəhərin qanla dolsun. Bu saat gəlib qəbrində sənin cəzana yetirərəm.

Məlik Cəmil bu sözü eşitcək bir ox kamana qoyub bunu nişan alır. Ox kamandan rədd olanda atlıya nişan sinəsindən deyir. Atlı atdan yerə düşür. Məlik Cəmil yüyürüb başını kəsib, palтарını soyundurub, atını minib evinə qayıdır və gəlib atı mehtərə verib tapşırır ki, bunu elə bir yerdə saxlasın ki, qardaşlarının bu atdan xəbəri olmasın. Mehtər atı aparıb xəlvət bir tələdə saxlayır.

İkinci gecə keşik çəkəndə gənə həmən sözləri diyə-diyə geyinmiş bir ağ atlı gəlir, onu da həmən təriqlə öldürür və palṭarını, atını götürüb gəlir evə. Atı yenə mehtərə tapşırır.

Üçüncü gecə qırmızı geyinmiş qırmızı ata minmiş bir atlı gəlir. Onu da bu qayda ilə öldürür və atını götürüb mehtərə tapşırır.

Ataları öləndə bir də vəsiyyət eləmişdi ki, mən öləndən qırx gün sora üç dərviş gələcəkdir. Üç qızının hər birisini dərvişin birinə verərsiniz.

Qırx gün tamam olanda ataları söylədiyi dərvişlər gəlirlər. Böyük qardaşlar dərvişlərə etina etmeyirlər. Məlik Cəmil atalarının vəsiyyətinə əməl edib bacılarını dərvişlərə verir. Dərvişlər də qızları götürüb vilayətlərinə qayıdırılar.

Bunlar ilə qonşu padişahın üç gözəl qızı var imiş. Bu padşah qırx arşın enində, beş arşın dərinligində bir xəndək qazdırıb elan etdirir ki, "hər kəsin atı bu xəndəkdən tollansa, qızımın birini ona verəcəyəm". Vədə gündən padişah xəndəgin kənarında təxtini qurdurub vəzir vəkil və qoşun ilə qızların əlindən yapışır, gəlir təxtin kənarında əyləşir. Hər şəhərdən cavan oğlanlar və şəhzadələr atalarını minib buraya toplanırlar. Məlik Əhməd ilə Məlik Cəmşid də atalarını minib burada hazır oldular. Məlik Cəmil isə qardaşlarından nə qədər rica edir ki, onu da özləri ilə bərabər aparsınlar, amma qardaşlar aparmayırlar. Qardaşlar gedəndən sora Məlik Cəmil palṭarını dəyişib atasının düşmənindən aldığı qara libası geyinib, qara atı minib, həmən mərəkəyə tərəf üz qoydu.

Bu tərəfdən oraya toplanmış cavanlar və şəhzadələr nə qədər çalışırlarsa, biri də xəndəyi keçə bilməyir. Hamısı xəndəyin ortasına düşür. Bir də baxıb görülür ki, qara libas geymiş, qara ata minmiş bir cavan bir tərəfdən yel kimi gəlir. Gəlib xəndəyə yetişəndə ata bir qamçı vurub, bir üzəngi göstərdikdə xəndəgi keçir və atı sürür qızın birinin qolundan tutub qaldırıb tərkinə qoyub, gəldiği yol ilən qayıdır. Bunun kim olduğunu kimsə bilməyir. Xülasə, qızı gətirib bir yerdə gizlədir.

Ertəsi günü genə düşmənlərindən aldığı ağ libası geyib, ağ at minib xəndəgin kənarına gəlir. Genə ata qamçı çəkdikdə, at dal ayağını yiğib xəndəyin o tərəfinə tollanır və gedib qızın ikincisini tərkinə alıb gəldiği yol ilə evinə qayıdır.

Üçüncü gün qırmızı palṭarı geyib və qırmızı atı minib gəlir. Genə də xəndəyi keçib üçüncü qızı tərkinə alıb evinə gətirir. Kiməssə bunun kim olduğunu bilməyir. O biri qardaşları isə əlibos evlərinə qayıdırılar.

Gecə araya gələndə Məlik Cəmil qardaşlarına deyir:

– Siz atanızın vəsiyyətinə əməl etmədiniz. Mən getdim üç gecə keşik çəkdir. Atamın düşmənlərini öldürüb libaslarını, atlarını gətirdim. Bacılarını dərvişlərə verdim. Mənə uşaq diyib özünüz ilə aparmadınız. Mən də gündə düşmənlərimizdən aldiğim atların birini minib gedib qızları gətirdim.

Bu sözü deyib böyük qızı böyük qardaşına verir, ortancıl qızı ortancıl qardaşına verir, kiçik qızı da özü alır.

Bir gün qızların atası bunları bağa qonaq çağırır. Bunlar bağda eyş-işrətə məşğul ikən bir də baxıb görürler ki, havadan bir əl zahir oldu. Məlik Cəmilin arvadı ki, hamisindən gözəlmiş, yaxasından tutub havaya apardı.

Baxub gördülər ki, havadan səs gəldi:

– Ey Məlik Cəmil mən Üctüklü kosayam.

Məlik Cəmilin arvadını Üctüklü kosa aparandan sora, hamı bikef olub dağlırlar. Üç qardaş da evlərinə qayıdır. Məlik Cəmil məhtərin yanına gəlib düşmənlərindən aldığı atın birini yəhərlədir, yarağını geyinib, atını minib səhraya üz qoydu. Bir müddət dolandıqdan sora gəlib bir bağa yetişdi. İçəri giləndə gördü ki, Üctüklü kosa başını nişanlığının dizinə qoyub yeddi günün yuxusuna getmişdir. Qızdan xəbər alır:

– Bunun canı hardadır? Qız cavab verir:
– Filan şüşənin içindədir.

Məlik Cəmil cəld gedir şüşəni tapır və yerə vurur. Şüsə qırıldıqda içindən bir göyərçin uçur, tez göyərçini tutub öldürür. Üctüklü kosa da həlak olur. Ondan sora qızı gətirib, vilayətlərinə qayıdır. Qardaşları ilə bərabər rahat yaşayırlar.

DƏMİRDİŞ QIZ

Biri var imiş, biri yox imiş. Bir kişinin bir qızı var imiş. Dişləri dəmirdən imiş. Bu qız körpə vaxtından harada toyuqdan, cücedən düşsə idi, tutub yiyərmış. Bu qız bir qədər böyüdükdən sora başlayır xırda uşaqları, qoyun-keçiləri uğurlayıb yeyir. Axırda bunun əlindən təngə qalıb, atası aparıb bunu bir meşədə buraxıb qayıdır.

Bir müddətdən sora atası oğluna deyir:

– Oğlum, get, gör bacın nə haldadır, ondan bir xəbər gətir. Oğlan tədarük görüb atını minib meşəyə üz qoyur. Meşəyə yaxınlaşanda bacısı baxıb görür ki, bir atlı gəlir. Birəz diqqətlə baxanda görür ki, gələn qardaşdır. Qız tez qardaşının qabağına yürüüb, atını tez ağaca bağlayır, özünü də götürüb tikdiyi evdə oturdur və cəld gedib atın bir ayağını yeyib qayıdır qardaşının yanına. Deyir:

– Bacın ölsün, qardaş, atın üç ayaqlımı gəlmışən?

Oğlan anlayır ki, qız atın bir ayağını yimiş. Ələcsiz cavab verir:

– Bəli, üç ayaqlı gəlmışəm.

Bir az keçəndən sora qız gedib atın bir ayağını yeyir. Qayıdır gələndə qardaşına deyir:

– Bacın ölsün, qardaş, atın iki ayaqlımı gəlmışən? Oğlan qorxusundan cavab verir:

– İki ayaqlı gəlmış.

Qərəz belə atın dörd ayaqlarını yeyib qardaşından soruşur:

– Bacın ölsün, qardaş, atın gövdəsinimi minib gəldin? Oğlan yenə qorxusundan cavab verir:

– Bəli, gövdəsinə minib gəlmışəm.

Qız gedib atın gövdəsini də yeyib gəlib qardaşından soruşur:

– Bacın ölsün, qardaş, piyadamı gəlmışən? Qorxusundan cavab verir:

– Bəli, piyada gəlmışəm. Bir az keçib qız oğlana deyir:

– Gəl yorulmuşsan başın yuyum. Oğlan deyir:

– Yu.

Qız bunun başını yuyanda başından bərk dişləyir. Oğlan görür ki, kız bunu yiyecekdir, deyir:

– Bacı bilirəm məni yiyeceksən. Al bu düdüği çal, mən də oynaya-oynaya bacadan üstünə tollanım, sora yi.

Qız razı olur. Oğlan düdüği qızə verir. Özü də eşigə çıxıb, çəkmələrini kül ilə doldurub bacadan sallayıb qaçır. Qız bir qədər düdüği çalır, görür ki, qardaşı düşmək istəmir. Gedib çəkmələrindən çəkəndə, çəkmə üzülüb kül qızın gözlərinə dolur. Qız anlayır ki, qardaşı qaçmış. Tez dalınca yüyürür. Oğlan baxıb görür ki, bacısı gelir. Tez bir çinar ağacına çıxır. Qız da gəlib çinarın dibini eşməgə başlayır. Bu halda bunların yanına bir tülkü gəlir. Tülkü qızdan çinarın dibini nə üçün qazdığını soruşanda, kız cavab verir deyir:

– Gəl sən də kömək elə, bu çinari yixib başından adamı tutub yiyeck.

Bir tərəfdən qız çinarın dibini eşir, o biri tərəfdən də tülkü eşilmiş torpağı quyruğu ilə çinarın dibinə doldurur. Qız tülküün hiyləsini qanıb onu yimək istəyir. Tülkü qaçır. Oğlan baxıb görür ki, kız bundan əl çəkmiyəcək, çinarın başında öz-özünə oxumağa başlayır:

– Ay yırtan-dartan, bu qızı elə yırtın-dartın ki, bir damcı qanı da düşməsin.

Bu halda baxıb görür ki, bir ayı və qurt gəlib bu qızı dartıb, dağıdıb büsbütün yidilər. Oğlan ağacdan düşüb görür ki, bir damçı qan bir yarpağın üstünə düşüb. Bu qan damcısı buna deyir ki, məni götür cibinə qoy, bir saat olar ki, sana lazımlı olaram. Oğlan yarpağı cibinə qoyur. Bir qədər yol gedəndən sora qabağına bir calvadar çıxır. Calvadar buna deyir:

– Əgər bu ulaqların yükünün nə olduğunu bilsən, ulaqları yük'ləri ilə bərabər sənə verərəm. Yox bilməsən, səni öldürərəm.

Yarpaq cibindən səslənir ki, yükün yarısı bitdir, yarısı da birə. Calvadar ulaqları oğlana verir, oğlan da ulaqları götürüb salamat evlərinə qaydır.

YEDDİ QARDAS

Biri var idi, biri yox idi. Bir ayı, günü keçmiş kişi var idi. Bir arvadı var idi. Bunların yeddi oğlanları var idi. Amma heç qız uşaqları yox idi. Yeddi qardaşlar bir bacıları olmadıqından çox qəmgin idilər.

Bir gün yeddi qardaşlar analarına dedilər:

– Ay analı, bacı çox istiqanlı olur, deyirlər. Hayif ki, bizim bircə bacımız yoxdur. İndi ki, bacımız yoxdur, biz gedirik uzaqdakı Ballı dağa ovçuluğa. O vaxta kimi gəlmiyəcəyik ki, sənin uşağın olsun. Ay ana, havaxt oğlun olsa qapıya ox as, ondan da o yana gedək, daha gəlməyək. Havaxt qızın olsa, qapıya ələk as. Gələk evə.

Ana çox dedi, oğlanları az eşitdi. Başa gəlmədi. Axırda yeddi qardaşlar çıxıb Ballı dağa getdilər. Orda ovçuluq eləyib dolanmağa başladılar.

Aylar keçdi, həftələr dolandı. Yeddi qardaşların analarının bir qəşəng qızı oldu. Arvad qızın adını Nardanxatun qoydu. Sevinib getdi qapıya ələg asdı ki, oğlanları qızı olduğunu bilib gəlsinlər.

Düşmanın arvadı da düşmandır, kişisi də. Bunların qapı-qapıya bir qan düşmanları var idi. Kişi ölmüşdü. Arvad dururdu. Arvad ələgi götürüb qapıya ox asdı. Yeddi qardaşlar Ballı dağdan baxırdılar. Bir gün baxanda gördülər ki, qapılardan ox asılmış. Dedilər ki, genə anamız oğlan doğdu. Baş götürüb getdilər ordan. Bir göy, səfali, sulu yerdə çadır qurdular, genə ovçuluğa başladılar.

Yeddi qardaşlar anası Napdanxatunu sevə-sevə saxlayırdı. Oğlanlarının gəlməsini gözləyirdi. Nardanxatun böyük gözəl qız olmuşdu.

Bir gün qonşulardan biri qonşuları yun daramağa çağırılmışdı. Nardanxatunu da çağırılmışdı. Nardanxatunun əlində böyüdüyü bir iti var idi. Onu çox istəyirdi. Onu Qaraca-böyük deyib çağırırdı. Haraya gedəndə Qaraca-böcüyü də aparırdı.

Onu da yanına salıb qonşuya yun daramağa getdi. Orda çoxlu qız-gəlin var idi. Bir qarının aralıqda başlığı itdi. Hay-küy düşdü ki, görəsən bunu kim götürmiş ola. Biri "anamin", o biri "qardaşımın başı üçün mənim xavarım yoxdur" deyib qarını inandırdılar. Nardanxatun da "bu Qaraca-böcүүн başı üçün mənim də xəbərim yoxdur" dedi. Ordakı arvadlar gülüşüb dedilər:

— Ay günü qara, pis niyyətli, yeddi qardaşları olan bacı da bir tulanın başına and içərmi?

Nardanxatun oradan çıxıb ağlaya-ağlaya anasının yanına gəldi. Qardaşlarının necə olmasını anasından soruşdu. Anası ağlaya-ağlaya əhvalatı qızına söylədi. Nardanxatun dedi:

— Ay ana, mən qardaşlamı harada olsalar tapacam, onlarsız mən nəyə lazımmam. Onlar bacı-bacı deyib çöllərə düşüb'lər, mən də onların dalınçan gedəcəm.

Anası ha yalvardı, yapışdı, başa gəlmədi.

Nardanxatun yol azuqu götürüb Qaraca-böcükənən yola düşdü. Soraqlaşa-soraqlaşa gedir idi. Az getdi, çox dincəldi, çox getdi, az dincəldi, axırda həmən qardaşları olan yerə yetişdi. Cəlib çadıra çıxdı. Tərs kimi o günü qardaşlarının yeddisi də ova getmişdi. Evdə heç kəs yox idi. Nardanxatun gördü çadırda ət var, çörək var, yorğan-döşək var. Nardanxatun dedi:

— Həlvət bunların bir yiyesi var. Harada olsa axşam gələcək. Bu etdən xörək bişirim, həm özüm yeyim, həm də ona qalsın.

Nardanxatun yaxşı xörək, çörək bişirib hazır elədi. Axşama kimi ev-eşigə müğayət oldu. Axşam olanda bir xəlvətdə gizləndi.

O tərəfdən yeddi qardaşlar ovdan gəldilər, xörək-çörəyi hazır gördülər, ev-eşigi süpürülmüş, yıgilmış gördülər. Mat-məettəl qaldılar. Yeyib-içib hər yanı gəzdilər. Bir şey görmədilər, yatdırılar. Sabah olanda bu sirri bilmək üçün biri evdə qaldı. Qalan yenə ova getdi. Evdə qalan qardaş bir yanda

gizləndi. Nardanxatun bunları getmiş bilib evə gəldi. Burada duran qardaş bunu görəndə daban basaraq çadıra girdi. Nəçi olmasına, haradan gəlib haraya getməsini xəvər aldı. Nardanxatun əhvalatı başdan-başa ona söylədi. O da bacısı olduğunu bilib, özünü ona nişan verdi. Hər iki bacı-qardaşlar görüşüb öpüşdülər. Axşam oldu o biri qardaşları da gəldi. Görüşdülər, halallaşdılar, bacıları olduğuna sevindilər.

Bu gündən sora yeddi qardaşlar gedib ov eləyib gətirirdilər, Nardanxatun bişirib axşama hazır eləyirdi. Gəlib kef-damaq ilə yeyib dolanırdılar. Bir gün Nardanxatun qardaşlarına xörək bişirmək üçün yol otun pəncəri dərməyə getmişdi. Evə gec gəldi. Gələndə gördü od-ocaqdən keçib, qariya çıxıb oddan ötəri çox vurnuxdu, bir şey tapmadı. Bikef qayıdırdı ki, bir də uzaqda tüstü gördü. Sevindi. Uşaqlığına baxmayaraq, balağını belinə vurub, bir ev damına girdi. Gördü orda bir qızı saçından asıblar. Tükləri biz-biz oldu. Qorxa-qorxa dedi:

— A bacı! Sana bu zülmü kim eləyib?

Asılı qız dedi:

— Mən Uğurşahın qızı Almayam. Məni bu saçımdan asan dev mənə aşiq olmuşdur. Məni istədi, atam vermədi. Axırda götürüb buraya gətirdi. İndi mən ondan baş birlik eləmədi-yimnən mənə belə zülmü eləyib. İndi ay bacı, sən yazıqsan. Tez buradan get, gələr səni məndən pis eliyər.

Nardanxatun qorxa-qorxa bir od götürüb oradan çıxdı. Birbaş yola düzəldi. Nardanxatun tələsik qaçanda yumaq kələfi əlindən düşüb çözələnə-cözələnə gəlməşdi. Oyannan dev gəlib:

Adam-adam iyisi gəlir.

Yağlı badam iyisi gəlir,

Qatır gəlsə, dirnaq salar,

Quş gəlsə, qanad salar –

deyə-deyə qızdan soruşdu:

— Buraya bəni-adəm haradan gəlmışdı?

Qız dedi:

– Buraya, mənim yanına heç kim gəlməyib. O adam iyisi mənim iyimdir.

Dev o yan-bu yanı gəzirdi. Birdən kələf gözünə sataşdı, kələfin ucunu alıb dəstələyə-dəstələyə düz gəlib çıxdı Nardanxatungilə. Nardanxatun qapını bağlayıb içəridə xörək bışırıldı. Dev gördü asanlıqla onu ələ gətirə bilməyəcək, bicliknən dedi:

– Ay Nardanxatin, ay Nardanxatun, anan sana bir üzük yollayıb barmağını çıxart, onu taxım.

Nardanxatun inandı, barmağını qarının dərməyindən eşiye çıxartdı. Dev barmağını dişinin arasına qoyub o qədər sümürdü ki, Nardanxatunun bütün qanını sümürdü. Nardanxatun lap bihuş düşdü. Dev qızı ölmüş bilib qayıdib getdi.

Axşam yeddi qardaşlar evə gəlib bacılarını ölü gördülər. Onu özünə gətirdilər. Qız əhvalatı söylədi. Yeddi qardaşlar gedib devi öldürdülər. Şah qızını azad elədilər. Devin başını da gətirib evlərinin sol tərəfində basdırıldılar.

Ay keçdi, il keçdi, devin qəbrinin üstündən yeddi gül bitdi. Nardanxatun gül yeddi, qardaşları yeddi olduğuna həvəslənib gülləri dərib, gətirib sandığına qoydu. Həmişə asib baxırdı, bir də asib baxanda gördü ki, bu güller yeddi qənirsiz gözəl qız olublar. Nardanxatun bu sırrı qardaşlarına söylədi. O, qızların hərəsini qardaşlarının birinə aldı. O qızlar Nardanxatuna xəlvətcə xörək içinde ilan-çayan verdilər. Nardanxatunun qarnı qalxıb burnuna dəyəsi oldu. Yeddi qardaşlar arvadlarından xəvər aldılar ki:

– Bunun belə olmasına səbəb nədir? Onlar dedilər:
– Kim bilir? Hansı lotu-potunnan aranı sazlayıb, belə olub.

Yeddi qardaşlar dev qızlarının sözlərinə inanıb bacılarını evdən qovaladılar.

Nardanxatun dinməz-söyləməz ah çekib yola düşdü. Az getdi, çox getdi, getdi bir dağın başında bir sürüyə çatdı. Sü-

rünün iki çobanı var idi. Nardanxatunun yanına gəldilər. O dedi, bu qız mənimdir, bu dedi, mənimdir. Çobanların sözləri çəpləşdi. Bir-birini qırası oldular. Büyük çoban belindən xəncəri çəkib dedi:

– İndi ki belə oldu, mən bu qızı iki bölüb yarı payını aparacam. Çoban xəncəri endirmək istəyəndə Nardanxatun qorxub qarnındakı ilan-çayan düşdü. Sora çobana qoşulub getdi.

Çoban onu evinə gətirib kəbin elədi, saxladı. Bu vaxtdan ay keçdi il keçdi, Nardanxatundan o çobanın bir qəşəng oğlu oldu. Yekələnib hər işə gedəsi oldu.

Nardanxatun bir gün oğlunu da götürüb qardaşları olan yerə gəldi. Qardaşları at sulayırdılar. Nardanxatun oğlunu bir qamış ata mindirib özünə də öyrətdi, dedi:

– Suyun qıraqına gedəndə "ay atım su iç, ay atım su iç de".

Oğlan qarğı atı minib, gəldi suyun qıraqına. Qarğı alı çapdırıb: "Ay atım su iç, ay alım su iç" diyəndə, dayıları gülüb dedilər:

- Ay qancıq oğlu, qarğı atı su içərmi? Oğlan dedi:
- Bə yeddi qardaş da bir bacıdan keçərmi?

Yeddi qardaşlar bu sözü eşidəndə onun yanına gəldilər. Əhvalatı ondan bildilər. Uşağı da götürüb bacıları Nardanxatunun yanına gəldilər. Onun ayaqlarına döşəndilər. Ona haqsız yerə zülm elədiklərini söylədilər. Yeddi qardaşlar Nardanxatunu, oğlunu evlərinə gətirib, ata-analarını, o çobanı da Ballı dağa çıxartdılar. Dev qızlarını öldürüb quyulara doldurdular.

Nardanxatunun, ata-analarının məsləhətinə görə öz ellərindən hərəsi bir gözəl qız alıb evlərinə gətirdilər. Hər kəs öz nişanlısı ilə ömür sürməyə başladı.

Göydən üç alma düşdü: biri nağıl söyləyənə, biri qulaq asanlara, biri də bacadan baxanlara. Onlar yedilər, işdilər, yerə keçdilər, bizdə yedik, içdik, dövrə keçdik.

MUXTARIN HEKAYƏTİ

Biri var imiş, biri yox imiş, bir padişahın on bir oğlu var imiş. On nəfəri bir arvatdan, birisi başqa arvatdan. Bu başqa övrətdən olan oğlının adı Muxtar imiş. Bir gün padişah istəyir ki, oğlanlarını evləndirsin. Buna görə vəziri çağırıb fikrini ona söyləyir. Vəzir isə padişahın fikrini bəyənib, əhvalatı oğlanlara söyləyir. Oğlanlar isə razı olmayırlar. Bu xəbəri eşitdikdə padişah oğlanlarının hüzuruna istəyib, onlara evlənmələrini təkiddir.

Oğlanları çox tədbirdən sora atalarına ərz edirlər ki:

– Çin padişahının on bir qızı vardır. Əgər icazə versən, həmən qızları alarıq. Yox, başqa qız bizə lazım deyildir.

Padişah ələcsiz qalib icazə verir. Ancaq oğlu Muxtari hüzuruna çağırıb ona söyləyir:

– Yol ilə gedəndə bir qoruğa çatacaqsınız, orada bir at otlayır. Nəbadə orada qalasınız. Bir az getdikdən sora, digər bir qoruğa çatacaqsınız. Orada da bir qoç otlayır, orada da qalmayıñ. Sora bir qalaya rast gələcəksiniz, orada qalmayıñ.

Bu vəsiyyətləri edəndən sora padişah tədarük görüb oğlanlarını yola salır.

Müxtəsər bir xeyli yol getdikdən sora ataları söylədiyi birinci qoruğa yetişdilər. Gördülər ki, burada bir at otlayır. Qardaşları burada gecələməyi məsləhət gördülər, nə qədər Muxtar burada qalmağı məsləhət görmədisə, qardaşları qulaq asmadılar, qalmağı təkiddilər. Muxtar ələcsiz razı oldu. Yüklerini düşürüb orada qaldılar. Gecəni bir vaxtı at kişnəyib bunlara hücum etdi. Qardaşları qaçı. Muxtar qalxıb ata hücum etdi və xeyli zəhmətdən sora atı öldürdü, gecəni rahət yatıb ertəsi gün yola düşdilər.

Bir xeyli getdikdən sora, ikinci qoruğa yetişdilər. Gördülər burada bir qoç otlayır. Qardaşları yenə də burada qalmağı təklif etdilər. Muxtar yenə də ələcsiz qalib razı oldu. Gecənin bir vəxti qoç bunlara hücum etdi. Qardaşları qorxub

qaçıdlar. Muxtar qalxıb qoç ilə tutasdı və axırda qoçu öldürdü. Qardaşları yığılib qoçu soyub yedilər və gecəni orada rahət yatıldılar. Ertəsi gün genə yola davam etdilər.

Bir müddət getdikdən sora ataları xəbər verdiyi qalaya yetişdilər. Muxtarın qardaşları "yorulmuşıq və artıq getməyə taqətimiz yoxdur" deyə burada qalmağı tələb etdilər. Muxtar atalarını vəsiyyətini onların xatirinə salırsa, razı olmayıb tələblərində israr etdilər. Əlacsız qalib Muxtar qəbul etdi. Baxub gördülər ki, qalanın qapısı bağlıdır. Zorlayıb qapını açdılar, o gecəni orada rahət yatıb ertəsi gün yenə də yollarına davam etdilər.

Bir müddət getdikdən sora böyük bir karvana çatdılardı. Bunlardan Çin vilayətinin paytaxtına nə qədər yol qaldığını soruşurlar. Onlara "yarım ağaç qalmış" deyə cavab verirlər.

Xülasə, gəlib şəhərə yetişdilər. Baxıb gördülər ki, şəhərdə bir nəfər də olsun görünməyir. Evlər, dükənlər açıq qalmış idi. Gedib bir evə mənzil etdilər və sora Muxtar çıxb şəhəri nə qədər gəzdisə, bir nəfərə rast gəlməyib, axırda gəlib bir dükəndən atları üçün bir qədər arpa və saman, başqa bir dükəndən bir qədər et, çörək və sair yeməli şeyləri götürüb, pulunu qoyub mənzilə qayıdır. Görür qardaşları yatmışlar. Gətirdiyi şeylərdən şam tədarükü edir. Hazır olduqdan sora qardaşlarını oyadır. Bu halda bunların yanına bir qoca kişi gəlir. Bu da bunlar kimi ac olduğundan bunlar ilə bərabər yeyib-içir. Sora Muxtar qocadan şəhərin adamlarının harada olduğunu sorur. Kişi cavab verir ki:

– Çin padişahının bir quşu var, həmişə o quş adam əti yeyir. Odur canlarını qorxusundan xalq şəhəri tərk edib qaçmışdır.

Muxtar bu xəbəri eşitdikdə qocadan xahiş edir ki, onu quş olan yerə aparsın. Qoca razı olub qabağa düşür. Onu bir bağın kənarına getirib deyir:

– Söylədiyim quş bu bağda qızıl qəfəsin içindədir və ətrafında on nəfər keşik çəkir. Keşikçiləri öldürməmiş quşu

oldürmək mümkün deyildir.

Bu sözü eşitdikdə Muxtar özünü bir hiylə ilə bağa salır, görür ki, keşikçilərin doqquzu yatmış, bir nəfəri keşik çekir. Bir səmtə gizlənir. Bir vaxt görür ki, keşik çəkən qaravul bir səmtə gedir, tez qabağına yürüüb xəbəri olana kimi onu həlak edir və qayıdır yatanları dəxi bir-bir öldürür və sora quşu da qəfəsdən çıxarıb başını kəsir.

Bundan sora padişah qəsrinə gəlir və bir növilə özünü qaravullardan xilas edib padişah yatan otağa daxil olur və görür, padişah yatır. Tez sinəsi üstə əyləşir. Padişah gözünü açıb bunların kim olduğunu sorur. Muxtar deyir:

– Əzrayıləm, gəlmışəm sənin canını alam. Əgər qızlarıvı filan padişahın oğlanlarına verməyə kağız versən, səndən əl çəkərəm.

Padişah qorxub kağız verməyə razı olur. Muxtar tez padişahın sinəsindən qalxıb padişahın qabağına bir parça kağız, bir qələm qoyur. Padişah qələmi götürüb Muxtar istədiyi kağızı yazıb ona təqdim edir. Bundan sora Muxtar padişahın əl-əyağını bağlayıb, vəzirin evinə gedir. Gəlib vəzir yatdığı otağa daxil olur. Onu da qorxudub padişah yazdığını kağızı möhürlədir. Oradan qalxıb qızlar yatıldığı otağa daxil olur. Baxıb görür ki, qızların on nəfəri bir yatmış və bir nəfəri ki, hamisindən gözəldir ayrı yatmış. Muxtar anlayır ki, qızların on biri bir anadan, birisi bir anadandır.

Xülasə, Muxtar qardaşlarının yanına qayıdır, səhər olan kimi padişahın hüzurunda hazır olub qızları istəyirlər. Padişah ələcsiz qalıb qızlarını bunlara verir və tədarük görüb yola salır. Bir müddət yol getdikdən sora həmən qalaya yetişirlər və gecəni burada qalırlar.

Gecə hamı yatmış, Muxtar yatmayıb keşik çekir. Gecənin bir vaxtı baxıb görür ki, bir dev gəldi və bunları burada yatmış görüb bunlara hücum edir. Muxtar qalxıb devin qabağına yeriyir və dev ilə tutasdı və xeyli zəhmətdən sora devi həlak edir. Bu xəbər devin anasına yetişir. Tənurə çəkib

gəlir Muxtarı qapıb aparır, Kühqafdə həbs edir.

Bir gün bu qarşı kitaba baxanda görür ki, Muxtar hansı bir dev ilə mübarizə etsə öldürəcəkdir. Qarşı bundan istifadə etmək istəyir. Odur ki, Muxtar zindandan çıxarıb ona deyir:

– Bir yerdə bir üzük var, onu mənə gətirsən, səni azad edib atana yetirrəm.

Muxtar qəbul edir. Qarşı bunu cibinə götürüb tənurə çəkib, bunu bir evə gətirir. Bir kənarda yerə qoyub deyir:

– Bu evə daxil olarsan, orada bir çərx gərəcəksən, gərək onun üstünnən elə tullanasan ki, heç bir yerin ona toxunmasın. Sora bir arvad gərəcəksən, sənin anana oxşayır, amma sənin anan deyil, onun şirin dilinə aldanma, onu öldür. Üçüncü otaqda bir qarşı görərsən, onu da öldür və oturduğu döşəyin altında bir üzük var, onu alıb mənə gətirərsən. Muxtar ətəyini belinə yiğib bir tullanmaqla çərxi o tərəfə keçdi, ikinci otağa daxil olanda, anası şəklində bir arvad görür. İstəyir öldürsün, arvad yalvarır ki, mən sənin ananam, mana rəhm elə. Məni öldürmə, yoxsa südümü sənə halal eləmərəm. Muxtar bunun yağlı dilinə aldanıb ona rəhm edir. Həmən saat arvad bunu götürüb havaya atır. Əvvəlki qanunu havada tutub yerə qoyur, deyir:

– Mən sənə demədimmi, sənin anan deyildir. İndi bu dəfə ona rəhm etməyib öldürərsən və üzüyü mənə gətirərsən.

Muxtar bu dəfə də ikinci otağa daxil olub, həmən anası şəklində olan arvadı öldürür. Sora üçüncü otağa daxil olur. Buradakı qarını öldürüb, döşəyin altından üzüyü götürüb barmağına taxır. Dərhal bir dev hazır olur. Muxtar bundan xəbər alır:

– Sən kimsən?

Dev cavabında deyir:

– Bu üzük hər kimin barmağında olsa, mən ona itaət etməyə hazırlam. İndi nə əmrin varsa, söylə əmələ gətirim, – diyib cavab verir. Muxtar onu atasının vilayətinə aparmağı əmr edir. Dev dərhal Muxtarı götürüb şəhərin kənarında yerə

qoyur. Muxtar devi mürəxxəs edir.

Bir qədər yol getdikdən sora bir çobana rast gəlir və görür ki, çoban qara geymiş. Çobandan qara geyməginin səbəbini soruşanda, çoban:

– Padişahımızın Muxtar adlı bir oğlu var idi, həm padişah, həm camaat onu çox sevərdi, onu devlər öldürmüştər. Odur ki, bütün camaat qara geymiş.

Muxtar çobana deyir ki:

– Çoban qardaş, qarasını geydiginiz Muxtar mənəm. Get padişaha müjdə apar.

Bu sözü eşidən kimi çoban düz birbaş padişahın yanına gəlir. Bir tərefdən Muxtarın qardaşları qayıdub əhvalatı söyləyib Muxtarın nişanlığını da, anasını da tapmışdır. Bu xəbəri eşidən kimi pişvazə çıxıb Muxtarı qəsrinə götürüb toy edib eyş-işrətə məşğul oldular.

BARXUDARIN BAXTI

Biri var idi, biri yox idi. Yaradan bir idi, bəndəsi çox idi. Barxudar adlı bir balıqçı var idi. Barxudar dəryadan balıq dutar, bazarda satıb dolanar idi. Barxudar bir gün axşam tərəfi dəryaya tor atdı. Çoxlu balıq dutuf bazara gətirdi, satdı. Çayçiya getdi, yedi, işdi, tanış-bilişnən görüşdü. Başı söhbətə qızışdı, bir də baxdı gecə-gecədən keçif. Qalxdı getdi. Barxudar qaranlıq çarşı ilən fikirləşə-fikirləşə gedir idi. Getdi, bir bala boylu dəvrişə rast gəldi yolda. Dərviş Barxudara dedi:

– Niyə fikirlisən? Al, bu qızıl piçağı, apar ver paçcahin qızı Ülkərə, muradına çatarsan.

Dərviş bu sözü deyif qeyiba çekildi. Barxudar piçağı götürüb gəldi paçcah qızı Ülkərin yanına. Piçağı verdi Ülkərə. Ülkər dedi:

– Xalaoğlu Barxudar, gəldinmi?

– Gəldim, paçcah qızı, gəldim.

– Barxudar, daha durmaq vəqtü döyüldür, hazırlaş gedək. Barxudar getdi, paçcahin toylasından iki at çəkdi yəhərlədi. Atdan minib gecə vaxtı yola düşdülər. O gecə sabaha kimi at sürdülər, gedib bir bulaq başına çatdilar. Gördülər suynan bir qiymətli daş axır. Barxudar atdan düşüb daşı götürdü, genə yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, getdilər bir şəhərə çıxdılar. Paçcah qızı atasının qızıl-gümüşündən çoxlu götürmüştü. Verdilər, üç mərtəbəli bir imarət tutdular, orda yaşamağa başladılar.

Bir gün Barxudar ilə Ülkər eyvanda oturmuşdular. Çay içib, söhbət eləyirdilər. Söhbət sudan, daşdan düşdü. Barxudar dedi:

– Paçcah qızı, gətir o daşa bir baxım.

Paçcah qızı daşı gətirdi əlində tutdu. Barxudar baxdı ki, daş ay, gün kimi işiq salmağa başladı. O yannan o şəhərin paçcahi Ayvaz, vəzir, vəkil ilən ordan gəlir idi. İmarətin qabağından keçəndə gözü elində ləl daşını oynadan Ülkərə

düşdü. Gözəlliini görüp ona aşiq oldu. Ürəgi pərişan, qəlbi yaralı gəldi divanxanaya. Al qırmızı geyinif taxta çıxdı. Vəziri çağırıldıb dedi:

– Aman vəzir, bu dərdimə bir çarə elə.

Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, nədən qəm yeyirsən, güc səndə, mal-pul səndə, nə cürə istəsən, o cürə qızı ələ gətirə bilərsən.

Paçcah dedi:

– Vəzir, mən qızı güc ilən o oğlanın əlindən ala bilmərəm. El məni qınar, tədbir tökmək lazımdır.

Vəzir dedi:

– Onda ləl daşını mahna eləyib, qızı almaq olar. Sən hökm elə oğlanı gətirt, deyinən o daşı mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan. Onda söz tapa bilməz, boynuna oğurluq qoyub öldürdərsən, qız sana qalar. Paçcah vəzirin tədbirini bəyəndi. Hökm elədi Barxudarı gətirdi.

Dedi:

– O səndəki ləl daşını mənim xəzinəmdən oğurlayıbsan, boynuna al, yoxsa öldürtdürəcəyəm. Barxudar dedi:

– Şah sağ olsun, belə qırmızı böhtan olmaz. Mən bu daşı döylər torpağında bir bulaqdan tapmışam. İnanmayırsan, mən gedim o daşdan yenə getirrəm.

Paçcah Barxudara on gün möhlət verib azad elədi ki, getsin o daşdan genə gətirsin. Paçcahın fikri bu idi ki, oğlan getsin, devlər tələf eləsin, qız buna qalsın. Barxudar evlərinə gəldi. Əhvalatı Ülkərə söylədi. Ülkər dedi:

– Barxudar, ayrılıqdır sən getməmiş qulaq as, mən əhvalatı sana söyləyim. Mən öz torpağımızın paçcahının qızıyam. Öz xalam oğluna nişanlı idim. Bu yaxınlarda toyun olacağdı. Amma mənim onda könlüm yox idi. O gecə sən qızıl pıcaq əlində gəldin, mən də gecə sənin yuxumda görmüşdüm. Gördüm ki, öz elimizdə sana getsəm hamı məni qınayar, qoşuluf bu yerə gəldim. İndi mən səninəm, sən də mənim. İndi paçcah mana aşiq olufdur, ləl daşını bəhanə eləyif səni

oldurmək istəyir. Sən get, Tanrı yar olsun. Daşı tapıb gətirərsən, canımız qurtarar. Bir də devlərin əlində mənim bir bacım var, on beş yaşında, onu dev götürüf aparıb. Bəlkə ona rast gəldin. Özün ilə gətir. O, bizi paçcahın cəngəlindən qurtarar.

Barxudar baş üstə deyif qıznan halal-hümmət elədi. Yola düşdü. Az getdi, çox getdi, getdi suya çatdı. Axtardı o ləl daşından beşini tafdı götürdü, sora öz-özünə dedi ki, gəl bu suyun başına tərəf get. Hər nə var, bu suyun başındadır. Barxudar suyxarı getdi, getdi, dərənin boğazında bir mağaraya çatdı. İçəri girdi, gördü bir qızıl taxt qoyuluf. Üstə bir gözəl qız yatıf. Barxudar dedi:

– Yeqin bu qız Ülkərin bacısıdır. Suyundan da ona bənzəyir. Gərək aparıb.

Barxudar ha çıçırdı ki, qız oyansın, qızdan cavab çıxmadi. Əliyinən itələdi, yenə də qız oyanmadı. Bildi ki, qız tilsimə düşüf. Yuxarı baxdı bir ləl daşı gördü, asılıf qızın başının üstündən. İstədi əl atıf ləli duta, Ləl yuxan çəkildi. Bildi qızı huşa aparan daşdır.

Dedi:

– Gözləmək lazımdır, bunu huşa aparan bir gün gələr. Barxudar bir yana çəkilib gizləndi. Çox keçmədi göy guruldu, ildirim çaxdı, bir dev yerə düşdü, mağaraya girdi. Qız yatan taxtin baş ucunnan bir qamçı götürdü, ləl daşına vurdu. Daş göyə çəkildi, qız huşa gəldi. Dev dedi:

– Ay qız, ray ver ki, canın bu tilsimdən qurtarsın.

Qız dedi ki, sənin pis üzünü görməkdən bu tilsim yaxşıdır.

Dev açıqlanıb bir qamçı qızı vurdu, qız özündən getdi. Ləl daş üstünə gəldi. Dev çıxbıb getdi. Barxudar devin bütün işdəhlərini görmüş idi. Mağaraya girdi, taxtin başının qamçını götürdü, lələ vurdu. Ləl göyə çəkildi, qız ayıldı. Dedi:

– Ey oğlan, sən kimsən, buraya niyə gəlifsən? Buraya bəni-adə gələ bilməz.

Barxudar özünün, Ülkərin əhvalatını ona söylədi. Sora dedi ki səni aparmağa gəlmışəm. Qız dedi:

– Məni aparmaq üçün bu devi öldürmək lazımdır.

Mən devdən xəbər aldım:

– Sənin canın haradadır.

O açıqlanıb dedi:

– Mənim canım şüşə içərisində bir quşdur. Hər kimdə Süleyman peyğəmbərin üzüyü olsa, o gedib üzüyü suya salsa, mənim canımı ələ gətirə bilər.

Barxudar dedi:

– Bacın gələndə o üzüyü mana verif. Dur gedək.

Getdilər su kənarına, üzüyü suya saldılar. Bir şüşə gəldi. Şüşəni qırıldılar, bir quş çıxdı. Barxudar quşun boğazını üzüb atdı. O saat dev göydən düşüb öldü. Bir qatır tapıf iki xurcun dolusu ləl daşı yükləyib yola düşdülər. Mənzil eyləyə-eyləyə gəlif Ülkərə çatdırılar. Hər iki bacı görüşdülər. Başlanna gələnləri bir-birlərinə söylədilər. Barxudar gətirdi beş ləl daşı paçcaha verdi. Paçcah dedi:

– Get, canını yaxşı qurtardın.

Barxudar gəldi evlərinə.

Paçcah gecə sancı tutdu. Dedi ki, vəzir çarə elə oldum.

Vəzir dedi:

– Paçcah, oğlanı çağır, deyinən mən naxoşdamışam, həkimlər ceyran südü buyurur, gərək gedif gətirəsən. Gedər, gətirə bilməz, boynunu vurdurarsan. Qızsa sahib olarsan.

Paçcah Barxudarı gətirdi, vəzir dediyi kimi dedi. Barxudar gəldi əhvalatı qızdara söylədi. Dev aparan qız dedi:

– Devin məndə bir müşkü var. Apar meşəyə səp, ceyranlar bihuş olar, sağib gətir südünü ver şaha.

Barxudar qız diyən kimi eləyib, gətirdi südü paçcaha verdi. Paçcahın munnan da əli üzüldü. Çarasız Barxudan azad elədi. Barxudar evə gəldi. Dev aparan qız dedi:

– Paçcah bizdən əl çəkməz, gərək çarəsini eləyək. İndi Barxudar, sən get paçcahı vəzir-vəkilinnən qonax çağır.

Barxudar getdi paçcahı başının adamının qonaq çağırıldı. Paçcah dedi:

– Gedərəm, mana layiq qonaqlıq verəmməz, boynunu vurduruf qızsa sahib ollam.

Bu fikir ilən paçcah başının adamının Barxudarın evinə gəldi. Dev aparan qız məclis açdı, hamısı əyləşdi. Birdən devin ləl daşını atdı paçcah başının adamları behüş oldular. Barxudar qızlar ilə bərabər onların başlarını kəsib sinələrinin üstə qoydu. Camahata xəbər verdi. Hamı gəldi, Barxudar əhvalatı başdan-başa nağıl elədi. Camahat sülmünə qarşı şaha nəhlət oxudu. Barxudan onun yerinə paçcah elədilər. Barxudar camahat ilə yaxşı rəftar eləyif dövran sūrməgə, gün keçirməgə başladı.

ŞAHŞONQAR

Bir padşah vardı. Padişahın üç oğlu vardı: Məhəmməd, Əhməd, Səməd. Padişah qırx günün şikarına çıxmışdı. Gördü bir əjdəha bir dağı götürür döyə, qoyur yerə. Padişahın rəngi üzündən qaçdı, dedi:

- Vəzir, bir buna bax. Vəzir baxdı, dedi:
- Onun şikayəti var. Gedək, görək bize şikayəti nədi?

Getdilər əjdahanın yanına, dedilər:

- Bizdən nə istəyirsən? Dedi:
- Sizdən bir əmlik quzu istəyirəm.

Padşah dedi:

- Yaxşı, göndərrəm.

Gözlərini yumub açanda gördülər, əjdəha oldu bir balaca qara ilan. Qayıtlılar geri. Vəzir dedi:

– Şah sağ olsun, ilan istəyən əmlik sənin oğlun Məhəmməddi. Verməsən, səni ilan sağ qoymaz.

Padşah dedi:

- Vəzir, sen nə tədbir töksən, mən razıyam. Vəzir dedi:
- Qoy Məhəmmədi mən götürüm aparıb verim.

Şah razı oldu. Vəzir Məhəmmədi götürüb, o dağa gəldi.

Dağda əjdəha gəldi dedi:

- Məhəmməd, gəl dalımcən.

Məhəmməd dalcan, ilan qabaxcan getdilər, girdilər bir dəlməyə. Məhəmməd girəndə dəlik yekələndi, girdi, gördü hər tərəf ilandı. Səf çəkiblər. Məhəmmədi görəndə yol verdilər. Gedib bir yerə çıktı. Gördü ilanlar padşahı oturub. Qurşaqdan aşağısı ilan, qurşaqdan yuxarısı adamdı, başında tac. Məhəmmədə yer göstərdilər. Oturdu. Axşam oldu olan aparıb bir otağa qoydular. Məhəmməd qılınıcı çəkib oturdu. Gecədən bir az keçmiş gördü bir canavar gəlir, tülübü yernən sürünlür, hər gözündə bir çıraq yanır. Üstünə yürüdü, istədi öldürsün, tuta bilmədi. Qovladı, qırx otaq getdi, qırx birdə

gördü bir pərdə çəkilib. Pərdəni çekdi, gördü pərdə dalında bir qız oturub, ay üzünnən işiq salır. Dedi:

- Ay qız, bir canavar burdan getdimi?
- Qız dedi:
- Get, yerində farağat otur, durram ortandan süngümü keçirrəm.

Oğlan qızın sözünnən getdi öz yerində oturdu.

Sabah oldu, vəzir gəldi gördü oğlan diri oturab. Götürdü padşahın yanına gətirdi. Padşah dedi:

- Çəpəl, oğlanı bəyənib.
- Padşahın əmrinə görə vəzir oğlanı götürüb getdi, bir qapı açdı. Oğlan gördü burda qırx şah olüb, başlarında tac. Vəzir getdi genə padşahın yanına. Padşah dedi:

– Oların hamisin o sən axşam görən qız öldürüb, mənim qızımıdı. İndi səni bəyənib. Otur, gətirsinnər.

Qızı gətirdilər, danışdırıb verdilər Məhəmmədə. Məhəmmədnən qız bir müddət qaldılar. Məhəmməd atasının vilayətinə qayıtmaq istədi. Qızın atasının görüşməyə gedəndə qız dedi:

- Atam hər nə versə alma, qara atı al.
- Məhəmməd gəldi padşahın yanına getməyini söylədi.
- Padşah dedi:
- Yaxşı yol. İndi mənnən nə istəyirsən? Dedi:
- Qara atı.

Padşah qara atı Məhəmmədə verdi. Məhəmməd atın dırnağından, dizindən, gözündən öpdü. At ona çilo verdi. Atı mindi, qızı tərkinə alıb yola düşdü. Üç gün, üç gecə yol getdilər. Dördüncü günün gecəsi yol gedirdilər. Gördülər bir dağın deşiyindən işiq gəlir. Getdilər gördülər, bir quş lələyidir. Məhəmməd istədi götürsün, qız dedi:

- Götürmə, onnan ziyan gələr.
- Məhəmməd qulaq asmadı götürdü. Yollarına davam elədilər. Gəldilər bir qarının evinə qonaq oldular. Qarının

çırağı yoxudu. Lələyi verdilər, işığına oturdular. Gecə qarovullar gəlib lələyi aparıb padşaha verdilər.

Padşah gördü, ləlek şahşonqar quşununu.

Məhəmmədi çağırıb dedi:

– Get mənim quşumu tap, maa gətir.

Məhəmməd padşahdan qırx gün möhlət aldı. Gedəsi olanda qız dedi:

– Bir xurcun dari götür. Lələyi tapdığın çölə səp. Özün gizlən. Şahşonqar gəlib darını dənniyəndə, tutdun-tutdun, tutmadın qırıx div gəlib səni öldürəcək.

Məhəmməd atı minib sürdü çölə gəldi darını səpdi. Qus gəldi darını dənləməyə başladı. Məhəmməd çıxıb quşu tutdu. Atı minib qaçı. Bir qız munu gördü. Divlər çıçırdı, qoymayın şahşonqarı apardılar. Divlər düşdülər dalına Məhəmmədin. Tuta bilmədilər, at Məhəmmədi qurtardı. Məhəmməd sürüb getdi şahşonqarı verdi padşaha. Padşah dedi:

– Vəzir, nə gözəl quşdu.

Vəzir dedi:

– Mənim qızım quşdan da gözəldi.

Padşah Məhəmmədi çağırıb dedi:

– Get bunın qızını da gətir.

Məhəmməd gəldi qara atın yanına. Qara at dedi:

– Get iki girvənkə ət, iki büküm yuxa, bir qazan götür, gəl gedək.

Məhəmməd əti, yuxanı, qazanı götürüb gəldi mindi qara atı. Düşdülər yola. Geldilər həmən çölə. Məhəmməd qazanı üzüqoylu asdı, əti qoydu qazanın üstdə od qaladı. Ətin yağı, əriyib töküldəndə Məhəmməd dedi:

– Qazan yırtıldı, ac qalacam.

Bir səs dedi:

– Məhəmməd, qazan yırtıq döyük tərs asıbsan.

Məhəmməd qulaq asmadı. Axırda qız özü gəldi qazanı asmağa. Məhəmməd qızı götürüb, qara ata qalxdı. Qara at

qaçmağa başladı. Divlər bilib Məhəmmədin dalınca töküldülər. Gəlib çata bilmədilər. Məhəmməd qızı gətirib gəldi. Qız yolda dedi:

– Məhəmməd, məni özünəmi aparırsan, yoxsa özgəyəmi? Məhəmməd dedi:

Səni mənnən padşah istəmişdi. Padşaha aparıram.

Qız dedi:

– Bu zəhməti çəkibsən, özün al.

Məhəmməd dedi:

– Padşah boynumu vurdular, ala bilmərəm.

Məhəmməd qızı apardı verdi padşaha. Padşah istədi qız toy eləsin. Qız dedi:

– Biz pəriyik, bizi alan gərek pəri ola. Gəl səni çıımızdırıb pəri ol. Sora saa gedim.

Padşah dedi, çımdır. Qız bir qızıl test gətirdi, su qızdırıcı, içində nə isə tolladı, tökdü padşahın başına. Padşah əriyib su oldu. Qız qalxdı Məhəmmədin yanına gəldi. Dedi:

– Sən zəhmət çəkib məni gətirmisən. İndi mən sənin, sən mənim. Məhəmməd qırx gün toy atıb pəri qızı da aldı. Ordan qızdarı götürüb atasının torpağına yola düşdü. Axşam bir qala qapısına yetişdilər. Qala qapısı bağlıydı. Qaldılar qapıda. Gecədən bir xeylaq keçmişdi. Məhəmməd gördü, bir sandığı qala qarışından çölə atılar. Məhəmməd sandığı açdı, gördü içində bir gözəl qızdı. Amma, sağ yeri qoltuğunun dibindədi. Məhəmməd həkim tapdı. Həkim qırx gün baxdı, qızı qurtardı, haqqını alıb getdi. Məhəmməd qızdan belə olmasının səbəbini xəbər aldı. Qız dedi:

– Mən bu şəhərin padşahiyam. Qulum məni bu günə salıb. İndi yerimdə oturub.

Məhəmməd getdi qulu öldürdü. Qızı götürüb yerinə, taxda qoydu. Qız dedi:

– Məni ölümnən qurtardın, ta mən başqasına getmərəm. Məhəmməd bu qızı da aldı. Üç qızı götürüb gəldi atasının

torpağına. Hamıynan görüşdü. Qonaqlıq oldu. Qonaqlıqda qardaşları paxılığının bunun xörəyinə zəhər qatdılar. İlanlar padşahının qızı bunu bildi. Xörəkdən bir qaşiq itə tökdü. İt o saat öldü. Padşah aşpazı çağırıldı. Aşpaz dedi:

— Oğlannanın biri məni tutdu, o biri xörəyə zəhər tökdü. Padşah oğlanların ikisini de öldürdürdü. Məhəmmədi öz yerinə taxta çıxartdı. Məhəmməd padşah oldu. Üç gözəlnən qırmızı günnər keçirməyə başladı.

Bacadan üç alma düşdü, biri nağıl deyənin, biri nağıla qulaq asanların, biri bacadan baxanların. Olar yedilər yerə keçdilər, biz də yeyək, dövrə gedək.

GÜLQAXQAXIN NAĞILI

Deyir iki padşah olur, birinin qızı olur, birinin oğlu olur. İki də qardaşdır da. Deyillər elə bu övladlarımızı beşihdəykən göbəkkəsmə eliyəh. Keşmişdə göbəkkəsmə deyillərdi. Körpə ikən ad eliyillərdi bir-birinə. Diyir: “Yaxşı”. Gəlir elə olur ki, bu qardaşların biri varsız olur. Padşahlıxdan düşür, varını-dövlətini itirir, düşür qüvvədən. Biri padşah olur, həmən qüvvəsində qalır bu qızın atası. Oğlan baxır ki, bunnan nəyisə gizdədillər. Nəysə, çox minnət eliyənnən sora diyir ki, oğul, əmin qızı səət göbəkkəsmə idi. Atan ha belə vəzifədən düşdü, kasıflaşdı, indi qızı səət verməh isdəmir. Ona görə də atan səni başqa adamın qızı ilə o qız köçənə qədər, kişiyyə gedənə qədər öyləndirməyə can atmir. Səən evlənməməyinin səbəbi budu. Diyir: “Yaxşı”. Durur ayağa, düzəlir yolun ağına. Deməli, buların ikisinin arasında böyük bir dağ varmış. Bu dağda da Baxtiyar addı bir cavan oğlan, çobandı, qoyun güdürü neçə illərdi. Çoban baxır ki, bir cavan oğlan atdı gedir, amma ömründə u tərəflərə insan gəldiyini görmüyəf. Bu birinci işdi. Diir: “Gedəjəm bunun dalıyanan, görüm bu hara gedir”. O vaxta qədər bunu izdiyir ki, deməli, axşam tərəfidi, qız qədeyi-qüdrət bulax başında olur. Bir neçə qıznan bulax başında olur. Oğlan gedir çatır, düşür atdan. İcazə istiyir ki, icazə versəz sudan içərem. Qız tanır əmisi oğlunu. Büruzə vermir qızdarın yanında ki, mənim əmim əogludu, göbəkkəsməmdi. Hə. Bu su içir, əl-üzünü yuyur, qırığa çəkilir. Qız qızdara işarə eliyir ki, qul-qaravaşdara ki, siz bir az aralanın, bu oğlana bir kəlmə diyəjəm. Da gənə də bildirmir, üstü örtülü. Qul-qaravaş bunnan aralanır. Diir: “Əmioğlu, xeyir ola, sən ömründə bu tərəfə gələn döyülsən?” Diir: “Belə bir əhvalat eşitmışəm. Gəlmışəm sənnən xəbər almağa ki, ilqarıı üstündə durmusan, yoxsa atan didiyini diyirsən?” Diyir: “Əmioğlu, o nə söhbət? Atam yüz söz disin. İrast ki, dilinnən çıxıf atamın, anamın, mən də səni gözdəmişəm indiyədək. Hansı dəqiqə desən mən

hazırıam”. Diir: “Onda gözdüyəjəm. Məsəl, axşam saat on iki də, bir at yəhərriyir, yüyənniyir, minirsən, səni götürüf gedəjəm”. Diir: “Oldu”.

Çoban da qulaq asır, xəlvətdə gizdənir, buların bu söhbətinə. Çoban da çox yaraşlı, çox gözəl bir oğlan olur. Qulax asır, bəli, bular bu söhbəti tamamladımı, hə. Bildi ki, saat on iki də bu qız gələjəh, bu oğlan da götürüf qaçajax. Diir: “Onda sən aralan, məşədə-zadda durgınən, buralarda səni görüp duyux düşən olmasın”, – əmisi oğluna.

Əmisi oğlu çıxır gedir bir başqa meşəyə, gözdüyür ki, saat on iki olsun. Çoban da qoyunu gətirir, salır eləyir. Çoban adamdı, nə bilir saat nə diyən sözdü. Bu gözün açıf görüp günbatannan gündoğanın arasında qoyun güdməyi. Bir qədər gözdüyür, görür qaranlıxladı, diyir: “Əşı, hərhal o didiyi vaxt olar da. Gedəjəm, o oğlannan qabağa gedəjəm ora”. Gedir, gedir, padşahın qapısını tiqqıldadır, bu qarabaşdar qızı diir ki, az, elə bil bayaxkı oğlandı, səni çağırır. Qız durur ayağa, diyir: “Balam, bu əmimoğlu nə tez darıxdı, heç hələ saat doqquz, on yoxdu. On ikiyə danışmışdır”. Qızdara deyir ki, durun gedin, yaxşı iki dənə at yəhərriyin, ikisini də qızılnan yüklüyün, gətirin qapının ağızına mən paltarımı dəyişincə. Bəli. Gedir qul-qarabaşdar xəlvəti xəzinəni açır, iki at yükü qızılı yiğif, atları yəhərriyif-yüyənniyif atın belinə. Qız xəbər eliyir ki, hazırlıdı atdar. Qız gəlir, atın birini minir, birini də yedəyinə alır ki, əmisi oğluna versin. Qız bunun tərəfə gəldikcə çoban bir az öydən aralanır, qız gəldikcə çoban bir az aralanır. Nəhayət qız səsini çıxardır, diir: “Ay oğlan, dayan da, hara gedirsən? Dayan, atı min, gedəh”.

Atı qız muna verəndə görür əmisi oğlu döyü. Amma elə bir oğlandı ki, elə bil məə ki, meşəyə işix salıbdı. Diir: “Deməli, Allah-talanın yazısı yoxdu mənim əmim oğluna. Allaha pənah, gedəjəm bunnan”. Oğlan atı minir, düşür qabağa, gethaget, gethaget, gethaget, nəysə, öz qoyun güddüyü padşahın vilayətinnən addıyrı başqa bir padşahın vilayətinə.

Sabah uje baxıb görüllər ki, böyük bir çəmənnih sahə var. Bir hektar, iki hektar yerdid, çəmənnihdi, heş nə yoxdu burda, tikinti-zad. Qız diir ki, saxla atı. Saxlıyır. Diir: “Elə bax burda düşəh”. Düşüllər bura. Qız bilir, padşah qızı bilir ki, olmaz qanunsuz qeyri-padşahın yerinə düşməh. Oğlan nə bilir, çoban şeydi, nədən xəbəri var. Düşüllər bura, səhər açılır. Səhər açılanda qız diir ki, bilirsən nə var? Diir: “Yox”. Diir: “Gedirsən səhərə, car çəkirsən ki, məə qırx dənə usta lazımdı. Qırx dənə usta homalyırsan, şərt kəsirsən ki, qırx dənə usta qırx gün məə qırx göz öy tikəjəh”. Məə belə usta lazımdı. Hindi kimdi usta gəlsin. Birə iki qat da hakqını alajax.

Bəli. Gedir səhərə, car çəkir, yüzədək usta yiğildi bunun başına. Yiğif qutarır, diir: “A qardaş, indi bilirsiz nə var?” Diyillər: “Xeyr”. Diir: “Məə qırx dənə usta lazımdı, qırx gün hər birisi bir göz öyü həll eliyif, tamamlyıf, məə verə bilsin. Məə belə usta lazımdı. Birə iki qat da hakqını alajax”. Buların hamısı dağlırlar gedir, iyirmi-otuz nəfər qalır. Nəsə, bir-bir, iki-bir döşünə döyənnər yiğilir, qırx nəfər düzəlir. Ustaları qapiya gətirir. Qız diir: “Tərpen get bazara, iki fayton yeməh-içməh al, götür gəl”. Qızıl bunda, pul bunda. Gedir, bəli, iki fayton yeməh-içməh, ayan-bayan alır gətirir. Diir: “İndi get, bir iyirmi dənə də erkəh al gətir”. İyirmi dənə də erkəh alır, başdırıv ustalara qullux eləməyə. Ustalar başdırıv bulara öy tikməyə. Bir nəfərə pul verir, diyir: “Get padşahın öyü nə certiyojdadi, onun certiyojunu məə gətir”. Gedir bu da, – gözünə döndüyüm puldu da verilif, – çəkir certiyoju, gətirir verir. Padşahın evinin certiyojunda ev tikdirir. Nəysə. Tam evlər hazır olub, bular yaşayışa başlıyan vaxtı birdən padşah duyux düşür. Vəzir, vəkil gəlir ki, bəs sənin karvan qoruğunda bir nəfər gəlif, eyni sənin imarətin ölçüsündə, biçisində, fiqurasında imarət tihdirif. Baş vəzirə diyir: “Ə, dur get, gör bu nə əhvalatdı?”

Baş vəzir də çox şorgöz adam olur. Durur gedir, çoban öydə olmur, qız çıxır çağırılanın qarşısına. Baxır ki, bir kişidi. Vəzir qızı görən kimi ürəyi gedir yixılır. Səhər tezdən...

Vəzirə də vaxt verif ki, on dəyqəyə məə xəbər çatdır. Axşamatan bu ürək getməynən vəzir qalır burda. Bir kəsin xəbəri olmur. Bu da nabələd zənən xeylağı, dimijəhdi ki, burda kimsə ölüb. Nəhayət xəbər düşüb, padşah deyir: "Görün nijoldu bu zalim oğlu? Hara getdi, ilim-ilim itdi? Səhər tezdən gedən adam axşamdı gəlmiyif". Gedillər görüllər ki, xalxin darvazasının ağızında yixılif qalıfdı. Götüruf gəllillər, ayıldillar bunu. Padşah diyir: "Ədə, bunu çəkin boynun vurun, bunnan mənə vəzir olmaz". Diyir: "Padşah sağ olsun, bir cəllad macalı ver". Diir: "Buyur". Deyir ki, mən getdim gəldim, sən getsən gələmməzsən. – "Niyə?" Diyir: "Heylə. Orda bir gözəl var, özümdən aslı olmayarax gördüm, ürəyim gedif, bilməmişəm". Diyir: "Yaxşı. Adə, onda yeməh-içməh təşkil eliyyin". Nökərə diyir: "Get dinən ki, axşama padşah sizi qonax çağırır". Gedillər. Padşah burda əlhayda olmaxda olsun, Baxtiyar çoban gəlir öyə. Qız diir ki, Baxtiyar. Diir: "Hə". Diir: "Bizi axşam padşah qonax çağırıf". Diir: "Bu nə qonaxlıxdı, nə münasibətnəndi?" Diir: "Sora deyojəm, darıxma, tələsmə, hövsələn olsun. Hamma gedəndə mən haraynan ayağımı qoyub getsəm mən arxamnan gəlirsən. Oyzə-buyzə ayağı qoymursan. Padşah çöl qapının ağızınnan ev qapısına qədər qırx arşın quyu qazdırıfdı. Tamam seyvanın ağızinadək. Üstünə də xalça-gəvə döşüyüfdü ki, səni quyuya salsınnar".

Bəli. Gedillər, qız haraynan gedirşə bu da gedir. Baxıllar, quydandan keşdi, quydandan hasil olmadı heş nə. Padşah him eliyif poverə ki, gedənin aşına zəhər çırpısnar. Pover bu hak-hesabda... Him eliyir gedəyə. Barmağında üzüyü olur, çıxardır, diyir: "Barmağa tax, xörəh gələndə xörəyi möhkəm əlinnən qarışdır, onnan sora yi". "Noluf?" Diif: "Heş nə. Sən mən diyəni elə". Xörəh gəlir, yiyillər, eliyillər. Padşah duruf gəlir, indi xörəh yiyilidfi, söhbət eləməyə, guya qızı görməyə. Hələ görmüyüf qızı. Gəlif, bular qonaxlar olan evə gələndə qız ayağa durur, zənən xeylağıdı ki, bu içəri girif, padşahdı. Padşah guldurumgup gedif. Hamı diyir: "Ay aman, ay dad,

buna nə oldu?" Qız bilir, heş kim bilmir. Bu Baxtiyar çoban da pərt olur ki, buna nə oldu? Piçhapiç düşür ki, yoxsa zəhər qatılan aşı padşaha vermisiz bilmiyif? Qız deyir ki, biz gedirih, narahat olmuyun, bir-iki saatdan sora durajax ayağa. Heş bir şey olmuyuf, qorxmuyun. Çıxıf gəllillər. Gəllillər, Baxtiyar çoban diyir: "Sən bilən o kişiyyə noldu?" Deyir: "A bədbaxt oğlu, onun vəziri səhər gəldi, axşam apardılar faytona qoydular, özü də genə həmçinin məni görüp ürəyi getdi. Məə gözü düşüfdü, qonaxlıx da o münasibətlədi. İstiyir ki, səni öldürsün, məni alsın. Üş günən də artıx biz bir padşahın vilayətində yaşamalı döyüllük. Bu da məən eşqimə səə akazivayetsa ona görə dillənmiyif". Diif: "Hə, gəlsənə burdan köçüf gedəh. Mənim burda başımı ağırdajaxlar, öldürəjəhlər məni". Diir: "Qorxma, olarin axırına mən çıxajam".

Bəli. Bular gəlir. Padşah nəhayət gejə yarı ayılır. Vəzir, vəkil oturuf gözdüyüdən da, nə hünəri var getsin. Deyir ki, nijoldu qonaxlar? Diyillər ki, getdi. Diyir: "Hə, tökdü töküñ görəh nətər eliyirsiz bu adamı məən başımdan irədd eliyirsiz?" Hərə bir söz deyir, beyninə batmir. Baş vəziri çox əzazil kopoğluymuş. Söz çatır muna, diir: "Baş vəzir, gözüm yenə səni görür, bir tədbir". Diir: "Padşah sağ olsun, birincidə, ikincidə heş bir şey eləməh olmaz. Birinci, ikinci gərəh sınaşış olsun, üçüncü ölüm ayağı". Diir: "Yaxşı, nə bilirsən, onu di". Deer ki, səhər onu çağır, dinən ki, get Qiyamət dağının məə ətir çiçəyi var, o çiçəhdən gətir, həkim dəyirman buyuruf. Qiyamət dağına da heş bir kəs gedif dala qayıtmayıf. Kopoğlu ora nətər gedəjəh, nətər də dala qayıdajax. Qayıdarsa, hasatdı. Diir: "Yaxşı". Bu da öz evlərində oturub qıznan. Deer: "Baxtiyar çoban, səən tökdüyü tökdüler". Diir: "Nətər?" Diir: "Səhər səni Qiyamət dağına göndərəjəhlər çiçəh gətirməyə, yox kəlməsi dilinnən çıxmasın. Dinən baş üstə, gedərəm də, gətirrəm də. Qırx dənə qoyun, qırx tay qənd, qırx gün də möhlət verərsən, gedif gətirrəm".

Gəlir çağırıllar bunu, gedir səhər açılan kimi. Padşah

deyir ki, bəs həkim məə belə bir dəyirman buyurub, Qiyamət dağındadı o çicəh, gərəh unu gedib məə gətirəsən. Deyir: "Padşah sağ olsun, gedib gətirərəm, qırx dənə yaxşı say seşmə erkəh, qırx tay qənd, qırx gün də möhlət". Diir: "Ə, vəzir, bu nə danışır?" Diir: "Padşah sağ olsun, yəqin ki, belə şeylər lazımdı da o yola". Sora qulağına xisildiyir, diyr: "Nolub, ə, nə zada düşmüsən, bu nə danışır? Qırx dənə erkəyi bu zalım oğlu yimijəh, yenə sənindi da. Nə diyr ver, getsin". Diir: "Yaxşı". Qırx dənə erkəh ayırtdırır sürüdən, qırx tay da qəndiçayı yiğir zada, göndərir bunun evinə. Qırx gün də möhlət. Gənə də bu başdiyir ayləsinə yalvarmağa ki, gəl burdan çıxax gedəh, məə lazıim döylü belə həyat. Gedəh başqa yerə. Diir: "Yox, işində ol". Diir: "Bəs indi mən qırx gün düzlərdə gedif gəzəjəm?" Diib: "Xeyr, vaxtı çatanda mən diyəjəm". Otuz yeddi gün tamam olur. Axşam tərəfi diyr ki, Baxtiyar, bilirsən nə var? Diir: "Yox". Diir: "Səni göyərçin eliyif uçurdajam, gedif düşəjəhsən u dağa, düz u çicəyin üstünə. Bir dəstə u çicəhdən dərərsən, qılçaa bağlıyarsan, gənə göyərçin eliјəm, uçuf gələjəhsən. Sutka yarım arı, sutka yarım bəri yol gedəjəhsən". – "Yeməyim nə oljax?" – "Xurma yiginən. Hər sutka yarıma üç dənə xurma bəs eliyir. Altı dənə xurma səə bəs eliјəh". – "Su?" Diir: "Sussamiyajaxsan". Nə isə, otuz yeddi günün tamamında bunu salır yola. Gedir düşür çicəyin üstünə, çicəhdən dərir, gənə oxuyur, eliyir bunu göyərçin, uçurduf götürüf gəlir. Bir səyfim oldu. Diir ki, çicəyin dibində hələ tarixi görükmüyən aq daş var, üstündə xalı. O daşdan bir dənə gətirərsən, səən canni şahidin o olajax. Bir dənə də daşdan gətir. Diir: "Daşı göstərmə. Çicəyi ver, gör hələ nə dijəh? Ayan-bayan eləsə onsuz da səni öldürməyə bəhanə axtarır, onda daşı göster, dinən bax bu daş. Əgər başınız çıxırsa, baxın. Yox çıxmırsa, kimin başı çıxırsa, gətirin baxdırın, görün o dağın daşdı, yoxsa yox". Nəhayət sübuta yetirir. Verir çicəyi, çıxır gəlir.

Axşam oturullar, diir ki, töhdü tökün görəh bu səvər nə

diyirsiz. Hərə bir söz diyr, padşahın beyninə batmır. Bu baş vəzir zalım oğlu axıra qalır. Diir: "Hə, baş vəzir, indi sən di görəh nə diyirsən?" Diir ki, padşah sağ olsun, heş bu işdən mənim gözüm su içmir. Ancax bildiyimi diməliyəm. Diyir: "Di, görəh". Diir: "Bunu səhər çağır, dinən ki, get Gülgahqahın ağızının gülünü gətir məə. Gülgahqah göyün yeddinci qatında mələkdi. Bu zalım oğlu göyün yeddinci qatına da qalxajax yani? Görəh bu nə göstərir". Diir: "Hə, bu ağlabatan söhbətdi, əsi sən elə doğrudan da baş vəzirə layiqsən ki, səni qoymuşam bu vəzifəyə". Bəli. Burda qız diyr ki, Baxtiyar çoban! Diir: "Hə". Diir: "Səən töhdüyü töhdülər. Səhər səni çağırjaxlar, amma bu işə mənim gücüm çatmır". Diir: "Güçün çatmır, onda mən getdim. Gedirsən, dur gedəh, getmirsən, mən getdim". Diir: "Ə, bədbaxt oğlu, bir tərəfin qaçaxdı elə sənin. Bilirsən nə var?" Diir: "Yox". Diir: "Get suya gir, dəstəmaz al, gəl yanımı". – "O nəyə lazımdı?" Diir: "Məə lazımdı". Durur gedir, suya girir, dəstəmaz alır, gəlir. Əlacı nədi? Qız getmir, bu da tək gedə bilmir. Diir: "Baxtiyar çoban, ordan təknədən bir dənə çörəh götür, gət qoy bura". Götürür, gətirir qoyur sufranın üstünə. Diir: "İndi əli qoy o çörəyin üstünə, and iş ki, bir Allah hakkı, anamdan əmdiyyim süd hakkı, bu çörəh hakkı, Gülgahqahı görsəm səni unutmujam, səni yaddan çıxartmijam". Diir: "Gülgahqah kimdi?" Diir: "Sən hələ and iş, dijəm". And içir. Diir: "Savax səni çağırjaxlar, dijəhlər get Gülgahqahın ağızının gülünü gətir məə. Yox sözü dilinnən çıxmasın. Dinən baş üstə. Məə qırx gün möhlət, həştad dənə erkəh, onnan sora həştad tay un, həştad tay qənd, bir də bir xurcun gözü qızıl yol xarci göndərginən, qırx gün də möhlət ver, gedib gətirərəm. Yadında qalar mı?" Diir: "Qalar".

Bəli, səhər açılan kimi alırlar başının üstünü. Çağırıllar, hay verir: "Noluf?" Diif ki, səni padşah çağırır. Diir: "Amma eşidəm ki, padşaha baş əymisən, o günü mənnən səninki qutarır ha. Baş əyməh-zad lazıim döylü. Gir dinən nədi sözün,

ağayana”. Diir: “Baş üstə”. Gedir girir içəri, qapını açıb diir: “Məni niyə çağırımsın?” – “Sənin təzimin hani, salamın hani?” Diir: “Əshi, məni niyə çağırımsın? Çaarığı de”. Diir: “Səni onnan ötrü çağırımişam ki, mən xəstəyəm, həkimlər, loğmənnar məə buyurufdu ki, Gülgahqahın ağızının gülünü iyniyəsən gərəh, sağalasan. Yoxsa sağalmışın, çarə yoxdu. Məə gedib onu gətirməlisən”. Diir: “Baş üstə. Həştad dənə qoyun, həştad tay qənd, həştad tay un, bir xurcun da qızıl göndərsən, qırx gün də möhələt gedib gətirərəm”. Padşahın gözü kəlləsinə çıxır ki, ə, bu zalim oğlu məni taladı təmiz. Bu məən sürümde qoyun qoymadı. Vəzir diir: “Ə, qorxma, ver getsin. Hamısı gənə özəə qayıdajax”. Bəli, sabah açılır, bu diyən kimi hər şey gəlib yığılır. Deyir ki, Baxtiyar çoban, indi bilirsən nə var? Diir: “Yox”. Diyir: “Hindi dayanmax vaxtı döylü. Halal-hümmət eylə, o işdiyin and bilsin, özün bil. Gələrsən də özün bilərsən, gəlməzsən də özün bilərsən. Amma mən bilirəm ki, Gülgahqahı görüb sən bura gəlmijəhsən”. Nəysə. Deyib: “Səni göyərçin eliyib uçurdajam. Gedəjəhsən on beş günlük yoldu, on beş gün gejə-gündüz yol gedəjəhsən. Səni salajam bir dənə hovuz var, hovuzun başına. Dörd hərrəməsi güllüh-çiçəhlih, iyəlih, ortada göldü. Gizdənərsən o ağacliğın içində. Üş dənə göyərçin gəlib düşəjəh u gölün başına. Düşənnən sora üş dənə bajıdilar, olajax üş dənə mələk. Baxarsan, fikir verərsən, hansı güləndə ağızının gül parriyrsa, arxa olara çörüf, dalın-dalin gedif, unun paltarını gətirirsən, gizdənirsən gənə möhkəm bir yerdə. Olmaya-bilməyə zənənə baxarsan ha. Gizdənərsən. Olar çıxajaxlar sudan. Sərinliyif çıxajaxlar, xəbər alajaxlar, görəjəhlər bajılarının paltarı yoxdu. Gülgahqah qayıdif girejəh suya. Bajıları paltarını geyinif diyəjəh: “İnsansan, heyvansan, hər nəsənsə, bizim bajımızın paltarını ver”. O saat aparıvermə. İki dəfə belə dijəhlər, üçüncüdə dijəhlər ki, insansan, heyvansan, hər nəsənsə, bajımızın paltarını ver, nə diləyə gəlmisən yetirməsəh anamızın südü bizə haram olsun. Onda

gənə arxaar cörürsən olara, paltarı hardan götürmüsən ora qoyuf, gəlif girirsən ağajdıga. O zənənə səni görmür, sən də zənəni. Paltarın ver, arxayı ol, onda səən diləyi verif yola salajaxlar”. Diir: “Yaxşı”.

Düzəlir yoluñ ağına. Gedir on beş günün tamamına düşür həmən hovuzun səkisinin üstünə. Bəli. Gedif gizdənir ağajdıxda, səhər açılır, gün qalxır. Xeylax gün qalxannan sonra, günortaya yaxın həqiqətən üş dənə göyərçin firrana-firrana düşdülər. Düşən kimi üçü də bir-birinnən gözəl qız olur ki, da heç aləmdə görünməz. Yanına çırpır əlini ki, mən nə qələt elədim and içdim. Nə işim vardı mənim gedib u yerdə. Hazır burdaca rahat yaşıydım. Nə isə, bular girirlər üş bajı çımlırlər, xeylax sərinliyənnən sora çıxırlar baxırlar ki, böyük bajının paltarı yoxdu. Gülgahqah qayıdır girir suya. Bu bajılar diir ki, insansan, heyvansan, hər nəsənsə, bizim bajımızın paltarın ver. İki dəfə diyirlər, xeyri olmur. Üçüncüdə deyir ki, insansan, heyvansan, hər nəsənsə bajımızın paltarın ver, anamızın südü bizə haram olsun, nə diləyə gəlmisənə yerinə yetirək. Aparır gedir. Bulara arxasın çevirir, paltarı qoyur həmən səkiyə, hardan götürmüdü onun üstünə, qayıdır gənə gəlir meşəyə. Paltarını geyinir Gülgahqah. Suda fikir verib oğlanı görmüşdü. Hələ suda idi, oğlana baxdı, fikir verdi, dedi: “Ya rəbbi, ya aləmin, sən özün mənim taleyimi bunun taleyinə birrəşdir, yoxsa mən partdiyif ölməliyəm”. Oğlan o dərəcədə yaraşılı oğlan idi. Paltarını geyinənnən sora didi: “Oğlan, gəl görəh nədi qulluğun?” Gəldi. Gələn kimi şahpərisini salır bunun ayağının altından, qaldırır göyün yeddinci qatına. Aparır oğlanı düşürür bir imarətə. Diir: “Gəzif baxırsanmı mənim evlərimə?” Diir: “Bax deyirsən, baxax da”. Birinci öydən başdiyif qırxinci öyə qədər çıxıllar. Qırxinci öyün qapısından seyvana çıxıllar, seyvanda dururlar. Baxtiyar çoban baxır ki, ev evdi, amma nə dirəyi var, nə dayağı, havadadı. Qəlbinnən keçirir ki, ya rəbbi, ya aləmin, özüm də aj, bu evdə də dilə dəyəsi bir tam yox, onnan sorası yatmağa mitil yox, bir iynə

yox. Burda mən neyliyəjəm? Gülgahqah əlini əlinə vuruf gülür. Diir ki, səən ajdığı sən deməsən biz bilmirih? Nə tez qayda qaldın? Diir: "Mən nə didim ki?" Diir: "Yox, çox möhkəm qorxuya düşdün sən evlərin boş olduğuna görə. Gəl, gəl gedəh çörəh yi. Başdırıy ayannan bəri gəlir, baxıf görür ki, ə, evlər alışf yanır. Tari yaradan insan üçün nə lazımsa hamısı layiqincə. Hamısı doludur öylər. Gəlir birinci girdiyi öyə, görür ki, deməh, Tari yaradan nazi-nemət sufraan üstündədi. Diir: "Baxtiyar çoban, buyur". Yiyif qutarannan sora çörəyini... Bajılarinnan birini əlaltınan göndərmişdi ki, ibadətgaha, ilahiyə ibadət eylə, icazəmi al mənim. Mən bu gejə bu oğlanla bir mitildə olmalyam. Gedib ibadət eliyir, icazəsini alır, qayıdır gəlir. Bu Allahın yazısıdı. Axşam Baxtiyar görür bir dənə yer salınıf, u bajılar ayrı otaxdadı, bu heç. Bir dənə yer salınıf. Çox gözdüyür ki, yəqin bu yer mənnən ötrüdü, bu da duruf gedəjəh da bacılarının yanına. Çox əsniyir, eliyir, diir: "Baxtiyar, niyə duruf yatmırsan?" Diir: "Vallah, mən bilmirəm, harda yatası oldum. Bu yeri bir dənə salmışan. Mənnən öteridi, özünnən öteridi, bilmirəm, axı". Diir ki, yer ikimizindi. Dillənmir, bunun da ürəyinnəndi. Durullar yatıllar. İki gün bunu saxlıyır. İki gündə Baxtiyar çoban elə olur ki, sapsarı heyvaya dönür. Diir: "Baxtiyar, Allah-tala yerdə yaşıtdığının bizə bir faiz azuqə verifdi, hər loxmamız bir öynəni üftə eliyir, özün də iki gündü yiyif görürsən, ikinci loxma yimisən?" Diir: "Yox". Diir: "Bir loxma bizi əhatə eliyir, sən niyə belə saralırsan?" Diir: "Nə bilim". Diir: "Yox, düzünü de. Nə var, nə cür gəlmisən, nə diləyə gəlmisən". Diləyini söhbət eliyir, ayləli olmayıni gizdədir, gəlməh istəmir padşahın qorxusunnan. Diir: "Baxtiyar, yekə kişisən, sənin aylən var, özü də məndən bir iyirmi faiz aşağı biliksizdi. Çox möhkəm bilikli bir aylən var, bu bir. İkinci, sən gələndə dəstəməz alıb çörəyə and işmisən, anaan südünə and işmisən. Niyə məə düzgün söyləmirsən? Guya söyləmiyəndə mən bilmirəm? Sənin yola düşən vaxtin

sabahdı. Dur hazırlıran, gedirih, paltarını geyin". Geyinir paltarını. Bajılarını çağırır, bajılarıyla halallaşır. Bu qırx göz öydən bunun payına nə düşürse, deməli, bu evlər bizimki kimi qubikdən, barıdan döylü. Bu qızıldan imarətdi. Öz payına düşəni qənədiyinən qatdiyır, qoyur kürəyinin ortasına, Baxtiyara diir: "Ot ortada. Sən ortada ot, qurcalanıf eləmə. Yuxun gələndə yat, gəlmiyəndə otu". – "Bəs, yolu sən tanıyajanmı?" – "Sən ot, narahat olma". Deməli, bu yola düşəndən padşah toya başdırır. Vəzir diir: "Arxeyin toyu elə, u qələt eliyir. Göydən gedif Gülgahqahın gülünü gətirmijəh ki?"

Gəlillər padşahın vilayətinə çatır, oğlanın öyünün üstünnən hərrənir padşahın öyünün üstünə. Baxır görür ki, vur çatdasın, bütün küçələrdə çalğı çalınır. Baxtiyar qurcalanır. Diir: "Baxtiyar, narahat olmagınən, hələ sabah aparasıdı gəlini. Hələ ki, arvad öydədi, qorxma".

Bəli, gəlillər, düşüllər. Qız açır evini çöl qapısınınan, cilgi qızıldan evi açır. Məclisde olannar hamısı deyir ki, ayə, qonağın evi yanır. Məclis adamı tökülf gəlir ki, qonağın evi yanır. Görullər ki, yox, ev ayandadı, çöl qapısının ağızında nəsə yanır. İçəri, bəli, girə bilmillər, buraxmillar. Səhərə qədər camaat baxıb görür ki, bəli yanır da. Səhər açılır, görüllər ki, yox, ədə, bu gənə də yanır. Baxıf görüllər ki, bu imarətdi, yanqı döylü. Gülgahqah gülür, bir dəstə gülü çıxarif verir ağızının Baxtiyara, diir ki, bu qırx gündü toy eliyir, camaata yiməh-işməh verir, hər hal ona yer elijəh, səni öldürməyə bəhanə axtarjax. Onda ona get deginən ki, Gülgahqahın özünü də gətirmişəm, inanmirsan adam göndər gedib baxsın.

Bəli, aparır gülü verəndə diir: "Vurun, kopoğlunun boynunu, məni araya qoyuf. Gedif dağdan gülü-çiçəyi yiğif gətirif, Gülgahqahın ağızının gülüdü". Diyəndə diir ki, padşah sağ olsun, hökm görmüşəm, amma cəllad macalı olmadan hökm görməmişəm. Cəllad macalın varmı? Diir: "Var". Diir: "Adam göndərə bilərsən, Gülgahqahın özünü də gətirmişəm,

imarətini də gətirmişəm. Çöl qapının ağızındaki Gülqahqahın imarətididir, sənin xəzinəndə heç bir hey'lə qızıl yoxdu. İmarəti də qızıldandır. Özünü də ki, gətirmişəm, öz evimdədi. Adam göndər, gedib baxsınnar, gəlsinnər səə məlumat versinnər. Hakliyam, nahakkam onnan sonra. Baş vəzir deyir: "Padşah sağ olsun, icazə ver, mən gedəjəm". Gedir. Gülqahqah şaqqlıdayıf gülür, gülün işığı bir yannan, özünün yaraşığı bir yannan, ürəyi gedir yixılır. Bildir ölmüsən, bu il ölmüsən. Günortayacan gözdüyüllər, vəzir gəlmir. Günorta üstü faytonnan gəllillər, görüllər vəzir tirtap uzanıf. Götüruf aparıllar. Bəli, loğman-zad bunu ayıldır, eliyir. – "Adə, söylə görəh noluf?" Diif: "Padşah sağ olsun, düz diir. Bir zənən güldü, zənənin sıfətini o qədər görə bilmədim. Ağızınna yalo parladı. Yalo qəlbimi sıxdı, yıldızı məni". Deer: "Bilmirəm, elə tədbir tökürsüz ki, bu dəfə də tədbiriz baş tutmasa, elliyizi də qıraqjam".

Hərə bir söz diyir, gənə beyninə batmır. Deer baş vəzirə ki, vəzir, sən dillən görəh. Diir: "Padşah sağ olsun, bir dənə biliyim qalıbdı. Bunnan sora istiyir məni öldür, istiyir öldürmə, öz ixtiyarındı". – "Nədi u?" Diir ki, səhər onu çağır, dinən get u dünyadan məən atamdan, anamdan xəbər gətir. Bu kopoğlu yəni u dünyaya da gedif gələjəhdi? Görəh ona nə dijəh gəlif? Hələ ki, u dünyadan bir adam xəbər gətirmiyif bu dünyaya. Deer: "Hə, ağlabatan sözdü". Diir: "Amma bunnan sora gənə də diirəm, istiirsən mənim öldür, istiirsən dirilt. Öz işindi, mənim bildiyim heş bir şey yoxdu, mənnən söz tələb etməginən". Gülqahqah diir: "Baxtiyar, gənə səən töhdüy töhdülər, a yetim. Səhər səən tezdən çağırjaxlar. Çağıranda qorxma. Dijəh ki, get atamdan, anamdan, o dünyadan məə xəbər gət. Dinən qırx arşın dərini, qırx arşın eni, qırx arşın uzunu quyu qazdır. Onun içini dolduran qədəri quru yarma odun yiğdir yanına. Qırx tulux da nöyüt. Qırx dənə də spişa çəkən. Hazırlayanda məə xəbər ver, gedif xəbər gətirəh. Yadında qalar mı?" Didi: "Qalar". Didi: "Olar nəyə lazımdı?"

Didi: "Səni salajaxlar o quyuya, o odunu, nöyütü də tökəjəhlər üstəə, qırx yerdən qırx nəfər hamısı birdən spişa çəkəjəh, o odun yanajax səən üstündə", – diyəndə didi ki, yaxşı gün ağladız məə. Ordan insan çıxar? Didi: "Ə, avam olmaynən, şahpərimi çəkəjəm üstəə. Sənnən qabağa səən qırvatın da, yiməh-işməyin də, bir sutkalıx hər şeyin orda hazırkı, quyu qazılan kimi. Şahpərimi də çəkəjəm üstəə, üstəə kül də düşəsi döyül. Təmiz odun yanıf kül olanda onu sorajam havaya, səən üstəə onnan bir damcı da desən gənə düşəsi döylü. Onnan sora çağırarsan ki, kəndiri sallıyın, mən çıxım. Bu özü olara inandırıcı olajax. Amma çıxanda denən ki, atan da yaxşdı, anan da yaxşdı. Sənnən böyük qardaşın ölüfdü, heç onu məə diməmisən. Toy eliyir, məni də toyə çağırıf. Əyər getməh istəsən ikimiz gedəh. Getməsən məə bir az xaşdix ver, mən gedim u kişinin toyuna, gedim dəyim gəlim. Söz vermişəm. Yadında qalar mı?" Didi: "Qalar". Sabahı bunu çağırıldılar. Çağırıldılar, durdu getdi. Məni niyə çağırımsız? Didi ki, mən çox darixmişəm. Mənim bu darixmama qarşı həkimlər, loğmannar diir ki, atamdan, anamdan, o dünyadan bir xəbər bilginən. Məə gedif ordan bir xəbər gət. Deer: "Baş üstə. Qırx arşın dərini, qırx arşın eni, qırx arşın uzunu bir quyu qazdır. Onun içini dolduran qədəri yaxşı quru yarma yiğdir yanına, qırx tulux da nöyüt, qırx dənə də spişa çəkən. Mən gedif xəbər gətirərem. Havaxt hazır olsa, məə xəbər eləginən". Vəzir deyir: "Padşah indi da düzəldi işimiz". Diir: "Baxax da görəh".

Bəli. Padşahın əlində nə idi? Bir gündə hamisini hazırladı, adam göndərir ki, gedin diyin, gəlsin, hazırkı. Gəlir Baxtiyar, baxır görür ki, ə, bunun dibinə baxınca adamin gözü qaralır. Diyir: "Ə, bəlkə olmadı helə, oldu belə. Bu şua məni saxlamadı burda, yandım kül oldum". Çox fikirdən sora diyir ki, kəndir bağlıyın belimə, məni sallıyın quyu. Kəndiri bağlıyıllar bunun belinə, sallıyıllar quyu. Quyu sallıyanda bütün vəzir-vəkil diir ki, padşah, daa mən heç vaxt inanmaram ki, burdan insan çıxa. Quyu düşənnən sora diir: "İndi odunu

tökün üstümə”. Odunu töküllər şaqqaşax, quyunu doldurullar möhkəm. Nöyütün hamısını cift eliyillər oduna, qırx nəfər hamısı birdən spişkanı çekir. Üç sutka yanır. Üş sutkanın tamamında təmiz odun da yanır kül olur. Kül olannan sora Gülgahqah evdə Allaha ibadət eliyor. Tarı elə bir hava verir ki, bir damcı bunun üstünə üst bulandıran şey düşmür. Kül qalxır havaya yox olur. Çağırır ki, kəndir sallıyın mən çıxmım. Camaat baxır ki, ə, budey, necə düşüf heylədi, tərtəmiz, gül kimi. Kəndir sallıyıllar. Vəzir diyr ki, padşah sağ olsun, yox, biz bunnan bajarmıyajayıh. Çıxarıllar bunu qıraqa. Diyr ki, hə, söylə görüm hara getdin, hardan gəldin. Diir: “Padşah sağ olsun, sən məni göndərdin ki, get atamın-anamın xəbərini bilginən. Bəs, sən nə yaxşı, sənnən böyük qardaşın ölüb, heç onu mənə deməmisən”. Deer: “Nə bilim, məə həkimlər atamı-anamı demişdi. Heç yadıma düşmüyüf”. Diir: “Atan da yaxşıdı, anan da yaxşıdı, qardaşın da toy tədarükündədi. Kişiyyə söz vermişəm ki, mən də gələjəm. Məə and verif ki, gəl. Məə bir az xasdix ver, bir də bu quyunun odununu, nöyütünü təşkil eylə, mən gedim. O kişinin yanında yalançı olmuyum. Onun toyunda iştirak edim”. – “Bəs bizi çağırmadı?” Diir: “Hamınızı çağırıfdı. Hamınızı, birinizi yox. İndi getməh isdiyən olarsa, mənnən gedərsiz”. – “Hə, birjə elə böyrümdə qaşqınım əysih idi ki, qaşqınnan gəzməyə çıxmım. Nə tulasan sən ə, mən gedən məclisə gedəssən”. Diir: “Yaxşı, nolar, onda mən özüm bir az qızıldan-zaddan taparam, verrəm, məni də ora qeydiyyata aldırasan. Olarmı?” Padşah nəfsidi da. Diir: “Hə, olar. Qızıl versən, olar”. Bəli, bir kisə qızıl yiğif Gülgahqah, diir ki, apar ver. Bu qızıl onu göndərəjəhdı tez ora, yoxsa fikrini dağıdır. Bir kisə qızılı görəndə, padşahın gözü çıxır kəlləsinə ki, hə, verdiyim qızıl qayıtdı dala: “Tez olun, ə”. Odunu-zadı hazırladır, ehtiyatını görür, Baxtiyarı çağırtdırır ki, gəlsin bize yön öyrətsin. Gəlir baxır, görür ki, hər şey hazırlı. Diir ki, padşah sağ olsun, sən, sənin vəzirin odunun altında dözməzsiz, siz bir az ağıyana adamlarsız. Siz nə görmüsüz bulanlığı,

təmizdənməyi. Mən irəva görmürəm odun sizin üstüzə tökülə, odunu dinən yiğsınnar. Yiğillar, bir adam boyu quyudan qalan-da diir: “Hə, indi düşün ortada düzülün hamınız, böyürlərinizə yiğsınnar odunu. Buların hamısını quyunun ortasında ayax üstə saxladır, diir: “İndi yiğin dörd hərrəmələrinə odunu”. Yiğillar buların sinəsinə qədər. Sinələrinən qoymur yuxarı yiğmağa, guya buna hörmət eliyor. Diir ki, sinədən yuxarı yiğməyin, darıxmasınnar çox. Bəli, nöyüt tökənnərə bu əmr verir, deyir ki, tökün nöyütü. Qırx tulux nöyüt odunun üstünə tökülənnən sora diir ki, çəkin spişkaları. Spişkaları çəkillər hərə bir tərəfdən. Alışf yanır axı. Hamısı əlini belə-belə eliyif çıxmaxdan ötəri, bu yerdə qalan nökər-naib diir ki, olar nağarın heylə? Diir: “Nağarajax, bədbax oğlu, qardaşının toyudu oynuyur da. Diir, bizi istiyən şabaş gətsin”. Bütün bu ki nökər-naib də tökür özünü odun içində ki, guya şabaş aparıllar. Hamısının kökünü kəsdimi? – Hə. Qayıdır, çıxır gəlir öyünə. Gülgahqah diyr: “Noldu?” Diir: “Habelə da, yandılar. Örgətdiyin fasonda da eləmişəm”. Diir: “Hə. İndi Baxtiyar, bilirsən nə var?” Diir: “Yox”. Diir ki, sən indi gedirsən oturursan padşahın taxtında, ölkəyə padşahlıx eliyirsən. Nə qədər onun xəzinəsində qızıl var, xalqın malıdı, unun döyül, unun hamısını səhər paylıyırsan xalqa. Nə qədər vari-döyləti var, malı-qarası var, qoyunu var, nəyi var, hamısını paylıyırsan kasıflara, düşkünnerə. Çünkü olarin malıdı u, unun malı döyül. Bir iynəsi qalmır unun, evinnən savayı. Bu evində də oturuf ədalətlı şahlıx eliyirsən bulara. Oldumu? Diir: “Oldu”. Diir: “Belə diməhdə sənnən mən, söhbətinnən mən bir az şübhələnirəm”. Diir: “Nəyə görə”. Diir: “Sən elə bil ki, nəsə diməh isdiyirsən”. Diir: “Baxtiyar, mən getməliyəm. Mənim ürəyim genişdi, mən dözürəm, amma mən fikir verirəm ki, səən aylən xiffət çekir biz ikimiz bu evdə olduğumuza görə. Mən Allah qarşısında günah işdədə bilmərəm. Mən gedirəm. Nə vaxtı ehtiyacız olsa, lazımız olsa mən sizin qulluğuzda hazırlam, Allahın izniylə. Mən narazılıx sala bilmərəm ayləyə.

Sənin bir oğlun olajax, bir qızın. Oğluu üzünnən gün doğajax, qızı üzünnən ay parlıjax. Bircə xayışım odu ki, məən adımı qızaa qoyarsan. İnşallah da, yaxşı olar o uşağın axırı. Olarmı?” Diir: “Olar”. Axşam yatdırılar, söhbət elədilər, yatdırılar. Buları yuxu aparar, sabahı Baxtiyar durur baxır, görür ki, nə Gülgahqahın evi var, nə özü var. Çıxıf gedif. Unnan sora arxayın orda başdırıyır padşahının nəyi var, xalqa paylamağa. Padşahının bir iynəsi qalmadı ki? Yox. Başdırıyır camaata padşahlıx eləməyə. Hamı da and içir ki, ədə, belə bir ədalətli padşah heç bir ölkəyə qismət olmuyufdu. Nə qədər yiyir, içirsə, yox dərgahının Allah-tala onunkun yetirir. O heyłə qəlbi təmizdi, məleykəynən söhbət elədiyinə görə. Nəhayət gəlir onun övladı olur, bir oğlu, bir qızı. Nejə diyir, elə də olur. Uşaxların biriin sıfətinnən gün çıxır, birinnən ay. Qızın da adını qoyur Gülgahqah. Nəysə, çobannıx aləmi bunu axır vaxtlarında əməlli başlı eliyor qəlbi açıx insan. Allah eylə keyfiyyət qismət eliyor, yaşıyıllar.

ÇÖRƏYİN SAVABI

Diir ki, keşmiş əyyamlarda, İbraamxəlil döyründə bir kasif kişi olur. Həmən kasif kişi dolana bilmir. Bir gün eşidir ki, İbraamxəlil peyğəmbərin çoxlu dəvəsi-zadı var. Diir ki, gedim bir dəvədən alım, gətirim odunnan-zaddan daşıyım, uşağı saxlıyım. Yol başdırıyır getməyə. Amma çörəyi-zadı olmur. Aj olur bu uzun müddət. Bu gedir çatır İbraamxəlil peyğəmbər olan iqamətgaha. Orda görür ki, İbrahimxəlil peyğəmbər bir dərədə bir qotur dəvəni yuyur. Belə ki, heş kəs yumaz bunu. Öz-özünə fikirrəşir ki, bu qotur dəvəni yuyan adam mənə dəvə verməz. Dəvəsi çox olan adam bunu tulluyar, bir küşdə olər.

İbraamxəlil peyğəmbər görür ki, bu kişi qayıdır getməh istiyor heş nə demədən. Diir: “A kişi, nəyə gəlmışdin? Nə diləyin varsa de, eliyim”. Diir: “Vallah, mən gəlmışdım sənnən dəvə alam, uşaxları dolandırımax üçün odunnan-zaddan daşıyım. İndi görürəm sən bu qotur dəvəni yuyursan, heş sənnən dəvə istəməh istəmirəm”. Diir: “Sən mənim bu qotur dəvəni yumağıma baxma, bu mənim malimdı, mən bunu yumalıyam. Bu mənim borcumdu. Allahın qabağında mən onu təmizdəməliyəm, yumalıyam”. Nökərinə diyir: “Get buna bir dənə dəvə gət”. Gedir bir dənə dəvə gətirir. Bunu verəndə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Diir: “Get birini də gət”. Gedir birini də gətirir. Gənə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Diir: “Get birini də gət”. Gedir birini də gətirir. Gənə diir: “Allah dəvələrinə bərəkət versin”. Dördüncüdə... əstafrillah, demir. Üçüncü dəvədə demir ki, Allah bərəkət versin. İbraamxəlil peyğəmbər bilir ki, da bu istəmir.

Üş dənə dəvəni götürür, başdırıyır yol getməyə. Qonşuda bir dənə kişi cüt əkirdi. Bu kişidən çörəh isdiyir. Kişi deyir ki, iki çörəyim var, gəl birini sənə verim, biri mənə qalsın. Gətirir iki çörəyin birini verir. Kişi fikirrəşir ki, mənim evim yaxındı, gedif evdə yiyrəm, qoy bunu da verim, yol adamıdı. Həmin

çörəyin birini də verir. Çörəyi yeyənnən sora “Allah səən çörəyə bərəkət versin” diyif gedir.

İbraamxəlil peyğəmbər gejə yatanda yuxusunda görür ki, u üş dənə dəvə tərəzinin bir gözündədi, iki dənə çörəh bir gözündə. İki dənə çörəh ağır gəlir, dəvələr yüngül gəlir. Hiss eliyir ki, bu dəvə aparan kişi aj oluf mən ona çörəh verməmişəm.

Tezdən gəlir həmən kişiyə deyir ki, burdan adam gedəndə gördün? Diir: “Gördüm”. Diir ki, ona nə vermisən? Diir: “İki çörəh vermişəm”. Diir: “O iki çörəyin savabını ver mana, mən də üş dənə dəvənin savabını verim sana”. Həmən adam buna cavab verir ki, sən gördüyüün əhvalatı yuxuda mən də görmüşəm. Mən çörəyimin savabını dəvəynən dəyişmirəm. Elə də oluf.

XİDIR İLYASLA CÜTCÜNÜN NAĞILI

Bir kasif kişi xışnan yer sürürmüş. Sürdüyü yerdə traktor-zad yox idi. Əliynən belə sürürmüş eşşəyin dalına bağlıyif. Bu Xıdır İlyas gələr çıxar. – “Salam məleyki”. – “Əleykimət salam. Kimsən sən?” Diyər: “Mən Xıdır İlyasam”. Buların arasında bir saatə kimi söhbət-zad gedər. Hə. Xıdır İlyas bu kişiyənən dost olar, yer sürən cütçü babaynan. Cütçü baba ona diyer ki, sən kimsən, bizə qonax gələrsən? Diir: “Hə, gələrəm”. Diir: “Haçan gələrsən?” Diir ki, cuma günü, misalçun. Diir: “Onda cuma günü beş-altı nəfər qonum-qonşudan qonax çağırıım, sən də cuma günü gələrsən, yiyərih-içərih, söhbət-zad eliyərih, gedərsən”.

Hə. Bu kişi qonum-qonşudan dörd-beş nəfəri qonax çağırıı. Arvadına diir ki, sən tez eləginən xörəh bişir. Nə bilim, beş kilo un, düyü asıllar, kişmiş, şabalıd, aş tədarükü görür, bişirillər. Bişirən vaxtı bu indi buna diir ki, mən gələjəm da sizə. Da vaxtını dimir haçax. Gələjəhdı. Xıdır İlyas qadın qiyafəsində gəlir bulara, qadın paltarında, qadın şəklində. Gəlir görür ki, cütçünün arvadı aşı bişirifdi, aşı süzüfdü, çətənin üstünə töküfdü. Bu da bir dilənci formasında, cındır paltarda gəlir. Diir ki, ay bajı, nolar o həlimdən bir boşqab məə də ver, içim. Arvad diir ki, elə axmax söz danışırsan? Kəfgiri, diir, təpə elə vuraram, təpən iki yerə bölünər. Mən burda Xıdır İlyaza qonaxlıx eliyirəm. Xıdır İlyaz bizə gələjəhdı. Camaat çağırıışam, qonaxlarıım var. Bu saat aşı dəmliyəjəm. Sənə nə həlim verəjəm? Arvad buna ajıxlənir. Kişi çıxır gedir. Bəli, arvad aşı dəmliyir, onnan sora qonşular gəlir. Yığılıllar, oturullar. Çay-çörəh yiyyif-içən vaxtı bu qonşular cütçü babanı lağa qoyullar. Diirlər: “Sən bizə diirsən qonax gələjəh, Xıdır İlyaz gələjəh, gəlif çıxmadi axı”. Başdiyillar bunu lağa qoyuf gülməyə. Cütçü çox pərt olur. Aşdan yiyyillər, məclis dağılır. Gejə yatır, səhər tezdən gedir çöldə yerini sürməyə. Eşşəhləri

qoşur, elə xışnan yeri sürdüyü vaxtı gənə Xıdır İlyas çıxır.
Deer: "Salam məleyki". Diir: "Ə, sən nətər adamsan?
Dünənnəri səni mən gözdəməhdən yoruldum, xörək
bişirtirdim, qonaxlardan da beş-altısını çağırdım". Diir: "A
kişi, mən sizə gəldim. Sən yoldaşın aşı süzmüşdü, həlim var
idi. Didim, ay bacı, nolar o həlimdən bir boşqab məə də ver.
Arvad didi ki, kəfkiri təpə elə vuraram təpən iki yerə bölünər.
Mən də, diyir, qayıtdım, çıxdım gəldim". Diir: "Sən nə
formada gəlmisən?" Diir ki, mən arvad formasında, dilənçi bir
arvad şəklində gəlmışəm. Yanı ki, belə-belə möcüzatlar var
da.

ŞAHZADƏ VƏ KEÇƏL

Bir gün bir şahın üç oğlu olur. Şahzadə qız olur. Əlini
görən neçə tūmən pul verir. Sifətini göstərsə, külli miqdarda
pul tələb eliyir. Şah böyük ogluynan ortancıl oğluna pulu verir,
bular gedillər həmən şahzadəyə baxıllar. Bu kiçih oğluna pul
vermir. Nəsə. Kiçih oğlu küskün halda küçədə gəzəndə görür
ki, bir dənə keçal. Keçal bunnan soruşur ki, ay uşax, noluf belə
filan? Diir ki, bəs hal-qəziyyə belə-belə. Atam məə pul vermir
ki, gedim şahzadə qızə baxam. Diir: "Heç cibində qəpik-
quruşdan varmı?" Diir: "Var". Diir: "Gedəh mənnənən bazara.
Mən şahzadəni səə havayı göstərəjəm, lap özünü". Uşax
sevincəh halda gediflər bazara. Keçal buna diir ki, bir dənə
keçi al. Alır. Diir ki, bir dənə biz al. Alır. Diir: "Bir dənə çatı
al". Uşax alır. Diir: "Hindi mən keçini yixajam, sən də keçini
bizdiyərsən. Unda şahzadə qız çıxajax. Çixanda göstərəjəm
səə". Didi: "Oldu". Keçal keçini yixır, ayaxlarını bağlılır. Diir:
"Bizdə". Uşax keçini bizdədihcə keçi məliyir. Şahzadə çıxır
qarabaşdara diir ki, aaz, olar kimdi? U saat uşağı tərpədir, diir
ki, bax, şahzadə qız. Baxır. Diir ki, bir də görməh isdiyirəm.
Gözəl olur da. Diir: "Bir də bizdə". Başdırıyır keçini yenə
bizdəməyə. Axırda şahzadə qız çıxır. Çixanda yenə baxır uşax.
Uşax deyəndə on beş, on altı yaşı olur da. Diir ki, bax. Yenə
baxır. Şahzadə qız diir ki, qarabaşdara, olar keçini kəsməh
isdiyir, kəsə bilmir. Gedin keçini kəsin. Kəsin verin olara.
Nəsə. Qarabaşdar gəlir, keçini kəsif verillər bulara. Əti
doğruyuf yiğillar, obşim, qazana. Keçal diir ki, yenə görməh
isdiyirsən? Diir: "Hə". Diir: "İndi gəl dalaşax". Uşağa diir.
Diir: "Gəl". Başdırıflar süprüşməyə, bu halatda qazan dağılır.
Səs-küy, danqlıltı-dunqultu, yenə şahzadə qız çıxır. Diir ki,
qarabaşdara, gedin u əti yuyun töküñ qazana, uların ikisini də
götürin bura. Nəsə. Qarabaşdar buları alıf gedəllər. Gedəndə
şahzadə baxır ki, oğlan göyçəh oğlandı. Xoşuna gəlir.
Şahzadənin də bir kənizi olur yaşıdı, ərsiz. Hə. Qarabaşdara

əmr eliyir ki, aparın buları hamama salın, yuduздurun, җimizdirin, gətirin. Buları apardılar, hamama salıllar, qəşəng yuduздurullar. Keçala diir ki, keçal, bu kənizi verirəm səə, sən yaşa özün üçün burda. Oğlana da bir otax ayırır. Axşam olur, gəlir. Söhbət elə yerə çatır ki, qızın xoşu gəlir oğlannan. Evlənməh məsələsinə çatanda oğlanın qabağına şərt qoyur şahzadə. Diir: "O vaxt mən səənə ərə gedə bilərəm ki, biri üç eliyə bilsən". Diir: "Nətəri?" Diir: "Səə üş eşəh yükündə qızıl-gümüş verəjəm. Uları birə iki artırı bilsən səə ərə gedəjəm, yoxsa yox". Oğlan diir: "Yaxşı". Bəli, səhər açılır, təbil çalınır, üş dənə qızıl yüklü eşəh dayanır sarayın qabağında. Diir: "İsdiyirsən bir günə eylə, isdiyirsən beş ilə elə, fərqi yoxdu. O səənə fərasətin. Baxajam sənin fərasətə". Uşaxdı da, nə qanır. Eşəyi alır yedəyinə, u birsi də unun yedəyində gedir. Gedəndə öz-özünə diir ki, mən buları niynirəm. Mən buları nətər artırıjam. Uşaxdı da, aqlı kəsmir. Keçəndə görür ki, bir dənə baş-ayax ütən olur da. Bazara girir. Diir: "A dayı, a dayı, bəri dur". Durur. Diir: "Bu eşəh qızıl yüklü eşəhdi. Mən qayıdanda mənə mənəm deyən bir dənə baş hazırlayarsan. Yaxşı?" Diir ki, oldu. Baş-ayax ütən söyüñür özünnən. Zarafat döylü, bir eşəh yükü qızıl-gümüş. Diir: "Oldu, oğul". Obşım, baş-ayax ütən sevincinnən həmin gün işdəmir. Nə hərriyir, ə. Obşım, bir az gələndə görür qatix satan var, küplərə qatixları qoyufdu. Diir: "A dayı, olarmı səni?" Diir: "Olar". Özü də fikirrəşir ki, mən bu eşəhləri yedəyimdə havaxtacan hərrijəm. Verir da una-buna. Uzun sözün qısaşı, diir ki, gəl bu eşəyi verim səənə. Bu eşəh də dolu qızıl yükəndi. Amma mən qayıdanda mənə mən deyən qatix verərsən bir küp. Diir: "Oldu". Gəlir axır məqam kəndir hörənə. Sicim hörür bu keçidən. Keçi tükünnən o vaxdı. Diir: "A sicimçi". Diir: "Bəli". Diir: "Bu eşəyi verirəm səə. Özü də içi dolu yükdü – qızıldı, gümüşdü. Mən qayıdanda mənə mən deyən sicim hörür verirsən". Diir: "Oldu". Oğlan qaldımı avara. Şəhərdən çıxır kəndin bir kənarına. Obşım, yatmağa

yeri yoxdu bunun. Bu yol gedəndə axşam tərəfi olur. Gedəndə bir kişi buna rast gəlir. Diir: "Oğul, nə hərrənirsən, nə gəzirsən? Nə fikirrisən belə?" Oğlanı fikir götürür da. Diir: "Dayı, hal-əhvalat belə-belə". Diir: "Bazarın ayağındayı ağacı görürsən, çinarı?" Diir: "Bəli". Diir: "Gedif burdan çıxırsan ora, çinar ağacının boğazına. Orda hər səhər məsləhətdəşməyə gəllillər. Orda nə danışsalar özün öznüyündə götür özə". Kişi bunu diir, yox olur. Oğan gəlir axşamnan çıxır çinar ağacının başında oturur. Bəli. Hava işixlaşar, ala-toran, görər ki, miğirmış səs gəlir. Gözünü açar görər ki, hə, bu qatix satan da burdadı, bu baş-ayax ütən də burdadı, bu sijim hörən də burdadı. Buların aqsakkalı var, bular məsləhətdəşillər. Birinci baş-ayax ütəni çağırır. – "Bura gəl". Gəlir. Diir: "Dünənki gündə xeyrin nə oluf?" Diir ki, bəs ağa sağ olsun, bir eşəh yükündə qızıl-gümüş. Oğlan da qulax asır ağacın boğazında. Diir ki, sən elə bilirsən u qızıl-gümüşdən sən qazandın. Diir: "Hə, ağa sağ olsun, bir eşəh yükündə qızıl-gümüş". Diir: "Bəs u uşax eşəyi verəndə nə didi səə?" Didi ki, mən gələjəm, mən gələndə məə ürəyim isdiyən baş verərsən ütülmüş. Baş-ayax ütəni diir ki, sən bilirsən unun mənası nədi? Diir ki, yox, ağa sağ olsun. Diir ki, bəlkə səə didi adam başı ver. Sən ona verəmməsən, birə iki qaytarmalısan həmən yükü. Sən heç onu nəzərinən qaçırmagınən. Obşım, baş-ayax ütəni fikir götürür. Uşax da eşidir axı. İkincisini çağırır – qatix satanı. Diir: "Bəs dünən sənin xeyrin nə noluf?" Diir: "Ağa sağ olsun, gəldi eşəh yükündə qızıl verdi ma. Dedi mən gələndə məə bir küp mən deyən qatix verərsən". Diir: "Guya sən də uddun ki burda? Sən də uduzmusan". Diir: "Nəyə görə?" Diir: "Birdən gəldi didi ki, məə insan südünən qatix verginən. Hardan alif verəjən? Deməli sən uduzursan bunu. Verəmməsən birə iki qaytarmalısan həkkini". Qatix satanı da fikir götürür. Nəsə, keçir sicim hörənə. Diir ki, bəs noldu? Diir: "Aşa sağ olsun, bəs oların başına gələn əhvalat mənim də başıma gəlif. Amma bir yaxşı sijim hörüf qoymuşam onnan ötrü". Diif: "Səə də

heylə didi?” Diir: “Hə”. – “Bəlkə səə didi adam sakkalınnan məə sijim hör ver. Hardan alıf verəjən? Sən də verəjən. Get”. Obşım, bular dağıllannan sora əl-ayax çəkilir. Bazar qurulur. Bəli. Oğlan ordan yavaşcana ağaçın boğazınınan sürürlüf düşür aşağı. Gəlir diir ki, salam məleyki. Sabahın xeyir. Bazar olsun. Bəli, xoş gəldin, əlöykümət salam. Diir: “Dayı, mən diyən başı hazırlıramışın?” Diir: “Hə, oğlum”. Gətirir buna qəşənh bir dənə ütülmüş baş. Diir: “Yox”. Diir: “Noluf?” Diir: “Səə dimişdim mən diyən baş. Bu mən diyən döylü”. Diir: “Bəs sən nə...”. Diir: “Bəs adam başı”. Diif ki, mən heylə şeyi bajarmaram. Diir: “Dünən səə verdiyimi birə iki qaytar, uduzmusan”. Kişi əlaşsız qalır qaytarır. Bu minvalnan hamisinnan yiğir. Demək, olar iki günün müdətində. Yani bu həmi nağıla bənziyir, həmi hekayətə bənziyir, həm də rəvayət kimi bir seydi. Yani belə şeyləri deyillər yalandı, filandı, amma hamisının mənası var. Mənası böyühdü. Allaha qurban olum, birinci Allahdı, sora onun əsabələri, bəndələri. U yolda rast gələn kişi, demək, Allah tərəfinnən olur. Oğlanın beyninə yerrəşdirir ki, get çıx ora. Yəni adama verən Allahdı.

Kallinqrada gedəndə bir yaşlı Gəncəli kişi var idi. Oturmuşdux da, bekarçılıx, yol gedirih, başdadı söhbət eləməyə. Bir oğlan başdadı öz-özünə şikayətlənməyə ki, neçə dəfə gedirəm əlim gətirmir. O da didi ki, oğul, Allah versin, partdamaxnan döylü. Dalınnan da bu nağılı danışdı.

YAZIYA POZU YOXDU

Kişi deyir ki, pusajam, görüm mənim bu arvadımın uşağı olduxca niyə ölü. Sora pusur, görür öydən bir kişi çıxdı. Kişini tutur. Diyir ki, mənim arvadımın yanında sənin nə işinvardı? Diyir: “Mən qədər yazanam. Yazı yazmağa gəlmışdım”. Diyir: “U uşağın alına nə yazmışansa, onu məə deməlisən”. Diyir: “Yox, dimijəm”. Axırda, nəysə, diyir: “Filan dağın yanında şah oğlu Şah Abbasın arvadının qızı oluf, bu oğlana o qızı yazıram”. Diyir: “Əşı, mən hara, şah oğlu Şah Abbas hara”. Diyir: “Yox, mən yazmışam, Allah da yazıf”. Orda da Şah Abbası diyir ki, sənin qızını filan kasıf kişinin oğluna yazmışam. Kişi gəlir. Bu oğlu olan kişi də, çox kasıf bir adam imiş. Diyir: “Bu tərəzinin bir gözünə oğlu qoyjam, bir gözünə də bu qızılı qoyjam. Sən bu oğluu məə sat”. Gəlir kişi arvada diyir ki, onsuz da bizim uşaxlarımız ölü. Qoy uşağı satax, pul alax da. Diyir: “A kişi, nə diyirəm”. Nəysə, uşağı satıllar. Bu uşağı, vəziri olur, vəkili olur, bir də padşahın özü olur, alıllar, götürüb gedillər. Pulu verillər bu kişiye. Gedir, aparır çöldə bir kolun dibində uşağı qoyullar ki, uşağı qurt-quş yisin. Nəysə, uşax qalır orda. Səhər açılır. Çoban sürüsünü çölə yaydığı yerdə tula gedir özünü kolun topasına vurur, qayıdır. Diyir ki, bu çoban, ay heyvan, səə noluf ki? Sən gedif nə gizdiyirsən u kolda? Əl çəkmir tula. Kişi gedir bunun dalıycan. Gedir görür kolun dibində bir uşax qundaxda, körpə. Götürür uşağı gəlir. Görür qoyunun biri baladı. U uşağı o qoyunun südüynən qidalandırır, sora qayıdır gəlir. Axşam olur. Uşağı saxlıyır axşamatən, axşam uşağı gətirir öyə. Uşağa da baxmir görək oğlandı, qızdı bu uşax. Uşağı gətirir öyə, arvadına diyir: “Ay arvad, bir uşax tapmışam koldan”. Diyir: “Oğlandı, qızdı?” Diyir: “Vallah, oğlannığına, qızlığına baxmamışam”. Diyir: “Nolardı oğlan olardı. Bizim oğlumuz yoxdu”. Arvad uşağı açır, görür oğlan uşağı. Diyir: “A kişi, yaxşı oldu ki, oğlumuz oldu”. Gətirir uşağı saxlıyır, uşax yekələşir on dört-on beş

yaşacan. O müddətədək uşağı böyüdür. Həmən alannar görür ki, uşağın sağ yanağında qara xal var. Unnan u uşağı manşırriyillar ki, it də yisə, nə olsa, bu uşax bəlkə da, böyüsə... Olar elə bilillər vəsi heyvan yidi. Nəysə, uşax böyüyür. Keşmişdə dirədöymə var idi. İndi siz görməməsiz. Qayışnan hərrəmə cız çəkəllərdi, dirədöymə oynuyullardı. Bir meydancada dirədöymə oynuyunda həmən bu padşah, bu vəzir, bu vəkil burdan keçəndə görür, səni, burda bir gözəl uşax var, özü də yaman oynuyur. Diyir: "Ay uşax, bəri gəl". Görür həmən bu alan uşaxdı. Tanır. Bular bunu tanır, amma uşax tanımır. Uşağı tanır, diyir: "Bilirsən nə var?" Diyir: "Yox". Diyir: "Səə bir məktub versəm, məsələn, filan dağın ətəyində bir kişi oturuf bizi gözdüyür. Bu məktubu aparif həmən kişiyə verərsənmi?" Diyir: "Can başnan". Diyir: "Amma heç hara eləmə ha! Çaparax, təcili bu məktubu buyün ora çatdırımlısan". Diyir: "Yaxşı". Yazır padşah qoyur ki, kişi, bu məktub gəlif səə çatan kimi bu uşağı öldürərsən, qənni paltarını saxlıyarsan. Uşax nə bilsin. Uşax oxumur axı bu məktubu. Aparır, yorulur, dağın ayağında bir güllü bağa rast gəlir. Görür bir yaxşı bulaxdan da su axır. Uşax da sussamışmış. Nəysə, uşax gedif keçir u bağa, u sudan içir, əlini-üzünü yuyur u bulağın başında. Axşam qız indi gəzməyə çıxıf. Həmən padşahın qızıdı, vəzirin qızıdı, vəkilin qızıdı. Üçü gəlif bura gəzişillərmiş bu bulağın başında. Görüllər bir oğlan yatıf. Ya rəbbi, elə bil oğlanı dünyada Allah-tala qüdrətinnən yaradıf. Oğlanda bir dənə eyib yoxumuş. Padşahın qızı həmən u qızdı ha, u qız vurulur bu oğlana. Görür oğlanın cibində bir məktub var. Barmağını belə qatdıyif, barmağıyan məktubu çıxarıf. Çıxardıf görür atasının xəttidi xətti. Yazıfdı ki, bu oğlan sizə çatan kimi bu oğlanı öldürərsən. Qız diyif ki, dayan. Həmən bu irəngnən, bu xətnən bu kağızı götürüf başqa bir kağız yazar həmən u kişinin üsdünə. Diyir: "Bu kağız sənə çatan kimi toy eliyərsən, mənim bu qızımı bu oğlana verərsən". Qız bu məktubu yazır, oğlanın cibinə qoyur,

oğlanı çağırır. – "Oğlan, dur ayağa, vaxt keçir, sən getməlisən. Sən səfərinən qalırsan axı. Səni yuxu çox tutuf". Qız tələsiyir ki, atasının vaxtına az qalif. Atası gelincə bu oğlan getsin çatsın ora. Nəysə, gedir oğlan, düşür yola. Burda iyir, içir, qızdar bunu yola salır. Gedir, bəli. Görür ki, dağın ətəyində oturuf kişi, buları gözlüyür, padşahı gözdüyür. Əvvəlcə salam verir. – "Salam məlöyü". – "Əlöykümət salam. Xoş gəlmisən, bala. Nə var, nə yox?" Diyir: "Bu məktub sənə çatajax". Alır məktubu bu kişiyə verir. Kişi oxuyur məktubu, görür ki, kişi yazılıf ki, mən çatınca toy elə. Çaparax tədarük görür. Padşahın əmri var axı. Padşah da üş günəcən gəlməlidir. Toyu eliyir, qızı gətirir, nəysə, toynan-tamaşaynan bu oğlana. Oturur bu məhlədə. Amma bu məktubu saxlıyıfdı. Padşah gəlir görür ə, bu məhlədə qırmızı xələtdər, toy tədarükü. Hələ toy mağarı da sökülmüşüf. Ay aman, ay dad. Bu nədi belə, nə həsirdi? Çağırır kişini yanına: "Bura gəl". Deer ki, axı mən belə yazmışdım. Deer ki, ala bu yazdığını məktub, bu da sən. Kişi məhətdəl qalır. – "Xəttim mənim xəttimdi, yazım mənim yazımıdı, eyni. Axı mən belə yazmamışdım". Nəysə, deyif ki, bilirsən nə var? Diyif: "Yox". Diyif: "O uşax anadan olanda o qız ona yazılmışdı, – padşah diyir. Mən getdim u uşağı aldım, apardım bir kol topasına qoydum. O kol topasında onu çakqal, canavar, qurd-quş, heş bir şey yimədi. O bir çobana irast gəlif. – Orda uşaxdan xəbər almışdı ey, sən kimin oğlusan? – "Çobanın". – "Hə, o çoban onu saxlıyif, böyüdüf. İndi mən dedim ki, bu vaxdında bu olər. Genə Allah-talanın yazısına mən pozu tapamadım. Kişi, bu sənin işin döylü, sənnik bir şey yoxdu. Yazıya pozu yoxdu, təqdirə tədbir yoxdu. Bunu Allah yazmışdı, isdiyirdim mən pozam, mən də pozamadım. İndi ki, belədi, mənim olanım olmazım...". Öz padşah taxtına oğlanı çıxardır, öz əmmarəsini də verir oğlana. Oğlan olur padşah, bu da olur bunun yanında da, misalçun, bir əlaltı adamı. Hə, belə.

ABBASIN NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, bir kişi varmış. Bu kişinin bir arvadı və bir də qəşəng bir qızı var imiş. Gündərin bir günündə bu kişinin arvadı ölürlər. Kişi qızını almaq isdiyir. Qızı evdən çıxıb qaçırlar. Başqa bir paccahın ölkəsinə çatır. Paccahın oğlu da ovdan gəlmiş. Qızı görüb, ona aşiq olur. Vəzir-vəkil qızı da götürüb gəllərlər. Paccah oğluynan qızı qırx gün, qırx gecə toy eliyir. Bunnarın Abbas adında bir oğulları olur. Gündərin bir günündə qız görür ki, atası dilənçi vəziyyətində gəlir. Qız atasını tanıyor, atası da qızını tanıyor. Atası deyir ki, bir gecəlik məni qonax saxlayın. Qızı onu qonax saxlamaq istəmir. Paccahın oğlu, qızın yoldaşı deyir ki, qapıya gələni qovmaq olmaz.

Kişi gecə onnarda qalır. Gecə hamı yatanın sora durub uşağın başını kəsir. Qanni bıçağı qızının döşeyinin altına qoyur. Səhər durub görüllər ki, uşağın başı kəsilib. Kişi deyir ki, mən baxıcıyam. Bu saat bilərəm ki, uşağın başını kim kəsib. Yerrəri axtarın, qanni bıçax kimin döşeyinin altından çıxsa, deməli, uşağın başını o kəsib. Axtarıllar qanni bıçax qızın döşeyinin altından çıxır. Qızın qollarını da dirsəkdən kəsillər. Özünü də aparıb meşədə qoyullar.

Gecənin yarısı qızı sanki, deyillər ki, dur uşağın başın qoy bədəninə. Qız fikirrəşir ki, axı uşağın başını bədəninə necə qoysun, qolları yoxdu. Yuxuda qızı sanki əmr olunur ki, dur ayağa. Qız durur ayağa, görür ki, qolları sağdı. Uşax da yanında oturub. Abbası bağırına basıb meşədən çıxır. Görür ki, qarşidan bir karvan gəlir. Karvan sahibləri Kərbəlaya ziyarətə gedirmişdər. Bunnar qızı, qızın uşağını da götürüb Kərbəlaya aparıllar. Qız Kərbəlada süpürgəçilik eliyir. Abbasın da yaxşı səsi varmış. O da əzan çəkirmiş.

Bir gün qız görür ki, əri də bir dəstə adamnan ziyarətə gəlir. Qız onu tanıyor. Oğlan onu tanımır. Amma Abbas oğlana çox şirin gəlir. Lakin oğlan Abbası da tanımır. Bir neçə gün

keçir. Abbas anasına deyir ki, ay ana, onnar kimdilərsə, mən əzan çəkəndə həmişə qulaq asırlar. Qız Abbasə tapşırır ki, oğlunu axşam qonax gətirsin. Qız həm də Abbasə tapşırır ki, onnar gəlib oturub xörək yeyəndə bir qarğı gətirsin və desin: "Atım, aş ye".

Axşam oğlan öz yoldaşdaryan Abbasgilə gəlləllər. Xörək yeyilən zaman Abbas bir qarğı gətirib deyir: "Atım, aş ye".

Oğlan Abbasə deyir ki, qarğı aş yeməz. Qız oğlana cavab verir ki, qarğı aş yeməz, bəs ana da balasının başını kəsərmi?

Oğlan arvadını tanıyor. Öz ölkələrinə, evlərinə getmək isdiyir. Lakin qız getmir. O, oğlana cavab verir ki, nə qədər ömrü var, burada süpürgəçilik eliyib oğlunu saxliyacax.

KEÇƏLİN NAĞİLİ

Biri varmış, biri yoxmuş, bir paccah varmış. Bu paccah çox varrı paccah imiş. Qonşu paccahlar daim qorxu içində yaşıyırımsıdar. Çünkü bu paccah çox zalım, qaniçən paccah imiş.

Günnərin bir gündündə bu paccah ziyarətə getmək isdiyir. Paccahın da bir oğlu, bir qızı varmış. O, qızını özü ilə ziyarətə aparmaq isdəmir. Fikirrəşir ki, qızını kimə tapşırıb getsin. Bunnarın da qonşuluğunda bir molla yaşıyırımsı. Paccahın ağlına gəlir ki, qızını bu molluya tapşırıb getsin. Çünkü molla allah bəndəsi idı. Qızə əyri göznən baxmaz. Padşah elə də edir. Qızı moluya tapşırıb getmək üçün hazırlaşmağa başlıyılalar. Arvadı, oğlu, nökəriyənən paccah ziyarətə yola düşür.

Bir neçə müddət keçir. Mollanın başına belə bir fikir gəlir ki, əyə, gəl bu qıza bir söz de, gör nə deyir. Molla bir gün qıza öpüş göndərir. Qız deyir molla əmi, bir azdan gəl səni əsimizdirim. Molla evinə gedib gəlincə qız hər şeyi hazırlayıb damın üstünə aparır. Molla gəlir. Damin üstünə çıxıb vannada oturur. Qız da vanniya bir təpik vurur. Vanna molla qarışık damnan yerə aşır. Mollanın başı-gözü yarıılır. Bu zaman xəber gəlir ki, paccahgil ziyarətdən qayıdır gəlir. Şəhərin kənarında oturub dincəllilər. Bir azdan evə gələcəklər. Qız sevincək çay-çörək hazırlamağa başlıyır. Molla sancılanır. Başının, gözünün qanı axa-axa bir at minib paccahın yanına gedir. Ağlıya-aglıya deyir ki, qızının müştəriləri məni bu hala salıb.

Paccah oğluna əmr edir ki, bu saat atını min, evə get. Mən evə gəlincə o çəpəli apar ödür. Oğlan evə gəlir. Bacısı qardaşının qarşısına yürüür. Oğlan deyir ki, gəl min ata, atamgilin yanına gedək. Qız da ata minir. Qardaşı qızı meşəyə aparıb deyir ki, bacı atam səni öldürməyi tapşırımsı. Səni öldürmüyübü buraxıram. Get, bir də atamın gözünə görünmə.

Qız bilir ki, bu işdəri eliyən molladı. Bir çinara çıxır. Üç gün ac-susuz çinarda oturub qalır. O biri paccahın oğlu meşiyə ova gəlmışdı. Çinardakı qızı görür. Qızə aşiq olur. Amma bilmir ki, qızı çinardan necə düşürsün. Bir qarı tapıb gətirillər.

Qarı qızı çinardan düşürməyi boynuna çekir. Qarı bir qazan, bir az da paltar götürüb çinarın dibinə gəlir. Qazanı ocağa düz qoymur. Qazan aşır. Qarı bərkədən deyir ki, ay allah, sən bir adam yetir, bu qazanı ocağın üstünə düz qoysun. Qocalmışam. Daha gözdərim görmür. Qız çinarda oturduğu halda deyir:

— Ay nənə, mən gəlib qoysam olar?

Qarı deyir ki, ay nənən sənə qurban olsun, düş gəl qoy.

Qız çinardan düşüb gəlir. Qazanı qoyub, paltarı yuyur. Qarı qızı qızdıqə götürüb evinə aparır.

Paccahın oğlu əmr edir ki, toyu başdıyın. Toyu başdıyllar. Oğlanın ata-anası bilmir ki, oğlu kimi alır. Bir də görüllər ki, qarının evinnən bir qız çıxarıb gətirillər. Elə gözəl qızdı ki, tayı-bərabəri yoxdu. Oğlanın ata-anası çox şad olur. Bir müddət keçir. Bunnarın bir cüt qəşəng oğulları olur. Günnərin bir günü paccahın oğlu küçədə öz yoldaşları ilə oturub söhbət edirdi. Hərə öz qayınatasının, qayınanasının danışdı. Sora paccahın oğluna lağ elədilər ki, sən də çinarın qızını almışan. Çinardan da adama qayınata, qayınana olarmı?

Paccahın oğlu çox pərt olub evə qayıdır. Qız görür ki, oğlan çox pərt qayıdır gəldi. Qız soruşur ki, niyə pərtsən? Paccah oğlu deyir ki, yoldaşdım mənə lağ edillər ki, mən çinarın qızını almışam.

Qız gülüb deyir:

— Ay yazix, mən çinarın qızı deyiləm. Paccah qızıyam. İsdiyirsən faytonu qoşdur, gedək atamgilə.

Paccahın oğlu sevincək faytonu qoşdurub evə gəlir. Çoxlu xələtnən oğlan, qız, bunnarın uşaxları və paccahın vəziri qızın atası evinə yola düşüllər. Bir meşəyə çatıllar. Bu həmin meşə idi ki, qardaşı bacısını öldürmüyübü sağ buraxmışdı. Paccah oğlu vəzirə deyir ki, mən qabaxca atnan gedim ov eliyim, siz də faytonnan yavaş-yavaş gəlin. Üstünüzə quldur düşsə, bir güllə at. Oğlan atı çapıb gedir.

Vəzir qızı ona ərə getməyi təklif edir. Qız vəziri rədd edir. Vəzir qızın balalarının başını kəsir. Bir az gedənnən sora

vəzir yenə də eyni təklifdə olur. Qız yenə rədd edəndə vəzir qızı da öldürmək istəyir. Qız vəziri aldadıb qaçıır. Vəzir bir gülətə atır. Paccahın oğlu qayıdır gəlir. Vəzir yalannan ağlıyib deyir ki, üstümüzə quldur düşdü. Uşaxları öldürdülər. Xanımı da özdəri ilə apardılar. Paccahın oğlu kor-peşman faytonu geri qaytarırdır.

Qız qaçıb düzdə bir çobana rast gəlir. Çobanın da bacısını sel aparıbmış. Elə bılır ki, gələn bacısıdı. Deyir ki, sənə qurban olum, ay bacı, nə yaxşı gəldin. Gəl gedək evə. Anam nə vaxtdı ki, səni axtarır. Evə çatmamış çoban qışqırır:

– Ay ana, sel aparan bacımı tapmışam.

Çobanın nənəsi səsə çıxıb görür ki, çoban bir qıznan gəlir. Arvad görür ki, bu onun qızı deyil, ancax çobana heç nə demir. Qızın üzünnən öpüb evə aparır. Qızaya çay-çörək verir. Axşam hamı yatannan sora qız çobanın paltarrarının birini geyib, başına bir papax qoyur. Düz atasının qapısına gəlib deyir ki, məni nökərçiliyə götürün.

Bəli, qız öz atası evində nökər dayanır. Qızın əri də həmin vəziri götürüb qızı axtarmağa gedir. Həmin paccahın, yəni qayınatasının evinə çatır. Qızın burada olduğu ağlina da gəlmir. Həm də bilmir ki, bu ev qızın atası evidir. Paccah oğlu dərvish paltarı geymiş imiş. Qız oğlanı o dəqiqə tanıyor. Gedib atasına deyir ki, ay ağa, iki dərvish gəlib. Qoy onnarı evə gətirək, bizə nağıl danışınnar. Dərvish nağılçı olar.

Paccah icazə verir. Dərvişdər gəllərlər. Qız-keçəl mollanı da, çobanı da çağırtdırır. Yeyib-içənnən sora paccah deyir ki, indi də dərvish nağıl danışın. Qız deyir ki, qoyun mən bir nağıl danışım, dərvish də sora danışın. Paccah razi olmur. Dərvish də deyir ki, qoyun keçəl danışın. Keçəl çox bilməş olar. Qız deyir ki, durun qapını bağlıyın, mən danışib qutarana qədər gərək heç kim çölə çıxməsin. Qapını bağlıyıllar. Keçəl nağılı danışmağa başlıyır:

– Bir paccah varmış. Bu paccah ziyanətə gedəndə qızını molluya tapşırıb gedir. Molla qızı almaq isdiyir. Qız mollanın başını yarır. Paccah ziyanətdən gələndə molla gedib yalannan deyir ki, başımı qızının müstəriləri yarır. Paccah qızını öldürməyi əmr edir.

Bunu deyəndə qızın anası ağlıyır ki, mənim də bir qızım var idi. Keçəlin dediyi kimi, ziyanətə gedəndə molluya tapşırıdx. Gələndə mollanın başını yarılmış gördük. Qızı öldürməyi atası əmr etdi. Molla çölə çıxmaq istəyir. Paccah icazə vermir. Keçəl danışmağa başlıyır:

– Lakin qızın qardaşı qızı öldürmüyüb buraxır. Qız kənara çıxır. Bir paccah oğlu qızı çinardan düşürtdürub gətirir. Toy eliyir. İkiuşaxları olur. Qızın atası evinə gedəndə yolda oğlan ova gedir. Vəzir faytonun yanında qalır.

Burada da paccah oğlu çıxarıb keçələ çoxlu pul verir ki, danış, elə mənim dərdimini danışırsan. Keçəl nağılin ardını danışır:

– Vəzir qızı evlənməyi təklif edir. Qız razi olmur. Vəzir qızınuşaxlarının başını kəsir. Qız qaçıır.

Burada da vəzir çölə çıxmaq isdiyir. Qız razi olmur, nağılin ardını danışır:

– Qız bir çobana rast gəlir. Çoban qızı öz bacısı bilib evlərinə aparır. Hamı yatannan sora qız çobanın paltarını geyib atası evində nökər dayanır. İndi mən bilirəm ki, o qız haradadır.

Hamı keçəldən xahiş edir ki, qızın yerini desin. Keçəl deyir ki, heç kəs yerinnən tərpənməsin. Mən o biri otağa gedim-gəlim, qızın yerini sizə deyəcəyəm.

Qız keçəl paltarında çölə çıxıb görür ki,uşaxları da qapının ağızında durublar. Uşaxları da götürüb, keçəl paltarını soyunub öz paltarında içəri girir. Hamı mat qalır. Qız deyir:

– Həmin qız mənəm. Sən mənim atam, sən anam, bu da qardaşdım. Həmin molla budu. Vəzir də burdadı. Bu oğlan mənim yoldaşdım. Bu uşaqlarımdı. Həmin bu vəziruşaxlarımızın başını kəşmişdi. İndi sağalıbdı.

Qızın ata-anası, yoldaşı sevinillər. Həmin çobana çoxlu xələt verillər.

Həmin saat cəllad çağırıllar. Şah mollanın, oğlan da vəzirin boynunu vurdurur.

Paccah qızını, yoldaşını, onunuşaxlarını böyük təntənə ilə öz evlərinə yola salır.

SULEYMAN PEYĞƏMBƏRİN QIZI

Biri varmış, biri yoxmuş. İskəndər adında bir kişi varmış. Bu kişinin üç oğlu, bir qızı da varmış. Günnərin bir günü İskəndər kişi xəsdələndi, gürdü bu xəsdəlikdən ayağa durmayacax. Oğlannarını yanına çağırıb dedi:

– Oğullarım, sizə bir vəsiyyətim var. Gürdüyünüz o Ərzurum dağının dalına heç vaxt keçməyin, bir xeyir gürməzsiniz. İşdi, əgər getsəniz, cux bəlalara düçər ularsınız.

Bir neçə gün keçənnən sunra İskəndər kişi ümrünü bağışdadı onnara. Oğlannarı el adətincə atalarını dəfn elədilər.

İskəndər kişinin büyük oğlu İsmayılov uvcu idi. Günnərin bir günü İsmayılov ovlaya-ovlaya Ərzurum dağına gəlib çıxdı. Dağı aşib keçdi. Baxıb gürdü, burda gül gülü, çiçək çiçəyi çağırır. Gözəl seyrəngah bir yerdi. Ora-bura baxdı gürdü, burda bir imarət də var. Öz-özünə dedi: "Görəsən, atam bu gözəl yeri niyə bizə qadağan edib?" İsmayılov elə imarətin qabağının keçmək isdəyəndə birdən hardasa bir at kişnədi. Bu dəm imarətin qapısından bir qız çıxıb xəncərlə İsmayılin buynunu vurdu. Yazığın başı bir tərəfə, bədəni o biri tərəfə düşdü.

Bu işin üsdünnən bir neçə gün keçdi. Qardaşdar fikirrəşdilər ki, gürəsən, İsmayılov niyə gəlib çıxmadı? Ortancıl qardaş Cantiq dedi:

– Gedim İsmayılı axtarib, tapım. Bəlkə, başına bir iş-zad gəlib?

Bəli, Cantiq İsmayılı axtarmağa getdi. Cantiq ora-burani ələk-vələk elədi. İsmayılov gürdüm deyən ulmadı. O da qardaşını axdara-axdara gəlib Ərzurum dağına çatdı. Cantiq öz-özünə fikirrəşdi: "Qardaşımın başına nə gəlibsə, elə burada gəlib". Cantiq da həmin imarətin qabağından keçəndə yenət kişnədi. İmarətin qapısından bir qız çıktı. Xəncərin çəkib unun da buynunu vurdu.

Cantiq gedən günün ertəsi kiçik qardaş Məhəmməd bir

də baxdı gürdü, palazqulax yekəpər bir div qapıda dayanıb. Məhəmməd özünü itirməyib xəbər aldı:

– Div qardaş, xeyir ola? Mənə gürə bir qullux?

Div dedi:

– Məhəmməd, Allahdan gizlin deyil, sənnən niyə gizlədim. Ver bacını aparib özümə arvad eləyim. Gəlmışəm sənnən onun razılığını alım. Bilirəm indi evin büyüyü sənsən.

Biçarə Məhəmməd qaldı nə etsin. Bir az fikrə gedənnən sunra dedi:

– Div qardaş, bir süzüm yuxdu. Apar bacımı özünə arvad elə!

Div sevincinnən gəlib onu qucaxlayıb üpdü. Məhəmməd bacısını divə quşub onnarı yula saldı. Bir neçə gün də güzlədi, gürdü Cantiqdən də bir xəbər çıxmadi. Getdi bacısının yanına. Bacısıyla gürüşüb əhvalatı una danışdı. Bacısı dedi:

– Qardaş, div indi uvdan gələcək. Bəlkə, bu işdə bizə kömək elədi.

Bir azdan div gəlib çıxdı. Məhəmmədlə görüşəndən sunra xəbər aldı:

– Məhəmməd, sənnən çıxmayan iş, bizi yad eləmisən?

Məhəmməd qardaşlarının əhvalatını una da danışdı. Div una qulax asib dedi:

– Ərzurum dağında Süleyman peyğəmbərin qızı yaşayır. Sənin qardaşdarını da o qız üldürüb.

Məhəmməd dedi:

– Bəs mən necə edim, qardaşdarımın qanını onnan alım?

Div dedi:

– Süleyman peyğəmbərin qızının nəfəsi pəyədəki atdadır. Sən həmin ata bir qədər kişmiş al. Bir də çəkic, mismar alıb özünlə apar. Həmin kişmiş yavaşça axura tük. Quy at sənə üyrənsin, hənirini alsın. Sonra külfəni aç, içəri gir. Qırx gündür, atın çulu alınıb, özü də tumarrammır. Atın məxmər çulunu al, yavaş-yavaş tumarla. Sunra isə atı apar

sula. Sunra da gətirib həmən yerinə bağla.

Sunra da div dedi:

– Bir sözü də yaddan çıxarma.

Məhəmməd xəbər aldı:

– O söz nədir?

Div dedi:

– Atı bağladıdan sunra həmin imarətə get. Otuz duqquz utağın aç, qırxinci otaqda həmin qız taxtın üsdündə yatıb. Mis-marla qızın yurğanının hər tərəfindən mixla. Sunra isə xəncəri çək qızın buynuna. Qız nə qədər yalvarsada, buşlama. Qızın de ki, nə vaxt atının yalmanına and içsən, o zaman buşlayacağam.

Div Məhəmmədi başa salannan sunra Məhəmməd Ərzurum dağına yula düşdü. Məhəmməd gedib div dediyi kimi elədi. Külfədən axura kişmiş tükdü. At Məhəmmədin hənirin alındı. Məhəmməd içəri girib atın məxmər çulunu alıb, atı tumar-ramağa başdadı. Atı aparıb sulayıb yenə də həmin yerinə bağladı. Sunra da xəncərin çəkib utuz duqquzuncu utağın qapısını açıb, qırxinci utağa girdi. Gürdü ki, qız taxtın üsdündə yatıb. Qız o qədər güzel idi ki, Məhəmməd qızın üzünə baxmağa cürrət də etmədi. Məhəmməd qızın yorğanını hər tərəfindən mismaradı. Həmin güzəlin qırx hürüyü vardı. Məhəmməd onun hürükərini taxda bağladı. Sonra xəncəri qızın buğazına diriyib dedi:

– Ay mənim qardaşlarımın düşməni, qalx ayağa.

Bu zaman qız güzlərini açdı. Nə qədər etdisə, ayağa qalxa bilmədi. Sunra yalvarmağa başladı. Nə qədər yalvardısa, yenə də Məhəmməd buşlamadı. Axırda dedi:

– Nə vaxt atının yalmanına and içsən, o vaxt səni buşdayacağam.

Axırda qız naəlac atının yalmanına and içdi. Məhəmməd mismarrarını çıxartdı. Qız ayağa qalxan kimi Məhəmmədin ürəyi getdi. Qız tez su gətirib, Məhəmmədin əl-üzünə çırpıb, unu ayağa qaldırdı. Qız Məhəmmədə dedi:

– Ey uğlan, əhd-peyman etmişdim ki, əgər məni kim tutsa, una gedəcəm.

Qızla Məhəmməd o gənnən ər-arvad ulub bir yerdə yaşamağa başdadılar. Bir gün Məhəmməd tüvlədən atları suvarmağa aparanda yulun yarısından qayıtdı. Qız suruşdu:

– Niye yuldan qayıtdın?

Məhəmməd dedi:

– Sənsiz gedə bilmirəm. Şəklini ver, baxa-baxa gedim.

Qız dedi:

– Şəklimi aparsan, ziyan çəkəcəksən.

Məhəmməd dedi:

– Olmaz, gərək şəklini verəsən, baxa-baxa atdarı aparıb sulayıb gətirim.

Qız daha bir söz deməyib şəklini verdi. Məhəmməd qızın şəklinə baxa-baxa bulağa çatdı. Atdarı suvardı. Sunra isə şəkli yerə quyub su içdi. Birdən külək əsib şəkli apardı. Məhəmməd nə qədər etdisə, şəkli tapa bilmədi. Külək şəkli aparıb Mirpaşa padşahın çəpərinə saldı. Padşahın nükərrərinnən biri şəkli tapdı. Nökər şəkli gütürüb padşahın yanına yüyürdü. Dedi:

– Padşah, sağ olsun, müşduluğumu ver. Sənin xeyrin üçün sənə bir şey güstərəcəm.

Padşah dedi:

– Mənim xeyrimdisə, sənə nə desən, verəcəm.

Onda nükər şəkli padşaha güstərdi. Padşah dedi:

– Gürəsən, bu qənirsiz güzel harada yaşayır?

Padşahın vəziri, vəkili gəldi. Vəzir dedi:

– Bu güzel Süleyman peyğəmbərin qızıdır. Özü də Ərzurum dağında yaşayır.

Padşah dedi:

– Bu qız harada ulursa ulsun,unu gərək alım.

Padşah otuz-qırx atlı gündərdi qızı gətirsinnər.

Məhəmməd geri qayıdır qızı dedi:

– Atdılар qapını kəsiblər.

Qız Məhəmmədə dedi:

– Sənə dedimmi şəkli aparma, ziyanlıx çəkəcəksən?
Daha ulan ulub. İndi get atdarı yəhərrə. Atın birini mən
minəcəm, u birini sən. Mən atı hara sürsəm, sən də ura sür!
Qabax tərəfi mən üldürəcəm, arxa tərəfi at özü üldürəcək. Sən
də büyür tərəfə qılınc çalarsan.

Atın birini qız, o birini də Məhəmməd mindi. Qız
qabaxda, uğlan da arxada atı sürdürdü. Padşahın atlalarının
hamısını üldürdülər. Bir-iki atlı qaçıb padşaha xəbər verdi:

– Padşah sağ olsun, atlaların hamısını üldürdülər.

Sabahısı gün padşah qızın qapısına quşun gündərdi. Məhəmməd gürdü, imarətin qabağını quşun kəsib. Qızı dedi:

– Padşah indi də quşun gündərib.

Qız dedi:

– Get, atdarı gətir. Mən atı hara sürsəm, sən də atı ora
sür. Atın başını heç bir tərəfə dündərmə!

Bunnar yenə də ata mindilər. Qız qabaxdan, uğlan isə
büyürdən quşunu qırıldılar. Yenə də bir-iki nəfər qaçıb padşaha
xəbər verdi, bəs bir o qədər quşundan bir adam da qalmadı,
hamısını qırıldılar.

Yenə də padşah büyük bir quşun gündərdi. Səhər
Məhəmməd yuxudan durdu ki, imarətin qabağında barmax
basmağa yer yuxdu. Qız yenə də atdarı gətirtdi. Məhəmmədə
tapşırdı:

– Məhəmməd, nəbadə atın başını bir yerə dündərəsən
ha. Mən atı hara sürsəm, sən də mənim arxamca sür.

Bunnar qılınclarını siyirib üzlərini vurdular quşuna. Bu
quşunun da hamısını qırıb çatdılar. Qoşundan beş-altı nəfər
ancax qalmışdı. Birdən arxa tərəfdən bir keçəl "vurdum buy-
nunu" deyəndə Məhəmməd atın buynunu u biri tərəfə burdu.
Elə o sahat qızın atı eşşək, Məhəmmədin atı da qatır uldu.
Məhəmmədin əl-qulunu bağladılar, qızı da tutub apardılar.

Qız padşaha dedi:

– Əgər mənim atdarımı tumarratmasan, suvarıb gətirmə-
sən, mənnən sənə arvad ulmayacaq. Nə vaxt mənim atdarım
tumarrandı, suvarıldı, o vaxt mən özüm kəbinimi kəsib sənə
arvad ulacağam.

Padşah dedi:

– Nə ular. Mən atdarını tumarradacağam,
suvartdıracağam. Sunra da kəbinimizi kəsərsən, yaşayarıx.

Padşahla qız bu cür şərtdəşdilər. Padşah atları tumarrat-
mağa bir nəfər adam gündərdi. Atdar bu adamın başını bir
tərəfə, bədənini o biri tərəfə tulladı. Padşah belə-belə yüz
nəfərə yaxın adamı atdarı tumarratmağa gündərdi. Atdar da
onnarı həlak etdi.

Qız burada qalsın, gürək Məhəmməd necə uldu.
Məhəmməd birtəhər əl-qulunu sariğini açıb qız gedən kəndə
üz tutdu. Məhəmməd qaranlıq quvuşan zaman kəndə çatdı,
gəlib bir qarının evinə tuş oldu. Dedi:

– Ay qarı nənə, bu gecəliyə məni Allah qunağı
eləyərsən?

Qarı dedi:

– Niyə eləmirəm, ay uğul.

Məhəmməd evə girdi. Quca qarı üzrxahlıq edib dedi:

– Ay uğul, kasıbçılığın üzü qara ulsun, yeməyə bir şeyim
yuxdu.

– Eybi yux, ay nənə, al pulu bir az yeməkdən-zaddan al,
– deyib Məhəmməd una bir qızıl verdi.

Qarı bazara gedib çürək alıb gətirdi. Bunnar yeyib-
içdikdən sunra Məhəmməd dedi:

– Nənə, buralarda məni nükər götürə bilərsənmi?

Qarı dedi:

– Ay uğul, padşah özünə bir gözəl qız gətirdib. Amma
qız deyir ki, gərək mənim atlarımı tumarladasan,
suvartdırılan, sunra mən sənə arvad ulum. İşdi, atdarı

tumarratmayıb, suvartmayıb yanına gəlsən, sənin buynunu elə vuracağam ki, bədənin bir tərəfə, başın da bir tərəfə düşsün. İndi sənə atdarı tumarlamağa nükər verə bilərəm. Başqa bir iş yuxdur. Padşah da deyib ki, u atdarı kim tumarrasa, una özü ağırrığında qızıl verəcəm. Məhəmməd dedi:

– Nənə, məni ura apar, uğlun adı ilə nükər ver. Mənim ağırrığım nə qədərdisə, bir o qədər də qızılını al!

Qarı dedi:

– Ay oğul, qurxuram. Kim o atdarın yanına gedirəsə, onu məhv edir. Qurxuram, cavansan.

Məhəmməd dedi:

– Qurxma, nənə, sən get padşahın yanına, de bir uğlum var. Mən həmin oğlumu sənə özü ağırrığında qızıla satıram.

Səhəp qarı gedib padşahın darvazasının yanındakı daşın üsdündə uturdu. Padşah unu gürüb nükərrərinnən suruşdu:

– O kimdir urada uturub. Gedin, o adamı bura gətirin.

Nükərrərdən biri gedib qarını gətirdi. Padşah qaridanlsruşdu:

– Orada niyə uturmuşdun?

Qarı dedi:

– Mənim bir oğlum var. Oğlumu özü ağırrığında qızıla satıram. Sən qızıl ver, mən də uğlumu verim, sənin dediyin atdarı tumarrasın.

Padşah dedi:

– Get uğlunu gətir.

Qarı gedib Məhəmmədi gətirdi. Padşah qarıya Məhəmmədin ağırrığında qızıl verdi. Quca qarı qızılı gütürüb evinə apardı. Məhəmməd də o sahat tüvləyə girib atdarı tumarradı, aparıb suladı. Atlar Məhəmmədi gürən kimi kişnədi. Padşah qızın yanına gedib dedi:

– Atlarını tumarratdım, suvarıb yerinə bağlatdım.

Qız o dəqiqə bildi ki, Məhəmməd özünü yetirib dedi:

– Bu axşam kəbinimizi kəsəcəm. Onda sən get turac

uvuna. Get qayıt, xürək hazırlayaq. Yeyib-içənnən sunra kəbinimizi kəsim. Padşah razılaşış başının adamları ilə turac uvuna çıxdılar. Padşah uva çıxan kimi qız Məhəmmədin yanına gəldi. Dedi:

– Məhəmməd, tez ol! Atın birini sən min, birini də mən minim. Qaçax canımızı qurtarax.

Atın birini Məhəmməd mindi, o birini də qız mindi. Məhəmmədlə Süleyman peyğəmbərin qızı yula düşüb getdilər. Birdən kənarda atdlar gürdülər. Qız dedi:

– Məhəmməd, gürürsənmi o atdları? Padşahın atdlarıdı. İndi biz o atdlarla qarşılaşacağız. Sən qurxma, mən o atdların hamısının buynunu vuracağam.

Atdılar bunnara yaxınlaşanda qız hamısının buynunu vurdı. Bir az yul getmişdilər ki, Məhəmməd qızı dedi:

– Gəl gedək mənim atamın vilayətinə.

Qız razi uldu. Məhəmmədgil öz vilayətdərinə gedib urada xuşbəxt yaşamağa başdadılar.

YÜZ TİKƏDƏN BİR TİKƏ

Biri var imiş, biri yux imiş, keçmiş zamannarda üç dust var imiş. Bu dustdar uzax bir kənddə firavan yaşıyırmışdır. Gündərin bir günü bunnarın yaşadıxları kənddə xəsdəlik yayılır. Kənd camahatının çuxu xəsdəlikdən qırılır, bir çuxu isə baş gütürüb qaçırlar. Üç dost da belə məsləhətləşillər ki, başqa yerə küçünlər, ta ki xəstəlik kənddən təmizlənəcən. Dostlar belə də edirlər. Onnar sabahısı yola düzəlib az gedillər, üz gedillər, dağlar keçillər, dərələr aşıllar, gəlib bir qucaya rasd olullar. Quca dustdarı saxlayıb suruşur:

– Ey cavannar, hayana belə gedirsiniz?

Dustlardan büyüyü deyir:

– Əmican, biz ulduğumuz kənddə xəsdəlik var. Həmin xəsdəlikdən hamı qırılır. Biz də bu xəstəliyin əlinnən baş gütürüb qaçırix. Xəsdəlik qurtarannan sunra kəndə qayıdacağıx.

Qoca bunların halına gülüb deyir:

– Sizin birinizin ölümünə yeddi gün, o birinizin ölümünə iki gün qalıb.

Sunra quca üzünü üçüncü uğlana tutub deyir:

– Sən isə evlənsən, üləcəksən, evlənməsən, ülməyəcəksən.

Qucanın süzlərinə dustdar mat qalırlar. Öz-özlərinə düşünüllər ki, gürəsən, bu kimdi bizim ülməyimizin vaxdını bilir.

Qucadan surușullar:

– Ey quca, sən kimsən, bizim ölümümüzü hardan bilirsən?

Quca deyir:

– Bilin və agah olun, mən Əzrailəm, bu sahat da gedirəm kəndinizdəki iki qucanın canını almağa.

Əzrailin adını eşidən kimi dustdar daha bir söz demillər. Əzrail deyir:

– İndi gəlin mənimlə gedək, gürün onnarın canını necə alıram.

Dustdar bir-birinin üzünə baxıb deyirlər:

– İndi ki, üləcəyik, gəlin öz kəndimizə qayıdax. Onsuzda qaçmağın mənası yuxdur.

Onnar Əzraillə birlikdə kənddə qayıdırılar. Əzrail bunnara yulda tapşırır:

– Onnarın canını alanda təkcə sizə gürünəcəm, başqalarının gütünə gürüməyəcəm. Nəbadə səsinizi çıxarasınız.

Dustdar razılaşıllar. Onlar birlikdə kəndə qayıdırlar. Sən demə, canı alınacax adamlardan biri mulla, biri də aşiq imiş. Əzrail əvvəlcə mullanın canını almağa başdayır. Dustlar gürüllər ki, Əzrail mullanın canını elə əzabla, elə işgəncə ilə alır ki, mullanın anadan əmdiyi süd burnunnan gəlir. Bunnan sunra Əzrail aşığın canını almağa başdayır. Dustdar gürüllər ki, Əzrail aşığın canını elə rahatlılıqla aldı ki, sanki aşiq bir dəsdə qızılğıl iyiləyi yuxuya dalıb.

Dustdar Əzrailin bu işinnən baş aça bilmillər. Təəccüblənlər ki, nə üçün mullanı əzabla, aşığı isə rahatlıqla üldürdü.

Əzraili yaxalayıb surușullar:

– Ey Əzrail, nə üçün Allaha dua oxuyan, uruc tutub, namaz qılan mullanı əzabla üldürdün? Heç bir şeyə inammayan, namaz qılıb, oruc tutmayan aşığı isə rahatlıqla üldürdün.

Əzrail deyir:

– Ey uğlannar, una gürə mən elə elədim ki, gündərin bir gündündə həmin mulla uglna tuy eləyirdi. Tuyun lap qızığın vaxtında bir Allah bəndəsi dərviş tuya gəldi. O gəlib tuy ağ-sakqalına dedi:

– Ay qardaş, mən dərviş babayam, özüm də bərk acam. Mənə bir az yemək verin yeyim, sunra canınıza dua edə-edə çıxmı gedim öz işimə.

Tuy ağsaqqalı dedi:

– Dərviş baba, tuyun yiyesi o mulladı, gedin unnan izn

alın sunra.

Dərviş mullanın yanına gəlib öz aclığını ona süylədi.
Mulla dərvişin sözünün hirsənib qışqırdı:

– Yulçusan, get yulçuluğu elə, başım qarşıqdı.

Dərviş kur-peşman qayıdib gedəndə aşiq bunu gürdü.
Dərvişi yanına çağırıb dedi:

– Dərviş baba, niyə belə bikefsən?

Dərviş başına gələn əhvalatı ulduğu kimi una danışdı.
Aşix öz yeməyini gütürüb dərvişə verdi. Dərviş yeyib razı halda çıxıb getdi.

Əzrail deyir:

– Bax, o günən də aşığıın bu vaxta qədər elədiyi günahı Allah yıldızı mullanın buynuna, mullanın da savab işi vardısa, quydu aşığıın buynuna. Allah-taala mənə belə buyurdu, mən də elə elədim.

Bəli, günənər gəlib keçir. Dustdardan ikisi deyilmiş vaxtda kannarını tapşırıllar. Qalır biri. O oğlan öz-özünə fikirrəşir ki, indi mənim ülməyim evlənməkdədi. Mən evləmməyəcəm.

Vaxt ulur uğlanın atası uğlunu evləndirmək haqqında düşünür. Sühbət eləyir, tədarük gürür. O vaxtı da belə bir adət variymış ki, oğul evləndirənnər gərək gedib peyğəmbərdən razılıx alaydilar. Ata da uğlunu evləndirməzdən əvvəl gedib Məhəmməd peyğəmbərdən izn almax isdəyir. Peyğəmbər kişiye deyir:

– Ey quca, get bir müddət güzdə!

Nağıl dili yüyrək ular, peyğəmbərin dediyi vaxt tamam ulur. Ata yenə peyğəmbərin yanına gəlir. Peyğəmbər deyir:

– İndi vaxtdır, uğlunu evləndir. Amma nəbadə, bəyin üzə çıxdığı vaxt yeri mənsiz yiğisdirasız, gəlib yeri üzüm yiğisdiracağam.

Kişi qayıdır, peyğəmbərin tapşırığını evdə süyləyir. Başdayıllar tuy tədarükünə. Bəli, tuy başdayır. Qunum-qunşu yiğilir, gəlini gətirirlər. Tuyun axırıncı axşamı qucanın süzdəri

uğlanın yadına düşür. O, halalının yanına girərkən deyir:

– Nəbadə məni danışdırasan, mənə tuxunasan.

Axı vaxdilə quca uğlana demişdi ki, evlənsən üləcəksən.

Bunnar bir müddət güzdəyillər. Bir azdan qapı düyülür. Uğlan öz ölümünün yaxınnığını duyur. İki aşiq-məşuqə başdayıllar ağlamağa. Qurxudan az qalır uğlanın dili tutulsun. Elə bilir, gələn Əzraildi, canını almağa gəlib. Qızə əli ilə işarə edir ki, qapını açsın. Qız qapını açır. Gürüller bir qadın, yanında da bir uşax yarımcılpax dayanıblar. Saçlarını üzlərinə pünhan edib gecə dərviş libasında pay yığıllar. Qız gürdükərini uğlana süyləyir. Oğlan özünə gəlib qızə deyir:

– Dur, öz gəlinnik paltarını ən yaxşısını ver o qadına, turbalarını da duldurub yula sal.

Gəlin tez qalxıb deyilənnəri yerinə yetirir. Qadının uşağı razı salıb geri qayıdır. O günənən bunnarın nə günahı var idisə, buyunlarinnan gütürülür.

Aradan bir az keçir, uğlan gürür ülmədi. Deyir, yəqin Əzrailin yadının çıxmışam.

Vaxt tamam ulur, bəyin üzə çıxma zamanı yaxınlaşır. Ata gedib Məhəmməd peyğəmbərə deyir:

– Ey peyğəmbər, siz mənə demişiniz ki, yeri mənsiz yiğisdirmayın, gəlib özüm yiğisdiracam. İndi dediyiniz vaxtdır.

Peyğəmbər deyir:

– Gedin, indi mən də gəlirəm.

Hami yiğisir. Peyğəmbər gəlib əlini yerə uzadanda deyir:

– Heç kim qurxmasın.

O, yasdığı qaldranda baxıllar ki, yasdığın altında bir nəhəng gürzə yatıb. Peyğəmbər suruşur:

– Ey Allahın heyvanı, burası niyə gəlmisən?

Allahdan ilana dil verilir, ilan deyir:

– Ey peyğəmbər, mən gəlmışdım bu cavanı vurub üldürəm, quymayam əli halalanın əlinə dəysin.

Peyğəmbər suruşur:

– Niyə belə eləmək isdəyirdin?

İlan cavab verir:

– Bir zaman mən öz sevgilimlə bir çəmənnikdə deyib-gülürdük. Bu uğlan məni vurub yaraladı, o günnən mən öz sevgilimdən aralanmışam. Mən də and içmişdim ki, gərək quy-mayam bu uğlan murada yetsin.

Peyğəmbər deyir:

– Ey heyvan, get, yenə həmin çəmənnikdə səni sevgilin güzləyir.

İlan bu süzdəri eşidib çıxıb gedir. Oğlannan qız o günnən başdayıllar düvrənərini sürməyə. Onnar yeyib-içib düvrə keçillər ki, siz də yeyib-içib muradınıza yetəsiniz.

ÜÇ QARDAŞ

Biri var idi, biri yux idi, Allahdan başqa heç kim yux idi. Bir tacir var idi. Bu tacirin üç arvadı vardı, ancax heç bir üvladı yux idi. Var-düvəti başının aşmışdı, ancax uşax dərdi unu qucałmışdı.

Bir gün tacir kühnə bir qəbirstannığın yanından keçəndə yuruldu. O, bir daşın üzündə uturub dərin fikrə daldı. Birdən tacirin qarşısında bir dərvish peyda olub suruşdu:

– A kişi, niyə fikrə qərq ulmusan?

Tacir dedi:

– Niyə də qərq olmuyam? Bu yaşa gəlmisəm, üç xatunnan hələ bir uşağım ulmuyub.

Dərvish bir alma çıxarıb tacirə uzatdı:

– Bu almanın dürd yerə bülüb arvaddarının yeyərsən, sənin uşağın ular.

Tacir dərvişin dediyi kimi də elədi. Həmin almanın dürd yerə bülüb arvaddarı ilə yedi. Vaxt tamam olanda tacirin hər arvaddan bir güzel, güycək uğlu uldu. Tacir almanın yeyəndə qabığını keçisinə vermişdi. Keçi həmin vaxt bir bala duğdu. Tacirin uşaxları gəlib yeddi yaşa çatdı. Onu deyək ki, dərviş tacirlə şərt kəsmişdi ki, uşaxlardan biri mənim ulmalıdır. Bir gün dərviş gəlib tacirə şərtlərini söylədi və uşaxlardan birini istədi. Tacir dərvişə cux yalvardı-yaxardı, dərviş dediyindən dünmədi ki, dünmədi.

Tacir dedi:

– Canımı al, uşaxlarımı əlimnən alma.

Bunu eşidən kimi dərviş taciri gütürüb yula düzəldi. Günnər keçdi, tacirdən bir xəbər çıxmadı. Ona qırx gün yas saxladılar. Aylar, illər keçdi. Tacirin oğlannarı yaşa dulub büyük uğlan uldular.

Bir gün büyük qardaş dedi:

– Gərək gedib atamı tapım.

Tacirin arvaddarı, kiçik qardaşlar una nə qədər yalvarıb

yaxardılsa, uğlan dediyinnən dümmədi. O, ucaxdan bir yanın udun gütürüb dedi:

– Əgər bu yanın udun qul-budax atıb yaşıl bir ağac ulub meyvə versə, bilin sağam, atamlı qayıdırəm. Yux, kül uldu, unda bilin ki, sağ deyiləm.

Bunu deyib büyük qardaş yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, bir çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Oğul, hara gedirsən?

Oğlan dedi:

– Atamı axtarıram.

Çuban dedi:

– Otur çürək ye, atanın yerini deyərəm.

Çuban oğlanın qabağına bir badya quydu. Oğlan bir-iki qaşix yeyib dayandı. Çuban əlini uzadıb dedi:

– Sənin atan o gürünən üzüm bağındadı. Həmin bağın sahibi bir dərvişdi.

Oğlan atını minib çuban deyən bağa sarı yula düzəldi. Gəlib gürdü ki, bu böyük bir bağdı, hər tərəfi hündür hasardı. Axtarış qapını tapdı. Bağa girdi. Gürdü ki, bağın bir tərəfində bir kuma var, kumadan tüsdü gəlir. Oğlan kumaya sarı getməyə başdadı.

Onu da deyim ki, dərviş bir şah qızını da gətirib özünə arvad eləmişdi. Qız gürdü ki, onnara sarı bir uğlan gəlir. Dərvishə xəbər verdi. Dərviş suruşdu:

– Oğlan necə gəlir?

Qız dedi:

– Bir üzüm salxımı quparıb yavaş-yavaş, yeyə-yeyə gəlir.

Dərviş dedi:

– Quy gölsin.

Elə ki, uğlan gəlib kumaya girdi, dərviş o dəqiqə unu da uddu.

Aradan bir xeyli vaxt keçdi. Anaları, qardaşları çux güzdədi. Büyük qardaşdan bir xəbər çıxmadi. Büyük qardaşın

bağın bir tərəfində basdırıldığı yanın ağac külə dündü. Bildilər ki, uğlan sağ deyil. Ona qırx gün yas saxladılar, aradan xeyli vaxt keçdi. İndi də ortancıl qardaş dedi:

– Gərək gedəm atamnan, qardaşımnan bir xəbər biləm.

Analar kiçik qardaşa nə qədər yalvardısa, urtancıl qardaş dediyinnən dümmədi. Atına minib yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, gəlib həmin çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Otur yemək ye, atanın, böyük qardaşının harada ulduğunu deyərəm.

Bunu deyib çuban urtancıl qardaşın da qabağına böyük bir badyada yemək quydu. Oğlan bir-iki qaşix alıb geri çəkildi. Çuban gürdü ki, bu qardaşdan da bir şey çıxmadi, dedi:

– Atanı, qardaşını dərviş aparıb. O gürünən üzüm bağındadı.

Urtancıl qardaş atdanıb çuban güstərən səmtə sarı getməyə başdadı. Gəlib bir üzüm bağına çıxdı. Gürdü ki, üzüm bağı hər tərəfdən hündür hasara alınıb. Axtarış qapını tapdı. Bağa girdi. Bir salxım üzüm quparıb yeyə-yeyə tüsdülənən kumaya doğru getməyə başdadı. Qız unun gəldiyini dərvişə bildirdi. Dərviş dedi:

– Necə gəlir?

Qız dedi:

– Yavaş-yavaş, üzüm yeyə-yeyə.

Dərviş dedi:

– Quy gölsin.

Oğlan gəlib kumaya girən kimi dərviş unu da uddu. Aradan xeyli keçdi. Tacirin arvaddarı, kiçik qardaş urtancıl qardaşın da gəlmədiyini bildilər. Urtancıl qardaşın bağın bir tərəfində basdırıldığı ağacın yanın külə dündüyünü gürəndə bildilər ki, urtancıl qardaş salamat deyil. Urtancıl qardaşa da qırx gün yas saxladılar.

Bir qədər keçdi. Kiçik qardaş analarına dedi:

– Gərək gedib atamnan, qardaşımnan bir xəbər üyrənəm.

Tacirin arvaddarının üçü də una nə qədər yalvardısa, kiçik qardaşı fikrinnən dündərə bilmədi. O da qardaşları kimi ucaxdan yanın bir ağaç gütürüb bağın bir tərəfinnən turpağa sancıb dedi:

– Bu ağaç büyüb yarpaq açıb meyvə versə, bilin, sağam, qardaşlarımı da gətirirəm. Yox, əgər ağaç kül olsa, bilin sağ deyiləm.

Bunu deyib kiçik qardaş silahlarıb, yaraqlanıb atına mindi, yula düzəldi. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib həmin çubana rast gəldi. Çuban dedi:

– Oğul, hara gedirsən?

Kiçik qardaş dedi:

– Atamı, qardaşdarımı axdarmağa.

Çuban dedi:

– Oğul, yemək ye, atanın, qardaşlarının harada ulduğunu sənə deyərəm.

Bunu deyib çuban badyada uğlana yemək gətirdi. Kiçik qardaş bir-iki qaşış ağızına alıb, gürdü bunnan bir şey çıxmaz. Tez qaşığı bir kənara atdı:

– Bu nədi, mənə çümçə ver.

Çuban gürdü yux, kiçik qardaş o biri qardaşlarına uxşamır. Tez una bir çümçə verdi. Oğlan bir dəqiqənin içində badyanı buşaltdı. Çuban dedi:

– Sənin atan, qardaşların dərvişin üzüm bağındadı.

Çoban bağın səmtini də oğlana güsdərdi. Kiçik qardaş dərvişin üzüm bağına doğru üz quydu. Gəlib bağa çatdı. Gürdü ki, hasar çox hündürdü. O, bunnan qurxmayıb daha qapını axdarmadı. Hasarın lap hündür yerindən atdandı. Gürdü ki, bura bir bağdı ki, gəl görəsən. Gül gülü, bülbülbül bülbülü çağırır.

Kiçik qardaş bir hay-haray saldı ki, gəl gürəsən. Dərviş dedi:

– Gələn kimdi?

Şah qızı cavab verdi:

– Gələn kiçik qardaşdı, bağı dağıda-dağıda gəlir.

Dərviş dedi:

– Mən təndirə girib gizlənirəm. Sən təndirin ağızını ürt.

Bunu deyib, dərviş tez təndirə girdi. Qız onun ağızını ürtdü. Özü isə getdi ət qızartmağa. Kiçik qardaş içəri girib gürdü ki, burada bir qız var ki, aya deyir, sən çıxma, mən çıxım, günə deyir, sən çıxma, mən çıxım. Gəl məni gür, dərdimnən ül. Kiçik qardaş qızdan suruşdu:

– Dərviş hardadı?

Qız dedi:

– Səfərə gedib.

Kiçik qardaş dedi:

– Bu sahat səni təndirə atıb yandıraram. Dərviş hardadı?

Qız qurxusunnan dedi:

– Təndirə girib gizdənib.

Kiçik qardaş tez təndirin ağızını açdı. Gürdü ki, dərviş təndirdədi. Onun buğazının tutub kənara tulladı. Cəld qılincını çıxarıb dərvishin başını bədənindən ayırdı, qarnını yardı. Qardaşının meyidi dərvishin qarnının çıxdı. Atasının isə bədəni artıx ərimişdi, onun təkcə başı qalmışdı. Kiçik qardaş onnarın meyiddərini və qızı gütürüb evlərinə yula düşdü.

Onu görüb tacirin arvaddarı çux sevindi. Kiçik qardaş qardaşdarını, atasını basdırıb qırx gün onnara yas saxladı.

Bir gün baxıb gürdülər ki, kiçik qardaşın ucaxdan gütürüb bağın bir tərəfinə sancdığı yanın ağaç qollu-budaqlı, meyvəli büyük bir ağaç ulub.

Bir qədər keçənnən sunra kiçik qardaş qırx gün, qırx gecə tuy eləyib şah qızını aldı. Onnar ümür sürüb xuşbəxt yaşamağa başdadılar.

ÜÇ BACININ NAĞILI

Biri varmış, biri yoxmuş, Məhəmməd adlı orta yaşılı bir kişi varmış. Bu kişinin arvadı neçə illər idi ki, vəfat etmişdi. Gündərin birində Məhəmməd qonşu kənddən bir dul qadınla evlənir. Bir müddət keçdikdən sonra arvad Məhəmmədə deyir ki, bu evdə ya gərək mən qalam, ya da qızların. Kişi arvadına deyir ki, sən getmə, mən qızlara bir əncam çəkərəm. Gündərin birində kişi qızlarına deyir ki, gəlin meşəyə gedək. Mən ciyələk görmüşəm, gedək onnan bir az yiğib gətirək. Məhəmməd qızları başına yiğib meşəyə apardı. Meşənin ortalarına çatanda o, qızlara dedi ki, siz ciyələk yiğin, mən də bir az odun doğrayım. Qulaq asarsız, nə vaxt baltanın səsi kəsilsə, onda hazırlaşarsınız gəlib sizi apararam. Bu vaxt meşədə bərk külək əsirmiş. Məhəmməd gedib iki ağacı bir-birinə bağlayır ki, budaqlar bir-birinə dəyib səs salsın. Kişi işi qurtaran kimi xəlvətcə çıxıb evinə gedir.

Şər qarışır. Qızlar nə qədər gözləyir, ataları gəlib çıxmır. Ağacların da taqqıltısı kəsmək bilmirdi. Qızlar çox gözlə-yəndən sonra böyük bacı deyir ki, gedək görək atamız işini nə vaxt qurtaracaq? Qızlar az gedirlər, çox gedirlər ancaq atalarını görmürlər, nəhayət, gəlib taqqıltı gələn yerə çıxırlar, ancaq görürler ki, burada adam-zad yoxdu. Atası iki ağacı bir-birinə bağlayıbdır. Taqqıltını da onlar salır. Qızlar çox qəmlənib bir ağacın dibində oturdular. Gecə yarıya kimi üçü də ağacın altında oturub atalarını gözlədilər.

Ancaq onların atalarından bir xəbər-ətər olmadı. Qızlar qəmgin halda oturmuşdular ki, bir də gördülər meşənin dərinliyindən bir işıq gəlir. Qızlar bu işdən həm qorxdular, həm də sevindilər. Tez işıq gələn tərəfə yollandılar. Çox getdilər, gəlib işıq olan yerə çatdilar. Baxıb gördülər ki, bəs bu, böyük tövlədir. Tövlədə də çoxlu yekəli-balacalı atlar bağlanıb. Ancaq bir ins-cins yoxdu. Atların axuruna da ağızına kimi qeysi,

kişmiş töküblər. Qızlar bu qeysi kişmişdən xeyli götürdülər ki, yeyərik, bu minvalla bir müddət dolanarıq.

Günlərin birində padşah atlarına baxmaq üçün yola çıxmışdı. Padşah tövləyə girəndə gördü ki, atlar çox sınixiblər. O, tez mehtəri yanına çağırıb dedi ki, atlara yaxşı qulluq eləməmisən, onlar çox sınixiblər. Mehtər nə qədər and aman elədi ki, mən bir dənə də qeysi götürməmişəm, ola bilər ki, gecə tövləyə oğru girib. Padşah mehtərə dedi ki, gecə keşik çək, gör tövləyə girən kimdi. Mehtər gecənin bir vaxtında tövlənin yanında oturmuşdu ki, gördü üç qız tövləyə yaxınlaşırlar. Mehtər bunu görən kimi tez qızların dalınca tövləyə girdi, gördü ki, qızlar axurda olan qeysi-kışmişin hamisini yiğişdirib çıxməq istəyirlər. Elə bu vaxt mehtər tez qızların birindən yapışdı. Sonra onların üçünü də tutdu.

Onları səhər açılan kimi mehtər, padşahın hüzuruna gətirib dedi ki, atların yemlərini yeyən bunlardır. Padşahın qızlara çox acığı tutdu, onları ən dərin zindana saldırdı. Qoca bir qarını da onlara gözətçi qoydu ki, gör onlar təklikdə nə danışırlar? Qızlar zindanda bir qədər öz bəxtlərindən şikayətlənib, ağladılar. Axşam olanda söhbətləşməyə başladılar, böyük qız dedi ki, nə olaydı padşah məni alaydı, onda mən elə bir xalça toxuyardım ki, üstündə padşahın bütün qoşunu otursa da hələ bir az da boş yer qalardı.

Ortancıl qız dedi ki, nə olaydı vəzir məni alaydı onda mən iki yumurtadan elə qayğanaq bişirərəm ki, padşah yeyər, hələ bir az artıq da qalar.

Kiçik qız dedi ki, nə olaydı vəkil məni alaydı. Onda mən elə bir uşaqlıq toxuyardım ki, onun birçeyinin biri qızıldan, biri gümüşdən olardı.

Qarı bu söhbəti eşidən kimi onu padşaha danışdı. Padşah bu əhvalatdan sonra böyük qızı vəzirə, ortancılı vəkilə, verdi, kiçiyi isə özü aldı. Padşah bu üç bacını sınaqdan keçirdi. Böyük qız toxuyan xalcanın üstündə oturanda qızıl adamı incit-

diyindən heç kim xalcanın üstündə otura bilmədi. İkinci qız iki yumurta, bir girvəngə duz götürüb qayğanaq bişirdi. Ancaq heç kim bu qayğanaqdan yeyə bilmədi.

Kiçik qız hamilə oldu. Hər iki bacı onun paxıllığını çəkirdi. Günlərin birində kiçik qızın vaxtı tamam oldu. Böyük ilə ortancıl qız padşahın arvadını azad etmək üçün bir küpəgirən ara arvadı gətirdi. Padşahın arvadının bir qızı, bir oğlu oldu. Həqiqətən uşaqların birçeyinin biri qızıldan, biri gümüşdən idi.

Vəzir-vəkilin arvadlarının uşaqları olmadıqlarından buna çox paxıllıqları tuturdu. Onlar küpəgirən qarını öyrətdilər ki, sən bu uşaqları gizlət, qoy padşah uşaqları görməsin. Küpəgirən qarı uşaqların ikisini də bir sandığa qoyub suya atdı. Padşaha isə xəlbirdə iki küçük göstərib dedi ki, bunlar sənin uşaqlarındı. Padşah arvadının bu işinə çox qəzəblənib onu ən dərin zindanına atdırıldı. İndi isə sizə kimdən xəbər verim, uşaqlardan.

Kəndin kənarında bir dəyirman vardı. Dəyirmando isə qoca dəyirmançı, bir də onun qarısı yaşayırdı. Onlar çox mehriban yaşayırıllar. Onların bircə dərd-səri var idisə, o da övlad dərdi idi. Günlərin birində dəyirmançı yenə dəyirmando işləyirdi ki, birdən gördü ki, dəyirmanın sovuracağında düz arxın ortasında bir sandıq var. Dəyirmançı tələsik sandığı arxdan çıxardı, qapağını açanda gördü ki, içində bir oğlan, bir də qız uşağı var. O, uşaqları sandıqdan götürüb, içəri gətirdi. Uşaqlar da soyuqdan tamam donmuşdular. Qarı qocası ilə sevinidlərindən bilmirdilər nə etsinlər. İllər, aylar, ötürdü, uşaqlar tamam böyümüşdülər. Artıq onların 10 yaşı vardı. Qoca dəyirmançı belə qərara gəldi ki, oğlanı artıq mollaxanaya qoymaq olar. Oğlan adəti üzrə hər gün mollaxanaya gedir, bir də şər qarışanda evə qayıdırı. Günlərin birində padşah öz vəzir-vəkili ilə yoldan ötəndə dəyirmançının oğlu ilə rastlaştı. Nə isə, bu oğlunda özünə qarşı məhəbbət oyandı. Səhərisi o oğla-

nı yanına çağırıldı, onun ata-anası, kimliyi ilə maraqlandı.

Hələ oğlan saraya girəndə vəzir-vəkilin arvadları onu görən kimi tanımışdılar. Arvadlar tez küpəgirən qarını çağırtdırib dedilər ki, bayaq padşah oğlu həyətdə gəzirdi. Küpəgirən qarı bu işə bir əncam çəkməyə söz verdi.

Səhərisi qarı dəyirmançının həyətinə girəndə gördü ki, bir qız qapının yanında oturub. Qarı qızı görəndə ağlı başından çıxdı, az qaldı ki, yixilsin. Çünkü ömründə belə gözəl görməmişdi. Qarı qızı yaxınlaşış şirin dilə tutub onun ata-anasının kimliyini öyrənəndən sonra müəyyən etdi ki, bəs bu uşaqlar suya atdığı uşaqlardır.

Qarı qızdan soruşdu ki, qardaşın səni çoxmu sevir, qız dedi ki, lap dünyalar qədər. Qarı işin düzəldiyini bilib dedi:

– Bəs səni niyə tək qoyub darixmağına razı olur, qonşu kənddə bir çalış oxuyan qız var, de, qoy o qızı sənin yanına gətirsin.

Axşam qardaşı evə girəndə qız ağlayıb dedi ki, mən təklidən darixıram, get qonşu kənddəki çalış oxuyan qızı evimizə gətir, qoy mənimlə qalsın.

Dəyirmançının oğlu bacısını çox sevdiyindən onun könlünə dəymək istəmədi. Ona görə də səhər evdən bir az çörək, su götürüb yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, nəhayət, gəlib bir dağın ətəyində alçaq bir komaya rast gəldi. Oğlan komaya sarı getmək istəyirdi ki, birdən daxmadan nuranı bir qoca çıxdı. O, oğlunu içəri gətirib onun kimliyini, haradan gəlib hara getdiyini öyrəndi. Qoca çox fikirləşəndən sonra dedi: «Oğlum gəl sən bu fikirdən daşın, qayit geri. Ora getmək mümkün olan şey deyil». Oğlan isə öz sözündən dönməyib həmin kəndə gedib özü çalış oynayan qızı gətirəcəyini söylədi. Qoca gördü ki, yox, oğlan ətəyindən daşı yerə tökən deyil. Odur ki, dedi: «Oğul, sən ki, getmək istəyirsən onda əvvəl mənim məsləhətlərimi qəbul et». Qoca sözünü davam etdi. «Oğul, bu gördüğün dağı aşandan sonra dağın ətəyində yekə

bir ağac görəcəksən. Ora çatan kimi çıxarsan həmin ağacın başına, günortaya kimi gözləyərsən. Günorta ora bir dəstə adam gələcək. Onların arasında gözəl bir qız görəcəksən. Onlar nahara oturanda qız öz sehirli donunu çıxardıb ağacdan asa-caq. Onun adı da Gülgardı. Onda sən onun həmin paltarını tez götürüb qaçarsan. Onu da bil ki, sən qaçıqdırda qız da sənin arxanca qaçıb səni çağıracaq, ancaq sən geri dönmə, əgər geri dönsən, onda özün bir parça daşa çevrilərsən. Sən çalış ki, o paltarı gətirib mənim daxmamdan keçirdəsən. Elə ki, bu daxmadan ötdün, onda donun tilsimi itəcək". Qoca sözünü bitirəndən sonra oğlan yoluna davam etdi, dağı aşib həmin qoca deyən ağacın yanına çatdı, cəld ağaca çıxıb orada gözləməyə başladı. Birdən gördü ki, elə bil yer-göy silkələnir. Birdən baxdı ki, ağacın altında bir dəstə adam var. Onların arasında da gözəl bir qız. Sonra oğlan qocanın dediyi kimi hərəkət etdi. Qızı düz gətirib evlərinə çıxartdı. Gülgar içəri girəndə orada bir qoca qarı ilə bir gözəl qız gördü. O, tezliklə bu ailəyə uyğunlaşdı. Gündələrin birində qarı uşaqların başına gələn əhvalatı ona danışdı. Yenə həmin adəti üzrə padşah hər gün oğlunu evinə apardı. Gündələrin birində Gülgar dəyirmançı oğluna dedi ki, bu gün sən padşahı evimizə qonaq çağır. Oğlan səhər tezdən saraya gedib padşahı günorta naharına evlərinə qonaq çağırıldı. Padşah da bu təklifi qəbul etdi. Çünkü, o, oğlanı dünyalar qədər sevirdi. Oğlan evə gələndə gözlərinə inanmadı. Onların daxmalarının yerində uca bir bina ucalırdı. O, içəri girəndə stollar düzəlib, qonaqları gözləyirdilər. Günorta padşah öz qoşunu ilə dəyirmançılıq etdi. Onlar xeyli yeyib içdikdən sonra çıxıb getdilər. Padşah da vəzir-vəkil ilə çıxıb getmek istəyəndə Gülgar onların bir qədər oturmasını xahiş etdi, qulluqçudan yemək gətirilməsini tələb etdi. Qulluqçu tavada iki dənə qızardılmış küçük gətirdi, padşahın qabağına qoydu. Padşah bir tavaya baxdı bir də vəzir vəkilə, sora fikirləşdi ki, oğlanın xətrinə dəyər, yəqin bunlarda belə adət var.

O, əlini tavaya uzadanda Gülgar dedi ki, şah sağ olsun bu ki, küçükdü siz nə üçün bunu yeyirsiniz. Şah dedi ki, düzdü, mən də yemək istəmədim ancaq fikirləşdim birdən bu oğlanın könlünə dəyər, həm də elə hesab etdim ki, bu sizdə adətdi. Sonra qız dedi ki, bəs siz küçük olan balalarınızı nə üçün qəbul etmirsiniz? Bu sözdən padşah çox qəzəbləndi, o qızı öldürmək əmri verdi. Bu vaxt dəyirmançının qarısı gəlib bütün hadisəni, vəzir-vəkilin arvadlarının, küpəgirən qarının tutduğu işləri yerli-yataqlı nağıl etdi. Padşah övladlarını qucaqladı, əmr etdi ki, arvadını zindandan çıxartsınlar. Səhərisi şah qırmızı geyinib taxta çıxdı, iki gəlinləri, bir də küpəgirən qarını çarmixa çəkdirib darvaza qapılarından asdırıldı. Sonra o, öz tacını götürüb oğlunun başına qoydu. Onlar şad, xürrəm ömür sürməyə başladılar.

SEHİRLİ SANDIX

Biri var idi, biri yox idi. Yəmən şəhərində Aslan padşah adında bir ədalətli padşah var idi. Bu padşahın dünyada bir dərdi var idi, o da uşax dərdi idi.

Bir gün padşah yenə qəm dəryasına qərq olub fikir içində oturmuşdu. Vəzir ondan xəbər aldı:

– Qibleyi-aləm, yenə nəyin fikrini çəkirsən. Səndə olan var-düvlət, quşun kimdə var. Dünyanın padşahları sənin adın gələndə zağ-zağ əsirlər. Ədalətin də dillər əzbəridir.

Aslan padşah vəzirin sözünün daha da tutuldu. Dərinən küks ütürüb dedi:

– Neçə illərdi mənə vəzirrik edirən. Sənnən pünhan bir sirrim yoxdur. İndi də nə gizlədim, üvlad dərdi məni əldən salıb, geniş dünyani başıma dar edib.

Vəzir padşahın dərdini bilib dedi:

– Qibleyi-aləm, hər şey Allahın əlindədi. Allah səni də pəjmürdə etməz, bir üvlad verər.

Padşah vəzirin sözünün bir qədər sakitləşdi. Gecə yuxuda gürdü ki, qeybdən bir səs una deyir:

– Ey Aslan padşah, sabah günorta namazının sunra sarayın həyətindəki arxnan bir qırmızı alma üzəcək. O almanın gütürüb hərəminlə tən bülüb yeyərsən. Sənin bir qız üvladın olacax. Bunu deyib pirani qoca qeybə çəkildi. Aslan padşah yuxudan hüvlnak uyanıb yan-yürəsinə baxdı. Gündü heç kim yoxdu. Öz-özünə dedi: "Allah-taala axır dualarımı eşitdi". Da-ha yatmayıb günortanı güzlədi.

Günorta namazının sonra Aslan padşah sarayın həyətinə düşüb arxin yanına gəldi. Bir qədər keçmiş gürdü, arxnan bir qırmızı alma gəldi. "Ya Allah" deyib almanın gütürdü.

Axşam Aslan padşah gəldi hərəmxanaya arvadının yanına. Almani tən yarı bülüb yeyib yatdırılar.

Nağıl dili yüyrək olar, dukquz aydan sunra padşah arva-

dının bir güzel-güyçək qızı uldu. Qızın adını Mələk xanım quydular. Qız güzzəlikdə duğrudan da mələk idi.

Aylar, illər keçdi. Mələk xanım büyük qız oldu. Güzəllikdə unun tayı-bərabəri yox idi, aya deyirdi, sən çıxma, mən çıxmış, günə deyirdi, sən çıxma, mən çıxmış. Günnərin bir günü Mələk xanım bağda gəzirdi. Birdən Yeddibaşlı div onu gütürüb qaçırdı. Bu hadisədən xəbər tutan ulmadı.

Hər yanı ələk-vələk elədilər, amma tapa bilmədilər, qız elə bil yaşılı əppək olub güyə çıxmışdı. Kimdən xəbər aldılar, gürdüm deyən olmadı. Padşahın dedikcə deyən bir münəccimi var idi. Padşah əmr elədi ki, onu çağırınsınlar. Elə ki, münəccim padşahın hüzüründə əmrə müntəzir oldu, üzünü ona tutub dedi:

– Ey münəccimbaşı, mənə qızımdan bir xəbər.

Münəccimbaşı dedi:

– Qibleyi-aləm, mənə mühlət ver, qızın yerini tapım.

Aslan padşah dedi:

– Mühlət verdim.

Münəccim bir künçə çəkilib qultuğundakı kitabları uxumağa başladı. Elə ki, kitabları uxuyub qurtardı, padşahın qabağına gəlib dedi:

– Qibleyi-aləm, qızı divlər padşahının uğlu yeddibaşlı div aparıb, üvladın sağ-salamatdı, özü də indi Qaf dağındadı.

Biçarə Aslan padşah əllərini dizinə döyə-döyə qaldı.

Aslan padşah burda qalmaqdaulsun, gürək Mələk xanım necə uldu. Qaf dağı ta qədimnən divlərin məskəni olub. Dağın gündoğanında bəni adəmlər, günbatanında da divlər yaşayıblar. Divlər padşahının gününün ağı-qarası bir uğlu var idi. Yeddi başı ulduğundan una Yeddibaşlı div deyərdilər. Yeddibaşlı divin bir azarı var idi. O da dünya səyahəti idi. O, hər gün bulud ulub dünya səyahətinə çıxırırdı. O günü də guzarı Yəmən şəhərinə düşəndə enib Aslan padşahın qızını gürüb ona vuruldu. Bulud kimi yerə enib həyətdən qızı gütürüb qaçırdı.

Yeddibaşlı div Mələk xanımı gətirdi Qaf dağına, yerə

enib əvvəlki gürkəmin aldı. Mələk xanım baxıb gürdü qabağında bədheybət, eybəcər bir div dayanıb. Yazix qız qurxudan başdadi ağlamağa. Yeddibaşlı div onnan xəbər aldı:

– Ey Mələk xanım, ağlama, mən səni özümə arvad gətirmişəm.

Mələk xanım bir söz deməyib daha da ürəkdən ağladı. Yeddibaşlı div qaldı məəttəl nə etsin. Atasının zəhmi unun yanında büyük idi. Bilirdi ki, atası heç vaxt razı ulmaz ki, o, bəni-adəm qızı alsin. Yeddibaşlı div çox gütür-quy edəndən sunra qızı atasının gizlətmək fikrinə düşdü. Onu bir Daş sandığın yanına gətirib dedi:

– Mələk xanım, sən gəl bu sandıqda gizlən, mən də gedim atamnan danışım. Sunra gəlib səni apararam.

Mələk xanım ürəyində dedi: "Sənə arvad olmaxdansa, elə bu sandıqda qalıb ülmək əfzəldi". Dedi:

– Quy sən deyən ulsun.

Yeddibaşlı div güc verib sandığın qapağını bir tərəfə çəkdi. Mələk xanım sandığa girib uzandı. Yeddibaşlı div də sandığın qapağını yerinə çəkib atanın sarayına getdi.

Divlərin padşahı uğlunu gürüb qəzəblə xəbər aldı:

– Bu vaxdacan harda idin.

Yeddibaşlı div dedi:

– Yəmən şəhərinə səyahətə çıxmışdım, udur ki, yulda bir az gecikdim.

Atası undan xəbər aldı:

– Mənə bir sözün var.

Yeddibaşlı div çəkinə-çəkinə atasına dedi:

– Qibleyi-aləm, icazə versən, Yəmən padşahının qızı Mələk xanımı evlənərdim.

Bunu eşidən divlər padşahı qeyzindən dik atıldı. Dedi:

– Bəni-adəm qızının bizə arvad olmaz. Rədd ol burdan!

Yeddibaşlı div atanın qurxusunnan bir söz deməyib öz utağına çəkildi.

Gecə Yeddibaşlı div qərara aldı ki, atasından xəlvət Mələk xanımın yanına getsin. Elə də etdi. Bir qədər getmişdi ki, baxdı gürdü hava qarışdı. Bir çuvğun qupdu daha nə deyim. Əlqərəz, Yeddibaşlı div çuvğuna düzəməyib həlak oldu, Mələk xanım sandıqda qaldı.

Mələk xanım sandıqda qalmaxda ulsun, sizə kimnən deyim, çuban Baxışdan. Baxış Qaf dağının gündoğanında quyun-quzu utarıb çubannıx edirdi.

Bir gün çuban Baxış qoyun-quzu otara-otara Allahın əmriynən gəlib divlərin məkanına çıxdı. Çuban Baxış qoyun-quzunu buraxıb bir ağacın altında dincini alırdı. Birdən qulağına səs gəldi: "Ey bəni-adəm, məni burdan qurtar". Çuban bu səs yerindən ayıldı. Qaldı məəttəl bu nə səsdi. O tərəfə bu tərəfə baxdı, bir şey gurmədi. Bu dəmdə qulağına yenə səs gəldi: "Ey bəni-adəm, məni burdan qurtar". Çuban Baxış bu dəfə başladı səs gələn tərəfə getməyə. Gedə-gedə gəlib həmin Daş sandığın yanına çatdı. Gürdü səs sandığın içinnən gəlir. Çuban Baxış bir də gördü sandığın qapağı öz-özünə bir az açıldı. O sahat çumağını sandıxla qapağın arasına quydu. Çoban Baxış cavan olsa da çox güclü-qüvvətli idi. Güc verib sandığın qapağını itələyib yerə saldı. Gördü sandığın içində dünya güzəli bir qız uzanıb. Çuban qızı gürüb bir künüldən min künülə una vuruldu. Xəbər aldı:

– Ay qız, sən kimsən, bu sandıqda nə qayırırsan?

Mələk xanım unun səsinə baş qaldıranda gördü boylu-buxunlu güzel bir oğlan qabağında durub. Yazix qız fərəhinən bilmədi nə etsin. Birtəhər ayağa qalxıb dedi:

– Ey cavan, bil və agah ul, mən Yəmən padşahının qızı Mələk xanımam. Düz qırx ildi Yeddibaşlı div məni bu gürdüyün sandıqda dustax edib. Hər un ildən bir sandığın qapısı özü-özünə açılanda mən də bəni-adəmləri küməyə çağırıram, gəlib məni burdan qurtarsınnar. Di gəl, tez burdan çıxıb gedək, yuxsa Yeddibaşlı div gələr.

Çuban Baxış qızı sakitləşdirib dedi:

– Mələk xanım, heç ürəyini sıxıb eləmə, Yeddibaşlı div deyirlər elə qırx il bundan əvvəl qarlı çuvğuna düşüb cəhən-nəmə vasil olub. İndii səni öz adamlarımın yanına aparacam.

Çuban Baxış Mələk xanımı atasının hüzuruna gətirdi. Şah qızının sağ-salamat gəlib çıxmasına çux sevindi. Bütün saray əhli onnarın başına yığıldı. Mələk xanım başına gələn-nəri mən sizə süylədiyim kimi atasına nəql elədi. Aslan şah çuban Baxışın igidliyinə, mərdliyinə afərin dedi. Tacını gü-türüb çuban Baxışın başına quydu. Çuban Baxış da ədalətli bir şah uldu, məmləkəti ədalətlə idarə elədi.

QOYUN VƏ KEÇİ

Biri var idi, biri yox idi, bir qoyunnan bir keçi bərk dost idilər. Həmişə birgə çölə, meşəyə gedərdilər.

Bir dəfə onnar yenə meşəyə getmişdilər. O qədər otduyıb söhbət etmişdilər, başdarı o qədər söhbətə qarışmışdı ki, bir də gördülər qarannıx düşüb. Onnar evə qayıtmax istədilər, lakin qarannıx olduğunnan yolda azdalar.

Birdən uzaxdan canavar ulaşması eşidildi. Onnar bərk qorxuya düşdülər. Nə edəcəklərini bilmirdilər.

Çox fikirrəşdilər. Ac canavarrar onnarı parçalıya bilərdi. Çox götür-qoy etdikdən sora keçi dedi:

– Ay qoyun, bax, o ağaççı görünənmi? O ağaç bir az əyri bitib. Ora dırmaşmax lazımdı. Gəl ora çıxax. Mən bir az bu işə bələdəm, ağaçca dırmaşa bilirəm. Sən də bir təhər çalış ki, özünü ağaçda saxliyacam. Ac canavarrar gəlib ağaçın altına toplaşanda qorxmuyasan.

Bəli, belə də etdilər. Keçi cəld dərəyə tərəf əyilmiş ağaçın üstünə tullandı. Qoyun da bədəni əsə-əsə onun dalınca gəldi. Lakin çox irəli getmədi. Əyləşib qorxudan titrəməyə başdadı. Artıq qarannıx düşmüşdü. Bu vaxt meşəni canavarrarın ulaşma səsi bürüdü. Canavarrar qoyunnan keçinin dırmandığı ağaçın altına toplaşdırılar. Canavarrardan biri dişdərini qıcadıb qoyuna tərəf tullandı və bir göz qırpmında ağaçca qalxa bilməyən qoyunu yerə saldı. Qoyunun yerə düşdüyüünü görən keçi ağaçın yuxarı budağından qışkırdı:

– Ay qoyun, böyük canavarı tut, böyük canavarı. Qalannarı bizə lazım deyil.

Canavarrar gördülər ki, bunnar yəqin başqa əcayib hey-vannardı ki, onnarı tutub yemək isdiyillər. Ona görə də qorxub qaçmağa başdadılar. Keçi ağaçdan düşüb qoyunun yanına gəldi. Gördü ki, yazış qoyun qorxudan hələ də titrəməkdədir.

Beləliynən, hiyləgər keçinin fərasəti nəticəsində dosdarın hər ikisi təhlükədən özdərini xilas edib səhər açılan kimi kəndə tərəf üz qoydular.

QƏSSABNAN OĞLAN

Biri varmış, biri yoxmuş, bir oğlan varmış. Bu oğlan çox çalışqan, üzüyola, iş bilən oğlan imiş. Oğlanın heç kəsi yox idi. Gündərin bir günündə oğlan kimsəsiz bir qız rast gəlir. Qızı evinə gətirib onun hər bir qayğısını çəkir. Oğlan görür ki, dolana bilmillər. Gedib bir qəssabın yanında nökər dayanır. Qəssaba deyir ki, mən özüm burda yeyib-içirəm. Evimdə bir qadın xeylağı da var. İcazə ver hər axşam mən evə gedəndə ona da çörək aparım. Qəssab razı olur. Bir gün belə, beş gün belə, qəssab oğlanı busmağa başlıyır. Görür ki, oğlanın evində bir qız oturub. Qız nə qız! Qəssab qızı aşiq olur. Oğlanı öldürtmək və qızı almax qərarına gəlir.

Yaxında bir meşə var idi. Bu meşədə çoxlu vəhşi heyvannar var idi. Qəssab oğlanı bu meşiyə oduna göndərmək isdiyir. Oğlan da bilir ki, bu meşəyə gedənnərdən heç biri geriyə qayıtmır. Oğlan getmək istəmir. Qəssab oğlanın boynunu vurdurmax isdiyir. Naəlac qalan oğlan Allahı çağırıb, yola düşür. Gedib meşədən odun gətirir. Qəssab görür ki, oğlana heç nə olmadı, o, sağ-salamat qayıtdı. Oğlanı bir də meşiyə, odun yiğmağa göndərir. Meşədə oğlanın qarşısına bir ayı çıxır. Ayı oğlana deyir:

– Ay oğlan, sən də bilirsən ki, buraya gələn geriyə sağ qayıtmır. Amma sən Allahı çağırıb gəlirdin. Odur ki, sənə dəymirdik. Həm də sən özün gecə-gündüz işdiyib evindəki qızı da saxlayırsan. Bax bu üç küp qızılı sənə bağışdırırix. Get, hər kimin varsa, götür gəl, burada ev tik, xoşbəxt yaşa.

Oğlan gedib qızı da götürüb meşiyə gəlir. Qəssab da gözdüyüb görür ki, artıx axşam oldu. Oğlan da gəlib çıxmadi. Elə bilir ki, oğlanı meşədə heyvannar öldürdülər. Sevinə-sevinə oğlanın evinə gedir ki, qızı da götürüb gətirsin. Gedib görür ki, evdə heç kim yoxdu. Qonşulardan oğlanı soruşur.

Deyillər ki, oğlan qızı da götürüb meşiyə getdi. Qəssab kor-peşman geri qayıdır. Oğlan isə meşədə özünə gözlə ev tikdirir. Sora toy eliyib saxladığı qızı alır.

Qəssab isə meşiyə gəlmək isdiyəndə həmin heyvannar qəssabı parçalıyıb öldürüllər.

NAĞILLARI SÖYLƏYƏNLƏR VƏ TOPLAYANLAR HAQQINDA MƏLUMAT

Tutu quşu. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.3-18. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Şah Abbasın nağılı. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.18-21. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Keçəlin nağılı. İlk dəfə "Şah Abbasın arvadı" nağıllar toplusunda çap olunub. B., 1996, s.21-26. Söyləyəni Məmmədov Saleh, Daşkəsən rayonu. Toplayanı Füzuli Bayat.

Tilsimə düşmüş qız. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının III cildində (Göyçə folkloru) çap olunub. B., 2000, s.297-308. Söyləyəni Abbasəliyev Musa Məhəmməd oğlu, Ağbulaq kəndi, 64 yaşında. Toplayanı Hüseyn İsmayılov.

Padşahın qızı. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.211-212

Səxavətli qız. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.213-216

Keçalla padşah. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968, s.216-218

Şah Abbas. İlk dəfə "Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti" kitabında çap olunub. B., 1968

Haq var, divan yox. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.57-59. Toplayanı Səfərova Mehparə.

Hər kəs nə etsə, özünə edər. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.61

Ağlılı gəlin. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.62-63. Söyləyəni Heydərov Heydər. Toplayanı Nuriyeva Şəhla.

Tamah. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.63-64. Söy-

ləyəni Əliyev Əliş, Ağdam rayonu, 73 yaşında.

Rehanla Kamal. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının V cildində (Qarabağ folkloru) çap olunub. B., 2000, s.65-66

Halal ömür. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.175-176. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdçü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Qonşu. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.176-179. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdçü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Əsli ho... Nəsli ho... İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.179-180. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdçü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmet Ədülhəlimov.

Bəla. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.181-183. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdçü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmət Ədülhəlimov.

Hallalıx. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VI cildində (Şəki folkloru) çap olunub. B., 2002, s.183-184. Söyləyəni Abdurrahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, Şəki rayonu, Baqqal kəndi, təqaüdçü, 75 yaşında. 2000-ci ildə toplanıb. Toplayanı Hikmet Ədülhəlimov.

Allah qorıyən ömür. İlk dəfə Qafqaz Əraziləri və Xalqlarının Təsvirinə dair Mavteriallar Toplusunda (QƏXTMT (SMOMPQ)) çap olunub. 1905-ci il, 30-cu buraxılış, III şöbə, s.101-105. Toplayanı Nuxa Rus-tatar məktəbinin müəllimi S.Əbdürəhman.

Vəfali dostlar. İlk dəfə Azərbaycan folkloru antologiyasının VII cildində (Qaraqoyunlu folkloru) çap olunub. B.,

2002, s.188-191. Söyləyəni Məmmədova Aşa Veys qızı, Krasnoselo rayonu, Əmirxeyir kəndi, 70 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Q.Süleymanov.

Çoban Məhəmməd. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.182-187. Söyləyəni Bayramov Əsgər Calal oğlu, Zəngibasarın Dəmirçi kəndi, 74 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Yazılanı pozmax olmaz. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.187-190. Söyləyəni Əliyev Əşrəf Surxay oğlu, Zəngibasarın Dəmirçi kəndi, 70 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Şah Abbasnan qoca. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.190-195. Söyləyəni Veli Ələkbərov, Qəmərli rayonu, Yamançalı kəndi, 85 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Qədi bəyin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.199-203. Söyləyəni Əkbərov Bəhman Həmzə oğlu, Vedi rayonu, Qaralar kəndi, 67 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, Ə.Ələkbərli.

Xəbis vəzir. Azərbaycan folkloru antologiyasının X cildində (İrəvan Çuxuru folkloru) çap olunub. B., 2004, s.203-207. Söyləyəni Məmmədov Abbas Allahverdi oğlu, Vedi rayonu, Xalisa kəndi, 53 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, T.Qurbanov.

Doğruçul oğlan. Azərbaycan folkloru antologiyasının XI cildində (Şirvan folkloru) çap olunub. B., 2004, s.151-153. Toplayanı Seyfəddin Qəniyev.

Yoxsulnan ilan. Azərbaycan folkloru antologiyasının VIII cildində (Ağbaba folkloru) çap olunub. B., 2004, s.171-176. Söyləyəni Mədəd baba, Ağbaba bölgəsi, Güldüzə kəndi, 62 yaşında. Toplayanı H.İsmayılov, T.Qurbanov.

Yusif Ayyar. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.136-140

Xanla nökərin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.140-143

Əccər oğlunun nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının

IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.161-163

Çərxi-gərdiş. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.163

Şahzadənin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.163-165

Alın yazısı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.243-246

Ağlar-güləyənin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.177-181

İbadət və səxavət. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.203-206. Söyləyəni Cəbrayılov Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, 1926-cı il təvəllüdü, orta təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazimoğlu, Ə.Əsgərov.

Səxavət. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.207-209. Söyləyəni Alişov Müsü Dadaş oğlu, Laçın rayonu, Gülbəird kəndi, 1929-cu il təvəllüdü, ibtidai təhsilli.

Şah Abbasla Pinəçi Allahverdi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.264-270. Söyləyəni Cəbrayılov Xuduş Həsən oğlu, Zəngilan rayonunun Gilətağ kəndi, 1926-cı il təvəllüdü, orta təhsilli. Toplayanlar: V.Nəbioğlu, M.Kazimoğlu, Ə.Əsgərov.

Kasıb kişi ilə tacirin dostluğu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.276-277. Söyləyəni Quliyev Həmid Xasməmməd oğlu, Laçın rayonu, Gülbəird kəndi, 1930-cu il təvəllüdü.

Yumurta boyda bugda. Azərbaycan folkloru antologiyasının XII cildində (Zəngəzur folkloru) çap olunub. B., 2005, s.277-279. Qafan rayonunun Gomaran kənd sakinindən qeydə alınıb. Toplayanı Sevinc Bağdadova.

Üç söz. İlk dəfə Ə.Əliyevin "Azərbaycan dilinin Meğri sivələri" kitabında çap olunub. B., 2003

Ovçu Pirimlə arvadı. Azərbaycan folkloru antologiya-

sının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.118-122. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Vəfali arvad. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.122-125. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Dəvəsinə itirən kişinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.125-126. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Ağılli yolovçu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.126-128. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Odunçu Ali. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.129-130. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Həzrət Qabil və Mulla Əkbər. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.131-132. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Dağlar qızı Sevda. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.133-138. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Üç bacı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.139-142. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

İyid Eldar. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.142-144. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Mahmudla şah qızı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.145-146. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Şah və bülbül. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.147. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

İki xal. Azərbaycan folkloru antologiyasının XIV cildində (Dərbənd folkloru) çap olunub. B., 2006, s.148-149. Toplayanlar: H.İsmayılov, S.Xurdamiyeva.

Abbas və Əhmədin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.254-257. Söyləyəni Həziyev İmam, Dərələyəzin Sallı kəndi, 62 yaşında.

Çoban və padşah haqqında nağıl. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.257-261. Söyləyəni Cəfərov Əhməd, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, 102 yaşında.

Tacir və kənddinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.261-267. Söyləyəni Cəfərov Əhməd, Dərələyəzin Ələyəz kəndi, 102 yaşında.

Piri kişinin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.267-270. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Cinnər padşahi arvadının kəbini. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.270-273. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Dəryanus. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.273-274. Söyləyəni İbrahimov Mirzəlioğlu, Dərələyəzin Qovuşuq kəndi, 1889-cu il təvəllüdü. Toplayanı Həsən Mirzəyev.

Süleyman və bayqus. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.274-277. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Qoca qarı və şah. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.278-280. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Göy mincix. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.27-33. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi.

Toplayanı Qulu Quluzadə.

Keçəl Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.34-52. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi. Toplayanı Qulu Quluzadə.

Axvay. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.62-70

Avçi Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.88-92 Söyləyəni Abbas Nadir oğlu, Bakı şəhəri Bilgəh kəndi. Toplayanı Əli Heydər Tahirli.

Kiçik şahzadə. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.111-114. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Məlik Məhəmməd. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.115-119.

Südəmən. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.124-132

Şəmsi Qəmər. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.186-188. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Məlik Cəmilin hekayəsi. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.189-191. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Dəmirdiş qız. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.192-193

Yeddi qardaş. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.194-198. 1933-cü ildə Şəmkirli Aşıq Abbasdan qeydə alınmışdır. Toplayanı Hümmət Əlizadə.

Muxtarın hekayəti. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.204-207. 1930-cu ildə Naxçıvandan qeydə alınmışdır. Toplayanı Novruz Qaytanov.

Barxudarın baxtı. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan

nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.208-211. Söyləyəni Cabbar Mövlaqulu oğlu, Fizuli rayonu, Horadiz qəsəbəsi. Toplayanı Qulu Quluzadə.

Şahşonqar. İlk dəfə beş cildlik "Azərbaycan nağılları" toplusunun I cildində çap olunub. B., 2005. s.221-224. Söyləyəni Qeybali Məmməd oğlu, Tovuz rayonu. Toplayanı Hümmət Əlizadə.

Gülüqaxqax. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.198-210. Söyləyəni Əhmədov Rəsul Məhərrəm oğlu, Ağdaş rayonu, Xosrov kəndi, 7 illik təhsil, 67 yaşında. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Cörəyin savabı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.271-272. Söyləyəni Əhmədov Əhmədiyyə Kərim oğlu, Ağdaş rayonu, Ərəb kəndi, 1927-ci il təvəllüdü, 2000-ci ildə qeydə alınmışdır. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Xıdır İlyasla cütcünün nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Əfəndiyev Hikmət Rəsul oğlu, Ağdaş rayonu, Şəmsabad kəndi, 1932-ci il təvəllüdü. 2001-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Şahzadə və keçəl. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Məhərrəmov Feyruz Məmmədsəid oğlu, Ağdaş rayonu, Dəhnəxəlil kəndi, 1964-cü il təvəllüdü, orta təhsilli, suvarkaçı. Nağıl 2002-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Yaziya pozu yoxdu. Azərbaycan folkloru antologiyasının XVI cildində (Ağdaş folkloru) çap olunub. B., 2006, s.283-284. Söyləyəni Yusifova Zülqayda Kərim qızı, Ağdaş rayonu, Şəmsabad kəndi, 1930-cu il təvəllüdü. Nağıl 2000-ci ildə qeydə alınıb. Toplayanı İlkin Rüstəmzadə.

Abbasın nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.289-290. Söyləyəni Həsən Mirzəyev, Dərələyəzin Qovuşağı kəndi, 79 yaşında.

Keçəlin nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.290-295. Söy-

leyəni Həsən Mirzəyev, Dərələyəzin Qovuşağı kəndi, 79 yaşında.

Süleyman peyğəmbərin qızı. İlk dəfə "Allah yışan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yaziçi, 1994, s.124-130. Söyləyəni Qocayev Niftulla Qoca oğlu, Dərbənd şəhəri, Rubas kəndi, 74 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Yüz tikədən bir tikə. İlk dəfə "Allah yışan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yaziçi, 1994, s.163-166. Söyləyəni Məmmədov Sədulla Əsədulla oğlu, Dərbənd şəhəri, 71 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Üç qardaş. İlk dəfə "Allah yışan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yaziçi, 1994, s.202-206. Söyləyəni Məmmədov Sədulla Əsədulla oğlu, Dərbənd şəhəri, 71 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Üç bacının nağılı. Azərbaycan folkloru antologiyasının IX cildində (Gəncəbasar folkloru) çap olunub. B., 2004, s.184-188

Sehirlə sandıx. İlk dəfə "Allah yışan evi qızlar tikər" nağıllar toplusunda çap olunub. B., Yaziçi, 1994, s.113-117. Söyləyəni Qocayev Niftulla Qoca oğlu, Dərbənd şəhəri, Rubas kəndi, 74 yaşında, orta təhsilli. Toplayanlar: Oruc Əliyev, Rza Xəlilov.

Qoyun və keçi. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.280-281. Söyləyəni Namazov Baxış İmamalı oğlu, Dərələyəzin Gülüdüz kəndi, 79 yaşında. 1970-ci ildə qeydə alınmışdır.

Qəssabnanın oğlanı. Azərbaycan folkloru antologiyasının XV cildində (Dərələyəz folkloru) çap olunub. B., 2006, s.281-282. Söyləyəni Quliyev Şeyildi Kərbəlayı Cəfər oğlu, Dərələyəzin Ağkənd kəndi, 75 yaşında, 1968-ci ildə qeydə alınmışdır.

NAĞILLARIN SÜJET GÖSTƏRİCİSİ

Göstərici Aarne-Andreyev və Şərqi slavyan xalqlarının müqayisəli süjet göstəriciləri (qısa adı SUS) əsasında tərtib olunmuşdur. Bəzi süjetlərin qarşılığını müəyyənləşdirərkən Aarne-Tompson və T.D.Kurdovanidzenin gürcü sehrlili nağılları əsasında tərtib etdiyi göstəricilərə də istinad olunmuşdur. Həmin kataloqlarda qarşılığı olmayan süjetlər göstəricidə mötərizə içərisində şərti rəqəmlər altında verilmişdir. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında eyni süjetə bəzən müxtəlif nömrələr atlınca təsadüf olunur. Belə halla qarşılaşdıqda bərabərlik işarəsi qoymaqla süjetin digər kataloqdakı nömrəsi verilmişdir. Süjet birləşmələrini göstərmək üçün + (üstəgəl) işarəsindən istifadə olunmuşdur.

Göstəricidə aşağıdakı şərti ixtisarlardan istifadə olunub.

AA - Andreyev N.P. Uказател сказочнix sujetov po sisteme Aarne, L.: 1929

AT - Thompson S. The types of the folktale. A classification and bibliography. Second revision, 1973.

K - Kurdovanidze T.D. Sujeti i motivi qruzinskix volşebníx skazok (sistematicheskiy ukazatel po Aarne-Tompsonu) / Literaturnie vzaimosvyazi. Tom.VI, Tbilisi: Mesniereba, 1977 c.240-263

SUS - Sravnitelnyi ukazatel sujetov: Vostoçnoslavyan-skaya skazka (sost.: M.Q.Baraq, İ.P.Berezovskiy, K.P.Kabaşnikov, N.V.Novikov) L.: Nauka, 1979

Tutu quşu. 974*** (Tutu quşu) + AA 565 (Dövlət quşu)

Şah Abbasın nağılı. 984* (Dəli Becan Şah Abbası öz evinə qonaq aparmaq üçün uşaqlarının başını kəsir) + 929** (Çoban özünü Şah Abbasdan zəngin sayır)

Keçəlin nağılı. (868*)

Tilsimə düşmüş qız. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Padşahın qızı. AA 533*B = SUS 533** (Səbr daşı)

Səxavətli qız. (994**) (Səxavətli qız) + (839***) + 392

409C* + 449 (Gül və Sənavər)

Keçalla padşah. AA 560 (Sehrli üzük)

Şah Abbas. (868*)

Haq var, divan yoxdu. (960*A)

Hər kəs nə etsə, özünə edər. (910*) Müq. et. SUS 837 (Cəzalandırılmış xəsis)

Ağıllı gəlin. (913*)

Tamah. AA 2400

Rehanla Kamal. (314*)

Halal ömür. "Min bir gecə" mənşəli olduğu ehtimal edilir. Bax: "Qayıqçı ilə mömin oğlanın əhvalatı" / "Min bir gecə", V cild, B., 1979.

Qonşu. AA 750B

Əslı ho... nəslı ho... (786*)

Bəla. AA 938B (Ailə üzvülərinin itirilməsi)

Halallıx. "Min bir gecə" mənşəli olduğu ehtimal edilir. "Qarı ilə zəvvərin əhvalatı" / "Min bir gecə", V cild, B., 1979.

Allah qoriyən ölmür. AA 300A = SUS 3001 Nağıl "Dövlət quşu" (AA 567) süjetinə məxsus gedişlərlə başlayır.

Vəfali dostlar. Günahsız it + (890***) (Qızılqus padşahı zəhərli sudan içməyə qoymur)

Çoban Məhəmməd. AA 465C

Yazılanı pozmaq olmaz. AA 461

Şah Abbasnan qoca. SUS 875** (Yola nərdivan salaq) + 920G (Dünya qarısı)

Qədi bəyin nağılı. AA 545B (Armudan bəy)

Xəbis vəzir. (910*)

Doğruçul oğlan. AA 1920*D = SUS 1920H* (Yalan qarşılığında çörək) + AA 1892 (Xoruzun belində qoz bitir)

Yoxsulnan ilan. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Yusif Ayyar. AA 950 + AA 1538 + AA 1737 (Padşah tabutda)

Xanla nökərin nağılı. 1000 (Hirslənməmək sazişi) + 1012

(Uşağın səsini kəs) + 1029 (Ağanın arvadı qu-qu quşunu yamsılayır) + 1132 (Nökərdən qaçma) + 1120 (Kosa keçli çaya atmaq istəyir) + 1013 (keçəl ağanı əlimizdirir) + 1537 (Ölü bədən)

Əccər oğlunun nağılı. K 513C* (Yeddi qardaş divin bacısı) + (515*) (Sirrin açılması)

Çərxi-gördiş. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Şahzadənin nağılı. AA 706C

Alın yazısı. (930A**)

Ağlar-güləyənin nağılı. AA 706 (Qolsuz qız)

İbadət və səxavət. AA 750B

Səxavət. SUS 761A*

Süleyman və bayquş. AA 981 I = SUS 983 (Quş sümüyündən ev)

Şah Abbasla keçəl. (868*)

Şah Abbasla Pinəçi Allahverdi. AA 910C (Bir iş görəndə axırını fikirləş)

Kasib kişi ilə tacirin dostluğu. AA 736

Yumurta boyda buğda. (833**)

Üç söz. SUS 911* (Gədədən pul istəmə, atını başqasına vermə, arvadı atası evinə getməyə qoyma)

Ovçu Pirimlə arvadı. AA 670 (Ovçu Pirim) + (509*) + SUS 834* (Qoyunla gələn var-dövlət)

Vəfali arvad. (895**)

Dəvəsi itən kişinin nağılı. AA 925* = SUS 655 (Qardaşlar dəvənin izinə görə onun əlamətlərini tapırlar)

Ağıllı yolovçu. (786*)

Odunçu Ali. AA *894 = SUS 921B (Kim daha etibarıldır)

Cütçü Əhməd. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Həzrəti Qabil və Mulla Əkbər. (788*) (Gələcək nəsil)

Dağlar qızı Sevda. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Şah Abbas və quca. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz

göndərsəm yolarsanmı)

Üç bacı. AA 707

İyid Eldar. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Mahmud şahla vəzir. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz göndərsəm yolarsanmı)

Şah və bülbül. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

İki xal. 943* (Bala dağı)

Abbas və Əhmədin nağılı. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Çoban və padşah haqqınada nağıl. AA *921 I B = SUS 921F* (Qaz göndərsəm yolarsanmı)

Tacir və kənddinin nağılı. (972*) (Qızılı təsbeh)

Piri kişinin nağılı. AA 563 (Sehri li küpə)

Cinlər padşahi arvadının kəbini. AT 992B* (Xəsis adam)

Dəryanus. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədik.

Süleyman və bayquş. AA 981 I = SUS 983 (Quş sümüyündən ev)

Fel gəlinin, iz eşşəyin. (1449**)

Qoca qarı və şah. AA *1567 I = SUS 1562B (Xəsis ağa və hiyləgər nökər)

Göy muncix. AA 1000 (Hirslənməmək sazişi) + AA 1012 (Uşağın səsini kəsmək) + AA 1132 (Nökərdən qaçma) + AA 1120 (Ağa keçəli çaya atmaq istəyir) + AA 1013 (Qaynar su ilə əlimizdirmək)

Keçəl Məhəmməd. AT 467 + AA 465C

Axvay. AA 325

Avçı Məhəmməd. AA 465C

Kiçik Şahzadə. AA 301A (Boyu bir qarış) + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş əjdaha)

Məlik Məhəmməd. AA 559 I = SUS 559* (Danışmayan qız) + 661* (Xarrat, dərzi və molla) + AA 653A (Üç qardaş) +

AA 1406A (Həmayil üstündə mübahisə)

Südəmən. AA 301A (Boyu bir qarış) + AA 300A = SUS 3001 (Suyun qabağını kəsmiş ejdaha)

Şəmsi Qəmər. AA 428 (Qız div qarısının xidmətində)

Məlik Cəmilin hekayəsi. AA 530A = SUS 530 (Qəbir üstündə keşik çəkmə)

Dəmir diş qız. AA *313 II = SUS313J*

Yeddi qardaş. K 451B*

Muxtarın hekayəti. Daha çox "Altı qardaş üçün atlı bacı" (SUS 316*) süjetinə uyğun gəlir.

Barxudarın baxtı. AA 465C

Şahşonqar. AA 531

Gülqaxqaxın nağılı. AA 465C

Çörəyin savabı. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədi.

Xıdır İlyasla cütcünün nağılı. SUS 751A*

Şahzadə və keçəl. AT 1545

Yaziya pozu yoxdu. AA 461

Abbasın nağılı. AA 706C

Keçəlin nağılı. AA 883 = SUS 883A (Böhtanlanmış qız)

Süleyman peyğəmbərin qızı. AA 552A (Kürəkən dev)

+ AA 318

Yüz tikədən bir tikə. AA 808* = SUS 808 (Yaxşı ilə Yamanın ölümü) + (810*A) (Əzrayıl nikah gecəsi oğlanının canını almalıdır) + (810*B) (Yuxuya qalmış ilan)

Üç qardaş. AA 312D (Qardaşlar itmiş atalarını axtarır)

Üç bacının nağılı. AA 707

Sehrli sandix. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədi.

Qoyun və keçi. SUS 126A* (Hürküdülmüş hevanlar)

Qəssabın oğlanı. Aarne-Andreyev və SUS kataloqlarında belə bir süjetə təsadüf etmədi.

**Nağılların süjet göstəricisinin tərtibçisi
İlkin Rüstəmzadə**

MÜNDƏRİCAT

Tutu quşu.....	3
Şah Abbasın nağılı.....	21
Keçəlin nağılı.....	25
Tilsimə düşmüş qız.....	31
Padşahın qızı.....	45
Səxabətli qız.....	46
Keçalla padşah.....	50
Şah Abbas.....	52
Haq var, divan yoxdu.....	53
Hər kəs nə etsə, özünə edər.....	55
Ağillı gəlin.....	57
Tamah.....	59
Rehanla Kamal.....	61
Halal ömür.....	64
Qonşu.....	66
Əslı ho.... Nəslı ho.....	70
Bəla.....	72
Halallix.....	75
Allah qoriyən ölmür.....	76
Vəfalı dostlar.....	80
Çoban məhəmməd.....	84
Yazılanı pozmağ olmaz.....	91
Şah Abbasnan qoca.....	95
Qədi bəyin nağılı.....	101
Xəbis vəzir.....	106
Doğruçul oğlan.....	110
Yoxsulnan ilan.....	113
Yusif ayyar.....	117
Xanla nökərin nağılı.....	123
Əccər oğlunun nağılı.....	127
Çərxi-gərdiş.....	130
Şahzadənin nağılı.....	131

Alın yazılısı	133
Ağlar-güləyənin nağılı.....	137
İbadət və səxavət.....	142
Səxavət.....	149
Şah abbasla pinəçi Allahverdi.....	154
Kasib kişi ilə tacirin dostluğu.....	161
Yumurta boyda buğda.....	163
Üç söz.....	164
Ovçu pirimlə arvadı.....	167
Vəfalı arvad.....	171
Dəvəsi itən kişinin nağılı.....	174
Ağıllı yolovçu.....	176
Odunçu Ali.....	179
Həzrəti Qabil və Mulla Əkbər.....	181
Dağlar qızı Sevda.....	183
Üç bacı	189
İyid Eldar	193
Mahmud şahla vəzir.....	196
Şah və bülbü'l	198
İki xal	199
Abbas və Əhmədin nağılı.....	201
Çoban və padşah haqqında nağıl.....	204
Tacir və kənddinin nağılı.....	208
Piri kişinin nağılı	214
Cinlər padşahı arvadının kəbini	216
Dəryanus	219
Süleyman və bayquş	220
Qoca qarı və şah.....	223
Göy mincix	225
Keçəl Məhəmməd	233
Axvay	255
Avçı Məhəmməd	265
Kiçik şahzadə	271
Məlik Məhəmməd.....	275

Südəmən	280
Şəmsi Qəmər	290
Məlik Cəmilin hekayəsi	294
Dəmirdiş qız	297
Yeddi qardaş	299
Muxtarın hekayəti	304
Barxudarın baxtı	309
Şahşonqar	314
Gülqaxqaxın nağılı	319
Cörəyin savabı	335
Xıdır İlyasla cütcünün nağılı	337
Şahzadə və keçəl.....	339
Yaziya pozu yoxdu	343
Abbasın nağılı	346
Keçəlin nağılı	348
Suleyman peyğəmbərin qızı	352
Yüz tikədən bir tikə	360
Üç qardaş	365
Üç bacının nağılı	370
Sehirlili sandıx	376
Qoyun və keçi	381
Qəssabnan oğlan	382
Nağılları söyləyənlər və toplayanlar	
haqqında məlumat.....	383
Nağılların süjet göstəricisi.....	392

**Azərbaycan folkloru külliyyatı, V cild,
Nağıllar (V kitab),
Bakı, "Nurlan" nəşriyyatı, 2007.**

Nəşriyyat direktoru:
Elşən Hətəmzadə

Kompüterdə yiğdi:
Aytən Cəfərova
Ləman Qafarova

Korrektörleri:
Ləman Süleymanova
Səbinə İsayeva

**Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:**
Baxşəli Süleymanov

Kağız formatı: 60/84 1/16

Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 25 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
"Nurlan" nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.